

1083

KOLLEWIJN

OPSTELLEN

F

48

1083

KOLLEWIJN

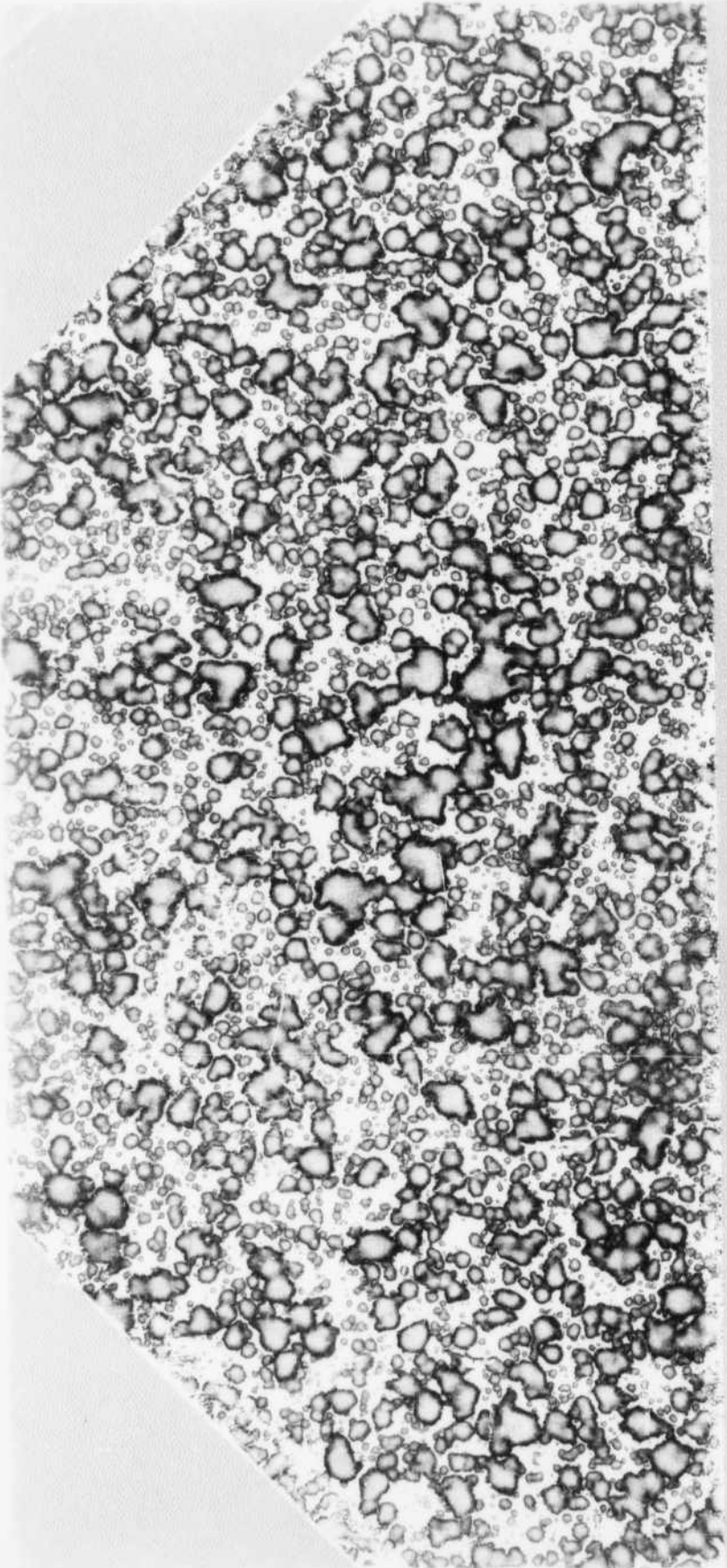
PSTELLEN

F

48

1953

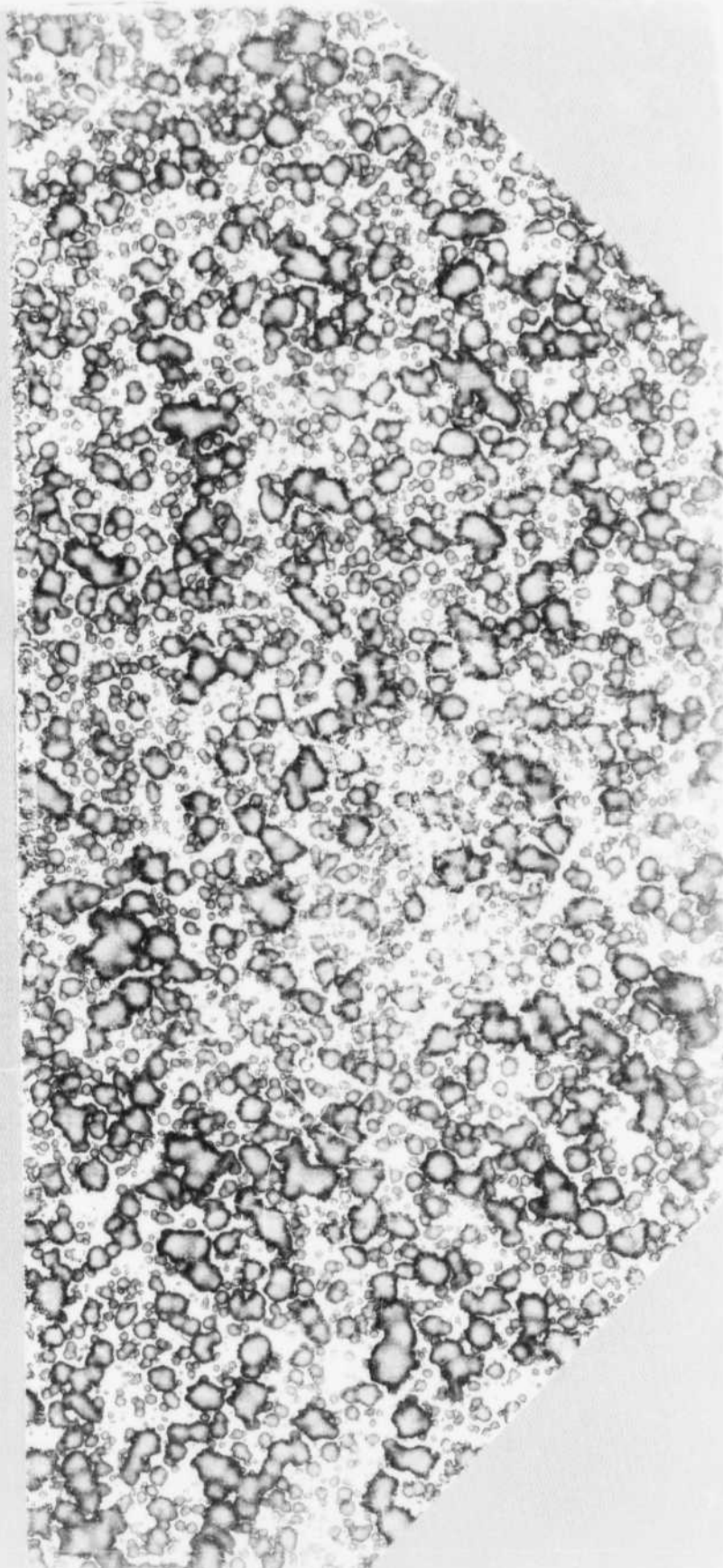
HOLLEWAD
—
CASTELLE

1953

KOLLEKTOR

STELLE

1003

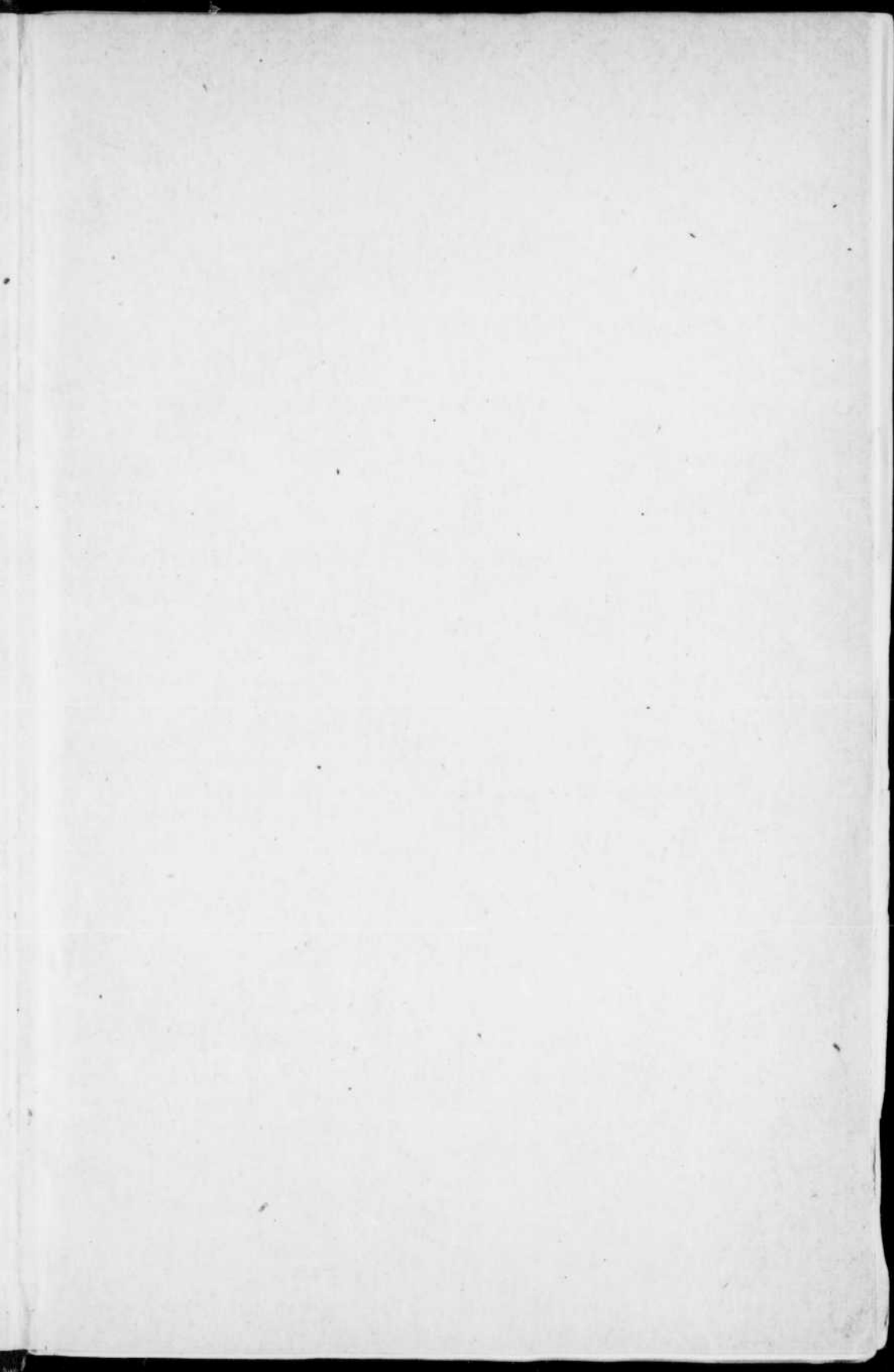
F40

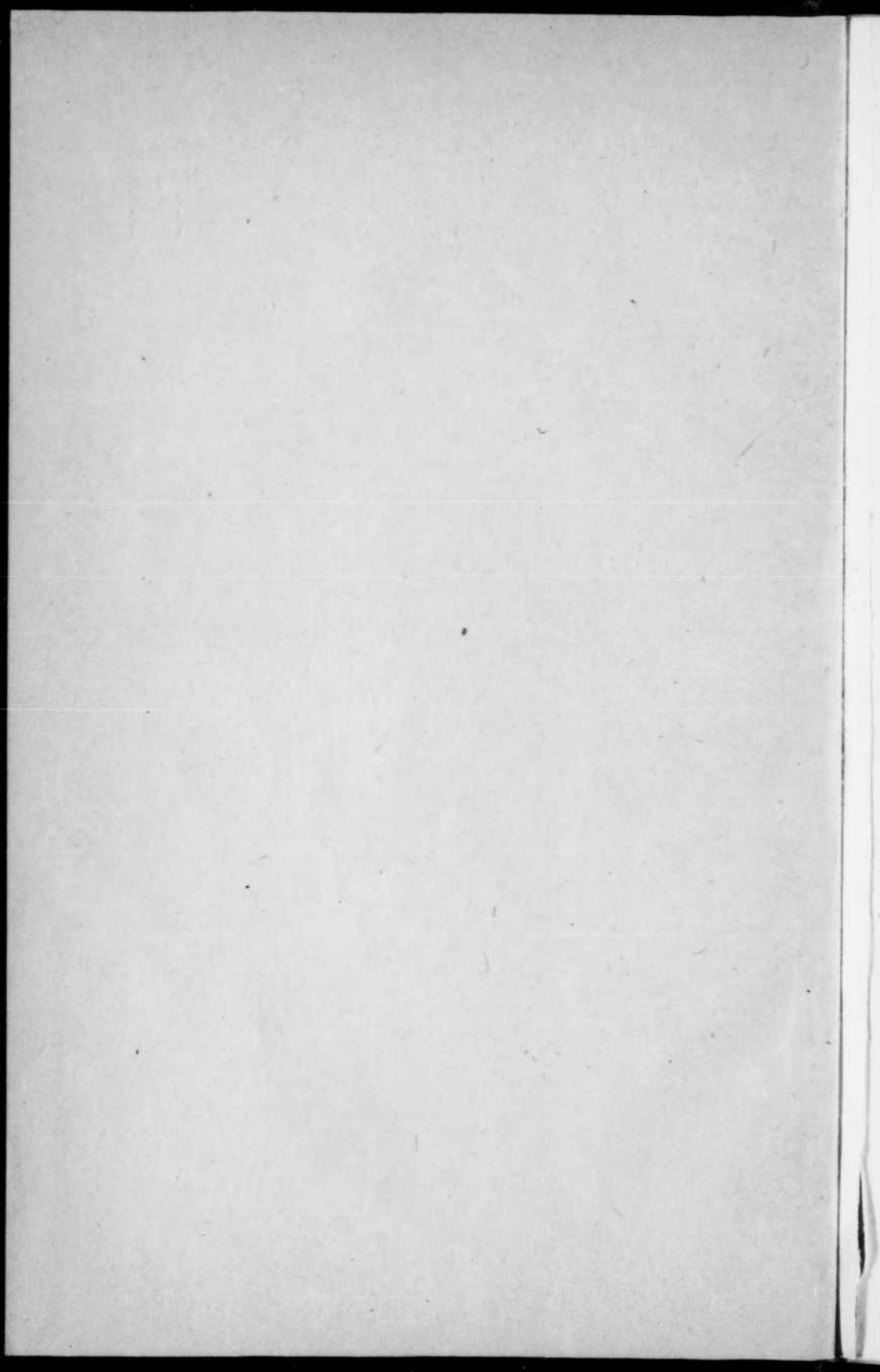
J. M. TERWIJN

ELECTR. BOEKBINDERIJ

AMSTERDAM

LIJNBANSGRACHT 232

13
EENIGE DAGBLADEN EN TIJD-
SCHRIFTEN OVER:

OPSTELLEN OVER SPELLING EN VER- BUIGING

DOOR DR. R. A. KOLLEWIJN

AMSTERDAMSCHÉ COURANT, 10 Nov. 1899.

„Het is een zeer leerrijk bundeltje, een boek dat tot nadenken stemt. We schrijven elkaar allemaal zoo klakkeloos na en we hebben dikwijls zoo'n hoog woord over de rechte spelling en over de ware „geslachten.” Nu, wie den schrijver volgt in zijn geschiedkundige uitstapjes, ziet wel dadelijk het voetstuk wankelen, waarop zijn zekerheid omtrent dit en dat tot nog toe zoo vast scheen te staan. „Groote Goden”, zoo roept men uit, „wat is er gemodderd en geknoeid met die spelling en met die geslachten en wat is dit alles bitter weinig rationeel. Dat inzicht geeft den lezer dan weer een anderen kijk op „het Kollewijnsch” en hij zegt tot zichzelf dat, alles bijeen genomen, die vereenvoudigde spelling en die afschaffing der geslachten eigenlijk veel rationeeler is dan wat wij — met hoeveel moeite! — op de schoolbanken hebben geleerd (om het toch weer te vergeten!).”

ALGEMEEN HANDELSBLAD, 25 Maart 1900.

Dat de tegenwoordige spelling in vele opzichten „onprakties” is, daarvan overtuigt Dr. KOLLEWIJN zijn lezers ten volle; dat veel tegenstrijdigs is in de wijze van bepaling der geslachten, blijkt ook zonneklaar.

Het komt ons dus zeer natuurlijk voor, dat Dr. KOLLEWIJN zijn goedgeschreven, overtuigende stukken nog eens onder de aandacht van het publiek brengt.”

HET VADERLAND, Nov. 1899.

„Hoe men ook over de voorstellen tot vereenvoudiging onzer schrijftaal moge denken, dit staat vast dat KOLLEWIJN zijn denkbeelden met talent verdedigt, dat hij zich een handig en niet eigenwijs polemist betoont en dat hij er zelfs in geslaagd is een leatuur smaaklijk te maken, waarvan men dat niet zou verwachten.”

HET NIEUWS VAN DEN DAG, 14 Oct. 1899.

„Indien de lezer ten slotte niet overtuigd wordt, dat het nieuwste stelsel beter is dan het door den schrijver bestredene, dan heeft hij in elk geval de overtuiging gekregen, dat deze nieuwste schrijfwijze op ernstig verdedigbare gronden rust....

Ieder beschaafd Nederlander, die zijne taal liefheeft, kan het boek lezen en zal het belangwekkend vinden.”

DE NEDERLANDSCHE SPECTATOR, 4 Nov. 1899.

„De opstellen, in eenvoudigen, helderen trant geschreven, laten zich goed lezen. Sommige (die over Het Geslacht en over de Geschiedenis van de Geslachten der zelfst. n.w. in het Nederlandsch) zijn met zorg bewerkte studiën, die docenten in het Nederlandsch en candidaten in de Ned. letteren voortaan niet ongebruikt mogen laten liggen. De auteur heeft zich de moeite gegeven de feiten te verzamelen, en ze in hun reële waarde tegenover traditie, sleur en vooroordeel te stellen. Verwonderlijk is het hoe weinig voordeel de spraakkunsten tot heden van de verzamelde gegevens hebben weten te trekken; hoe weinig kritisch in 't algemeen de taalwetenschap te werk gaat en hoeveel moed er ook in dezen blijkt noodig te zijn om de oude paden te verlaten.”

J. KOOPMANS.

DE AMSTERDAMMER, Weekblad voor Nederland, 19 Nov. 1899.

„Hier de strikt wetenschappelijke uiteenzetting van het ontstaan van de dwaasheden waaraan wij noch maar aldoor gehoorzamen. Hier vindt men het klaar en eenvoudig weerleggen van alles wat er zo al dienst heeft gedaan als wapen tegen de voorgestelde vereenvoudigingen. Maar dan staat er buiten de eigenlike spellingstrijd noch zovéél interessants in, dat mensen die wat aan taal doen, kan brengen tot inkeer van meest dogmatiese begrippen.”

Dr. J. B. SCHEPERS.

DE VACATURE, 22 Sept. 1899.

„Het gaat met Dr. KOLLEWIJNS boek als met ieder boek, waarin de schrijver met overtuiging het nieuwere en betere verdedigt boven het oude en versletene; men wordt belangstellende in dingen, die schijnbaar van nul en geener waarde zijn, en men ziet in, dat men waarde heeft toegekend aan dingen, die met roest en oud ijzer van de hand moeten gedaan worden.”

VRAGEN VAN DEN DAG, April 1900.

„Volgens mijn indruk staat de zaak nl. zo: Het is natuurlijk nodig de *ware* stand van zaken te kennen en te *weten hoe* wij aan onze spelling en manier van verbuigen (in de schrijftaal) gekomen zijn. Kent men die feiten en hun geschiedenis (en zo nodig, kan men die uitstekend uit Dr. KOLLEWIJN'S boekje leren), dan is 't maar eenvoudig een kwestie van *kunnen zien*.”

Prof. Dr. H. LOGEMAN.

MUSEUM, Nov. 1900.

„Wanneer hij, die in zake hervorming van de Nederlandsche schrijftaal tot de onverschilligen of vijandig gezinden behoort, na de lectuur dezer *Opstellen* niet tot voorstander van zulk een hervorming bekeerd is, mag dat waarlijk niet aan den heer KOLLEWIJN worden geweten. Op steekhoudende paedagogische en wetenschappelijke gronden toch heeft hij hier een krachtig en overtuigend pleidooi gevoerd ten gunste der door hem voorgestane zaak en op afdoende wijze de tegenwerpingen der tegenstanders ontzenuwd.”

Prof. Dr. W. VAN HELTEN.

HET BELFORT, Dec. '99.

„Laat iedereen, wien de zaak ter harte gaat, kennis nemen van hetgeen vóór de nieuwe spelling te zeggen is, en zien, hoe de bezwaren der tegenstanders kunnen ontzenuwd worden; het een en het ander is door Dr. KOLLEWIJN met evenveel talent als kennis van zaken uiteengezet. Wie zijn boekje met de noodige aandacht leest, zal zeker van velerlei vooroordeelen genezen worden.

Dr. W. DE VREESE.

REVUE DE BELGIQUE IIe Série, T. XXX.

.... „N'a-t-on pas dit et répété à satiété que personne ne saurait écrire correctement le néerlandais sans consulter à tout bout de champ le *Woordenlijst* de DE VRIES et TE WINKEL? Ce n'est pas une plaisanterie: lisez les auteurs, même les bons, et vous verrez qu'ils n'ont rien retenu de la question d'orthographe que nous discutons. N'est-ce pas une preuve qu'il y a là à réformer? Et ne saute-t-il pas aux yeux que le point de vue défendu par le professeur DE VRIES, quand il régla l'orthographe, n'est pas le vrai?.... L'idole grammaticale, il y a longtemps que HERMANN PAUL, dans ses *Prinzipien der Sprachgeschichte*, l'a démolie en Allemagne, et l'oeuvre a été continuée en Hollande. L'initiative du Dr. KOLLEWIJN y a donné lieu à tout un mouvement en faveur d'une réforme....

Le mouvement pour la réforme de l'orthographe est devenu en réalité un mouvement en faveur de la langue vraie.... Et l'on gagne du terrain, car depuis dix ans que ce mouvement existe, il se manifeste une tendance de plus en plus marquée à modifier le style écrit, à le purger des formes mortes, auxquelles seul un pédantisme malsain, et manquant de sens pratique, continue à se cramponner. Ce sont là les réflexions que suggérera à tout lecteur objectif le petit volume dans lequel M. KOLLEWIJN a réuni ses articles en faveur du mouvement auquel il a attaché son nom.”

AUG. GITTÉE.

BULLETIN BIBLIOGRAPHIQUE ET PÉDAGOGIQUE du
Musée Belge (Louvain), le 15 Mai 1901.

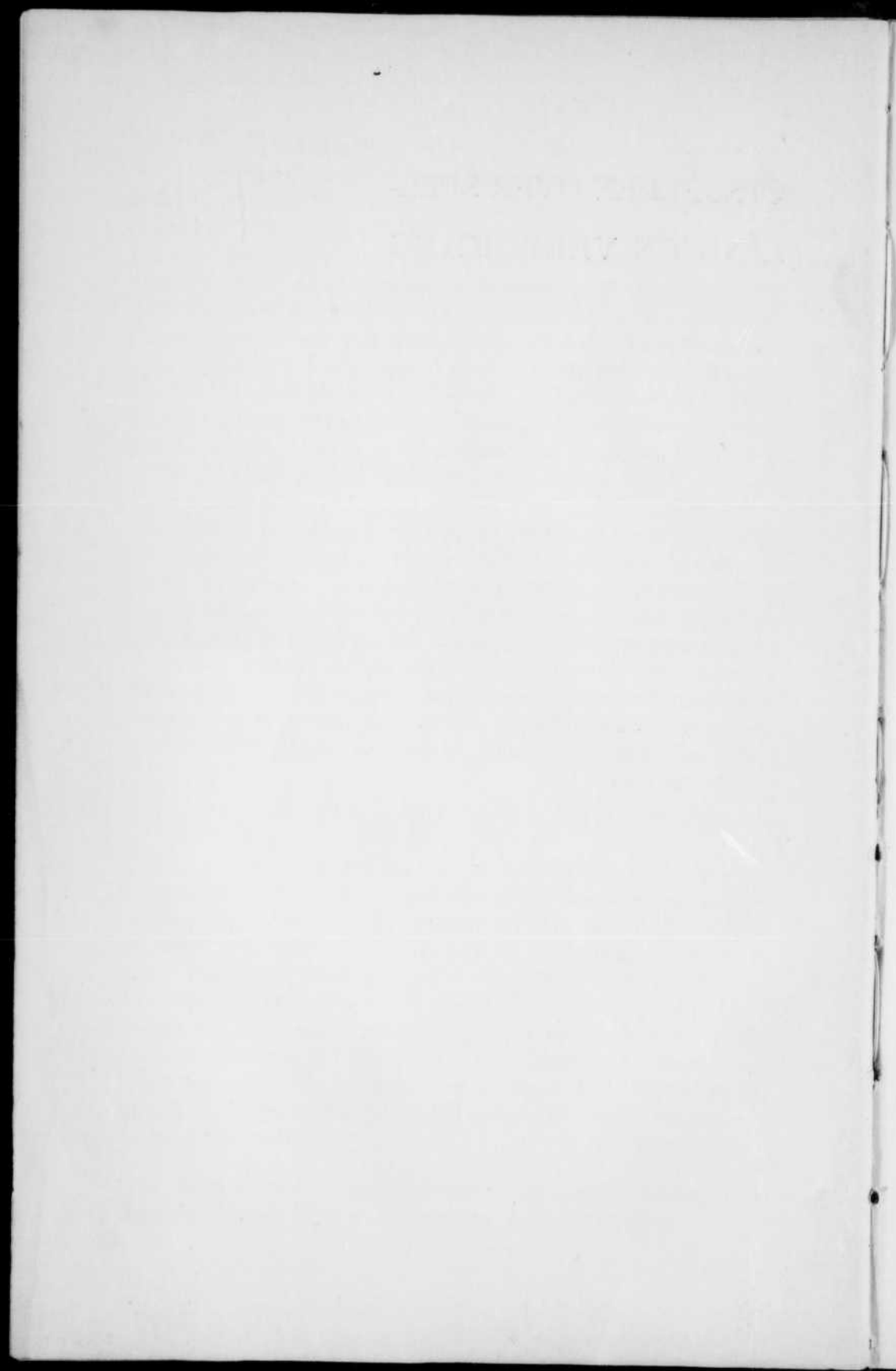
..... „Ce sont ces articles que M. KOLLEWIJN a réunis ici en volume. Mais les simplificateurs n'attaquent pas seulement l'orthographe; ils en veulent à l'enseignement grammatical tout entier; ils prétendent qu'on doit enseigner le néerlandais tel qu'on le parle, c'est-à-dire enseigner qu'il n'y a plus de déclinaisons, ni de subjonctif, etc.; et non pas vouloir faire passer pour le néerlandais réel une langue artificielle qui n'existe que dans la cervelle des grammairiens. M. KOLLEWIJN a également combattu pour cette thèse (qui est la bonne), et on lira avec intérêt et profit, surtout en Belgique, les pages qu'il a consacrées au développement de ces idées nouvelles.”

C. LECOUTERE.

In deze tweede uitgave komen een drietal belangrijke Opstellen voor, die in den eersten druk ontbreken.

OPSTELLEN OVER SPEL-
LING EN VERBUIGING

7172

OPSTELLEN
OVER SPELLING EN VER-
BUIGING DOOR DR. R. A. KOLLEWIJN
TWEEDE VERMEERDERDE DRUK

UITGEGEVEN IN 1903 TE AMSTERDAM BIJ H. J. W. BECHT
HEERENGRACHT No. 172

O P S T E L L I N G
O V E R S T E L L I N G F O R T I F I C A T I E
B U I T E N L A N D S
T W E E D E T R A N S A C T I E

BOEK-, COURANT- EN STEENDRUKKERIJ G. J. THIEME, NIJMEGEN.

INHOUD.

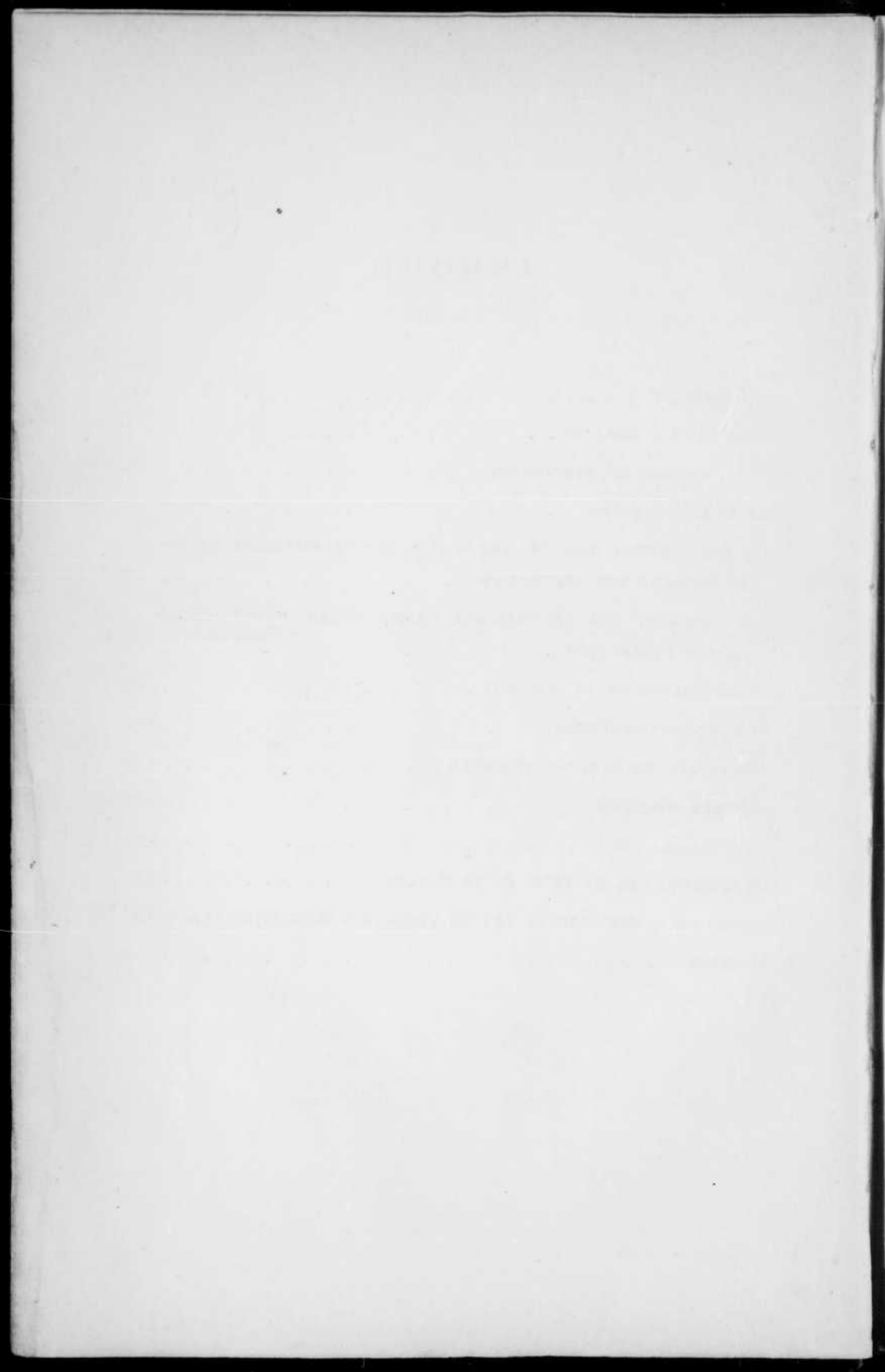

BLZ.

VOORBERICHT	VII
ONZE LASTIGE SPELLING	I x
7 OVER SPELLING EN VERBUIGING	20
DE E- EN O-SPELLING	33
DE GESCHIEDENIS VAN DE GESLACHTEN DER ZELFSTANDIGE NAAM- WOORDEN IN HET NEDERLANDS	42 x
- HET GESLACHT DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN IN HET HEDEN- DAAGSE NEDERLANDS	76 —
OVER TAALFOUTEN EN NOG WAT	88
- ONZE VOORNAAMWOORDEN	120 —
WOORDORDE EN BUIGINGSUITGANGEN	139 —
VREEMDE WOORDEN	149
DE SPELLINGKWESTIE	158
x DE SPELLING VAN DE VRIES EN TE WINKEL	177
Δ REGELS VOOR HET GEBRUIK VAN DE VEREENVOUDIGDE SCHRIJFTAAL.	190
REGISTER	192

VOORBERICHT VOOR DE EERSTE DRUK.

Deze opstellen hebben gestaan in de *Vragen van den Dag*, in *Taal en Letteren* en in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*. Ze zijn hier niet letterlik afgedrukt: overal waar het mij wenselijk scheen, heb ik verbeterd en aangevuld.

In het artikel *De Spellingkwestie* — tot op zekere hoogte een samenvatting van de vorige — treft men enige zinsneden en voorbeelden aan die uit de andere stukken zijn overgenomen. Liever wilde ik een enkele maal in herhaling vallen, dan door uitlatingen mijn betoog verzwakken.

Ik verwacht dat voorstanders van vereenvoudiging door het lezen of herlezen van deze opstellen in hun overtuiging zullen worden versterkt. Maar ik hoop vooral, dat tegenstanders er aanleiding in zullen vinden om te overwegen of er voor de beginselen, hier verdedigd, niet meer valt te zeggen dan zij tot dusver geloofden. Vooral ten opzichte van de geslachten van onze zelfstandige naamwoorden (en dus van de schrijftaalverbuiging) ontbreekt aan het grote publiek nog altijd het juiste inzicht. Ook aan sommige critici. Niet zelden toch leest men in boekbeoordelingen dat de auteur van een geschrift in vereenvoudigde schrijftaal „de geslachten heeft afgeschaft,” „al het mannelike

vrouwelijk heeft gemaakt" en meer van dien aard. Vinden de volgende bladzijden lezers, dan vertrouw ik dat dergelijke bewerkingen voortaan in de pen zullen blijven.

R. A. K.

AMSTERDAM, Aug. '99.

VOORBERICHT VOOR DE TWEEDE DRUK.

Deze uitgave is vermeerderd met *Onze Voornaamwoorden, Woordorde en Buigingsuitgangen* (uit *Taal en Letteren*) en *De Spelling van de Vries en te Winkel* (uit *De XXe Eeuw*).

De orthografie is in overeenstemming gebracht met de *Nederlandse Woordelijst* van Kollewijn, Hettema en de Grave.

R. A. K.

Sept. 1903.

ONZE LASTIGE SPELLING.

Ik wilde dat ik een andere, meer verlokkende titel voor mijn opstel had mogen kiezen. Want ik vrees dat velen mijn stukje niet zullen inzien, alleen wegens het weinig belovende opschrift.

Zij zullen vermoeden dat hier allerlei haarkloverijen en finesses ter sprake komen die niet-taalkundigen ijskoud laten; dat ik hen ga onderhouden over een letter meer of minder in een weinig gebruikelijk woord; misschien zelfs, dat de voorgoed uitgemaakte kwestie of een fonetiese spelling mogelijk en wenselijk is, ¹⁾ weer eens zal worden opgerakeld.

Maar dat alles ligt buiten mijn bedoeling. Ik geef de verzekering dat dit artikel niet thuis hoort in een taalkundig tijdschrift, geen geleerdheid behelst en alleen handelt over zaken — hoogstbelangrijke zaken naar ik meen! — waarover ieder beschaafd Nederlander zich een oordeel kan vormen en een mening behoort te hebben.

Vangen wij maar dadelik aan met de tirannieke, onverdraagzame, dikwels onberekenbare nederlandse spelling voor de rechterstoel van het gezond verstand te dagen, en te beschuldigen van eindeloze plagerijen, waardoor ieder Nederlander die de pen hanteert, dag in dag uit wordt gekweld.

Het begint op de lagere school. Nu, daar is het de plaats om te leren spellen. En *als* men het daar maar leerde — als men het daar maar leren *kon* — wij zouden geen reden hebben tot klagen. Veel erger is het op de hogere burgerschool en het gymnasium. De leraar wil dat zijn leerlingen, wanneer zij het

---

¹⁾ Foneties schrift is — ook al om allerlei kleine verschillen in de beschaafde uitspraak — veel te moeilijk en te onprakties voor *algemeen gebruik*. Bovendien: „So viele zeichen man auch anwenden mag und so genau man die entsprechenden articulationen der sprechorgane definieren mag, immer bleibt ein jedes nicht zeichen für eine einzige, sondern für eine reihe unendlich vieler articulationsweisen.“ (*Paul, Principien*, 2e Aufl. S. 321).

Opstellen over spelling.

eindeksamen afleggen, een opstel kunnen maken waarin niet veel taalfouten voorkomen. Een opstel geheel *zonder* taalfouten — dat zou te veeleisend zijn. Want de leerling mag bij het eindeksamen geen gebruik maken van een woordelijst; en zonder zulk een hulpmiddel zit ook een leraar en zelfs een hoogleraar in de nederlandse taal nu en dan verlegen. Maar dat maken van opstellen met *weinig* spelfouten is verre van gemakkelijk. Vandaar dat het wel eens lijkt of de leer van de spelling het voornaamste gedeelte is van de hele spraakkunst, ja van het hele onderwijs in de nederlandse taal. Hoeveel regels, hoeveel uitzonderingen worden er ter wille van die spelling niet uit het hoofd geleerd! Daar zijn die regels voor 't gebruik van *e* en *ee*, *o* en *oo*, *ei* en *ij*, *i* en *ie*; van *s* en *sch*, van *s* en *z*, van *d*, *t* en *dt* . . . daar zijn die onmogelijke voorschriften omtrent de verbindings-*n*, welke iemand moeten doen beslissen of hij schrijven zal: *pennehouder* of *pennenhouder*, *leeuwekop* of *leeuwenkop*, *ossetong* of *ossentong*, *pereboom* of *perenboom*, *paddestoel* of *paddenstoel*, *eendeëi* of *eendenei*, enz.; daar zijn die beruchte geslachtsregels met hun nog beruchter uitzonderingen . . . Maar waartoe op te sommen wat ieder weet?

Het verklaren van al de regels die op de spelling betrekking hebben, die regels door de leerlingen te laten memoriseren en vooral ze te leren toepassen, het kost een schat van tijd. En daar op hogere burgerscholen in de lagere klassen 4 of 3, in de hogere niet meer dan 2 uren per week voor het onderwijs in de nederlandse taal- en letterkunde zijn bestemd, (op het gymnasium nog minder!) ¹⁾ schieten er voor de docent niet veel ogenblikken over om zijn leerlingen enig denkbeeld te doen krijgen van het eigenlijk wezen der taal, van het ontstaan, het leven en het afsterven van woorden en buigingsvormen; er is ook geen genoegzame tijd om zinsbouw en stijl te behandelen; geen tijd om te spreken over de betekenis van de woorden, over synoniemen, over poëzie, over onze litteratuur; ook is het onmogelijk om meer dan twee of drie stukken van onze grote auteurs te lezen en te bespreken. Worden er opstellen gemaakt, niet zelden is het oordeel daarover grotendeels gegrond op het aantal spelfouten, en weinig of niet op inhoud, manier van zeggen, woor-

¹⁾ Op de gymnasia wordt wekelijks het volgend aantal uren aan nederl. taal en letterkunde besteed: Ie kl. 3, IIe kl. 2, IIIe kl. 2, IVe kl. 2, Ve kl. 2, VIe kl. 1.

dekeus en wat verder de werkelijke waarde van zo'n stuk bepaalt.

Het is niet te verwonderen — en toch is het zo jammer — dat het „Nederlands” door de schoolgaande jeugd meestal wordt gerangschikt onder de „vervelende” vakken. Paragrafen van een dorre grammatika uit het hoofd leren en opzeggen; oefeningen maken naar aanleiding van het geleerde; diktees; later opstellen — dit zijn de voornaamste ingrediënten waaruit het onderwijs in onze taal bestaat. Er is dan toch verscheidenheid, zal men zeggen. Helaas, niet veel. Het zijn verschillende wegen die leiden tot één hoofddoel: zuiver te *spellen*. In grammatika's worden natuurlijk niet alleen spelling-kwesties behandeld; maar de hoofdstukken rechtstreeks aan orthografie gewijd of daarmee in verband staande, kosten de leerling het meeste hoofdbreken. Oefeningen bij de spraakkunst worden hoofdzakelijk, diktees uitsluitend opgegeven om zonder fouten te leren spellen. Opstellen — daarover spraken wij reeds.

Maar is dan die spelling zó belangrijk, het onderwijs in die spelling zó ontwikkelend, dat al wat op nederlandse taal en letterkunde betrekking heeft, er ver bij moet achterstaan?

In plaats van zelf op die vraag te antwoorden, wil ik liever het woord geven aan een paar bekende geleerden, een taalkundige en een wijsgeer.

Daar is in de eerste plaats prof. Rudolf Hildebrand, de geniaalste van hen, die het grote woordenboek der gebroeders Grimm hebben voortgezet. Hij schrijft: „Wie viel edle Zeit und Mühe, und wie viel Pflichtgefühl wird bei der lieben Orthographie nutzlos verthan! auch bei an sich gleichgültigen Dingen! Und von der ganzen Schulzeit nimmt das einen guten Theil für sich allein in Anspruch! Es ist wirklich zum Erbarmen! Besonders auf Unterschiede, je feiner je wichtiger, wird das Hauptgewicht gelegt. . . . Soll man *Aeltern* oder *Eltern* schreiben? *läugnen* oder *leugnen*? wichtige Fragen! Ganz einerlei ist beides, und es hat mir oft als recht gut erscheinen wollen, das in dem und jenem Punkte ein Schwanken aus älterer Zeit bis heute sich erhalten hat! Die Pedanten könnten daran inne werden, dasz es sich hier im Grunde um gleichgültige Dinge handelt und um Nebensachen, und dasz es Nebensachen und gleichgültige Dinge wirklich gibt, wie in allem Menschlichen, so auch in der Sprache!” ¹⁾

¹⁾ *Vom deutschen Sprachunterricht*, 2e Aufl. 1879. S. 56 u. 57.

Te onzent werd vóór twintig jaren ongeveer hetzelfde betoogd door professor Land: „De moeite, aan het aanleeren en het herzien onzer spellingen besteed, wordt ons door niets vergoed; en er is zooveel anders en beters dat daarom ongedaan blijft! Die verkeerde zelfstandigheid, aan een bloot spiegelbeeld toegekend omdat het valsch en verwrongen is, heeft in haar gevolg een vereering, die aan den eerbied van 't voorgeslacht voor 't heilige letterschrift herinnert. Op den achtergrond schijnt hier over 't geheel de voorstelling te schuilen, dat de spelling de bliken moet dragen van door geleerden te zijn vastgesteld, die alleen het geheim bezitten van de verhouding tusschen spiegelbeeld en origineel. Op de behoefte van het algemeen, dat taal en schrift slechts met een praktisch of aesthetisch doel beoefent, wordt minder acht geslagen. En juist bij het volksonderwijs komt het er dubbel op aan, dat de korte schooljaren zoo min mogelijk door noodeloozen omslag, en beoefening van hetgeen ons in niets een beter inzicht geeft, worden ingenomen. Zóó subtiel zijn wij geworden, dat bijna iedereen zich, tegen het stelsel-zelf dat hij heet aan te nemen, aan spelfouten schuldig maakt.”¹⁾

Maar nu zijn die jongens en meisjes die zolang zijn vervolgd met allerlei taalregels en uitzonderingen, van het gymnasium of de hogere burgerschool af; er zijn nog enige jaren voorbijgegaan / en wij vinden ze als beschaafde, volwassen mensen terug. Wat is er van hun spellingkennis overgebleven?

Allen schrijven zij brieven; en allen weten, vermoeden altans, dat er „taalfouten” in hun brieven staan. Natuurlik! Verbeeld u, dat iemand schrijft aan zijn vriend, aan zijn moeder, aan zijn meisje, en iets heeft te vertellen van een bril, een sok of een zoen — zou het niet onuitstaanbaar zijn als hij eerst in de woordelijst van de Vries en te Winkel ging opzoeken of het moet wezen *den* bril of *de* bril? *den* sok of *de* sok? *den* zoen of *de* zoen?

Kan men zich iemand voorstellen die warm is over z'n onderwerp, — dat hij alleen op schrift stelt voor zich zelf en zijn beste vrienden — en die telkens in zijn wordeboek zit te bladeren, omdat hij b.v. niet zeker meer weet of men spelt *geele* of *gele*, *paarsche* of *paarse*, *luitjes* of *luitjes*, *scheve* of *scheeve*, *scheeren*

---

¹⁾ J. P. N. Land, *Over Uitspraak en Spelling, voornamelijk in de Nederlandsche taal.* (Amst. 1870). Blz. 37 en 38.

of scheren, verteeren of verteren, dozen of doozen, droogen of droegen, wijdsch of weidsch . . . ?

Behalve partikuliere brieven hebben sommigen ook ambtsbrieven te schrijven. Hier wordt de zaak enigszins anders. Men tracht spelfouten te vermijden en heeft dan ook altijd een woordelijst op zijn bureau liggen. Toch zijn er zogenaamde fouten — o. a. die tegen de geslachten — welke een soort van burgerrecht hebben gekregen. Een enkele maal mag daar eens op gevit worden, gewoonlik is men zo verstandig ze over het hoofd te zien. De schrijver weet dan ook wel dat zijn superieuren op dit gebied evenmin op de hoogte zijn als hijzelf. Wordt er dus al eens een foutje ontdekt, dan heet dat een vergissing, een verschrijving; de meerdere begaat op zijn beurt immers ook van die vergissingen? Moet een officiëel stuk om een biezondere reden (b.v. omdat het voor een „hële hoge” bestemd is) eens buitengewoon nauwkeurig zijn, dan onderwerpt men het eerst aan de kritiese bliken ^{van} enige met woordelijsten gewapende ambtgenoten, tenzij ^{dat} men in de gelegenheid is, de hulp in te roepen ^{van} een „deskundige” — liefst een leraar of hoogleraar ⁱⁿ de nederlandsche taal.

Schrijft men stukken die gedrukt moeten worden: tijdschrift-artikels, brochures of boeken, dan tracht men natuurlijk ook zijn beste beentje voor te zetten. Want dag- en weekbladerecensies eindigen niet zelden met zinnen als deze: „Jammer slechts dat de schrijver niet meer zorg heeft besteed aan de taal. Zo lezen wij op blz. 14 *naar de schijn* in plaats van *naar den schijn*, op blz. 37 *pruimenboom* voor *pruimeboom* en op blz. 43 *oorlogsschip* voor *oorlogsschip*.” ¹⁾ De woordelijst heeft dan ook een vaste plaats op de schrijftafel van de auteur en wordt vlijtig geraadpleegd. De een vertrouwt geheel op eigen krachten, de ander vestigt ook enige hoop op de korrektor van de drukkerij. De fouten die blijven staan, noemt men met een leugentje dat door vrienden en kennissen voetstoots aanvaard wordt: „drukfouten.”

Grappig is het te zien, hoe het woordelijstje soms als wapen dienst moet doen in een heftige polemiek.

Meneer A. heeft tegen meneer B. geschreven, en de gloed van zijn overtuiging heeft hem een paar maal doen verzuimen, zich omtrent het geslacht van een woord te vergewissen. Meneer

¹⁾ Op dit punt heeft de kritiek zich sedert '91 gebeterd!

B., pijnlik getroffen door het betoog van A., tracht de beweringen van deze op allerlei wijzen te ontzenuwen. Met de scherpe blik van de haat ziet hij het stuk van zijn tegenpartij nog eens door. Zou A. zich nergens verkeerd hebben uitgedrukt? Of „taalfouten” gemaakt? Met de Vries en te Winkel in de hand controleert hij de geslachten . . . . Jawel! Er staat: „met die ketting” en een paar bladzijden later: „in de angst”. En het boekje van de Vries en te Winkel zegt toch duidelijk: ketting, m. — angst, m. — Bravo. Nu verklaart meneer B. in zijn antwoord op hoge toon dat A. wèl zou doen met eerst zonder fouten te leren schrijven; of dat A niet de blijken geeft van in zijn jeugd voldoende onderwijs te hebben genoten; en dan citeert hij de zinnen waar de fouten in voorkomen en laat drukken: „met die (*sic!*) ketting”; „in de (*lees:* den) angst”. A. haalt de schouders op over die schoolvosserij, maar een groot deel van het lezend publiek denkt: Jongen, als die A. taalfouten maakt, is hij toch waarachtig óók zo'n licht niet.

Er zijn gevallen waarin men de gelegenheid niet heeft een de Vries en te Winkel te raadplegen. Men is b.v. uit logeren of op reis. Voor nauwgezette mensen, of voor hun die (als onderwijzers, leraren en professoren) zich zedelijk verplicht voelen zonder fouten te schrijven, wordt dan de noodzakelijkheid om te korresponderen of op een kranteartikel te antwoorden, in meerdere of mindere mate pijnlik. Er zijn echter professoren — en ook anderen — die met het oog op deze gebeurlikheden een even prakties als listig middeltje aanwenden. Zij versieren de *e's* die aan 't eind van een woord staan, met een eigenaardig haaltje, dat evengoed niets kan beteekenen als een *n*. Op deze manier schrijft men dus *de* en *den*, goede en goeden, mijne en mijnen precies gelijk. De lezer heeft de keus. Zodoende wordt de grootste moeilijkheid — de kwestie van mannelik of vrouwelik geslacht — behendig ontweken.

Maar alle scherts ter zijde. Die geslachten zijn voor de op ouderwetse manier schrijvende Nederlander een niet te ontwijken struikelblok. Want telkens en telkens weer komt hij in strijd met de voorschriften van de Vries en te Winkel. Briefschrijvers vergissen zich, korrespondenten en redakteurs van kranten vergissen zich, boekeschrijvers vergissen zich, onze grote auteurs vergissen zich. In een uitstekend artikel, opgenomen in *de Gids* van dit jaar (1891), lezen wij op één bladzijde: „het roekeloos afbreken

van elken brug", en „den bloem"; enige bladzijden verder: „door bitsen blaam" enz. enz. En dat is geen uitzondering. Geen nederlands boek, geen artikel van enige omvang, of er worden „fouten" als de genoemde in aangetroffen.

Nu weet ieder die Frans en Duits kent, dat het kort en goed *ondenkbaar* is dat een Fransman zou schrijven *le fleur* of een Duitscher *den Blume*. Maar hoe komt het dan dat de Nederlanders zich wèl aan zo iets bezondigen?

Op het punt van de geslachten der zelfstandige naamwoorden neemt onze taal een éinig (en zeer betreurenswaardig) standpunt in. In de spreektaal is het onderscheid tussen mannelik en vrouwelijk geslacht nagenoeg geheel uitgewist. *Nagenoeg* geheel: want waar het *persoonsnamen* geldt, is er nog wat van overgebleven. Ik behoef er nauweliks aan te herinneren dat wij, sprekende van een man, een jongen, een grijsaard, zeggen: *hij, hem* en als wij het bezittelijk voornaamwoord moeten gebruiken: *zijn*. Daarentegen van een vrouw, een meisje: *zij* en *haar*.

Is er geen sprake van *personen*, dan worden de vormen *zij* (enkelv.) en *haar* in de spreektaal niet gehoord¹⁾. Men zegt van een koe: *hij* wordt morgen geslacht; van een kip: elke dag legt *ie* een ei; van een tafel: waarom heb je 'm daarheen geschoven? Van een kast: *hij* staat ook niet stevig op z'n poten.

Waar het uitgangen van bepalende woordjes betreft is in de dagelijkse spreektaal ieder verschil tussen mannelik en vrouwelijk geslacht verdwenen. Evenals wij zeggen: van *die* vrouw, op *de* tafel, met grote volharding, zeggen wij ook: met frisse *moed*, op *de* stoel, van *die* man.²⁾

Met uitzondering dus van de persoonlijke voornaamwoorden en de stammen van de bezittelijke (en dan nog maar alleen wanneer er werkelijk van personen, van mensen sprake is) kent de nederlandse spreektaal nog maar twee geslachten: het „gemeenschappelijke" (tot in het begin der 16^e eeuw duidelijk onderscheiden in mannelik en vrouwelijk) en het onzijdige. Lidwoorden blijven in de beschaafde spreektaal steeds onveranderd:

¹⁾ Stofnamen worden soms met *ze* aangeduid. Daarover later.

²⁾ Het feit, dat men in het Vlaams en enige dialekten in 't zuiden van ons land onderscheid maakt tussen *den* en *de*, doet niets af aan de waarheid dat in *de beschaafde nederlandse spreektaal* dat onderscheid niet meer bestaat. Bovendien, het geslacht der zelfst. naamwoorden in de genoemde dialekten is niet zelden verschillend van dat hetwelk men de zelfstandige naamwoorden in de schrijftaal heeft opgedrongen.

Enkelvoud.

1. de, het
2. van de, het
3. (aan) de, het
4. de, het

Meervoud

1. de
2. van de
3. (aan) de
4. de

Het bijvoeglijk naamwoord neemt ook nooit een buigings-*n* aan, en blijft evenals lidwoorden, bijvoeglijke voornaamwoorden enz. in alle naamvallen gelijk.

In deze toestand is niets vreemds. In het Engels is het in hoofdzaak evenzo. En in het Deens ook. Maar het biezondere ligt hierin: Ofschoon het Noordnederlands reeds sedert eeuwen het verschil tussen mannelik en vrouwelik woordgeslacht heeft verloren (behoudens de genoemde uitzonderingen), ofschoon de beschaafde Noord-Nederlanders *sinds lange tijd* vormen als *des, den* goeden enz. niet meer in de mond kunnen nemen (behalve in voordrachten), zonder de indruk te maken van ouderwets pedant, klemmen zij zich in de geschreven taal angstvallig aan die verouderde vormen vast. Wij zeggen allen: *Zet die stoel in de hoek.* — *Zie je die man?* Maar als iemand dat durfde *schrijven . . . .*¹⁾

Evenals *wij* reeds als kleine kinderen (niet op school, maar in 't ouderlik huis) voor altijd leren wanneer wij *het* en wanneer wij *de* moeten zeggen, leert de Fransman wanneer hij *le* en wanneer *la*, de Duitser wanneer hij *der, des, dem, den, die* of *das* gebruiken moet. Vraag een duitse polderjongen of men zegt *der* of *die Kittel* en hij zal u het antwoord niet schuldig hoeven te blijven; vraag een beschaafd Nederlander of hij schrijven moet: „de jongen trok een *schone* of een *schonen* kiel aan” en hij zal u zeggen: „ik geloof . . . . maar zeker weet ik het niet;” of: „kijk maar eens in de Vries en te Winkel.”

En nu is de vraag naar 't geslacht van *kiel* nog tamelik eenvoudig; maar stel u een vlijtig apotekerszoontje voor dat kranen wil met zijn schoolgeleerdheid, en zijn vader vraagt of hij wel weet wanneer *maankop* mannelik, wanneer het vrouwelik en wanneer het onzijdig is!

Eer ik verder ga, wil ik even een paar woorden zeggen over het spellingstelsel van prof. M. de Vries en dr. L. A. te Winkel,

¹⁾ Ook in dit opzicht valt sedert enige jaren een merkwaardige verandering ten goede te bespeuren ('99).

die ook van een groot aantal woorden met twijfelachtig schrijftaalgeslacht (d. w. z. woorden, die de een mannelik, de ander vrouwelijk bezigde) het genus hebben „vastgesteld.”

Met nadruk wil ik er op wijzen dat de spelling-de Vries en te Winkel het resultaat is van een nauwkeurig onderzoek, ingesteld door grote taalkundigen. M. i. is echter uit het oog verloren dat de spelling niet uitsluitend, zelfs niet in de eerste plaats, van belang is voor taalkundigen, maar voor het gehele volk. En het nederlandse volk stelt het volstrekt niet op prijs dat het b.v. aan de spelling *e* of *ee*, *o* of *oo* kan zien of die klinkers uit twee-klanken zijn ontstaan of niet.¹⁾

Van taalgeleerden is het niet te veel gevergd dat zij zich, ook zonder dat de hedendaagse spelling hun een aanwijzing geeft, op de hoogte trachten te stellen van de herkomst onzer woorden en klanken; zij kunnen niet verlangen dat om hunnentwil de overgrote meerderheid van hun landgenoten nodeloos moeite wordt aangedaan.

Wij hebben nóg een bezwaar tegen de gebruikelijke spelling.

De heren de Vries en te Winkel hebben bij ieder woord waarvan de schrijfwijze moeilijkheid kon opleveren, de vraag overwogen, welke lettertekens gebruikt dienden te worden. Als hoofdregel hebben zij terecht de regel van de *beschaafde uitspraak* gehuldigd. Verder namen zij in aanmerking de *gelijkvormigheid* („geef zooveel mogelijk, aan een zelfde woord en aan ieder deel, waaruit het bestaat, steeds denzelfden vorm”); dan de *afleiding* (d. w. z. oudere vormen, waaruit de tegenwoordige zijn ontstaan); ook de *analogie* (overeenkomst met op dezelfde wijze gevormde woorden) en dan nog de *welhidendheid*, het *gebruik* en ten laatste de *duidelikheid*.

Overal nu waar twijfel mogelijk was, hebben zij gewikt en gewogen of zij zouden spellen zoals de beschaafde uitspraak het verlangt, of zoals een der andere regels het eist. Hoe consciëntieus zij in deze ook zijn te werk gegaan, wij staan hier bij de bron van talloze moeilijkheden. Want is het waar, dat men geen twee heren te gelijk kan dienen, hoe wil men het dan vijf of zes

¹⁾ „Irgend welche historische oder lautphysiologische Wahrheiten mitzuthellen dürfen wir (der Orthographie) gar nicht gestatten, wenn dadurch der praktische Zweck beeinträchtigt oder seine Erfüllung erschwert wird.

Von diesem Gesichtspunkte aus müssen wir alle antiquarischen Liebhabereien absolut verwerfen.” Prof. H. Paul, *Zur Orthographischen Frage* (Berlin 1880) S. 28.

regels die elkaar telkens lijnrecht tegenspreken? ¹⁾ Gesteld eens dat wij met de betekenis en de afleiding van een woord volkomen bekend zijn; zullen wij dan ook weten, hoe dat woord volgens het stelsel van de Vries en te Winkel geschreven worden moet? Volstrekt niet. Want wij zullen nooit kunnen voorspellen, welke regel de heren de Vries en te Winkel in dit bijzondere geval hebben goedgevonden te volgen.

Enige voorbeelden mogen dit duidelijk maken.

Om de *uitspraak* wordt geschreven *nochtans*, wat met de regels van de *gelijkvormigheid* en de *afleiding* in strijd is (*nochtans* is uit *nog-dan-s* ontstaan); men spelt *nog* om de *duidelikheid* (ter onderscheiding van *noch* = niet), maar in strijd met de *uitspraak* en de *analogie*; *wijste* (met één *s*) om de *uitspraak* en de *wel-luidendheid*, maar in strijd met de *afleiding* *wijs-ste*; *oppasser*, *aanwijssster*, om de *afleiding*, in strijd met de *uitspraak* en de *wel-luidendheid*; *menschen*, *tusschen*, *visschen* om de *afleiding*, in strijd met de *uitspraak*; *verrassen* om de *uitspraak* en het *gebruik*, in strijd met de *afleiding* (van *rasch*); *ijzen*, *ijselijk* om het *gebruik* en de *uitspraak* in sommige dialecten, tegen de *afleiding* (welke geen *ij* maar *ei* verlangt); *uitweiden*, *weidsch*, tegen het *gebruik*, om de *afleiding*; hij *plag* tegen de *uitspraak* (die beter door *plach* wordt weergegeven) om de *gelijkvormigheid* (vgl. *plegen*); hij *placht* om de *uitspraak*; *koninklijk* om de *uitspraak*, tegen de *gelijkvormigheid*; *bijzonder* tegen de *uitspraak*, om de *gelijkvormigheid*; *zeventig*, om de *gelijkvormigheid*, tegen de *uitspraak* (seventig); *heuglijk* om de *gelijkvormigheid*, tegen de *uitspraak* (heuchelik); *beeltenis* om de *uitspraak*, tegen de *gelijkvormigheid* en de *afleiding* (die een *d* verlangen); *eigenlijk*, *wezenlijk* om de *afleiding*, tegen de *uitspraak* (eigelijk, wezelijk); *omtrent* tegen de *afleiding* (van *trend*, dat *rond* betekende), om de *uitspraak*; *gansch* tegen de *uitspraak* en de *afleiding*, om het *gebruik* en de *duidelikheid*; *poover*, *eega* tegen het *gebruik*, om de *afleiding*; *antwoord* tegen de *afleiding*, om de *uitspraak*....

Deze reeks zou met een ontzaglijk aantal voorbeelden te ver-

¹⁾ In de *Gids* van 1862, II, 38 vgg. schreef T(aco) R(oorda) in zijn stuk *de Nederlandsche Spelling*: „Het tot hiertoe opgemerkte zal wel voldoende wezen, om ieder te overtuigen dat de beknopte regels, waaronder de schrijver [L. A. te Winkel] de Nederlandsche spelling heeft willen brengen, alles behalven *beknopt*, en niet alleen op *tegenstrijdige beginsels* gegrond, maar ook niet *algemeen bruikbaar* zijn (blz. 50).

meerderen zijn. Ja, ieder woord waarvan de spelling ook maar enigszins twijfelachtig is, kan men hierbij betrekken.

Nu wil ik volstrekt niet beweren dat het b.v. in die gevallen waarin de Vries en te Winkel de regel der gelijkvormigheid huldigen, zoveel beter zou zijn geweest als zij aan die der beschaafde uitspraak de voorkeur hadden gegeven. *Ik wil alleen doen opmerken dat andere taalgeleerden met evenveel recht regel b, c of d zouden hebben gekozen, als de Vries en te Winkel a.* De spelling der nederlandsche taal berust voor een veel te groot gedeelte op een subjektief oordeel en subjektieve voorkeur. Kennen wij de spelling van een woord, dan is het meestal niet moeilijk na te gaan, waarom de Vries en te Winkel het zó geschreven willen hebben. Kent iemand de spelling niet, of twijfelt hij, dan is noch taalkennis noch scherpzinnigheid in staat hem zekerheid te verschaffen. Er zit niets anders op dan het woordelijstje op te slaan. Vandaar dat geen Nederlander, hoe ontwikkeld, hoe geleerd, hoe geoefend, buiten zo'n boekje kan. In dat opzicht staan wij bij alle andere volken achter.

Ik weet zeer goed dat een in alle opzichten konsekwente spelling tot de onmogelijkheden behoort. Maar — waar men niet konsekwent wezen kan of wil, trachte men prakties te zijn.

Geen onderscheidingen in de schrijftaal *ingevoerd*, die in de gesproken taal niet bestaan. Geen onderscheidingen in de schrijftaal *behouden*, wanneer de beschaafde spreektaal ze verloren heeft *en wanneer de toepassing voortdurend moeite veroorzaakt*. Dat men schrijft: *ik red* met een *d*, *hij redt* met *dt*, schoon wij in beide gevallen uitspreken *ret*, wij hebben er niets tegen; de moeite om te onthouden dat de derde persoon van de onvoltooid tegenwoordige tijd een *t* achter de stam krijgt en de eerste niet, is zo gering, dat wijziging van de algemeen gebruikelijke spelling hier overbodig is. Maar het wordt tijd dat wij b.v. het onderscheid tussen *e* en *ee*, *o* en *oo*, waar die klanken volkomen gelijk worden uitgesproken, overboord werpen; dat wij ons niet langer storen aan de zogenaamde verbindings-*n*; dat wij durven schrijven — zoals ieder onzer het immers uitspreekt —: ik zet de stoel in de hoek.

Zijn er konservatieven — al dan niet mannen van het vak — die zich in alle opzichten aan het systeem van de Vries en te Winkel willen houden — niemand zal het hun beletten; maar men erkenne het goed recht van die brede kring van ontwikkelden, voor wie vereenvoudiging van dat stelsel gewenst is, daar

zij noch tijd noch lust hebben om telkens is een woordelijstje te bladeren en zich ter wille van een in de grond der zaak onverschillige kwestie van hun werk te laten aftrekken.

Wij Nederlanders zijn een goedig volk met een instinktmatige vrees voor verandering. Als het gewoonte was dat wij iedere ochtend twintig stokslagen ontvingen en het werd eens vergeten, er zou veel kans zijn dat wij om het ons kompeteerd deel gingen vragen. Ik hoor dan ook al duidelijk afkeurende stemmen over mijn „opruiend” artikel opgaan. „Waartoe is het nodig”, roept de een, „we hebben immers met zoveel moeite een soort van eenheid in de spelling gekregen; moet al dat gemaal weer beginnen?” En een ander zegt: „Al dat praten over vereenvoudiging in de spelling helpt immers toch niets! Multatuli en anderen hebben daar ook al voor geijverd, en nog wel het goede voorbeeld gegeven! En wat heeft dat uitgewerkt?”

Waarde stemmen, laat ik u een voor een beantwoorden.

Vooreerst is het niet moeilijk, aan te tonen dat de spelling telkens opnieuw gewijzigd worden *moet* ¹⁾. Het Nederlands is een levende taal, dus een taal die onophoudelijk verandert. Ware de fonograaf een tiental eeuwen geleden uitgevonden en waren wij dientengevolge in staat gesteld ons voorgeslacht te horen spreken, een Nederlander uit de 19^e eeuw zou van het Hollands en Vlaams der 14^e eeuw weinig, van het Oudsaksies en Oudnederfrankies onzer voorouders uit de 9^e eeuw niets begrijpen. Maar om onze stelling te bewijzen, behoeven wij lang niet zo ver terug te gaan. In Vondel's tijd klonk het niet plat, te horen uitspreken *harsen*, *locht*, *vier* (vuur), *peerd*, *munnik*, *geveert* (gevaarte), hij *most*, hij *durf*, *gesteken* (gestoken) enz. enz. En zó gespeld kunnen wij die woorden dan ook in Vondel's treurspelen vinden. Maar wie zou wensen, dat die spelling tot heden onveranderd was gebleven? Wie kan verlangen dat wij zouden zeggen: *lucht* en zouden schrijven *locht*? Wenst men na te gaan, in hoeverre de uitspraak van het Nederlands in de laatste honderd jaren is veranderd, men neme de romans van de dames Wolff en Deken ter hand en zal altans gedeeltelijk worden ingelicht: *iet* voor *ies*, *des* voor *dus*, *spelden* voor *spellen*, *doezijn* (doezijn) voor *dozijn*, *kwaadaartig* voor *kwaadaardig*, *luisteren* voor *fluisteren* klonk voor

¹⁾ „Eine Schriftsprache, die dem praktischen Bedürfnisse dienen soll, muss sich gerade wie die lebendige Mundart mit der Zeit verändern”. Prof. H. Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, 2e Auflage, S. 354.

een eeuw blijkbaar in het minst niet vreemd. En weer stellen wij de vraag: Zou men wensen, dat de spelling onveranderd was gebleven?

De spreektaal geeft dus het voorbeeld en de schrijftaal volgt na. Maar niet aanstonds. Bedachtzaam en op enige afstand volgt zij haar oudere zuster. Om een ander beeld te gebruiken: de schrijftaal behoudt uit gewoonte, uit vrees om zonderling te schijnen, zo lang mogelijk het versleten jurkje waaraan ze meer en meer ontgroeit. Eindelijk kan het niet langer; het oude wordt uitgetrokken, en een nieuw, passend kleed aangedaan.

Een duidelijk voorbeeld hebben wij in het woord *biezonder*. Volgens de spelling van de Vries en te Winkel moet het nog worden geschreven met *ij*. Hier wordt echter het onderscheid tussen spelling en uitspraak zó hinderlik, dat zelfs velen die zich anders zo getrouw mogelijk aan de voorschriften van de Woordelijst trachten te houden, willens en wetens de *ij* door een *i* (*ie*) vervangen.

Dikwels gebeurt het, dat klanken die in een vroegere periode der taal werden uitgesproken en daarom ook geschreven, in een latere periode bij het spreken worden weggelaten. „Men zei vroeger *mens-ch* en schreef daarom *mensch*; men zei *zie dien man* en schreef daarom *dien*. Nu zeggen wij *mens* en *zie die man*. Maar de *schrijftaal* heeft de *ch* en de *n* als rudimentaire organen behouden; zij doen geen dienst meer; zij vertellen ons slechts waartoe zij vroeger hebben gediend. Nu is het voor geleerden heel belangrijk, de aandacht op rudimentaire organen te kunnen vestigen; maar als wij, gewone mensen, eens rudimentaire organen hadden die ons *hinderden* en wij konden ze zonder pijn afschudden — niet velen zouden zich ter wille van de belangrijkheid of de aardigheid de last getroosten.

Wij zagen dat de schrijftaal niet op een zelfde punt mag blijven staan, daar de spreektaal het ook niet doet. Beide bewegen zich voorwaarts. Wij moeten hier evenwel op een verschil in de beweging der beide zusters opmerkzaam maken. De veranderingen die de spreektaal ondergaat, zou men voor verreweg het grootste gedeelte als *onwillekeurige* of *natuurlike* veranderingen kunnen stellen tegenover de *opzettelijke* of *kunstmatige* van de schrijftaal.

Het is waar, wanneer iemand zijn spreektaal met een nieuw woord verrijkt, zal dat veelal niet onbewust geschieden; wanneer daarentegen een woord bij hem in onbruik geraakt, wèl. Maar

de wijzigingen die wij vooral op het oog hebben en waarop het hier alleen aankomt, zijn wijzigingen in de uitspraak. Als men zich vestigt in een plaats waar ook door de beschaafden een meer of minder geprononceerd dialekt wordt gesproken, gaat men al spoedig, zonder het te willen en zonder het te vermoeden, iets van dat dialekt overnemen. Ook in de beschaafde spreektaal komen wijzigingen van de uitspraak niet alleen onbewust tot stand, maar de meeste mensen worden er zich zelfs nooit van bewust dat er een verandering in de oorspronkelijke uitspraak heeft plaats gegrepen; in veel gevallen merken zij zelfs niet dat zij een woord anders uitspreken dan zij 't schrijven. Toen het woord *aardappel* in gebruik kwam, sprak men natuurlijk uit *aard-appel* of *aart-appel*. Nu zegt iedereen: *aar-dappel*. In plaats van *neen* en *jongens* zeggen wij meestal *nee* en *jonges*; voor *vaststellen* hoort men *vastellen*; voor *poeder*, *poelier*; voor *broeder*, *broer*; voor *oude*, *ouwe*; voor *mijnheer*, *meneer*; voor *heeft hij*, *heeft-ie*; voor *rijd op*, *glijd niet uit*, *scheid uit*: *rij op*, *glij niet uit*, *schei uit*; niet zelden zegt men *toe* voor *toen*, *as* voor *als*, *nou* voor *nu*, *niks* voor *niets* enz. enz. enz.

Wij spreken de woorden na, zoals wij ze horen voorzeggen; wij vragen ons bij bekende en gebruikelijke woorden niet af: „hoe *moeten* wij uitspreken?” wij geven er ons zelfs geen reenschap van *hoe* wij 't doen, wij richten ons zonder het te willen of te weten naar onze omgeving.

Geheel anders is het waar het de schrijftaal geldt. Door de beschaafden wordt ernstig en met bewustheid getracht, niet af te wijken van het heersende spellingstelsel. Maar op zekere dag begint een bepaald persoon met opzet anders te spellen. ¹⁾ Blijft hij niet alleen staan met zijn nieuwe manier, maar krijgt hij medestanders en groeit het troepje zijner volgelingen aan, dan staan er weldra twee spelmethodes (die daarom nog niet veel van elkaar behoeven te verschillen) tegenover elkander, waarvan de aanhangers gewoonlijk strijden tot het opgroeiend geslacht de kamp beslist.

Nog een enkel voorbeeld om het belangrijke verschil tussen veranderingen in de spreektaal en veranderingen in de schrijftaal

¹⁾ Es ist gar nicht zu vermeiden, dass zu jeder Zeit gewisse Schwankungen vorhanden sind, dass sich Altes und Neues mit einer gewissen Gleichberechtigung gegenüber stehen. Das gilt von allem, was zur Sitte gehört, das gilt von der Sprache und von der Orthographie. (H. Paul, *Zur orthographischen Frage*, S. 23).

duidelijk te maken. Wanneer de invloedrijkste van onze taalkundigen, wanneer prof. de Vries eens voorschreef — wij onderstellen iets ongerijmds — dat men niet langer *aar-dappel*, maar *aart-appel* moest uitspreken; dat men voortaan moest zeggen: wij zagen *den* balk met *den* vloed wegdrijven; dat *u* in de eerste naamval door *gy* moest worden vervangen (in de spreektaal!) — aan deze voorschriften zou geen sterveling zich houden ¹⁾; en mocht iemand het willen beproeven, hij zou zó lang worden uitgelachen, tot hij zijn pogingen opgaf. Maar toen prof. de Vries vaststelde, dat men niet langer *roken* (hooi) maar *rooken* (hooi) schrijven moest; dat het geslacht van *tram* vrouwelijk was; van *doolhof* niet onzijdig, maar mannelijk; dat in *bijvoeglijk* en *ongezeglijk* geen *e* voor de *l* mocht staan; dat *driehonderd* aan elkaar en *drie duizend* van elkaar moest worden geschreven, toen was dat voor de meeste Nederlanders een bevel dat zij nooit opzettelijk zouden overtreden.

Wij komen tot deze gevolgtrekkingen: 1. In de spelling *moeten* na verloop van tijd telkens weer veranderingen worden aangebracht. 2. Veranderingen in de spelling ontstaan niet onwillekeurig en als van zelf; voorstellen tot verandering worden nu en dan aan het publiek gedaan en dan al of niet aangenomen.

Wanneer behoren zulke voorstellen gunstig te worden ontvangen? Het antwoord zal wel moeten luiden: Zodra een gezonde praktijk het dringend eist. En dit is het geval, wanneer er tussen de algemeen als beschaafd erkende uitspraak en de heersende spelling een kloof is ontstaan die een gemakkelijk zich bewegen van de een tot de ander verhindert; wanneer het weergeven van een zelfde klank of een zelfde klankverbinding op meer dan één wijze (b.v. van de klank *s* door de tekens *s* en *sch*; van *e* door *e* en *ee*; van *de* door *de* en *den*) een bron van moeilijkheden is geworden *voor ieder die schrijft*.

Dat men niet altijd gewijzigd heeft toen de tijd daartoe was gekomen, dat men bijvoorbeeld een paar eeuwen lang is blijven doorsukkelen met een willekeurige regeling van woordgeslachten,

¹⁾ Wel zijn er stemmen opgegaan, die het spreken van de schrijftaal aanpreekten. In 1891 schreef mij een bekend taalkundige (tans hoogleraar): „Nu er kans is op invoering van leerplicht hoop ik, dat de kloof tusschen schrijftaal en spreektaal eenigszins gedempt zal kunnen worden door de spreektaal naar de schrijftaal te wijzigen.” Dat iemand echter in ernst is gaan proberen de *n*'s en *ch*'s die hij meent te moeten schrijven, ook steeds in zijn spreken te laten *horen* — dat geloof ik niet.

kan geen reden zijn om een ongezone en op den duur toch onhoudbare toestand te willen bestendigen. Wij mogen ons zelf en anderen niet paaien met de opmerking dat de meesten onzer nu eenmaal niet beter weten of het hoort zo. „'t Gebruik is maar alleen voor dwazen een tyran,” zei de dichteres de Lannoy.

Nu nog een woord naar aanleiding van de pogingen door Multatuli en anderen aangewend om het tegenwoordige spellingstelsel te vereenvoudigen. Ik geloof dat die pogingen niet in alle opzichten mislukt zijn. Een sterke vesting wordt niet licht in één storm genomen. En al mislukt een eerste aanval, velen zien tot hun verwondering dat een sterkte die hùn onneembaar scheen, volgens de vaste overtuiging van anderen genomen moet kunnen worden. Van die verwonderden zal zich langzamerhand een groot deel bij het leger der aanvallers scharen en daardoor kan een latere aanval leiden tot het doel.

Is het ogenblik aangebroken dat voorstellen tot wijziging van de spelling met hoop op goede uitslag kunnen worden gedaan, dan zij men er op verdacht, het historische element in de spelling niet te miskennen. Wie een geheel nieuw, b. v. alleen op de uitspraak gegronde, orthografie wil invoeren, stuit zonder enige twijfel op onoverkomelijke moeilijkheden. Om daar maar iets van te noemen: het aantal enkelvoudige klanken dat wij in de spreektaal gebruiken, is veel groter dan het aantal lettertekens dat tot onze beschikking staat. Zo worden b. v. in de woorden *spelen*, *vet*, *einde*: in *komen*, *bok*, *lot*; in *vader*, *vat*, verschillende klinkers door hetzelfde letterteken weergegeven. Wie volgens de uitspraak wilde spellen, zou dus moeten beginnen met een aanzienlijk aantal nieuwe lettertekens in te voeren. Dit nu zou, hoe nuttig ook voor de taalgeleerden, voor het grote publiek al heel ongewenst zijn; het zou niet overal verschil in klank kunnen waarnemen waar het geoefende oor van de taalkundige dat doet; het zou — maar ik heb in de aanhef van dit stukje beloofd, mijn lezers niet met bespiegelingen over een fonetische orthografie te vermoeien. Basta dus.

Veranderingen in de spelling komen alleen dan tot stand, wanneer men het stelsel dat men heeft, ten grondslag legt. Het invoeren van een geheel nieuw systeem mag door een theoreticus innig worden gewenst, het is een luchtkasteel; het enige wat men kan doen, is het oude wijzigen. En voor de praktijk is dat ook geheel voldoende. En dáár dient gewijzigd te worden,

waar het bestaande niet aan de behoefte beantwoordt; waar het last veroorzaakt; waar het voorschriften geeft die de grote meerderheid der penvoerenden niet kàn opvolgen.

En dáárom zou ik het toejuichen, wanneer men meer en meer begon in te zien dat de tijd voor vereenvoudiging van ons spellingstelsel nu toch werkelijk is aangebroken. Dat men er o. a. toe kon besluiten de *e* en de *o* op het eind van een lettergreep evenmin te verdubbelen als de *a* en de *u*. Het zou eerst wel wat vreemd lijken als men las *schone, hoge, vertonen; hele, keren, delen*, maar hoe vreemd keek men in 1865 niet op bij de spelling *vroolijk, eegaa's, zedenleer* enz.¹⁾

Dan (om nog een hoofdzaak te noemen) wilde ik dat de regel werd opgesteld: lidwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en andere bepalende woorden blijven óók in het mannelik geslacht in alle naamvallen onveranderd (juist als in de beschaafde spreektaal). Dat men dus schreef: ik heb er niet *de* minste lust in; ik heb *die* kleine jongen vroeger nooit gezien.

Hier wacht ik een tegenwerping. Gesteld dat dit voorstel eens werd aangenomen, verarmt men dan de taal niet? Men zal dan niet meer kunnen schrijven: *Den zoon slaat de vader*; men zal, als *vader* het onderwerp is, *moeten* schrijven: *de vader slaat de zoon*. Is dat nadeel gering te achten?

Volmondig antwoord ik daarop: *ja*. Er is hier geen sprake van de taal te verarmen; er zal alleen *erkend* worden, dat wij niet meer bezitten wat wij reeds voor lange jaren hebben verloren. *Den zoon slaat de vader* wordt door niemand *gezegd*; en niemand hoeft het *te schrijven*. *De vader slaat de zoon* zal evenmin dubbelzinnig zijn als: *de moeder slaat de dochter*. Is de engelse taal er minder om, dat men niet zeggen mag *the son beats the father* als men bedoelt *the father beats the son*? Bovendien, gesteld eens dat de door ons gewenste vereenvoudiging

¹⁾ Bij leken bestaat vrij algemeen het denkbeeld dat de spelling van de Vries en te Winkel verschil maakt tusschen *e* en *ee*, *o* en *oo* om op verschil in de betekenis te wijzen. Die mening is onjuist. Wel gaat natuurlijk het verschil in spelling met verschil in de betekenis gepaard, maar omgekeerd worden dikwels twee in betekenis verschillende doch gelijkkluidende woorden op gelijke wijze gespeld. En toch zal het wel nooit voorkomen dat men b.v. niet weet of men bij *noten* denken moet aan vruchten dan wel aan muzieknoden; bij *beren* aan verscheurende dieren of aan schulden; bij *rooken* aan rook verspreiden of aan stapels hooi; bij *toonon* aan aanwijzen of aan tenen. Evenmin zal bij vereenvoudiging van de spelling de schrijfwijze *kloven* (meerv. v. kloof en ook het werkw.) of *slepen* (voorttrekken en ook geslept wor...) bezwaar opleveren.

Opstellen over spelling.

ware tot stand gekomen en dat iemand — een taalgeleerde, een redenaar, een dichter — behoefte gevoelde om een uitdrukking als *den zoon slaat de vader* te bezigen. Niemand zal hem immers verbieden van de verouderde vorm *den* gebruik te maken? Men heeft altijd het recht der dichterlike vrijheden erkend; en wil iemand zich van archaïsmen bedienen — het is *zijn* zaak. Maar ik herhaal: voor het grote publiek, voor mannen van zaken, auteurs, briefschrijvers, journalisten, voor hen is die bewuste *n* een blok aan 't been, waarvan zij zich zo spoedig mogelijk behoren te ontdoen.

Ik wil eens aannemen dat mijn mening door velen wordt gedeeld. Dan doet zich de vraag voor: hoe komen wij tot verwezenliking van ons plan?

Niet op eens, vrees ik. Gedurende vijftien jaren heb ik mondeling verdedigd, hetgeen ik hier — voor een gedeelte — schriftelijk heb uiteengezet. Ik heb ruimschoots gelegenheid gehad op de hoogte te komen van de bezwaren die tegen vereenvoudigingsplannen worden te berde gebracht.

Vooreerst — velen *weten* niet en *geloven* niet, dat de spelling van de Vries en te Winkel zo moeilijk is. „Wij hebben er toch nooit last mee”, zeggen ze; „en of je moet schrijven *den* of *de* — nu, dat kan je wel horen.”¹⁾ Maar lees nu eens een brief van zo iemand die er geen last mee heeft en die 't wel horen kan!!

Van onderwijzers hoorde ik een enkele maal — maar ook niet meer dan een enkele maal — de bekentenis: als je de jongens *die* dingen niet meer hoeft te onderwijzen, ik zou waarachtig niet weten hoe je de tijd moest doorkomen.

Dikwels vernam ik dit „argument”: Zou je dan willen schrijven *hij zag de man?* Verbeeld je!! **De** man!

Anderen merkten op: Wanneer alles zo eenvoudig is als je zegt, wanneer b. v. wij Noord-Nederlanders al sedert lange tijd dat verschil tussen mannelike en vrouwelijke verbuiging van lidwoorden enz. hebben verloren, en er zijn geen gewichtige redenen waarom wij het *moeten* vasthouden, *dan zou men het immers al lang uit de schrijftaal hebben verwijderd?*

Nog anderen zeiden: Taal kan je niet *maken*; die veranderingen die je wenst, moeten *van zelf* komen....

¹⁾ Vgl. daarentegen prof. P. J. Cosijn in *Het Museum* 1894, blz. 404: „Een beschaafd man kan als hij *wil*, elke spelling, ook de moeilijkste, de absurdeste aanleeren. Maar geen sterveling heeft de geslachten der duizenden nederlandsche substantieven in het hoofd.”

Ik kan hier niet alle mogelijke tegenwerpingen vermelden. Ik wilde slechts enige van de meest gewone opsommen. Dat er tegenwerpingen zijn te maken van meer gewicht, erken ik. Maar die en de voornaamste der hier aangevoerde, meen ik op de voorgaande bladzijden te hebben beantwoord.

Toch zullen nog zeer velen de zaak niet aandurven. Anders te spellen — het lijkt zo gek!

Maar ik hoop dat er óók velen zullen zijn — en daaronder mannen van invloed — die mijn mening delen. En ik hoop dat ieder die het onpraktiese en tijdrovende van onze spelling inziet, de goede zaak in zijn kring zal verdedigen en bevorderen.

Dan hoeft het niet lang meer te duren, of een vereniging tot het vereenvoudigen van onze spelling kan worden opgericht, en de gevallen waarin vereenvoudiging zal moeten plaats hebben, kunnen worden vastgesteld. Als dan de leden dier vereniging zich verbinden het vereenvoudigde spellingstelsel toe te passen en zoveel mogelijk algemeen ingang te doen vinden, kan men zeker zijn dat in betrekkelijk korte tijd een verbetering zal zijn tot stand gebracht, waarvan ieder beschaafd landgenoot de voordelen ondervindt en die vooral ook onze schooljeugd ten goede komt.

(Vragen van den Dag, 1891).

OVER SPELLING EN VERBUIGING.

Ik stel er prijs op, tot de lezers van het tijdschrift waarin voor omstreeks anderhalf jaar mijn opstel *Onze Lastige Spelling* verscheen, nogmaals over diezelfde kwestie het woord te richten.

Natuurlijk is het niet mijn bedoeling, in de hier volgende bladzijden alle tegenwerpingen te bespreken die door bevoegden en onbevoegden tegen vereenvoudiging van spelling en verbuiging worden ingebracht. En evenmin, de voorstellen der kommissie ¹⁾ te verdedigen tegen hen die liever op andere wijze hadden vereenvoudigd. Ik wil alleen beproeven, wat licht te laten vallen op feiten die door deze en gene nog niet duidelijk worden gezien. Vanzelf zal ik daarbij in de gelegenheid komen, over enige bezwaren te handelen en, naar ik hoop, ze uit de weg te ruimen.

De spelling beoogt: de klanken, die in het gesproken woord gehoord, of in het gedachte woord opgemerkt kunnen worden, door zichtbare tekens (lettertekens) weer te geven.

In theorie zou men zeggen; niets eenvoudiger dan dat. Men hoeft alleen maar na te gaan hoeveel verschillende letterklanken er in een taal voorkomen, men geeft aan iedere klank een eigen teken en — klaar is Kees.

In werkelijkheid is het minder eenvoudig. Ziet de leek er misschien niet tegen op, na een oogenblik nadenkens te verkondigen *hoeveel* enkelvoudige klanken men in het Nederlands kan waarnemen, de taalkenner zal geen bepaald getal durven noemen. En

---

¹⁾ De kommissie tot het ontwerpen van een vereenvoudigde spelling. Leden van deze kommissie waren: Dr. F. Buitenrust Hettema, H. J. Emous, P. de Geus, Gerard Keller, Dr. R. A. Kollewijn en T. Terwey. In 1894 werden deze voorstellen herzien door: Dr. F. Buitenrust Hettema, H. J. Emous, P. de Geus, prof. dr. W. L. van Helten, G. Keller, Dr. R. A. Kollewijn, prof. dr. H. Logeman, prof. dr. J. S. Speyer en prof. dr. B. Symons. — Terwey was in 1893 overleden.

als hij er eens toe kwam te gaan schatten, dan zou zijn raming ontzaglijk veel hoger blijken dan die van de leek. Misschien zou deze laatste er nog wel op verdacht zijn geweest dat men in *hok* een andere *o*-klank hoort dan in *vol*; in *spelen* een andere *e* dan in *beren*; een andere *n* in *bannen* dan in *banken*, en weer een andere in *onbevooroordeeld*. Maar zou hij ook hebben waargenomen dat b. v. de *eu* in *deur* verschilt van die in *keus*? De *ui* in *huis* van die in *lui*? Er zijn heel wat klanken waarin door de leek geen verschil wordt gehoord, maar die door taalkundigen terecht uit elkaar worden gehouden. Een spellingstelsel nu, waarin men, met verwijdering van alle willekeur, aan *iedere* verschillende letterklank een eigen teken geeft (een zogenaamd fonetisch stelsel) moge door sommigen als een ideaal worden beschouwd, niemand, die weet welke bezwaren aan zulk een orthografie verbonden zijn, denkt er in ernst over deze aan te bevelen voor algemeen gebruik. Daar komt nog bij dat men zou moeten beginnen met heel nauwkeurig vast te stellen hoe ieder woord uitgesproken behóórde te worden (een wanhopige onderneming!). En als men daar al mee klaar was, had men de zaak nog niet gewonnen. Want als men de hand uitstak om te grijpen naar de vruchten van een fonetisch spellingstelsel — nauwkeurigheid en vermindering van willekeur — dan zou het blijken dat ze veel te hoog hingen om door mensehanden te worden geplukt. Een der grootste tans levende taalkenners schrijft: „Een nauwkeurige ontbinding van een woord in al zijn elementen is niet alleen heel moeilijk, maar kort en goed onmogelijk. Het woord is geen aanschakeling van een bepaald aantal zelfstandige klanken die alle kunnen worden uitgedrukt door tekens van het alfabet, maar het is in de grond van de zaak een doorlopende reeks van een ontzaglijk groot aantal geluiden; door de letters worden altijd alleen maar enkele karakteristieke punten van die reeks aangeduid, en dat dan nog vrij gebrekkig.”¹⁾

Een weg die door veel spelregelaars met voorliefde wordt bewandeld, is de etymologische of historische. Zuiver etymologisch is een spellingstelsel nooit. Er is hier alleen sprake van *meer of*

¹⁾ Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, S. 48. — Sedert 1891 heb ik er herhaaldelijk op gewezen dat een zuiver fonetisch spellingstelsel een onmogelijkheid is. Toch bestrijdt Mr. J. A. Levy nog in 1903 de vereenvoudigde schrijftaal omdat . . . . verschillende geleerden zich tegen fonetisch spelling verklaren!

minder invloed van de etymologie (dat wil hier zeggen: van oudere woordvormen) op de spelling. Wie zulk een invloed gewenst acht, streeft er niet in de eerste plaats naar, de gehoorde klanken zo eenvoudig mogelijk door eenmaal vastgestelde tekens weer te geven; veeleer wil hij, nu hier dan daar, door de schrijfwijze een herinnering bewaren aan klanken die door onze voorouders werden uitgesproken, maar die uit het hedendaagse Nederlands verdwenen zijn. Om die reden schrijft hij nu en dan, opzettelijk, lettertekens, die aan de gehoorde klanken *niet* beantwoorden. Zo zal hij uitspreken *tans*, maar spellen *thans* (het woord luidde vroeger *te-hand-s*). Hij zal zeggen *vis* en schrijven *visch*, wijl onze voorouders een keelklank achter de *s* van het genoemde woord lieten horen. Die keelklank achter *vis*, *mens*, *bos* enz. was echter al voor honderden jaren afgesleten! Had men er zich in de 17e en 18e eeuw *algemeen* aan gewend *vis* te schrijven, dan zou in onze dagen ook wel niemand op het idee zijn gekomen, een *ch* achter de *s* te plakken. Maar daar men meestal de oude gewoonte was blijven volgen van die dode *ch* te schrijven, vonden spelregelaars, die nu eenmaal aan de etymologie invloed op de orthografie wilden toekennen, geen reden om *mens* gewoon weg te spellen *m-e-n-s*.

Als een voordeel van de etymologische spelling beschouwt men het gewoonlik, dat hij de ingewijde omtrent de geschiedenis van een klank, soms van een woord, een inlichting geven kan.

Aan de *ingewijde*, zeg ik. Want anderen, al hebben zij een Hogere Burgerschool of een Gymnasium afgelopen, doen er al bitter weinig wijsheid uit op. Wij zullen dit nader aantonen met enige voorbeelden uit de spelling van de Vries en te Winkel, die zich herhaaldelijk hebben bewogen in de etymologische richting, daarbij niet zelden het spoor volgend van voorgangers als Siegenbeek, maar dikwels ook zelf een weg banend.¹⁾

Zo kan dan nu de deskundige zien (of er aan herinnerd worden) dat de *oo* in *hoonen* ontstaan is uit een *au*; de *o* van *kogel* uit een *u* (*oe*); de *sch* van *menschen* uit *sk*; door vergelijking van *heriekop* met *leeuwenkop* kan hij misschien tot het besluit komen,

¹⁾ De spelling was voor de Vries meermalen de aanleiding tot een scherpzinnig en grondig onderzoek naar de oorsprong van een woord. Maar grote bewondering voor die nasporingen kan gepaard gaan met de mening dat de geschiedenis van een woord, hoe belangwekkend ook op zichzelf, *niet van invloed behoort te zijn op de spelling*.

dat *leeuw* vroeger zwak werd verbogen en *hert* sterk. Maar voor hoeveel mensen die het niet wisten, is dit van belang? En hoevelen, voor wie het belangrijk is, zouden er bij eenvoudiger spelling *niet* mee bekend zijn?

Er zijn véél, en naar 't mij voorkomt zeer gegronde aanmerkingen op die etymologiese spelling te maken. In de eerste plaats deze, dat het voordeel van de weinigen aan wie de eigenaardige orthografie iets *zegt*, veel te duur wordt betaald met een aan honderdduizenden opgelegde nutteloze last. Maar verder: wie op grond van de spelling tot de oorsprong van klanken en woorden zou willen besluiten, loopt telkens en telkens gevaar zich schromelijk te vergissen. Want om allerlei, — vaak zeer geldige — redenen hebben de Vries en te Winkel er tegen opgezien, de regel der etymologie konsekwent te volgen. Wie nu b.v. uit de spelling *passen* (niet *passchen*) afleidt, dat de *s* niet uit *sk* is ontstaan, vergist zich niet; wie wegens de spelling *verrassen* tot eenzelfde besluit zou willen komen, vergist zich wèl. En zo ook komt iemand bedrogen uit, die uit de schrijfwijze *mossel*, *hijschen*, *heeren*, *kruit*, *juffrouw*, *bos* en *bosch* zou willen opmaken dat de *s* van *mossel* niet, maar de *sch* van *hijschen* wèl uit *sk* is ontstaan; de *ee* van *heeren* uit *ai*; dat *kruit* niet te maken heeft met *kruideryj*; *juffrouw* niet met *vrouw*; of dat *bos* en *bosch* oorspronkelijk verschillende woorden zijn.

Men kan zich niet verlaten op de regel der etymologie, omdat men niet van te voren weet of die regel al dan niet is toegepast. Een taalkundige zal dan ook nooit uit de tegenwoordige spelling mogen besluiten tot een oudere vorm van een woord. Maar dan helpt die spelling hem immers al heel weinig bij de beoefening van zijn wetenschap? Dan dient hij hetgeen de spelling (waar die betrouwbaar is) hem leren kàn, toch immers ook te weten, onafhankelijk van die spelling?

Er is nog een andere manier om de spelling te regelen. Daarbij treden vooral de beschaafde uitspraak, de gelijkvormigheid (b.v. *paard* wegens de *d* in *paarden*) en het gebruik naar de voorgrond, terwijl de etymologie van het toneel verdwijnt. De beschaafde uitspraak, de gelijkvormigheid **en het gebruik**. Dat laatste is ongetwijfeld een zeer belangrijk iets. Doordat men in de twee laatste eeuwen op het punt van spelling al te konservatief is geweest, is het verschil tussen de gesproken taal en de schrif-

telike weergeving daarvan werkelijk héél groot geworden. Honderden woorden spreekt men anders uit dan men ze schrijft; in duizenden gevallen heeft men, om één klank af te beelden, tussen twee of meer lettertekens de keus; en daar de spreektaal leeft, dat is: voortdurend verandert (óók in uitspraak!) wordt het aantal klippen en zandbanken in de schrijftaal al groter en groter. Wat natuurliker, dan dat er onder hen die de nadelen van die toestand duidelijk gevoelen, velen van mening zijn dat men nu maar eens een grondige opruiming houden moet, breken met het gebruik en geen half werk doen?

Kon men een grondige opruiming houden, dan zou dat zeker het best zijn. Had men alleen te maken met kinderen die nog *moeten leren* lezen en schrijven, men zou wél doen het ideaal: *eenzelfde klank altijd weergeven door één en hetzelfde teken* zó dicht te naderen, als de regel der gelijkvormigheid toelaat.

Maar — men heeft ook rekening te houden met een zeer groot aantal landgenoten die óf niet in staat zouden zijn te lezen wat in zulk een sterk gewijzigde spelling was opgesteld, óf die er gewoonweg voor zouden bedanken, zich de inspanning, aanvankelijk aan het lezen van zo'n „vreemde” taal verbonden, te getroosten.

Wil men belangrijke vereenvoudigingen tot stand brengen, dan moeten die bij 't schrijven van veel dienst zijn, maar bij 't lezen niet te zeer in 't oog springen. Dan alleen zal 't mogelijk wezen, de grote massa tot meedoen te bewegen; en de grote massa moet het per slot van rekening doen.

Een ander voordeel van het maat houden, van het stellen van bescheiden eisen is dit: kinderen die alleen de nieuwste spelling hebben geleerd, zullen bijna zonder moeite in staat zijn, te lezen wat in een vroeger spellingstelsel geschreven is. Gaat men in eens te ver, dan sluit men de vroegere litteratuur voor het jonge geslacht af.

Er dient dus een middelweg te worden ingeslagen.

Veranderd moet er worden, in de eerste plaats om de schrijftaal weer meer tot de beschaafde spreektaal te doen naderen (een vriendschappelijke betrekking tussen die twee is voor beide heilzaam), in de tweede plaats om ons volk te ontheffen van een *nodeloze* last. Maar te veel veranderen op eens is niet raadzaam, daar men bij het grote publiek, bij auteurs, bij journalisten geen steun zou vinden.

Zijn er, die *minder* dan 't mij wenselijk voorkomt, rekening zouden willen houden met het eenmaal bestaande, met het *gebruik*, er zijn er ook, die het oude, het overgeleverde méér geëerbiedigd zouden willen zien. Het is hun, of men de taal gaat verminken en verknoeien, als men zo op eenmaal nalaat letters te schrijven die eeuwen lang geschreven zijn.

Het is een bedenking waarbij we ons wel een ogenblik dienen op te houden.

Wij herinnerden er reeds aan, dat het gehoorde woord door middel van het schrift zichtbaar wordt weergegeven. Om nu een woord te kunnen schrijven, is het niet voldoende technische vaardigheid te hebben (d. w. z. lettertekens te kunnen vormen), men dient ook te weten welke tekens men in een bepaald geval vormen *moet*. Dit laatste nu leert ons de spelling, die derhalve behoort tot de leer van het afbeelden ¹⁾ van woorden.

Wie dit goed inziet, begrijpt al dadelijk dat men **de taal die afgebeeld wordt**, door *spelling* niet mooier en ook niet leliker maakt.

Een slecht portret maakt een mens niet leliker, een geflatteerd portret maakt hem niet mooier. En of men b.v. het woord *ik* spelt met een *i* en een *k*, of dat men schrijft, zoals men 't vroeger ook wel deed, *ic* of *ick* of *jck* of *jc*, het is *ik* en het blijft *ik*. Een goed stuk, flink gestileerd maar met spelfouten (zoals de meeste stukken van onze beste schrijvers) blijft goed; een lor, waar zelfs een examiner geen spelfoutje in ontdekken kan, blijft een lor. Taal wordt niet mooier of leliker door spelling, maar door woordekeus en zinsbouw.

Nu wil ik hiermee niet zeggen dat spelling een totaal onverschillige zaak is. Men verwarre alleen niet de *spelling* met de *taal*, d. i. met de *woorden die gespeld worden*. Spelt echter ieder op zijn eigen houtje, dan wordt het lezen ontzaglijk veel moeilijker; spelt men niet eenvoudig en prakties, dan werkt men vooreerst de verwijdering tussen spreek- en schrijftaal in de hand, en in de tweede plaats legt men zich en zijn nakomelingen *geheel onnodig* een last op. In zover is spelling een zaak van gewicht.

Veranderingen in de *verbuiging* van een schrijftaal zijn ongetwijfeld belangrijker en ingrijpender dan veranderingen in de spelling. En toch kan het wenselijk zijn, ja dringend noodzakelijk, dat

¹⁾ *Afbeelden* is eigenlijk minder juist. *Aanduiden* geeft de bedoeling beter weer (1903).

men ook hier het dode en verouderde afschudt, ja desnoods losrukt.

Wie zou verlangen dat we in de derde naamval mannelik enkelvoud nog schreven *thamu daga* of zelfs *den dage* in plaats van *de(n) dag*?

En toch, *we zouden het doen*, als onze voorouders niet *den dag* waren gaan schrijven, toen men *den dag* zei. En om dezelfde reden en met hetzelfde recht is er in onze dagen een drang ontstaan om van *den dag* te maken *de dag*, daar ieder *de dag* zegt.¹⁾

Zijn daar gegronde bezwaren tegen? Men heeft gesproken van grotere inspanning om te begrijpen; maar zou men b. v. werkelijk moeite hebben om de volgende zinnen, door een tegenstander van vereenvoudiging (C. H. den Hertog) uitgezocht en „raadseltjes” genoemd, te verstaan?

„Die de schoen past, trekke hem aan?

„En de vorst, die zijn eeuw de wijze noemde” . . . .

„De straf, die de jongen wachtte” . . . .

Gesteld eens dat er wezenlijk iemand onnozel genoeg was van niet te begrijpen of de jongen *straf* in 't vooruitzicht had of dat de straf een *jongen* verwachtte — dan zou die stumper zich immers ook niet weten te redden wanneer hij eens schrijven moest, of las: „de straf die de vrouw wachtte?” Daar gelden immers, ook al blijft de oude verbuiging gehandhaafd, dezelfde bezwaren?

De vrees voor „misverstand” wordt vreselijk overdreven. In het Frans zijn de eerste, derde en vierde naamval van het artikel óók aan elkaar gelijk. In het Engels is *the* de *enige* vorm van het bepalend lidwoord.

Kunnen nu de Fransen en Engelsen zich niet zo helder uitdrukken als b.v. de Duitsers!?

In het Nederlands van de 16^e en 't begin van de 17^e eeuw werd tussen *de* en *den*, tussen *des* en *der* dikwels geen onderscheid gemaakt; velen gebruikten willekeurig de ene vorm of de andere, zoals men nù bij afwisseling schrijft *ik zou haar* en *ik zou ze*; *iets dat* en *iets wat*; *gij* en *u*. Maar daarom is de bedoeling van zinnen als de volgende nog volstrekt niet onduidelijk:

¹⁾ Wie in een gedicht of op de preekstoel de vorm *den* zou willen handhaven, kan dat immers doen? Van de kansel hoort men b.v. ook: *ik herzegge*, *ik rade*, terwijl het nieuwere *ik herzeg*, *ik raad* toch overal elders is doorgedrongen.

- „Dat desen dach den draet mijns hoops in stucken cort" (Hooft).
 „Ick sal den uwen wesen." (Hooft).
 „Aen de zoom der Aemstelstroom" . . . (Hooft).
 „Was Adams afkomst maer een selven staat en stoel als d'Engelen geschoncken." (Vondel).
 „Den Rey was niet zo haest vergadert, oftmen deckten
 Des Tafels breeden rugh." (Vondel).
 „Op dat den Acker-man weer met een goet genoeg
 Magh onses Moeders rugh [*de aarde*] doorvoren en doorploegen." (Vondel).
 „Indien ick niet en krijgh hem *die* mijn hart bemint." (Cats).
 „Het speet *de* medecijn" [*dokter*] (Cats).

De verbuigingsuitgangen sleten in het (gesproken) Nederlands intussen meer en meer af, zoals dat geschiedde in het Deens, zoals dat geschied was in het Engels. Maar in de 17^e eeuw begon men kunstmatig in de *schrijftaal* te herstellen, wat de *spreektaal* voorgoed verloren had. Bij Engelsen en Denen ¹⁾ hebben verbuiging en woordgeslacht van de schrijftaal zich moeten richten naar de gesproken taal. Bij ons bestaat tussen die twee nog altijd een wijde kloof.

Sommigen willen bij het oude blijven uit eerbied voor het histories geworden. Maar zien zij, die van verandering zo'n afkeer hebben, dan niet in, dat hetgeen zij nu zo vereren, ook niet geworden zou zijn zonder verandering?

Waarom in het heden af te keuren wat men in 't verleden goedkeurt? Hier geldt wel het bekende:

„De Liberalen van gisteren — ach,
 't Zijn kettermeesters van den dag!"

Eerbied voor het oude kan prijselijk zijn. Maar voor versleten kledingstukken, verschoten en verfrommelde lintjes heeft een verstandig man geen eerbied. Vondel schreef *Kersnacht*, zonder *t*, en 't zou in het oor krassen, als men reciteerde:

„O Kerstnacht schooner dan de dagen" . . .

Toch wilde men die *t* er later weer inhebben, omdat hij etymologies in *Kersnacht* thuis hoort: ²⁾ een voddig strikje op een eenvoudig, passend kleed. Is het te misprijzen dat wij 't lorretje er weer willen afnemen?

¹⁾ Zie voor het Deens b. v. Beckering Vinckers, *Taal- en Taalstudie*, (2e druk) 232, 233.

²⁾ En omdat de spelling *Kersfeest*, *Kersnacht* een . . . „onchristelijke spelling" is. Zie M. de Vries in het *Voorber. v. h. Ontwerp der Spelling*, blz. XI. Arme Vondel!

De bedenkingen die het „misverstand” raken, worden niet alleen tegen vereenvoudiging van *verbuiging*, maar ook tegen vereenvoudiging van *spelling* aangevoerd. Er zal verwarring ontstaan indien men *koolen* gaat spellen als *kolen*! In een lokaal blaadje gaf iemand de volgende „afschrikwekkende” voorbeelden:

„In het gasthuis zal men uw mond eerst helen en daarna zal de rechter u straffen voor uw helen.”

„Het meisje, dat hij gekozen had, zat hij te kozen en te strelen, dat zij er rode konen door kreeg.”

„Grote hopen rode kolen kan men op de markt kopen.”

Vreselik, niet waar?

Anderen vinden het zo jammer dat men in zinnen als: „Ik ga kolen kopen”, „die man heeft beren”, „ga dat doek wassen”, niet meer zal kunnen zien of er sprake is van bloemkool of steenkool; van verscheurende dieren, varkens of schulden; van schoonmaken of met was bestrijken.

Maar nu berusten in de eerste plaats de onderscheidingen van de Vries en te Winkel *niet* op het beginsel, dat men gelijklopende woorden met verschillende betekenis verschillend moet spellen. Volgens de Vries en te Winkel schrijft men *noten*, vruchten, juist als *noten*, muzieknoten; *loten*, het meervoudig zelfst. naamw. als *loten* het werkwoord; *leeren* het bijv. nmw. als *leeren* het werkwoord; *rapen* het werkw. als *rapen* het meerv. zelfst. nw., enz. enz. enz. Wat is er nu eenvoudiger dan zinnetjes samen te flansen, geheel volgens de Vries en te Winkel gespeld, en toch dubbelzinnig of niet te begrijpen? „Ik houd meer van noten dan van noten”. „Die man verdoet zijn geld aan beeren, beeren en beeren”. „Hij heeft een afkeer van zweren”. „Zij hebben leeren jassen” (jassen van leer, of: het jassen geleerd). Dergelijke zinnen nu komen in werkelijkheid òf niet voor, òf (zoals bij de laatste het geval is) het *verband* doet ons de bedoeling dadelik begrijpen. Anders zou men immers bij iedere mogelijke spelling telkens en telkens verlegen staan? Want wij hebben duizenden gelijklopende woorden met verschillende betekenis, die men allemaal wel op dezelfde manier schrijven *moet*. Daar is b.v. het woord *post*, dat betekenissen kan: deurstijl, schildwacht, artikel, ambt, posterij, postwagen, postkantoor, postbode, onderdeel van een begroting, een stekelvinnige vis, een plant en postpapier. En nu stelle men zich maar eens een zin voor als: De post kwam met een post

uit de post, liep langs een post en kocht naast een post wat post, een post, een post en een post.

Ik stel me al „nauwgezette” mensen voor, die gaan verlangen dat aan al die posten een onderscheidingsteken zal worden gegeven; dat ze b.v. worden genummerd als gelijknamige soldaten in een duits regiment, en dat de kinderen dan op school leren: post 1 betekent dit, post 2 dat, enz. tot post 12 toe. Wat een nuttige oefenboekjes zouden we krijgen! Het geheugen der leergierige jeugd zou worden gestaald; hun onderscheidingsvermogen ontwikkeld; hun opmerkzaamheid gescherpt.... ja, als wij 't eens zóver brachten, konden alle andere vakken wel worden afgeschafft.

Maar wij willen liever eens aannemen dat er vereenvoudigd worden zal; dat men het daarover meer en meer eens wordt.

Dan komt de grote vraag: hoe?

Daar is b.v. de kwestie van de enkele- of dubbele-vokaalspelling. Volgens de Vries en te Winkel schrijft men:

tellen, spelen, deelen; hokken, koken, rooken.

De een zal dit willen veranderen in:

tellen, speelen, deelen; hokken, koooken, rooken (I).

Een ander geeft de voorkeur aan:

telen, speelen, deelen; hoken, koooken, rooken (II).

Nog een ander aan:

tellen, speelen, deelen; hokken, koken, roken (III).

En eindelijk wil nog weer een ander:

tellen, spelen, delen; hokken, koken, roken (IV).

Voor alle vier deze methodes zijn goede gronden aan te voeren. De voorstanders van I zeggen: Onze manier is 't gemakkelijkst voor kinderen die leren lezen; wij willen natuurlijk ook *vaader, uuren, halleeluwjaa, Aameeriekaa* gaan schrijven. Dan worden de heldere klinkers *altijd* door het dubbele teken voorgesteld en *a, e, i, o, u* zijn *altijd* kort.

De strijders voor II sluiten zich in hoofdzaak hierbij aan. Maar, zeggen zij, als men schrijft: *hakken, haaken; spellen, speelen; gitten, gielen; rokken, rooken* enz., als de enkele *a, e* enz. dus *altijd* voor de korte klank worden gebruikt, is het totaal overbodig er *twee* medeklinkers achter te plaatsen om aan te tonen dat die voorafgaande klinker kort is. In plaats van *hakken* schrijve men dus *haken*. Het meervoud van *haak* wordt dan immers *haaken*?

Die van III wijzen er op dat men volgens I en vooral volgens II *te veel* veranderingen krijgen zou. Zeker, wanneer men alleen te doen had met kinderen die nog moeten leren, dan zou II de aangewezen manier zijn. Maar als wij de spelling gaan veranderen, hebben wij in de eerste plaats te maken met de duizenden die op het ogenblik Nederlands schrijven, geen taalgeleerden en geen kinderen zijn, en dus weinig neiging gevoelen om zich de niet geringe moeite op te leggen van in het vervolg te spellen: *dike, rote, katen, nelen* voor *dikke, rotte, katten, netten*. Velen zouden de stukken in die „eenvoudige” spelling opgesteld, niet eens kunnen lezen. Daarom willen de mannen van III deze regel: Op 't eind van een lettergreep één a, o of u; en twee e's, om de toonloze klinker van de volkomen klinker te kunnen onderscheiden. Dus *lopen, hoge* enz. Maar: *verveelen, bereekenen*.

De voorstanders van IV eindelijk (waartoe de meerderheid der kommissie behoort) verenigen zich in hoofdzaak met die van III. Alleen geloven zij niet dat er verwarring tussen toonloze en volkomen e's zal ontstaan. Wie — behalve eerstbeginnende lezers — heeft moeite met woorden als *berekenen, begunadigen, benevelen*? En *is* er eens werkelijk gevaar voor een vergissing — welnu, met een enkel akcentje is men geholpen.

Ik wil nu geen pleitrede houden voor IV. Wanneer de meerderheid der kommissie zich voor I, II of III had verklaard, was ik óók meegegaan, al zou ik aan de goede uitslag van onze zaak zijn gaan twijfelen als de keuze op I of II was gevallen. De hoofdzaak is niet *hoe* wij vereenvoudigen, maar *dat* wij vereenvoudigen.

Verschil van mening bestaat bij hen die 't in hoofdzaak eens zijn, ook op andere punten. Daar is de kwestie *ei* en *yj*. De tijd om die *yj* te doen verdwijnen is nog niet gekomen, zegt de een. Waarom niet? vraagt de ander.

Ziehier de oorzaak van dat verschillend inzicht. Alle voorstanders van vereenvoudiging zijn het er over eens, dat in het beschaafde Nederlands onzer dagen geen — altans geen noemenswaard — verschil gehoord wordt tussen *ei* en *yj*. Principiële bezwaren tegen het afschaffen van een dier tekens (de *yj* zou daartoe het meest in aanmerking komen) bestaan er dus niet. Maar velen geloven dat het verstandig is, niet te veel op eens te vragen; zijn we maar eerst op de goede weg, zo denken ze, dan raken we

mettertijd die *yj* ook wel kwijt. Veel mensen vinden het al zo onbegrijpelijk en zo ongehoord dat men geen volle vrede heeft met het bestaande — dat men met hun behoudzucht wel een beetje rekening moet houden.

Maar met deze voorzichtigheid kunnen anderen zich niet verenigen. Spreek gerust het doodvonnis over de *yj* uit! Dat zal de beweging niet schaden!

Wie heeft nu gelijk?

Het is natuurlijk onmogelijk, op die vraag een beslissend antwoord te geven. Wij kunnen voorlopig alleen *menen*, dat het goed zou zijn de *yj* vooreerst naast de *ei* te laten bestaan, of *menen*, dat men hem gerust op zij kan schuiven. Bewijzen dat het een of ander beter is, kan, in een geval als dit, niemand. Met andere woorden: Subjektieve voorkeur, willekeur zo men wil, ¹⁾ is niet te vermijden.

Dat onderwijzers in de eerste plaats het oog vestigen op het meerdere of mindere gemak bij het leren lezen en schrijven; dat journalisten, auteurs, kooplui, in 't algemeen allen die buiten het onderwijs staan, een spelling wensen die minder omslachtig is dan de tegenwoordige, maar er, vooral op het oog, niet te veel van afwijkt — het ligt voor de hand. Men hoeft een onderwijzer niet opmerkzaam te maken op de voordelen van de spelling *treken* (= trekken) en *geeven* (= geven), *ader* (= adder) en *laamaa* (= lama). Een journalist zou al heel gauw zeggen: Dank je. Vereenvoudigen is best, maar dááaraan doe ik niet mee.

Wanneer nu de velen die de lastige spelling van zijn voetstuk willen halen, gaan rukken in verschillende richtingen in plaats van één lijn te trekken, komt de kolos niet van zijn plaats.

Het is daarom goed dat de voorstellen ter vereenvoudiging zijn gedaan door een *kommissie*. Niet omdat die voorstellen zoveel beter zouden zijn (slechter óók niet, hoop ik) dan die van meneer A. of B., maar omdat er nu meer kans bestaat op aansluiting, op het ten offer brengen — niet van overtuiging, maar van persoonlijke *voorkeur*, aan de algemene zaak.

In de kommissie is stellig niet één lid dat al zijn wensen in

---

¹⁾ Niet alle willekeur is schadelijk. Of men leert dat volkomen klinkers altijd met één teken worden gespeld of altijd met twee — een regel moet er zijn. Als hij maar eenvoudig is en met zo min mogelijk uitzonderingen.

de voorstellen vindt neergelegd. Door allen is toegegeven, door de een hier, door de ander daar. Allen begrepen dat men het hoofddoel der *vereenvoudiging* niet bereiken zou zonder samenwerking. Gelukkig zijn er ook veel anderen die dat inzien!

Wie hier aankomt met de leuze *alles of niets*, kan zeker zijn *niets* te krijgen. Wie nemen wil wat waarschijnlijk verkregen kan worden, is op de goede weg.

Zoals de zaken nu staan, schijnt het dat er een aanzienlike vereenvoudiging van onze spelling en verbuiging tot stand kan worden gebracht. Als men nu maar een beetje durft, en vooral als men maar waakt tegen verdeeldheid.

(*Vragen van den Dag*, 1893).

DE E- EN O-SPELLING.

FRAGMENTEN VAN EEN LEZING.

Het ligt niet in mijn bedoeling een overzicht te geven van al de veranderingen die de spelling vertoont sedert $\pm$ 1200. Van die dagen af tot aan de onze toe, heeft men telkens wijzigingen in de spelling aangebracht; meestal daarbij de meer of minder algemeen als *beschaafd* erkende spreektaal tot richtsnoer nemende; een enkele maal ook teruggaande en het gewonnen voordeel weer prijsgevende ter wille van enig dialect, bij wijze van concessie aan nieuwigheidshaters, of wel uit een al dan niet bewuste zucht tot geleerdheidsvertoon.

Een der interessantste voorbeelden van dat zoeken en tasten om tot een bevredigende schrijfwijze te komen, levert ons de geschiedenis van de enkele en dubbele *e* en *o* in open lettergrepen. En ik schenk er de voorkeur aan, dit éne geval wat uitvoeriger te bespreken, dan een kort overzicht te geven van allerlei aangebrachte of aan te brengen veranderingen in onze orthografie.

Wie de dagen dat hij onderwijs ontving in de nederlandse taal nog helder voor de geest staan, zal zich herinneren dat de vraag: „Waarom spelden woorden als *verdeelen* en *teekenen* met twee, woorden als *spelen* en *breken* met één *e* geschreven,” ongeveer op de volgende wijze wordt beantwoord:

Uit de vergelijking van het Nederlands met oudere, verwante talen en dialecten (als b. v. Goties en Oudnederfrankies) is met zekerheid op te maken dat sommige nederlandse *e*'s zijn ontstaan uit de tweeklank *ai* of *ei*. *Delen* b.v. is in het Goties *dailjan*, in het Oudnederfrankies *deilan*; andere *e*'s zijn ontstaan uit de klinker *a* (b. v. die van *beek*, *beken*) of uit de

klinker *i* (b. v. die van *hemel*). Wij hebben dus *e*'s uit tweeklanken (en die noemt men zeer òneigenaardig *scherp*) en wij hebben *e*'s uit klinkers; deze laatste *e*'s worden *zacht* geheten. De scherpe *e*'s schrijft men in het stelsel van de Vries en te Winkel óók op het eind van een lettergreep met twee tekens, de zachte (die in de beschaafde spreektaal niet zachter, maar precies eender klinken) met één. In dialekten worden de scherpe en zachte *e*'s ook nu nog wel met meer of minder nauwkeurigheid onderscheiden. Zo noemt men b.v. in 't Oldambt een „hele week” een „heile weke”.

Met de *o* is het evenzo gesteld. Sommige *o*'s zijn ontstaan uit de tweeklank *au*, andere uit de klinker *u* (*oe*); zij werden vroeger verschillend uitgesproken, maar klinken nu al sinds lang gelijk.

Hoe is het nu met die in oorsprong verschillende *e*'s en *o*'s in de schrijftaal gegaan?

In het Middelnederlands schreef men op het eind van een lettergreep meestal één *e*, en zo goed als altijd één *o*¹⁾. Eén *e* is dan ook gebruikelijk in woorden als *leren*, *ere*, *enich*, *twe* enz.

Worden door enkele auteurs twee *e*'s geschreven, dan geschiedt dat niet alleen, of bij voorkeur, in woorden waarvan de *e*-klank uit *ai* is ontstaan, maar evengoed in andere. Zodat van een onderscheid tussen „zachte” en „scherpe” *e*'s in de middelnederlandse schrijftaal geen sprake is. Voor de *o* geldt hetzelfde. Alleen met dit onderscheid, dat twee *o*'s op het eind van een lettergreep nog veel zeldzamer zijn dan twee *e*'s.

Werd dan in die delen van ons land (het Zuiden en Westen) waar tussen 1200 en 1500 het meest werd geschreven, reeds in de middelnederlandse periode geen onderscheid meer gemaakt in de *uitspraak* van de scherpe en zachte *e* en *o*? Wij mogen die vraag niet ontkennend beantwoorden; vooral niet waar het de *e* betreft.

Men heeft toch opgemerkt dat in het Mnl. doorgaans vermeden wordt, woorden met zachte *e* te doen rijmen op woorden met scherpe. *Spelen* rijmde niet volkomen op *delen*. Daarentegen veroorzaakte het rijmen van een zachte *o* op een scherpe, blijkbaar geen wanklank. Rijmen als *hoghe*: *droghe* treffen wij herhaaldelijk aan. Waaruit blijkt dat de klank dier *o*'s nog maar zéér weinig verschilde.

In de 16e eeuw komt in deze toestand over 't geheel weinig

¹⁾ Ook wel *oe* of *oi*. Bijna nooit: *oo*.

verandering. Eén *e* en één *o* op 't eind van een lettergreep is regel. Toch treffen wij er hier en daar, onregelmatig en als bij toeval, ook wel twee aan. En aanleiding om er twee te schrijven kon men vinden in het feit dat dezelfde *e*- en *o*-klank in gesloten lettergrepen (b. v. in *beek* en *rook*) door *twee* tekens werd weergegeven ¹⁾.

De eerste, die de zacht- en scherpheldere *e*'s en *o*'s in open lettergrepen bepaald heeft trachten te onderscheiden, schijnt Coornhert te zijn geweest.

Het spreekt van zelf dat hij geen onderzoek instelde naar de oorsprong van die klinkers, maar zich uitsluitend richtte naar het verschil in uitspraak dat hier en daar, vooral in het Zuiden, nog werd gehoord. De scherpe *e*'s werden door sommigen nog altijd meer als *ei*, de scherpe *o*'s meer als *ou* uitgesproken: *benen* en *bomen* klonk dan ongeveer als *be^ene(n)* en *bo^ome(n)*. Coornhert schreef nu b. v. met één *e* de woorden *genegen*, *deze*, *redenen*, en met twee: *deelen*, *tweede*, *eenig*. Met één *o*: *mogen*, *koning*, *Gode*, met twee: *geloovig*, *dooden*, *oogen*.

Maar het verschil in uitspraak tussen *e*'s en *o*'s uit klinkers, en *e*'s en *o*'s uit tweeklanken ontstaan, was in misschien geen enkel dialect volkomen zuiver bewaard gebleven. En voor Coornhert, die geboortig was uit Amsterdam, waar ook veel zachte *e*'s en *o*'s de uitspraak *eⁱ* en *o^o* hadden aangenomen, was het onmogelijk, zijn systeem toe te passen zonder in een betrekkelijk groot aantal gevallen met de afleiding in strijd te komen. En zo spelt hij dan b. v. *veele*, *weeren*, soms ook *spreecken* met twee *e*'s, *zoonen*, *verhoolen*, *gebooren*, *wooning*, *van vooren*, *tooren* met twee *o*'s.

Coornhert's wijze van doen vond navolging. O. a. bij Vondel. Onnodig op te merken dat ook deze geen rekening hield met de afleiding, maar afging op zijn gehoor, tenzij hij zich hield aan 't gebruik. Ook bij hem dus verdubbeling waar de etymoloog die niet te rechtvaardigen vindt. Uit enige weinige bladzijden, door Vondel in zijn bloeitijd geschreven, tekende ik de volgende gevallen op waarin een oorspronkelijk zachte *e* of *o* met het dubbele teken is aangeduid: *breecken*, *steecken*, *wreecken*,

¹⁾ Ook om de regel typografies voller te maken drukte men soms *ee* en *oo*. (Opmerking van Dr. Buitenrust Hetteema).

weeten, sprecken, gesmeeten, gekreeten, vergreepen, beneepen, hecnen, meeten, weegen, vermeeten, profeeten, vergeeten, gebleccken, weerelt, begreepen, beecken. En evenzo: *hoopen* (het werkw.), *boogen, kroonen, overgooten, beslooten, spooren, tooren, koomen, te vooren, kooren, vlooten, doolen* ¹⁾.

Door Pieter Corneliszoon Hooft werd het bewuste onderscheid aanvankelijk ook in acht genomen, zo goed en zo kwaad als het ging. Maar hij had er op den duur geen vrede mee, voornamelijk niet waar het de *o* gold. In zijn levensbeschrijving van Hendrik de Grote schreef hij steeds één *o* op het eind van een lettergreep; op de *o*'s die enigszins naar *ou* zweemden (en dus veelal overeenkomen met die welke men later *scherp* noemde) plaatste hij echter akcenten.

Doch ook deze manier voldeed hem niet. En in de *Nederlandsche Historien* zijn de akcenten verdwenen; maar tans verdubbelt Hooft — behoudens een enkele uitzondering — alle heldere klinkers. *Aavond* schrijft hij met twee *a*'s; *deeze* met twee *e*'s; *zoomer* met twee *o*'s; *uuren* met twee *u*'s.

Het is misschien te betreuren dat deze methode niet algemeen werd gevolgd. Maar het merendeel van onze auteurs sloot zich aan bij Vondel, die zich met klem verklaarde tegen de bedoelde „walgende verdubbelingen van klinckletteren”, volgens hem „een gansch ongerijmde en overtollige misspellinge” ²⁾.

In de 18^e eeuw werd de kwestie der enkele en dubbele *e* en *o* in open lettergrepen vooral door spraakkunstschrijvers behandeld.

Jacobus Nyloë in zijn *Aanleiding tot de Nederduitsche taal* (omstreeks 1700) keurt de bewuste onderscheiding af, die echter door de invloedrijke Arnold Moonen verdedigd wordt. Willem Sewel wil alleen duidelijkheidshalve een dubbele *e* of *o* in een open lettergreep toelaten: zo spelt hij *beeken* met twee *e*'s, om dit woord te onderscheiden van *bekèn*; *leeden*, de verleden tijd van *lijden* met twee, *leden* het meervoud van *lid* met één *e*. En volgens hetzelfde beginsel ook *zaagen* met twee *a*'s als het meervoud van *zaag* wordt bedoeld, met één *a* als vorm van het werkwoord *zien*. Zoals men bespeurt is Sewel van de weg die sedert de dagen van Coornhert al tastende werd betreden, geheel afgedwaald.

¹⁾ Vergelijk echter de noot op de vorige bladzijde.

²⁾ Zie het *Noodig Berecht* achter de *Lucifer*. Zwolsche Herdrukken III/IV, blz. 102.

De man die eindelijk licht ontstak in de duisternis, was de grote taalkundige Lambert ten Kate. In zijn *Aenleiding tot de Kennisse van het Verheven Deel der Nederduitsche Sprake* (1723) toonde hij aan dat de zachte en scherpe *e's* en *o's* een verschillende oorsprong hebben, en dat in verwante talen aan de zachte, andere klinkers beantwoorden dan aan de scherpe. Ook gaf hij een lijst van woorden met *e's* en *o's*, waarvan hij, door vergelijking met Goties, Angelsaksies, Oudnoords en andere oude germaanse talen bepaalde, of ze scherp dan wel zacht waren.

Maar ook nu bleef in veel gevallen onzekerheid bestaan. In de eerste plaats was er een niet gering aantal woorden waarvan ten Kate de verwanten niet terugvond in oudere talen, en in de tweede plaats scheen het hem meermalen toe dat b.v. de gotiese vorm in strijd was met de angelsaksiese of oudduitse.

Doch hoe dit wezen mocht, ten Kate had hun, die de uit klinkers en uit tweeklanken ontstane *e's* en *o's* wilden onderscheiden, de weg aangewezen om altans in de meeste gevallen tot een soort van zekerheid te komen. Niet de uitspraak in sommige dialekten moest volgens hem beslissen, maar de historische taalwetenschap.

Intussen — zonder slag of stoot won ten Kate het pleit niet. Balthazar Huydecoper maakte ook wel verschil tussen enkele en dubbele *e's* en *o's* in open lettergrepen, maar hij grondde dat verschil geheel op de overeenkomst. Hij schreef *leezen* en *vroomen* met het dubbele teken, omdat wij dat ook bezigen in *lees* en *vroom*. Maar tegen Huydecoper kwamen Frans van Lelyveld en Nicolaas Hinlópen in verzet, zodat onze *taalkundigen* in het laatst van de 18^e eeuw voor het merendeel in ten Kate's kielzog kwamen te varen.

Onze *auteurs* behielden zich over 't algemeen een grote mate van vrijheid voor.

Reeds voor het begin van de 19^e eeuw was in ons land een sterke neiging merkbaar geworden om tot eenheid te komen in de spelling en die op vaste grondslag te regelen. Aanvankelijk was het de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen die zich met de zaak bezighield; weldra ook de Bataafsche Maatschappij voor Taal en Dichtkunde. In overleg met deze laatste droeg de agent voor Nationale Opvoeding van der Palm in 1801 aan de hoogleraar Siegenbeek op, een verhandeling over de spelling te

schrijven. Het stuk zou door gekommitteerden uit de drie departementen der Bataafsche Maatschappij worden beoordeeld en, na goedkeuring, van wege de Maatschappij in 't licht gezonden. Van der Palm zou vervolgens zoveel mogelijk zorgen dat de nieuwe spelregeling bij het onderwijs en in staatstukken werd gevolgd.

Zo ontstond de spelling van Siegenbeek, de *oude* spelling die heerste tot 1865 en toen na een hevige doch betrekkelijk korte strijd door die van de Vries en te Winkel werd verdrongen.

Siegenbeek had, wat de *e* en *o* betreft, de leer van ten Kate en Moonen gehuldigd. Hij onderscheidde zachte en scherpe *e*'s en *o*'s, en liet zich daarbij wel meermalen leiden door de historische taalwetenschap, maar óók zeer dikwels door de uitspraak in dialekten.

De Vries en te Winkel daarentegen lieten bijna overal waar het mogelijk was, de afleiding (etymologie) uitspraak doen. Was de dialektiese uitspraak met de afstamming van het woord in strijd, dan besliste de laatste.

En toch — geheel konsekwent waren ook zij niet. Zij maakten, om een enkel voorbeeld te noemen, een uitzondering voor achtervoegsels (*eelen, eeren* enz.), waarbij zij zich richtten, niet naar de afleiding, maar naar de klemtoon. Doch hierop zij slechts terloops gewezen.

Stellen wij nu de vraag: „Is het nuttig, in gevallen als dat van de zacht- en scherpheldere *e* en *o* tot vereenvoudiging over te gaan”, dan meen ik dat het antwoord niet anders dan bevestigend kan luiden.

In het Middelnederlands kende men het bewuste onderscheid in de schrijftaal niet. Toen het werd ingevoerd, uithoofde van verschil in de uitspraak, geschiedde het (van etymologies standpunt gezien) met tal van onregelmatigheden en onjuistheden. Naarmate onze taalkennis vorderingen maakte, werd men in staat gesteld die fouten te verbeteren. Maar dat deed men niet altijd; en zo zijn er dan ook nu nog vrij wat gevallen, waarin de wetenschap verklaart dat de aanhangers van de Vries en te Winkel met hun eigen regels in strijd komen.

Intussen is het verschil in uitspraak tussen zacht- en scherpheldere *e*'s en *o*'s meer en meer uitgewist. Uit de beschaafde taal is het geheel verdwenen. Geen welopgevoed man zegt *be'ne* en *bo'me*, of zelfs *bō-ē-men*. Zullen wij trachten het bewuste

onderscheid in de uitspraak kunstmatig te *herstellen*? Het weer *in te voeren* in de beschaafde spreektaal? Niemand die dit in ernst kan bedoelen. Moet dan een dialektiese eigenaardigheid oorzaak zijn dat aan *alle* Nederlanders een overbodige last wordt opgelegd? Er zijn taalkundigen die het willen. Maar ik kan niet geloven dat op den duur naar hun wens zal worden gedaan. Vooral niet, nu onlangs door één hunner, hoogleraar in de nederlandsche taal en letterkunde, werd erkend: „Dwaasheid zou het zeker zijn, in de spelling te willen behouden, wat uit de gesproken taal onherroepelijk verdwenen is” ¹⁾.

Dwaasheid. Ja. Want hoe onnodig is dat onderscheid tussen enkele en dubbele klinkers in open lettergrepen! Om dezelfde reden waarom men tans *verdeelen* en *rooken* met twee, *spreken* en *noten* met één *e* en *o* schrijft, moest men eigenlijk ook (de woorden zijn van L. A. te Winkel ²⁾) en ik laat ze voor *zijn* rekening) *vader*, *zadel*, *uren* met één, maar *jaaren*, *daaden*, *wij vuuren* met twee *a*'s en *u*'s spellen.

Mocht iemand vrezen dat er verwarring ontstaat, als b.v. *tonen*, aantonen, en *tonen*, klanken, op dezelfde wijze worden geschreven, dan wijs ik op gevallen als *baren*, het meervoud van *baar*, golf; *baren*, het meervoud van *baar*, staaf; *baren*, het meervoud van *baar*, draagbaar; en *baren* het werkwoord. Vier verschillende woorden, op een en dezelfde wijze gespeld.

En toch — wie werd er ooit door op een dwaalspoor gebracht?

Zo schijnt mij dan ook het gevaar voor verwarring tussen b.v. *poten*, planten, en *poten*, benen, zeer onbeduidend toe, ook al schrijven wij de genoemde woorden op dezelfde wijze. ³⁾

Ik kan mij voorstellen dat sommigen de opmerking maken: „Wij geven in 't algemeen graag toe, dat er nu en dan wijzigingen in de spelling van een taal moeten worden aangebracht. Maar het is nauweliks 25 jaar geleden dat onze spelling werd herzien, en dat door een paar geleerden van grote naam. Laten wij dus niet te voorbarig wezen!”

Schoon wij in bewondering voor de taalkennis van L. A. te

¹⁾ Dr. J. te Winkel, De Beoefening der Germanistiek enz. (1892), blad. 31.

²⁾ De Grondbeginselen der Nederl. Spelling (1865), blz. 42.

³⁾ Zeer terecht is de opmerking gemaakt, dat de „verwarring” zich ook bij de aanhangers van de Vries en te Winkel zou moeten doen gevoelen wanneer zij *in 't enkelvoud* schrijven: *kool*, *poot*, *beer*, *veer* enz.

Winkel en prof. de Vries voor niemand willen onderdoen, valt tegen de geopperde bedenking heel wat in te brengen.

Wat wij de tegenwoordige spelregeling ten laste leggen, is in hoofdzaak dat hij voor het grote publiek te moeilijk, te weinig prakties is. Welnu — de Vries en te Winkel hebben niet bedoeld dat hun systeem in de eerste plaats prakties wezen zou voor het grote publiek. Het is ontworpen niet ten gerieve van het nederlandsche volk, maar met het oog op een te schrijven wetenschappelijk werk, het groote woordenboek der nederlandsche taal.

Wat hier volgt zijn de eigen woorden van de Vries, geschreven in November 1865: „De regeling der spelling voor het Nederlandsch Woordenboek, die onlangs door ons tot stand werd gebracht, heeft bij onze taalgenooten in Noord en Zuid een gunstiger onthaal gevonden dan wij hadden durven vermoeden. Terwijl wij aanvankelijk geene andere bedoeling hadden dan de schrijfwijze vast te stellen, die in het Woordenboek zou worden gevolgd, is het ons weldra gebleken, dat de herziening onzer orthographie ook in ruimeren kring haren invloed zou doen gevoelen.” —

De gevallen waarin tans vereenvoudiging wordt gewenst, hebben vóór 1865 ook reeds menige verzuchting doen slaken.

Toen Siegenbeek b.v. de onderscheiding tussen zacht- en scherpheldere *e*'s en *o*'s in zijn spellingstelsel opnam, verklaarde de dichter Staring dat hij het bewuste verschil vrij spitsvondig en tamelijk overtollig vond, daar het toch in de beschaafde uitspraak niet meer hoorbaar is. De hoogleraar Lulofs, die deze uitspraak mededeelt, voegt er aan toe:

„Nu, deze bedenking is meer gemaakt en ook niet gemakkelijk te weerleggen. De beroemde *Jakob Grimm* vindt in dat opzicht onze spelling . . . ook wel wat te geleerd” ¹⁾.

Toen ook door de Vries en te Winkel het onderscheid tussen enkele en dubbele *e* en *o* in open lettergrepen werd gehandhaafd, verwekte dit bij velen teleurstelling. Taco Roorda wees op fouten en inkonsekwenties; ²⁾ de belgische leraar van Driessche bejammerde het, dat de „voortaan gansch doellooze moeilijkheid der zachtlange en scherplange *e*'s en *o*'s (niet) uit onze spelling

¹⁾ Mr. A. C. W. Staring, door B. H. Lulofs. (Arnhem 1843), blz. 201 en 202.

²⁾ *De Nederlandsche Spelling* door T. R., in *de Gids* van 1862, II, 38 vgg. (naar aanleiding van L. A. te Winkel's boek *De Nederl. Spelling*).

was gebannen" ¹⁾; en Beckering Vinckers, die de kwestie beter dan iemand anders had bestudeerd, schreef:

„Alles wel beschouwd, blijft het onderscheiden der zachte en scherpe *e* en *o* in onze spelling in vele opzigten een kansrekening, een struikelblok voor geleerden en ongeleerden, een linguïstische troetelpop, een soort „*enfant terrible*”, waarmee geleerd en ongeleerd ontzettend veel te stellen hebben, en waarvan we in 't eind nog weinig plezier beleven; ja dat, vrees ik, ten langeleste wegens al den last, die het den lande berokkent, voor goed zal worden aan den dijk gejaagd. Hadden de Ontwerpers [de Vries en te Winkel] in dezen de stoute schoenen aangetrokken en tot regel gesteld, dat voortaan de *e* en *o* voor één tusschenletter evenmin zullen worden verdubbeld als de *a* en de *u*, ze zouden wellicht hunne wetenschappelijke conscientie eenige wroeging, maar aan het spellend Nederland een groot gemak hebben bezorgd, en gewerkt in den geest des tijds, die wil vereenvoudigen en al wat afgeleefd is ten grave dragen" ²⁾.

¹⁾ Critisch Overzicht der Ned. Spelling. Blz. 14.

²⁾ Een Orthographische E-legie (Kampen, 1864), blz. X, noot.

W. F. Carlebur in *Het Spelling- en Taalstelsel van Bilderdijk, Siegenbeek, Weiland*, enz. (Amst. 1856) schrijft naar aanleiding van de spelling *ee* en *oo*: „In de eerste plaatse was ze den schrijver der 12de, 13de en 14de eeuw geheel vreemd. In de tweede plaatse is ze ondoelmatig . . . . In de derde plaatse is zij van weinig beteekenis en nut in eene taal, in de welke de hardkorte *e* en *o* niet van de zachtkorte *e* en *o* door de spelling onderscheiden wordt, b.v. in *ezel* en *gezel* . . . . In de vierde plaatse is zij een struikelblok voor alle beoefenaars onzer tale, geleerde, taalkundige, meesters en scholieren, de welke alle om niet te haren aanzien te falen verplicht zijn om het woordenboek van Siegenbeek of eenig ander taalleeraar gestadig ter hand te nemen. In de vijfde plaatse . . . .” (enz.). „En om alle deze bezwaren te samen uit den weg te ruimen, dringen wij aan op de afschaffing der gewoonte om den hardlangen *e* en *o*-klank door de spelling van *ee* en *oo* aan te duiden.” (blz. 12).

(*Taal en Letteren*, 1892).

DE GESCHIEDENIS VAN DE GESLACHTEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN IN HET NEDERLANDS.

Geen hoofdstuk uit de grammatika is voor ons, Nederlanders, zó onaangenaam en lastig als dat hetwelk handelt over de geslachten. Onaangenaam, want alles komt neer op geheugenwerk; lastig, want ofschoon wij door vlijtig te memoriseren wel dichter bij ons doel kunnen komen, *bereiken* doen wij het nooit: 1°. zijn lang niet alle substantieven onder regels te brengen, 2°. kan men onmogelijk *alle* uitzonderingen op de vele bestaande regels in het geheugen prenten. En zodra men weet, of ook maar vermoedt, dat er op de regel waartoe een woord zou kunnen behoren, uitzonderingen bestaan, rijst de vraag of het bewuste woord een uitzondering *is*.

Natuurlijk hebben wij èn door studie èn door het gebruik, het geslacht van een groter of kleiner aantal zelfstandige naamwoorden met zekerheid leren kennen; maar telkens weer komen er van die gevallen voor, die ons (al zijn wij onderwijzer, leraar of hoogleraar in de nederlandse taal) doen twijfelen en ons derhalve noodzaken tot een woordelijstje onze toevlucht te nemen.

Wij hebben hier te doen met een zeer biezondere, maar zeer weinig benijdbare eigenschap van onze schrijftaal. Een Duitser, een Fransman behoeft niet aan zijn woordeboek te vragen of hij die *Angst*, der *Rest*: le *mensonge*, la *lèvre* moet schrijven. Hij *weet* het, juist als *wij* weten dat het niet is *de* boek, *het* muis, maar *het* boek, *de* muis. De buitenlander die zijn taal beschaafd spreekt, vergist zich niet in de geslachten.

Bij ons is dat — voor de schrijftaal — anders.

Ieder *zegt*: „*de* balk, *die* je daar in 't water ziet liggen, heb ik van mijn buurman gekocht”; en men *schrijft*: „*den* balk *dien*”.

Uit de beschaafde spreektaal (en ook uit bijna alle noordnederlandse dialecten) is het verschil tussen mannelik en vrouwelijk geslacht sinds lang verdwenen ¹⁾. Wie in de geschreven taal dus aan dat onderscheid wil vasthouden, moet het kunstmatig aanleren. Wij merkten reeds op dat men het hierin over 't algemeen niet zo heel ver brengt. De meeste beschaafde Nederlanders zullen aarzelen met hun antwoord, wanneer men hun vraagt naar het geslacht van woorden als: ekster, kuil, tol, lat, plank, bril, ploeg, kuip, stoep, riem, zeelt, aanleg, dorst, enz. enz. enz.

Het is het doel van dit opstel, na te gaan hoe wij gekomen zijn in de eigenaardige toestand waarin wij ons met betrekking tot de geslachten van de zelfstandige naamwoorden tans bevinden.

Wij zullen ons niet bezighouden met de vraag naar de *oorsprong* van het genus der substantieven. Alleen zij vermeld dat de gewone opvatting (reeds voorgestaan door mannen als L. ten Kate, J. Grimm en W. von Humbold) als zouden we oorspronkelijk te doen hebben met personifikatie of beeldspraak, in de laatste tijd door duitse taalgeleerden, voornamelijk door de leipziger professor Karl Brugmann bestreden is. ²⁾

Trachten wij tans na te gaan hoe de stand van zaken was in het Middelnederlands.

Allereerst zij er dan op gewezen dat het Middelnederlands zich van de tegenwoordige beschaafde taal o. a. hierin onderscheidt, dat er bij het spreken wel degelijk verschil werd gemaakt tussen zogenaamd mannelike en vrouwelike buigingsuitgangen. In het Middelnederlands schreef men *den, goeden, enen*, enz., omdat men uitsprak *den, goeden, enen*. Die uitgangen welke onze tegenwoordige spreektaal mist, waren nog niet afgesleten. Wèl hebben verscheiden woorden in het Middelnederlands niet meer hun oorspronkelijk geslacht (d. w. z. het geslacht dat zij in het Oudgermaans moeten hebben gehad), en vertonen andere een neiging om van geslacht te veranderen, wat hieruit blijkt, dat zij b. v. evengoed mannelik als vrouwelik worden gebruikt.

¹⁾ Alleen waar het *personen* betreft, maken wij nog verschil tussen m. en vr.; namelijk in de pers. vnw. en de stammen der bezittelijke (3e persoon enkelvoud).

²⁾ Zie o. a. zijn belangrijk opstel *Zur Frage der Entstehung des grammatischen Geschlechts* i. d. *Beiträge* v. Paul u. Braune, XV, S. 523 fgg. — Volgens Brugmann heeft men de categorieën, waarin de zelfst. nw. van sommige talen te verdelen zijn, geheel ten onrechte de namen mannelik en vrouwelik (en onzijdig) gegeven.

Die toestand aan een minutieus onderzoek te onderwerpen, ligt niet in onze bedoeling. Het komt ons voor, dat hier nog veel moet worden gedaan. Niet alleen moet nauwkeurig en volledig worden vastgesteld aan welke woorden twee of drie geslachten toegekend werden, er dient tevens te worden gelet op de plaats en de tijd van herkomst der geschriften waarin de bewuste woorden voorkomen. Dan eerst kan men pogingen aanwenden om de kwestie van de overgang van het ene geslacht tot het andere in zijn gehele omvang te verklaren. Voorlopig zijn wij nog niet zo ver,¹⁾ schoon hier en daar enig licht is ontstoken. Zo heeft men gewezen:

1°. Op het feit dat in een vroegere periode van onze taal een overgroot aantal zo sterke als zwakke vrouwelijke substantieven uitging op een toonloze *e*, waardoor men er als van zelf toe kwam, de uitgang *-e* te beschouwen als kenmerkend voor vrouwelijke woorden. Vandaar dat mannelike en onzijdige zelfstandige naamwoorden op *-e* veelal vrouwelijk werden, of altans ook vrouwelijk konden worden gebezigd. Zo was het b.v. met de mannelike *i*-stammen:

beke, bete, broke, grepe, hate, hoghe, core, sale, scade (schaduw), *scote, sede, seghe, snede, steke, toghe, vloghe, vrede* en de oorspr. zwakke *balke, boge, galge, haghe, kraghe, koude, maghe, mane, name, navele, necke, rieme, scade, smake, sterre, vane, wille*; zo ook met de onzijdige *beelde, ellende, kinne, cruce, kudde, kunne, orconde, spere*.

2°. Op de vrouwelijke tweede-naamvalsuitgang *s*, in 't Goties heel gewoon en in 't Oudnederlands voorkomende bij enkele *i*-stammen (*weroldes, krafles, kustes, giburdies*). In 't Middelnederlands zijn (zo neemt men aan),²⁾ een groot aantal van die vrouwelijke genitieven op *-s* bewaard gebleven. Tengevolge nu van die *-s* begon men vele vrouwelijke woorden voor mannelik of onzijdig aan te zien. De volgende vrouwelijke *i*-stammen gingen daardoor over tot het mannel. geslacht, of konden altans mannelik worden gebruikt:

aendacht, aex, anxi, arbeit, bank, borch, borst, bruloft, daet, nootdorft, doecht, overdracht, ducht, geit, wedergeboert, gift, gracht, hant, huut, coomst, afcoemst, toecoemst, const, cracht, last, macht, melk, nacht, noet, scout, spoet, tijt, heervaert,

¹⁾ Het uitvoerigst is over de zaak gehandeld door prof. van Helten in zijn *MNed. Spraakkunst* en in verschillende opstellen in 't *Tijdschr. der Maatsch. v. Ned. Letterk.* (voorn. II, 39 vgg.).

²⁾ De mogelijkheid dat die *-s* onafhankelijk van de zo zeldzame oudnederl. vrouw. ze nvl. *-s* is ingedrongen, mag m. i. niet buitengesloten worden.

welvaart, vlucht, vuust, want, werelt en samenstellingen met *-heit*.¹⁾ Naar het onzijdige verliepen *borch, misdaet, overdaet, graft, geboirte, schrift, hoechtijt*.

Uit het feit dat aan verscheiden zelfstandige naamwoorden twee geslachten worden toegekend, moet ook verklaard worden het merkwaardig verschijnsel waarop prof. van Helten onlangs de aandacht vestigde:²⁾ in de tweede helft der 15^e eeuw, sporadies ook in de oudere periode, werd nu en dan *si* of *se* gebruikt met betrekking tot een zaaknaam die in de taal van de schrijver *niet* vrouwelijk was. B.v. „Alsoe en was in egypten gheen afgod, *si* en viel”. (*Dat leven o. heren*, ms. M. v. Lett. n°. 258, 25 r.) „Christoffel nam sijn *stoc* in sijn hant ende *staecse* in die rivier.” (*Passionael Somerst.* 97 v.) „Hoe geloefdi uwen aexter so veel? Nu moechdi horen wat *si* seit.” (*Van die seven vroede van roemen* 25 r.) Enz.

Een gevolg van het feit dat men in veel gevallen zowel *die* als *dien*, *onse* als *onsen* kon zeggen, was ongetwijfeld dat sedert de 14^e eeuw, maar vooral in de 16^e en 17^e, de vormen *dien* enz. ook in de 1^e, en *die* (in 't mannelik geslacht) in de 3^e en 4^e naamval werden gebezigd.

In het Middelnederlands reeds komt dat niet zo heel zelden voor:

„*Dien* berch bernet emmermere”. (*Brandaeu*, 641).

„Vrient ne laet jou niet bedwellen

Den groten duvel uter hellen”. (*Walewein*, 3956).

„Want enen goeden scarpes raet

Waer hier goet toe gheoerdeneert”. (*Esmoreit*, 88).

„Platus meester, *deseu* raet es goet”. (ald. 130).

„Esmoreyt heyt dese jonghen man”. (ald. 273).

Andere voorbeelden zijn o. a. te vinden in de grammatika's van Franck (blz. 149) en Stoett (*Syntaxis*, blz. 1 en 2).

Minder vaak zien wij in het oudere Mned. de nominatiefvorm de plaats van datief of akkusatief innemen; toch is ook dit verschijnsel niet bepaald zeldzaam, vooral bij het tegenwoordig deelwoord³⁾: „in levende live”, *tSamenspr. v. d. seven H. Sacr.*, 36 r., „van den lopende water”, *der Sielen Troost*, 88 r. — Het relatieve *die* kan echter in datief en akkusatief onveranderd

¹⁾ Zie v. Helten, *MNed. Spraakk.* bl. 351.

²⁾ *Tijdschr.* X, 210 en 211.

³⁾ v. Helten, blz. 408 vgg. Ook Stoett, t. a. p. 38.

blijven ¹⁾ („hi noodene ende eerden om den scat, *Die* hi hem hadde ghegheven te voren”, *Flor.* 2772), wat ongetwijfeld invloed heeft gehad op het aanw. voornw. *die* en het lidwoord *die*, welke woorden vooral sedert de tweede helft van de 15^e eeuw in dat. en akkus. mann. enk. ook dikwels onverbogen worden gelaten. ²⁾

Slaan wij, om de stand van zaken in de eerste helft van de 16^e eeuw enigermate te leren kennen, een blik op de taal van het zinnespel *Den Boom der Schriftueren* ³⁾, dat in 1539 te Middelburg door middelburgse kameristen werd vertoond.

Telkens zien wij de akkusatief in de plaats van de nominatief gebruikt:

„Niemant en kent den Sone dan den Vader onversaecht,
Ende den Vader en kent niemant dan den Sone” (blz. 3).

„Mijn ioc is gemackelijc, ende mijnen last is licht” (ald.).

„Ic ben u broedere,

Uwen eenich advocaet, u herder, u hoedere,

U stercte, u hool, uwen arm, uwen steen,

U borcht, uwen schilt, u toevlucht, u voedere,

Uwen wech, u waerheyte, u leven alleen” (blz. 5).

„Dats voor mi eenen cleynen arbeyt” (blz. 9).

„Uwen loon wort van grooter virtuyten” (blz. 20).

„Den boom was sijnder herten seer stuere” (blz. 21).

„Sijnen rechten naam is smenschen leeringhe” (ald.).

„Pluto, den godt, heeft hem machtich ghestelt” (ald.).

„Dies hem den standaert van afgoderie behaecht” (blz. 22).

„Sulck eenen staet en was my noyt ghewaecht” (ald.).

„Eenen afaetbrief ghalt mi eerstwarf een croone” (blz. 29).

„Doer siecte is haest den lust verbeten” (blz. 32).

„'t Fy helseken graet, die om ons gaet” (blz. 37).

„In sulcker liefden heeft den vader gheblaect” (ald.).

Men heeft die eerste-naamvals-*n* op verschillende wijzen willen verklaren. Men heeft gedacht, dat hij oorspronkelijk alleen voor een zelfst. nw. werd geplaatst dat met een klinker of een *h* begon, m. a. w. om de hiatus te vermijden. Maar bij vrouwelijke

¹⁾ v. Helten, blz. 452. Zie ook Cosijn in *Taal- en Letterbode* VI, 276—289, waar een verklaring beproefd wordt. De datief *die* zou een oude datief-instrumentalis zijn; door gelijkstelling van datief met akkus. zou de vorm ook in laatstgenoemde naamval zijn doorgedrongen (afd. 288).

²⁾ v. Helten, t. l. a. p.

³⁾ Het stuk werd in 1870 opnieuw uitgegeven door Dr. G. D. J. Schotel (Utr.).

of meervoudige woorden die met een klinker of *h* beginnen en worden voorafgegaan door 't lidw. van bepaaldheid, ontstaat immers ook een hiatus? En die tracht men gewoonlijk *niet* te vermijden.

Bilderdijk spreekt van de casus emphaticus ¹⁾ en meent dat *den* voor *de* werd gebruikt om nadruk op het znw. te leggen. Maar de door ons gegeven voorbeelden weerspreken die mening. Als in dezelfde zin wordt gezegd: „ic ben u borch, uwen schilt, . . . uwen wech, u waarhey,“ kunnen wij niet anders dan aannemen dat men (altans bij sommige woorden) evengoed *de* als *den* kon zeggen, evenals wij, zonder verschil te maken, spreken van *op den duur* en *op de duur*, *na den eten* en *na het eten*, *voor den dag komen* en *voor de dag komen*. Hetzelfde verschijnsel nemen wij bij onze tijdgenoten waar, als zij schrijven (of schreven) *geef het der vrouw* naast *geeft het de vrouw*; *geef het den vrouwen* en *geef het der vrouwen* (Potgieter) naast *geef het de vrouwen*.

Een andere biezonderheid van de taal uit de eerste helft der 16^e eeuw betreft sommige vrouwelijke genitieven op *-s*. Ontmoeten wij die reeds in het Middelnederlands, maar dan voorafgegaan door een bepalend woord dat de vrouwelijke vorm vertoont (b.v. *der werelts*), tans zien wij de mannel. uitgang ook in de determinerende woordjes doorgedrongen:

„mijns moeders tale“ (*B. d. Schr.* 7), „in t swerelts palen“ (blz. 8), „van swerelts wijcke“ (17), tswaerheits bestridinge“ (22).

In de loop der 16^e eeuw wordt die gelijkstelling van *de-* en *den-*, *des-* en *der-*vormen nog algemener. Marnix v. St. Aldegonde was een geletterd man, die zeker beter schreef dan de meeste van zijn tijdgenoten. In zijn *Bijckorf* ²⁾ lezen wij:

„ende *den* man staat op“ (137r), „zoo *den* Houwelycken Staet een Sacrament is, veel meer sal dan *den* Maeghden Staet een H. Sacrament moeten zijn“ (149v); „dat een leefloose creature onsen Godt ende Salichmaker ware“ (75v).

Ook schrijft hij:

„des Maeghts“ (96r); „de seven Weedommen onses liefs Vrouwen“ (137v); „des werelts“ (145v; vgl. 149v: inde werelt); „de schamelheynt onses Moeders der H. Roomscher Kercke“ 150r).

¹⁾ *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid.* II, 61—67.

²⁾ Ik gebruikte de uitgave z. j., t'Amsterd. by Michiel de Groot en Jacobus Conynenbergh.

Wat wij bij Marnix, en in 't algemeen in 't laatst van de 16^e eeuw veel meer aantreffen dan vóór 1550, dat is het verbuigen van oorspronkelijk mannelike woorden alsof zij vrouwelik waren.

Wij lezen:

„dat sy... eene harde steen tot hare hoofteul hebben" (104v); „ende heeft oock de wille gehadt" (106v. Vgl. ook: ter wille van; om der wille (!) van); „met een natte vingher" (109r); „Scheppers der Schepper" (123r); „op de goede Vrydagh" (136v, echter: „op den goeden Vrydagh", 137r); „trecken sy de man met koorden om hoogh" (137r); „in stede des Pincxterdaegs der Wet, hebben wij een nieuwe Pincxterdagh" 139r); „maer de meester verschalckte de Leer-jongen (205r); „(het) berooft de mensche oock van syn sinnen ende verstant" (233r).

Misschien rijst bij iemand de vraag: Wanneer een geleerde als Marnix zo verbuigt, hebben wij dan niet te denken aan slordige korrektie, aan onwetende zettters, aan drukfouten?

Wij hebben het recht die vraag ontkennend te beantwoorden. Want wij behoeven ons niet tevreden te stellen met na te gaan hoe men verboog in de praktijk, wij hebben ook een theorie der verbuiging, een nederlandse grammatika uit het laatst van de 16^e eeuw. Ik bedoel de „*Twe-spraack vande Nederduitsche Letterkunst, ofte vant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen taals; uitghegheven by de Kamer In Liefde Bloeyende, t'Amsterdam*" (Leiden, 1584).

Het mannel. en het vrouwel. zelfstandig naamwoord en lidwoord worden ook daarin op dezelfde wijze verbogen:

Mannel. Enk.	Vrouwel. Enk.
1 de man	1 de vrouw
2 des mans	2 des vrouws
3 den man	3 den vrouwe
4 den man of de man	4 de of den vrouw
5 ho man	5 vrouw
6 vanden of vande man.	6 vande of vanden vrouw
1 een man	1 een vrouw
2 eens mans	2 eens vrouws
3 enen man of manne	3 enen vrouw
4 een of enen man	4 een of enen vrouw
5 man	5 vrouw
6 van eenen of een man.	6 van enen of een vrouw ¹⁾ .

¹⁾ *Eenen* kwam ook wel voor in 't vr. enkely. 1^e nv. Zo bij Coornhert, Vijftigh Lustighe Historien oft Nieuwigheden Johannis Boccatij (Amst.) blz. 5: „Oock was daer onder andere *enen* van mijns Jofvrouwe maerten [d. i. dienstmeiden] die haer al slaperigh ghelatende ten Venstere quam."

In het begin der 17^e eeuw is het door elkaar gebruiken van *de-* en *den-*, *der-*, en *des-*vormen nog toegenomen. Slaan wij een blik op de *Nederduytsche Poemata* van de geleerde Daniel Heinsius, uitgegeven door de taalkundige Petrus Scriverius (1618).

Hier en daar ontmoeten wij weder de vrouwelijke genitiesen op -s. Zo op blz. 24:

„al des weerelts hoecken”;

zo op blz. 29:

„Die eenmaal derven moet *zijns alderliefste* schoot,
Stelt onder zijn geluck de huyre van de doot”.

Zeer gewoon is bij Heinsius de vierde naamval in plaats van de eerste, vooral (maar lang niet uitsluitend) wanneer daardoor een hiaat wordt vermeden:

„Hier binnen in dit graf, o Vrienden, licht ghesloten
Den onbeweechden helt” (blz. 15).

„Het is nochtans bekend, dat haere kloeckste daet
En haeren grooten roem beneden dese staet” (ald.).

„De Jode, de Chaldeeu, en half *den* Indiaen,
De Moor, *den* Arabier, wort binnen u verstaen” (19).

„*Den* honger was in stadt” (20).

„Waar is *den* soeten lach? Waer is *den* trotsen ganck?” (27).

„Ghelyck *den* koopman doet” (28) enz. enz.

Merkwaardig is ook bij Heinsius en Scriverius het willekeurig schrijven of weglaten van de 4^e-naamvals-*n*. Scriverius schrijft op blz. 3 van de „Voorreden” „in onse tijdt”, op blz. 6 „door *den* tijdt”. Bij Heinsius vinden wij:

„Op de doot ende treffelicke victorie van *de* mannelicken helt Jacob Heemskerck” (blz. 15); „met *de* moet” (blz. 16) en „van *uwen* trotsen moet” (blz. 18); „aen de kant” (16), „by *de* kop” (16), „voor *de* mast” (16), „gevende *de* geest” (16), „tot *de* gront” (17), „met *de* mont” (17), „van Acheron *de* vloet” (17), „van vrees en groote schrik” (17), „Daniël Heinsius aen *de* heer P. Scriverius” (99), „wie soude konnen winnen *de* mensch die niet en vreest?” (20), „van *de* windt” (21), „wie soude konnen prijzen *de* glans van *uwen* lof?” (23) „Bestreden van *de* pest, *de* vyant, en *de* vloet” (23), „die *my* *de* strydt aendoet” (26), „van *de* wint” (27), „En dat *de* wilde zee met haere vollen tocht” (25), Tot dat *de* grooten raet . . . is eenmael uytgevoert” (28). Enz.

Met de taal van Hooft en Vondel is het aanvankelijk niet anders gesteld. Uit de *Granida* (1606) van de eerstgenoemde citeren wij de volgende zinnen en uitdrukkingen:

„En ghij *die* 't goedt doen lust, daer ghij wel quaet doen meucht,

Hoe heerlijk is *den* strael des goetheits in ulieden!” (Ed. Leendertz, II, 161).
Opstellen over spelling.

- „Doe leerden mij *den* dach" enz. (t. a. p.).
 „Ick sal *den* uwen wesen" (162).
 „Dat *desen* dach den draet mijns hoops in stucken cort" (163).
 „*Den* raedt is al vergaert" (ald.) . . . Mijns dochters huwelijk" (ald.).
 „Den donder van mijn naem sal Persen *die* versmaden
 Tot dat het siet en voelt, *de* blixem van mijn daden?" (164).
 „Want *onsen* Coning valt ons niet soo wreedt" (166).

Aan een der eerste werken van Vondel, *den Gulden Winckel*, wenssen wij ook enige voorbeelden te ontleen:

- „Hy is *den* Schepper" (ed. van Lennep—Unger, blz. 139).
 „Doen zich *den* gulden Eeuw' het onderst' boven wende,
Den silv'ren Eeuwe quam" (141).
 „En d'Ossen men in 't juck al hygende en bezweet
 Door onses Moeders borst 't krom kouter trecken deed" (ald.).
 „*Den* Kleynen komt met druck, en scheidt weer met ellende" (ald.).
 „Op dat *den* Acker-man weer met een goet genoeg
 Magh onses Moeders rugh doorvoren, en doorploegen" (159).
 „Want dit is haren lust" (179; daarentegen op blz. 167: „het vuyr der
 geylen Minne-lust").
 „Inden wegh des deughds" (183). Enz. enz. ¹⁾.

Men begon intussen, vooral door de invloed van het steeds meer beoefende Latijn, te streven naar een vast systeem van verbuiging, met wèl te onderscheiden uitgangen.

Taalonderwijzers, dichters, godgeleerden gingen hier samen. Een van de invloedrijkste boeken uit het begin der 17e eeuw over „Nederduytsche Grammatica ofte Spraec-konst", was dat van de mathematicus Christiaan van Heule (1626). Het oude onderscheid tussen *de* en *den* (enz.) wordt hierin gehandhaafd. Van Heule mag aarzelen of het in de nominatief *den dach* behoort te wezen of *de dach*, over 't geheel zijn zijn voorschriften betreffende de deklinatie van het lidwoord volkomen in overeenstemming met het vroegere, in zijn tijd verouderde, maar later in de schrijftaal weer algemeen geworden gebruik ²⁾.

Omtrent het kenmerkend onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden heeft van Heule ook een en ander mede te delen. Hij geeft regels die op de betekenis

¹⁾ Ook later treft men dergelijke buigingsvormen nog wel eens bij Vondel aan. B.v. *Lucifer*, vs. 1583 en 1584: „was Adams afkomst maer Een *selven* staet en stoel als d'Engelen geschoncken."

²⁾ Aangaande de vrouwelijke genitieven *des waerelts*, *des lochts*, *des wijsheys*, zegt v. H.: „deze manier en mach niet dan op zekere Voetstappen der Geleerden na gevolgt worden" (Blz. 26).

der woorden en op hun uitgangen berusten, vermeldt „de Naemwoorden die een twijffelachtig geslacht hebben, [nl.] de geene van welke twijffel is, onder welk gheslacht zij behooren, als: *Lof, wil, wagen, tijt, stont, dag*, ende diergelijke” en deelt zelfs een alfabetiese lijst van circa 1500 substantieven mede, met vermelding van hun genus. Toch was van Heule niet van mening dat men het daarmee steeds zoo precies hoefde te nemen: „Dit onderscheid der geslachten en behouft in den rijm altijd niet nagevolgt te worden, want om die oorzaeke zouden de Rijmers al te nouw gebonden zijn”¹⁾.

Het bewuste „onderscheid” kostte aan de dichters die het spreektaalgebruik niet durfden volgen, maar zich in hun schrijven naar een deftig schijnende verouderde taal trachtten te richten, heel wat hoofdbreken. Wij kunnen er zeker van zijn, dat de geslachten der substantieven meer dan eens het onderwerp van gesprek hebben uitgemaakt in de „letterkunstige vergaderingen” waar Vondel van spreekt in de opdracht der *Hecuba* en in de voorrede van de *Palamedes*²⁾.

Van Hooft is een reeks van *Waernemingen op de Hollandsche Tael* bewaard gebleven³⁾. Daarin komen o. a. de volgende opmerkingen voor:

XV. *Konste, jonste, beede, reede, steede, zeede, vreesse, angste . . .*

Naemen toelatende de E in de Noemer [nominatief] van 't enkel getal zijn van vrouwelijk geslacht.

XVII. *Buiten scheuts, beneden der handt*: de achterstaande *Genityf Faeminy* lydt de *s* in 't achterste van *scheuts* zonder artikel. Nochtans zeidt men *binnen 's kamers*, hoewel *kamer Faeminy* schijnt. Doch wij hebben veele *communia nomina*, ende dit moght 'er een af zijn.

XXXIV. De *Faeminnen* willen geen *De s* in *Genitivo* lijdén, noghte ander *Adjectyf* uitgaende in *Es*.

XC . . . . de *Genityf* van een *Faeminin* zonder *Artikel* lijdt de *s*.

C. *Geest, dienst* en diergelijken, daer een *s* in het *Termineren* komt, willen noode noch een *s* achter aen lijdén; ende luid mij wel in de ooren *Der Geest, Der Dienst*, nochtans in *Datyf & Ablatyf* hebben ze *Den Geest, Den Dienst*, &c. *Questie* oft men ze, gelijk daer *Heteroclyten* zijn, niet en zal stellen in *Dativo et Ablativo Masculinè, Genitivo Faemininè*.

¹⁾ Blz. 16. Deze woorden bewijzen dat de schrijftaalverbuiging een „kunstje” geworden was, dat met de *verbuiging van het levende woord* niets te maken had.

²⁾ Omtrent de spelling in engere zin waren in die vergaderingen geen besluiten genomen, zodat ieder de vrijheid behouden had, te spellen zoals hij wilde. Vondel meende dat aan de spelling niet zoveel „gelegen is, als, met verlof, sich sommige wel inbeelden.”

³⁾ Gedrukt in ten Kate's *Aenleiding tot de Kennisse van het Verheven Deel der Nederduitsche Sprake* (1723) I, 716 vgg.

Hooft en Vondel hebben veel zorg aan onze taal besteed. De *Waarnemingen* van Hooft geven ons het recht, aan te nemen dat zij ernstig getracht hebben vast te stellen welke woorden zij mannelik en welke zij vrouwelik „moesten” bezigen. Niet onmogelijk hebben zij nu en dan woorden, tot een bepaald geslacht behorend, opgetekend en er lijsten van aangelegd. Tot de keuze van mannelik of vrouwelik zullen zij vooral geleid zijn geworden door hun gehoor, ¹⁾ hun taalgevoel, hun smaak — dit verklaart genoegzaam, dat zij elkaar telkens tegenspreken — en soms zeker ook door het voorbeeld van andere, vooral oudere schrijvers. Verder zal bij Hooft de invloed van het Latijn, bij Vondel die van het Duits wel in rekening moeten worden gebracht.

Ook een enkel woord over de geslachten en de verbuiging bij een man die men dikwels met Hooft en Vondel in één adem noemt en die beiden in populariteit overtrof: Jacob Cats. Deze bindt zich in zijn deklinaties lang niet altijd aan een vaste vorm. Een bepalend woord dat in de eerste naamval mannelik enkelvoud op *-n* uitgaat, treft men dikwels bij hem aan:

- „En waer toe sigh het jaer en al *den* hemel neyght” (*Spaens Heydinnetie*, vs. 100).
 „Soo dat haer *laegen* naem gansch hooge was geresen” (ald. 122).
 „Hier vanght *den* rechter aen den ridder seer te schelden” (ald. 1061).
 „En dus, en weder soo, gelyck *den* Rechter wil”. (*Trou-geval sonder Exempel*).
 „*Den* Raet (onderw.) aensiet het volck” (ald.)
 „En hem was aen den mont een rouwen baert gewassen” (ald.) enz. enz.

Ook is het verre van ongewoon dat hij in de vierde naamval mann. enkelv. geen *n* schrijft:

- „Indien ick niet en krijgh hem *die* ²⁾ mijn hart bemint” (*Sp. Heyd.* 247).
 „De rakers van *de* schout zijn mede daer ontrent” (ald. 1031).
 „Doch niemant van den Raet en acht *de* lincker (schavuit) waert”.
 (*Trou-geval sonder Exempel*).
 „Sy noemt hem echte man” (ald.) enz.

Daar Cats de vormen *den* en *de* in veel gevallen geheel willekeurig gebruikt, schijnt hij eenzelfde substantief nu eens mannelik en dan weder vrouwelik te bezigen. Zo lezen wij in het *Spaens Heydinnetie*:

¹⁾ Bij onze jongste dichters, voor zover zij zich van het schrijftaalgeslacht nog niet geheel los durven maken, doet zich een dergelijk verschijnsel voor.

²⁾ Zoals wij reeds vermeldden, komt de akkus. mann. enk. van het betr. vnw. reeds in 't Middelnederl. dikwels zonder *-n* voor.

vs. 456: „voor uwen lust” en 534: „in geyle lust”; in 620: „een tocht van geyle minne-brant” en 711: „Indiense maer een reys genaekt een hellen brant”; in 761: „Wij leeren alle daegh de gront om wel te leven” en elders „Ghy weet, gelijk het blijkt, den gront van mijn gemoet”. In *Trou-geval sonder Exempel*: „den siel”, naast „tot aen sijn diepste siel”, enz. ¹⁾

Uit dergelijke voorbeelden kunnen wij opmaken, met hoe weinig recht men op grond van het gebruik onzer 17^e-eeuwse auteurs een bepaald geslacht toekent aan zelfstandige naamwoorden!

Hebben de werken van Cats grote invloed uitgeoefend op de nederlandse schrijftaal der 17^e eeuw, niet minder is dat het geval geweest met de bijbelvertaling die in 1637 het licht zag. Aan de taal van de Statenbijbel is zeer veel talent en zeer veel moeite ten koste gelegd. Maar ook hier geen eenheid ten opzichte van het genus.

In *Het Boek der Psalmen* lezen wij:

XLIII, 4: „Ende dat ick inga tot Godts altaer, tot den Godt *des* blijdschaps”; elders, b. v. Ps. CXXXVII, 6: „het hoogste mijner blijdschap”. *Rei* is vrouwelik, Ps. XXX, 12: „Gy hebt my mijne wee-klage verandert in eene rye” en mannelik *Jeremia XXXI*, 4: „gy sult . . . uygaen met *den* rey der spelen”. *Vrede* is soms vrouwelik: „zoek *de* vrede”, Ps. XXXIV, 1 en soms mannelik: „Jaecht *den* vrede na”, *Hebr.* XII, 14. Evenzo *draek* (*drake*): Gy sult . . . *de* drake vertreden, Ps. XCI, 13, en: „Michaël ende sijne Engelen krijgghden tegen *den* Draeck, *Openb.* XII, 7. Hetzelfde is 't geval met *neus*: „'t Geblaes van *uwer* neuze”, *Exod.* XV, 8 en „'t Geblaes *zijner* neuze”, *Job* IV, 9. *Nacht* is vrouwelik in Ps. XIX, 3: „ende de nacht aen *de* nacht toont wetenschap”, mannelik is Ps. VI, 7: „ick doe mijn bedde *den* gantschen nacht swemmen”. En met *dag*: De dagh aen *den* dagh stort overvloedighlijk spraeke uyt” (Ps. XIX, 3); daarentegen *Job XXXVIII*, 23: „Dien ick ophoude tot den tijt der benauwtheit; tot *de* dagh des strijts, ende der oorloge”. ²⁾ Enz.

Wanneer het mannen die er naar streefden volgens een bepaald systeem te verbuigen, niet dan onvolkomen gelukte aan ieder zelfst. nw. één geslacht en aan eenzelfde naamval eenzelfde vorm te geven, dan begrijpt men levendig hoeveel dubbelvormen wij moeten aantreffen in de geschriften van hen die zich weinig of niet hadden toegelegd op de kennis der nederlandse of hollandse schrijftaalgrammatika. Door de geschriften van hun voorgangers en tijdgenoten telkens op een dwaalspoor gebracht, te onzelfstan-

¹⁾ Vgl. nog J. de Brune de Jonge in zijn *Wetsteen der Vernuftten* (1658) I, 271: „Men verhaalt van Philips *de* tweede . . . dat hij aan *de* Paus, een langen brief, met eige hand, had zitten schrijven. Toen *zij* met veel moeyte ten einde was gebracht . . .”

²⁾ Vgl. de brief van A. Moonen in de vierde druk van Hoogstraten's *Lijst der gebruikelijkste zelfst. naamw.*, blz. 431 en 432.

dig om te breken met een wankelend gebruik en *uitsluitend* de spreektaal na te volgen, bedienden zij zich, regelloos en willekeurig, van mannelike of vrouwelijke uitgangen, naarmate het hun goedgevoelt.

Om dit te staven is het geheel overbodig, voorbeelden bij te brengen waarin wij gelijkvormigheid van nomin. en akkus. mann. enk. opmerken. ¹⁾ Liever wijzen wij op enige eigenaardige genietieven bij Rodenburgh:

's maeghdens spiegel; zijns daeds; de smert mijns wonde; zijns liefds; dees Juffrouwens [*sing.*] bloet; liefdens kracht; deugdendens hooghe waerde; teken mijn's Liefde; 's Vrouw's staet; deses aerde; d'Hertoginnens deur; mijnes smert; — door twee handens trouw; hare sondens reeckx; de jonge luydens leven; wat 's seven Zonnens-licht; herte tranens vocht; de Mannens eer; — 's menschs; de Princens handen; een Princens lent; — hertens-tochten; de wenschen onses herts; wellust des vleeschs; d'oorsaeck mijns klagen en geweent; yder eenens hert; een mijns knechten enz. ²⁾

Uit Starter's *Daraide* (1621) tekende ik o. a. aan:

't Hof *des* Coningins; de schildery *des* edelen Dianen; dees Dochter, *dien* ick heb door u bedrogh ghedraghen; de trotsche Koningin Cleofile, in *wien* ick veel ghehouden bin; *den* selfden Coningin.

Bij anderen, als Jan van Arp, vinden wij dergelijke biezonderheden. In den *Chimon* (1639) lezen wij van een herder:

„Benevelt is het licht *der* droeve Celadon”;

in den *Tolimond*:

„Athenen sal voor wis gewonnen zijn door 't stael
Der Victorieusen Graef”;

en in den *Chimon*:

„Ha Goden! wat is dit, mint my *den* Stief-moer nu?”

Dat we hier niet met een drukfout te doen hebben, mogen wij aannemen na vergelijking met deze regel:

„Ick ken, ick heb misdaen, *den* Stief-moer te behaghen”.

Zowel het voorbeeld, door mannen als Hooft en Vondel meer en meer gegeven, als de invloed der spraakkunstenars veroorzaakten in de tweede helft der 17^e eeuw een toenemend streven

¹⁾ Toch een enkel staaltje: „Inde Stadt van Prato was hier voortijds een Edict . . . het welke beval sonder eenighe exceptie te maecten, datmen so haest die vrouwe branden soude die *haeren* man in Overspel vinden soude . . .” (*De Tweede Vijftigh Lustighe Hist. ofte Nieuwigheden Joh. Boccattij*. Amst. 1644, blz. 123).

²⁾ Deze voorbeelden zijn ontleend aan *Sigismund en Manuella* en *Hertoginne Celia*.

naar wat men taalzuivering noemde. Bij een nauwgezet auteur als Antonides van der Goes mag men nog eens een enkele maal een vorm ontmoeten als „des Bruids” ¹⁾, het is een zeldzaamheid. Meer en meer komt de verbuiging op het standpunt dat onze auteurs (behoudens enige uitzonderingen) nog tans in de schrijftaal innemen. *Des* verdween als vrouwelijke genitief, *den* als mannelike nominatief. Maar een groot struikelblok bleef liggen. Hoe kon men weten — het te *horen* was onmogelijk — of een woord mannelik of vrouwelik was? Holland gaf in de letterkundige wereld de toon aan, en in Holland bestond *in de spreektaal* geen of zo goed als geen verschil meer in de verbuiging van mannelike en vrouwelijke woorden.

De meesten gingen te rade met hun „gevoel”; of kozen het geslacht dat het woord in een hun bekende vreemde taal had; zij schreven de ene dag soms anders dan de vorige, behalve nog dat zij telkens in strijd kwamen met elkaar. Antonides van der Goes gebruikt in de *Ystroom* het woord *orkaen* zowel mannelik als vrouwelik ²⁾, ook *mond* ³⁾ en *rykdom* ⁴⁾ en meer andere. *Borst* (lichaamsdeel), *keten*, *olie*, ook alle riviernamen zijn mannelijk bij hem; daarentegen *toght*, *zwarm*, *schat*, *brandt*, *krans*, *twist* vrouwelik.

Maar het „gevoel” was niet het enige richtsnoer. Men trachtte het gebruik van de grote hollandse dichters na te volgen. Er is reden om te vermoeden, dat velen lijsten van zelfst. nw. begonnen aan te leggen, waarop vermeld stond welk geslacht door mannen als Hooft en Vondel aan bepaalde substantieven was toegekend.

Zulke lijsten treft men aan in de meeste grammatika's der 17e en van het begin der 18e eeuw. De spraakkunstenaars stelden ze nog niet zozeer samen om voorschriften te geven, als wel om de schrijvers een hulpmiddel in het bepalen van 't geslacht aan de hand te doen. Willem Séwel zegt in zijn *Nederduytsche Spraakkunst* (2e druk v. 1712):

„Alhoewel ik nu vele Naamwoorden op den voorgang van Hoofd en Vondel manlijk acht, nógtans wil ik de genen die eenige daar van liefst als vrouwelik willen gebruyken, niet bestrijden; want onaangezien men *Brief* acht manlijk te zijn, evenwel kunnen 'er gevallen wezen, dat het immer zo voeglijk schynt, dat woord als vrouwelik te gebruyken, als *Ik gaf den boer de brief*.... Het zelfde kan men ook zeggen van het woord

¹⁾ *Gedichten* (1685), blz. 98.

²⁾ t. a. p., blz. 28 en 133. ³⁾ Blz. 87 en 89. ⁴⁾ Blz. 93 en 99.

Brand; want hoewel men onbeschroomd mag zeggen *Den brand blusschen*, nógtans kan ik het niet quaad keuren dat men, om hardigheyd te vermijden, zegt *Het schip wierd in de brand geschooten*".¹⁾

Meer en meer begon men ook te zoeken naar *regels* voor de bepaling der geslachten. Vooral Arnold Moonen, wiens *Nederduitsche Spraekkunst* in 1706 het licht zag, getroostte zich in dit opzicht veel moeite. Wyl hij niet dan een enkele maal het oog richtte op *uitgangen*, maar alleen op de *slotletters* zijn aandacht vestigde, werden zijn regels later voor het grootste gedeelte verworpen.

Wij zijn tans gekomen aan de bespreking van een werk, aan de invloed waarvan men het heeft toe te schrijven dat er langzamerhand meer regelmaat begon te komen, zij het ook een kunstmatige en onnatuurlike.

In 1700 verschenen David van Hoogstraten's *Aenmerkingen over de Geslachten der Zelfstandige Naamwoorden*. In een „Berecht” vermeldt van Hoogstraten, hoe hij en professor Petrus Francius, sprekende over de „zinlykheid onzer tale, vielen op het bepalen van de geslachten der zelfstandige naemwoorden, waer tegen hedendaegs grove mislagen begaen worden van de meeste schryveren; als die hier in alles over hoop smytende zig weinig schynen dezer aenmerkinge te bekreunen, en naer hun welgevallen heenschryven, zonder eenige achtinge te hebben voor de schriften der genen, die hunnen yver en arbeit gehangen hebben aen het schuimen, zuiveren, verryken, en regelen onser sprake.”

Er zijn mannelike, vrouwelike en onzijdige substantieven. Maar behalve die zijn er veel woorden van een „twyffelachtig” of „gemeen” geslacht, „om dat ze, zoo als men wil, het mannelijk en vrouwelijk geslacht (want het onzydige blyft op zig zelf) aennemen, of om dat het niet zeker genoeg is, tot welk van beide zy behooren . . . Welke twyffelachtige woorden, minst in onze tale te onderscheiden, [den auteur] schenen allermeeest te moeten geregelt worden naer het gebruik der beste schryveren, om daer omtrent eenen vasten voet te beramen.” Te dien einde stelde van Hoogstraten „een kleene proef op van woorden, getogen uit de schriften van Hooft en Vondel” en vergrootte die langzamerhand.

¹⁾ *Spraakkonst*, blz. 99 en 100.

De schrijver wil juist Hooft en Vondel volgen, wijl deze

„verder gekomen [zijn] dan Aldegonde, Spiegel, Korenhart, Plemp, Visscher, Koster, Ketel, Brederode, Reael, Kamphuizen, en anderen . . . Vondel vooral heeft het geen nog ontbrak aen de genoemde Letterhelden vervult: waerom zijn getuigenis by my van eenig meerder gewicht, en zeer naeu in acht genomen is van latere verstande; waer onder uitstak de brave schrijver Geeraert Brandt, naderhand van zijne Zoonen gevolgt, en Joannes Antonides van der Goes. . . Kan men by deze nog niet wel te recht geraken, en staet men, als op eenen driesprong, zonder te weten wat men kiezen zal, men ga te rade met Joannes Vollenhove, Arnold Moonen, en Laurens Bake, Heere van Wulverhorst, die den verlegenen en struikelenden stutten, en op het rechte padt helpen.”

Nadrukkelijk wordt er door van Hoogstraten op gewezen, dat hij geen regels *voorschrijft* en niemand de verplichting wil opleggen zich door zijn onderzoek gebonden te achten; en derhalve, zo gaat hij voort,

„kan yder by zyn meening blyven, die van gedachten is, dat wy knorven in biezen zoeken, en eene angstvallige naeugezetheid willen invoeren, *die van geen waerde te houden zij.*” ¹⁾

De *Aenmerkingen over de Geslachten* maakten opgang; in 1711 verscheen een tweede druk; in 1723 een derde, onder de titel: *Lijst der Gebruikelykste Zelfstandige Naamwoorden, betekent door hunne geslachten*; in 1733 een vierde. Hoogstraten was toen reeds sedert verscheiden jaren overleden. Over de vijfde en zesde druk van zijn werk, door Adriaan Kluit bezorgd, spreken wij nader.

De *Lijst* ²⁾ bevat een vrij groot aantal substantieven, voorkomende bij Hooft en Vondel of bij een van beiden, met vermelding van het door hun gebezigde geslacht en met een of meer citaten waarin het bewuste woord voorkomt.

Van Hoogstraten heeft voor zijn doel echter noch de gehele Hooft noch de gehele Vondel geëxcerpeerd. Vandaar dat hij niet zelden van een woord zegt: mannelik bij Hooft (of Vondel), terwijl het door Hooft (of Vondel) óók vrouwelik wordt gebruikt: vandaar dat hij niet zelden alleen vermeldt hoe één der genoemde auteurs een substantief bezigde, terwijl hij toch ook had kunnen vinden hoe de ander het deed. Ware de *Lijst* volledig geweest, het aantal gevallen waarin Hooft en Vondel met elkaar, en het aantal waarin Hooft en Vondel met zich zelf in tegenspraak zijn,

¹⁾ Ik kursiveer.

²⁾ Ik heb gebruik gemaakt van de druk van 1733.

ware zó onrustbarend groot gebleken, dat Hoogstraten misschien wel had betwijfeld of hij de juiste weg had ingeslagen om de geslachten der zelfstandige naamwoorden vast te stellen!

Maar ook nu nog kunnen wij Hoogstraten's arbeid ten bewijze doen strekken van de waarheid, dat Hooft en Vondel op eigen gezag, afgaande niet op het heersend taalgebruik, maar op hun smaak, hun gevoel — en dus zeer willekeurig — geslachten aan substantieven hebben toegekend. Anders toch hadden zij het — als tijd- en stadgenoten — doorlopend ééns moeten zijn met elkaar!

Hier mogen nu een aantal woorden uit de Lijst volgen, waaromtrent Hoogstraten's autoriteiten het in meerder of minder mate met elkaar oneens zijn.

Zelfst. n.w.	Gesl. bij Hooft.	Gesl. bij Vondel.	Gesl. dat v. Hoogstraten aan het woord wil toekennen.
aanzoek	m.	—	o.
afbrek, afbreuk	m.	v.	m.
angst	m. en v.	m.	m.
antwoord	—	o. en v.	o.
as	m.	v.	m.
ballingschap	o.	v.	v.
beemt	m. en v.	m.	m.
beet	v.	m.	m.
beitel	m.	v.	m.
bijl	m. en v.	v.	v.
bogt	v.	m. en v.	v.
boot	o.	m. en o.	
bosschaedje	o.	v.	o. en v.
bril	—	m.	[v. bij Moonen en Vollenhove].
burg (voor-)	o. en v.	o.	
citer	v. en m.	v.	v.
doot	m. en v.	m. en v.	m. en v.
doorn	m. (doorne, v.)	m.	m.
echt	m.	m. en v.	m.
fluit	m.	v.	m.
geessel	m.	v.	m.
gesp	—	m. (gespe, v.)	m. [bij Moonen v.
gestalte	v.	v. en o.	v.
getuigenis	o.	v. en o.	v.
geur	v.	m.	m.
gordijn	v. en o.	—	v.
greep	v.	m.	v.
groet	v.	m.	v.
haest	v.	—	m.

Zelfst. n.w.	Gesl. bij Hoofl.	Gesl. bij Vondel.	Gesl. dat v. Hoogstraten aan het woord wil toekennen.
harp	m.	v.	v.
hel	m. en v.	v.	v.
hiel	v.	v.	v. [m. bij Vollen- hove.]
hoogtijd	v.	o.	m. [m. bij Moonen.]
inborst	m.	v.	v.
intrede	v.	[intree m.]	v.
kam	m. en v.	m.	m. en v.
keer	m. en v.	m.	m.
kil	m. en v.	v.	m.
klank	v.	m.	m.
klem	m. en v.	v.	m.
kout	v.	m. en v.	m.
kreet	v.	m.	m.
kroes	v.	m.	m.
kus	v.	m.	m.
lach	v.	m.	m.
laster	m.	m.	m. [v. bij Antonides.]
lonk	v.	m.	m.
loop	m. en v.	m. en v.	m.
lust	m. en v.	m. [wellust, vr.]	m.
maaltijd	v.	v.	m. [m. bij Rotgans.]
mast	v.	m.	m.
mijter	m. en v.	m.	m.
mist	v.	m.	m.
modder	v.	m.	m.
moederslagt [= moord]	—	v. [vaderslagt, m.!!]	v.
mouw	m. en v.	—	v.
nacht	m. en v.	m.	m.
nachtegaal	m.	m.	m. [v. bij Moonen.]
oever	m.	m. v. (?) en o.	m.
oorlog	m. v. o.	m. en o.	m. v. o.
oproer	m. en o.	o.	m.
pantser	—	m. en o.	o.
penseel	v.	o.	o.
plooi	m. en v.	v.	v.
prijs	m.	m. en v.	m.
puin	v.	v. en o.	o.
raad	m. en v.	m.	m.
raaf	m.	v.	v.
romp	v.	m.	m.
rook	v.	m.	m.
rot (menigte)	—	v. en o.	o.
rouw	m. en v.	m.	m.
sabel	m.	v.	m.

Zelfst. n.w.	Gesl. bij Hoofl.	Gesl. bij Vondel.	Gesl. dat v. Hoogstraten aan het woord wil toekennen.
schilt	—	m. en o.	m.
school	v.	v. en o.	v.
schoorsteen	v.	m.	v.
schop (abstr.)	m.	v.	v.
schouwburg	v.	m.	m.
slib	m.	o.	o.
slinger	m.	v.	m.
smaad	v.	m.	v.
smaak	m. en v.	m.	m.
sneeuw	v.	m. en o.	m. v. en o.
spijt	m. en v.	v.	v.
spits	v. en o.	v. en o.	v.
spoed	v.	m. en o.	v.
spui	v. en o.	o.	o.
staak	v.	—	m. [Bij Vollenhove en Moonen m.]
stal	v.	m.	m.
stam	v.	m.	m.
steek	m. en v.	m.	m.
strand	m. en v.	o.	m. v. en o.
suiker	m. en v.	—	v.
temper	v.	m.	m.
vaart	v.	m. en v.	v.
veder	m.	m. en v.	v.
venster	v. en o.	v.	v. en o.
verwantschap	o.	v. en o.	o.
vesper	v.	—	v. [m. bij Antonides.]
vleugel	v.	m.	m.
vliet	v.	m.	m.
vloet	v.	m.	m.
vorm	v.	m.	m.
vrede	v.	m.	m.
vuilnis	v.	o.	v.
waan	v.	m.	m.
web	o.	o.	o. [v. bij Huygens en Antonides.]
wedde	v. en o.	—	v.
wensch	m. en v.	m.	m.
wierook	—	m. en o.	m.
wrok	m. en v.	m.	m.
zegel	m. en o.	m.	o.
zolder	v.	m.	m.

Bij de vierde druk van Hoogstraten's Lijst (1733) vindt men ook de *Bijvoegsels* van de predikant en rector Gerardus

Outhof. Deze was kort voor de uitgave overleden. Omtrent zijn beschouwingen deelden „de Drukkers aan den Lezer” mede: „(De) geleerde Man zou, indien het hem hadt mogen gebeuren lange genoeg daar toe te leeven, in deeze Voorreden vorders aangetoont hebben, dat de zelfstandige woorden die men in verscheide van onze beste Schrijvers, of wel in een' zelfden Schryver, dan mannelyk, dan vrouwelyk, of ook wel onzydig gestelt vindt, in der daadt van deeze drie geslachten zyn, en dat zulks derhalven voor geene feil gerekent moet worden, gelyk hy dikwyls te kennen geeft in zyne *Byvoegsels*.”

Daarvan een enkel voorbeeld. Van Hoogstraten noemt het woord *leest* vrouwelik, en verwijst zowel naar Hooft als naar Vondel, bij wie *leest* in dat geslacht voorkomt. Maar — Vondel gebruikt *leest* óók mannelik, zoals Outhof aantoonst; en Moonen bezigt het evenzo. „Waarom dan niet van beide geslachten goedt geoordeeldt? dan is 'er geen geschil.”¹⁾

Outhof zag zeer juist in, dat wanneer men zich nu eenmaal beroepen wil op de autoriteit van Hooft en Vondel, men zich ook aan die autoriteit behoort te onderwerpen.

Gebruikt Hooft dus een woord vrouwelik en Vondel mannelik, of vindt men het door een van beiden zowel mannelik als vrouwelik gebezigd, welnu dan heeft het woord *twee* geslachten.

Het is wonderlik, dat men niet op de gedachte scheen te komen dat het verschil tussen mannelike en vrouwelike woorden (behoudens een kleine uitzondering voor persoonsnamen) was uitgewist; en dat men — zo die gedachte al eens opdook — hem terstond verwierp.

In het eerste deel der *Aenleiding tot de Kennisse van het Verhevene Deel der Nederduitsche Sprake* (1723) door de beroemde Lambert ten Kate, zegt N. in een der samenspraken:

„Ik was wel eer in twijffel of het Onderscheid van 't Manlijke en Vroulijke Geslagt, omtrent Levenlooze zaken, die geen Kun-verdeeling onderworpen zijn, niet slegts een eigen goeddunken waere, van elk of eenig voornaem Schrijver; te meer om dat onze daeglijksche Spreektael nu gantsch onagtsaem is in dit stuk.”²⁾

Maar hij is tot andere gedachten gekomen; en L. overtuigt er hem nog meer van, dat het verschil tussen mannelik en vrouwelik in de oudere taal zijn oorsprong vindt. Dat ten Kate, die

¹⁾ G. Outhof, *Bijvoegsels*, blz. 53.

²⁾ Blz. 401.

vooral de vergelijkende taalstudie beoefende, de wijze waarop van Hoogstraten het woordgeslacht zocht te bepalen, niet geheel kon goedkeuren, ligt voor de hand. Het „Onderscheid van 't *Genus onzer Substantiva*” wil hij niet alleen en niet in de eerste plaats gronden

„op 't gebruik van dezen of genen achtbaeren Schrijver van de voorgaende [d. i. 17e] Eeuw, maer op een bewijs dat het dusdanig onder onze oudste Taelverwanten al gegrondest is geweest.” ¹⁾

N. maakt nog de opmerking:

„Schoon ik met u de Agtbaerheid der Taelgebruiken erken', en daer ze klaerlijk spreken, hooglijk agte, nogtans vermoede ik niet, dat je de Tael in 't schrijven zoo schroomagtig verkiest behandelt te hebben, dat men de minste mistasting van Geslagt, zelf omtrent Woorden, die zelden voorkomen, en geen ligt van de Gemeene bekende Regels, of van de Daeglijkse Spraekvorming, ontfangen kunnen, als een Taelschennis zou moeten aenzien.”

En L. antwoordt:

„Verre van daer; hoewel ik de betragting om wel te doen altijd aanrade, nogtans loopt mijn grootste agting en opmerking in de Tael over die dingen, die tot de nette en duidelijke Onderscheiding der Denkbeelden behooren. Al te kommerlijke handel maekt belemmering van geest. Die bescheiden zijn, vitten niet naeuw op Struikelingetjes van die genen, die blijk van goeden wil geven. Die te kommerlijk met de Tael omgaen, slagten den Schoolkinderen, die wel net, gelijkdradig, en zinnelijk schrijven, dog tevens onvrij, laf, lam, en flaeuw, zonder spoed of vordering: een kloeke hand, schoon minder net, zo ze slegts vlug, vrij, geestig, vloeyend, en duidelijk genoeg zij, kan mij meerder behagen.” ²⁾

Door vergelijking met oudere germaanse talen, bepaalt ten Kate in zijn *Aenleiding* het geslacht van 750 nederlandse substantieven. Dat ook hij niet altijd tot een zekere uitkomst geraakt, bewijst het volgende uittrekseltje:

ladder	m. en v.	loon	m. en o.	olie	m. en v.
boord	m. en o.	lust	m. en v.	pik	o. en v.
dons	m. en o.	maag	m. en v.	punt	m. v. en o.
dood	m. en v.	maand	m. en v.	put	m. en v.
eik	m. en v.	meer	o. en v.	raaf	m. en v.
flank	v. en o.	milt	m. en v.	roef	m. en v.
galge	m. en v.	naad	m. en v.	schacht	m. en v.
haag	m. en v.	naam	m. en v.	schuim	m. en o.
klauw	m. en v.	nacht	m. en v.	sop	v. en o.
kool	m. en v.	neb	m. en v.	spits	v. en o.
kroes	m. en v.	neus	m. en v.	stof	m. en o.
of	m. en o.	nood	m. en v.	stoof	m. v. en o.

¹⁾ t. a. p. *Voorreden tot den Lezer.* ²⁾ t. a. p. 410.

strand	m. v. en o.	turf	m. en v.	vrede	m. en v.
stut	m. en v.	uil	m. en v.	waan	m. en v.
talk	m. en v.	venster	v. en o.	woeker	m. en v.
tand	m. en v.	vlek	m. en v.	wortel	m. en v.
tijd	m. en v.	vlijt	m. en v.	zeem	m. en o.
torn	m. en v.	vorst (v. vriezen)	m. en v.	zolder	m. en v.
trog	m. en o.				

Duideliker nog dan ten Kate tekende Balthazar Huydecoper verzet aan tegen de wijze van Hoogstraten's geslachtsbepaling. In de *Proeve van Taal- en Dichtkunde* (eerste druk 1730, tweede 1782—1791) lezen wij: „Laat ons dit tot een algemeenen regel stellen: niet te zeggen, dat en dit is goed, want V o n d e l is ons zo voorgegaan: maar Vondel zelven te toetsen aan de Ouden, zijne Schriften met bescheidenheid te leezen, en te denken dat Vondel begon te schrijven in een duisteren tyd, dat hy de taal wel uit die duisterheid in een helder licht gesteld hebbe; maar dat het hem, een mensch zynde, onmogelyk geweest zy, zich, in zijnen ouderdom geheel te ontdoen van alle vlekken en misstallen, die hem, nevens anderen, in zyne jeugd ingeprent waaren.”¹⁾ En verder: „Daarenboven oordeel ik, dat een bewijs omtrent de Geslachten, genomen uit de gedichten, voornaamelyk minnedichten, van H o o f t, van geen gezag ter wereld is, dewijl hy zich daarin honderdmaalen vergeet, gelijk den geenen bekend is, die dit stuk verstaan.”²⁾

Als curiositeit vermeld ik hier een geschriftje, dat in 1765 te 's-Gravenhage verscheen onder een zeer verlokkenende titel: „*Het Eenigste, En tot nu toe onbekend Middel, om Aanstonts, en voor Altoos, uit den weg te ruimen de Zwaarigheden die zich opdoen, noopende de Geslagten van sommige zelfstandige Woorden, . . . aangewezen.*” De ongenoemde schrijver zegt o. a.: „Het ware te wenschen dat een zaak altoos haar Geslagt aanwees. Maar van honderd zelfstandige Woorden, zijn 'er naauwlijks twee daar men dit van te hoopen heeft. Wat dan gedaan? De eenigste toevlugt, in diergelijke gevallen, is het Gebruik. Doch als 't Gebruik het met zig zelve niet eens is, ik meen als de beste Schryvers in verschil zyn noopende het Geslagt van een zelfstandig Woord, blyft 'er geen hulpmiddel meer over.”³⁾ Zich naar Vondel te richten, keurt de schrijver af; op dichters is geen staat te maken. „B.v. het Woord *Oever* is, by *Vondel*, Mannelyk, Vrouwelyk, en

¹⁾ *Proeve*, 2e druk, I, 154. ²⁾ t. a. p. 207. ³⁾ Blz. 14.

Onzijdig, zo als 't in zijne kraam te pas komt." Nog eens dus: wat dan gedaan? Tans openbaart de auteur zijn kostbaar geheim: men onderwerpe zich aan 't gezag van Wagenaar! Wagenaar toch heeft veel geschreven, heeft goed geschreven en is — geen dichter.

Hoogstraten's *Lijst*, waarvan intussen in 1759 een nieuwe uitgave was bezorgd door de jeugdige Adriaan Kluit, begon niet-tegenstaande de bezwaren die er door enkelen tegen werden aangevoerd, meer en meer een vraagbaak te worden voor ieder die zich omtrent het geslacht van een substantief wilde vergewissen. Dat bleek o. a. uit de *Beknopte Aanleiding tot de kennis der Spelling, Spraakdeeleu en Zinteekenen van de Nederduitsche taal* door Klaas Stijl, uitgegeven door „Lambertus van Bolhuis, Predikant te Oostwold, in den Oldambte" (Gron. 1776).²⁾

Aangaande de genera der substantieven verklaart Bolhuis: „De verwaarloozing van deze geslachten is eene groote misslag, en niets is thans gemeener. Maar hoe zal men het verbeteren? Min kundigen staan hier dikwijls verlegen, en de regels der Spraak-kunstenars zijn doorgaans niet zeer nauwkeurig. Daar is echter een veiliger weg geopend, die te vinden is in de *Geslachtlijst der zelfstandige Naamwoorden*, welke opgesteld is door D. van Hoogstraten, aangevuld door G. Outhof, en met nuttige aanmerkingen 1759 uitgegeven door A. Kluit. Op dit spoor zullen wij onzen Leerling voorlichten."

Bolhuis geeft ook regels. Maar hij waarschuwt zijn lezers, zich daar niet geheel op te verlaten. Zij moeten „billijk denken, dat er duizend woorden over blijven, welker geslacht men uit de opgegevene waarnemingen niet ontdekken kan. Men moet hier het gebruik raadplegen, en daar in hebben wij Hoogstraten en Kluit in de uitgegevene *Geslachtlijst* tot goede Leidslieden."³⁾

Het gezag hetwelk men de hier genoemde lijst toekende, werd

¹⁾ t. a. p. 15.

²⁾ Hoe men voor een eeuw op een onderwijzer — hoofd van een school — placht neer te zien, kan men opmaken uit de volgende woorden van dominee Bolhuis:

„Onze schrijver Klaas Stijl, Geerdszoon, was Organist en Schoolmeester te *Midwolda*.

Verwondert zich hier iemand, dat ik het werkje van eenen Schoolmeester ten voorschijn brenge; hy bedenke, dat men in de Wetenschappen geenen rang eerbiedigt, dan van Kundigen; en dat kunde met goeden smaak in den kring dezer Bediening nog niet geheel is uitgesloten." (Voorrede, blz. I).

³⁾ Blz. 64 en 73.

nog heel veel groter, werd in veler oogen onbetwistbaar, nadat Adriaan Kluit in 1783 de „aanmerklijk vermeerderde en opgehelderde” zesde uitgave in 't licht had gezonden. Een kwarteeuw bijna was er verlopen sinds Kluit de vijfde druk had bezorgd. Hij was intussen hoogleraar te Leiden geworden en had veel gewerkt. Zijn arbeid draagt daarvan de sporen. Niet alleen is de Lijst wederom aanmerkelijk uitgebreid — o. a. zijn een aantal woorden opgenomen zonder bewijsplaatsen, alleen „op voorgang der Spraakkunstenaren” — een voorrede van grote omvang getuigt nog welsprekender van Kluit's belangstelling in het onderwerp. Zo wijdt hij niet minder dan tachtig bladzijden aan het opstellen van geslachtsregels en het toelichten daarvan. Nagenoeg alle regels die in onze tegenwoordige grammatika's betrekking hebben op het genus der woorden, kan men reeds vinden bij Kluit.

Een paar voorbeelden die enig denkbeeld kunnen geven van zijn manier van handelen. De namen der rivieren vindt men in de 17^e eeuw veelal mannelijk gebruikt, zonder of nagenoeg zonder uitzondering. Zo bij Antonides. Later wordt ook niet zelden het vrouwelijk geslacht gebezigd. Kluit merkt nu op: „men volgt in dezen veelal het Geslacht uit het Fransch.”

[Vgl. le Rhin, le Danube, le Tibre, le Tigre, le Nil etc. en la Meuse, la Seine, la Tamise, la Theiss, la Moldau etc.]

Dan naar aanleiding van het geslacht van bomen en boomvruchten: „Dus schijnt men *den aloë*, *den noot*, voor *den boom* M. en *de aloë*, *de noot*, voor *de vrucht* Vr. te mogen nemen; schoon mij van *aloë* nog geene voorbeelden ontmoet zijn; noch ook van *den noot* voor *den boom*.”

Verder naar aanleiding van de reeds door ten Kate gegeven regel omtrent het geslacht van de stammen der werkwoorden: „Maar indien ergens, zoo moet hier het Gebruik, en daartoe de Geslachtlijst geraadpleegd worden, dewijl in dezen het Verloop aanmerklijk, en hier vele uitzonderingen zijn, die niet anders dan door 't gebruik der beste Schrijveren gekend kunnen worden.”

Waar het mogelijk was, bracht Kluit — niet zonder willekeur natuurlijk — enige regelmaat aan. Toch moest ook hij erkennen, wat Bolhuis en vele anderen vóór hem erkend hadden, dat voor zeer veel woorden geen regel te ontdekken viel. In dat geval moest het *gebruik* worden gevolgd. „Dit Gebruik moet echter niet afgemeten worden naar de straattaal, of naar het dagelijksch

Opstellen over spelling.

Spraakgebruik onder meer beschaafde Lieden. Aan dit euvel ging de Heer M o o n e n, maar vooral S e w e l, met vele Spraak-kunstenaren mank. Men weet toch, dat elke Provincie, of Landstreek, ja dikwils elke Stad, haar' byzonderen Tongval of spreektrant hebbe. In Friesland en Groningerland is zeer gemeen de korte afbijting van woorden, waardoor men gemeenzaam hoort *in 't zin, tegu 't wang, in 't war, op 't markt, in 't spiegel....* In Amstelland zal men niet licht bij Manlijke Woorden het Manlijk lidwoord *den* hooren; maar men zegt daar zeer gemeenzaam: *ga op de hoek bij de bakker, voor op den hoek bij den bakker....*, waaruit volgt, dat men uit de gewone spraak in Amstelland zeldzaam eenige zekerheid omtrent de Geslachten bekomen kan, en dat deszelfs Schrijvers vele woorden voor Vr. houden, die bij anderen beter (!) Manlijk zijn. Dus ook ten aanzien van de Schriften van den Heer H o o f t schijnt het een voorzichtig behoedmiddel, indien men als een Regel vaststelle, „dat, wanneer Hooft eenig woord in 't Manlijke Geslacht gebruikt, men dit vrij algemeen kan volgen; doch omgekeerd, in 't Vrouwelijke, niet te schielijk.”

Wij moeten hier herhalen wat wij met enigszins andere woorden reeds hebben gezegd: Op het punt der geslachten heerst bij overigens kundige en zelfs schrandere mensen een eigenaardige verblindings. Men vermoedt, men ziet in, men toont aan, dat Hooft en Vondel in hun geslachtsbepaling onbetrouwbaar zijn; en toch stelt men, *op grond van het gebruik bij Hooft en Vondel*, geslachtsregels op, en bepaalt men zelfs het genus van woorden die niet onder die regels vallen! Men erkent volmondig dat het middel slecht is; maar aangezien men nu eenmaal vasthouden *wil* aan het verdwenen onderscheid tussen mannelik en vrouwelik, en men geen beter middel heeft, past men het in 's hemels naam maar toe. Het zijn de geleerden, de taalkundigen ¹⁾ die er toe aansporen en — daardoor de natuurlijke ontwikkeling van het Nederlands belemmeren....

Zo was dan een groot deel van onze 18^e-eeuwse auteurs met een Lijst van van Hoogstraten gewapend, evenals onze tijdgenoten met een de Vries en te Winkel. Toch waren er — en

¹⁾ Les „grammairiens d'abord, et j'entends ici par ce mot non point les philologues, mais je pourrais dire, au contraire! tous ceux qui pensent, mondains d'ailleurs ou pédant, que l'art d'écrire et de bien écrire se réduit à des règles certaines.” (F. Brunetière, *La Langue de Molière*, Revue des deux Mondes, 15 Dec. '98, p. 852.

van de beste! — die het de moeite niet waard vonden, telkens in de Lijst te bladeren of zij *den* hadden te schrijven dan wel *de*. Dit blijkt hieruit, dat toen van de *Hollandsche Spectator* van Justus van Effen een tweede druk verscheen (1756), bezorgd door Pieter Adriaen Verver, aan de lezer in een „bericht” werd medegedeeld: „(Men) heeft den Spectator zyn eigen styl en zelfs zyne maniere van Letterspelding gelaten en alleen doorgaends getracht de Geslachten der Naemwoorden en de Naemvallen in order te brengen.” —

In de laatste jaren der 18^e en in de eerste der 19^e eeuw trok al hetgeen op de spelling van het Nederlands betrekking had, weer biezonder de aandacht. Aan de „*Geslachten der Naemwoorden in de Nederduitsche Taal*” werd in 1804 zelfs een uitvoerige verhandeling¹⁾ gewijd door Willem Bilderdijk. Dit werkje draagt het kenmerk van de meeste filosofiese geschriften: het afbrekende gedeelte staat veel hoger dan het opbouwende.

„Weinige zaken zijn er”, zo begint de schrijver, „waarom-trent in de algemeene waarneming onzer Letterkundigen een zoo groote onzekerheid heerscht, als in de Geslachten der Naemwoorden.” En dan vervolgt hij: „Twee middelen zijn er om tot de kennis eener waarheid te geraken: of *a priori*, door uit een beginsel gevolgen af te leiden; of *a posteriori*, door uit waarnemingen tot een beginsel op te klimmen. . . . Op de eerste wijze heeft men deze stoffe tot dus verr’ niet beproefd te behandelen; maar men heeft den laatsten weg willen inslaan; en het is daaraan, of veeleer, aan het oogmerk om daartoe stoffe te leveren, dat wy de waarnemingen van eenige opmerkbare lezers der vorige Eeuwe omtrent de Geslachten, en daaronder ook Hoogstratens Geslachtlijst, te danken hebben.” Deze lijst „is niets anders dan eene verzameling van enkele waarnemingen, zonder eenig het minste verstandelijk inzicht. Wil (Hoogstraten) in een zeer byzonder geval iets meer doen dan een bloote en enkele waarneming geven, hy tast doorgaands mis.”

Van de pogingen der dichters en taalzuiveraars omstreeks 1600 zegt Bilderdijk: „De Taal won oneindig; maar het verloop der geslachten was zoo verr’ gegaan, dat zelfs alle sporen van regelmatigheid daarin uitgewischt waren. De vermenging met het Vlaamsch, dat niet slechts vrouwelijk en onzijdig door één warde,

¹⁾ Verschenen in 1805. Tweede druk van 1818 (uit deze wordt door mij geciteerd).

maar ook den eersten Naamval in 't Mannelijke bestendig met den uitdrukke, de Amsterdamsche afkapping van de *n* in de uitspraak, die te meer invloed kreeg omdat de meeste en beste Taalhelden diens tijds, deze stad tot hun woon- of geboorteplaats hadden . . . dit alles was oorzaak dat ten tijde van Hoogstraten, niet slechts het Onzijdig en Vrouwlijk geslacht dikwijls vermengd wierden, maar dat men ten aanzien van Mannelijk en Vrouwelijk twijfelde of er wel eenig wezendlijk onderscheid was."

Van Hoogstraten nu wilde door Hooft en Vondel laten beslissen, welk geslacht men aan een substantief behoort toe te kennen. Zeer ten onrechte, zegt Bilderdijk. „Niet slechts om hun wederspraak met elkander in zeer vele woorden, waarin de een het Mannelijk, de ander het Vrouwlijk geslacht aankleeft; niet slechts om hunne eigene ongelijkheid, die niet altijd een uitwerksel van gebrek aan oplettendheid schijnt, maar somwijlen de vrucht eener dobberende onzekerheid, willekeurig bepaald; maar vooral en in het byzonder, omdat zy zich eenen regel voorschreven, zonder grond voor dien regel te hebben, en, gelijk wy hierboven reeds aanmerkten, de welluidendheid, of een nietige opvatting over 't woord, als een meer geweldige of meer zachte zaak beteekenende, van 't geslacht deden beslissen . . . Zeker, het gebruik van *Hooft* en *Vondel* is dus geen bewijsgevend blijk hoe de taal is, maar hoe ieder van hun haar begeerde. Om dat de Keulenaar *Vondel*, bij een ruwer lichaamsgestel, door geboorte en opvoeding minder beschaafd, meer van kracht dan gevoeligheid in de uitdrukking hield, vloeit het Mannelijk geslacht bij hem over; terwijl de aandoenlijke, de, en t'huis en in vreemde landen gepolijste en vertederde *Hooft* aan het Vrouwelijke den voorkeur geeft. Om dat echter *Vondel*, als Poëet meer dan *Hooft* werd gelezen, wien hy in de Poëzy (of, zeggen wy, in de kunst der verzen) spoedig te boven was, en wiens Proza een smaak van 't Latijn had, dat hy navolgde, heeft het misbruik van den eerste zijn aanhang gekregen, en *Hoofts* ongetwijfeld meer Nederlandsche, meer redelijke, en meer grondige keus van geslachten verdrongen."

Wij zien dat Bilderdijk — zijn oordeel over Hooft en Vondel daargelaten — over 't geheel met veel nauwkeurigheid de wonde plek in de heersende geslachtsonderscheiding aanwijst. Minder gelukkig is hij in zijn poging om verbetering aan te brengen. Hij ging uit van het in hoofdzaak zeker juiste denkbeeld dat de betekenis van het woord eigenlijk niets te maken heeft met het

het geslacht van het woord; dit laatste is van de vorming van het woord afhankelijk. Maar nu meende Bilderdijk dat de zelfstandige naamwoorden ontstaan waren of uit een adjektief of uit een verbum; en dat zij in 't eerste geval altijd vrouwelijk moesten zijn. Wat het tweede geval betreft, hier waren vijf mogelijkheden te onderscheiden:

1. Is de wortel tot een substantief geworden, dan is dit mannelik. 2. en 3. Is het tegenwoordig of verleden deelwoord als znw. gebruikt, dan is dit vrouwelijk. 4. Verkeert de infinitief in dat geval, dan is het woord onzijdig. 5. Is het znw. ontstaan door toevoeging van *r* of *l*, dan is het mannelik.

Van de uitgangen komen vooral in aanmerking *heid*, *schap*, *nis*, die het woord vrouwelijk maken, *dom*, dat oorspr. dezelfde kracht had, maar tans achter mannel. en onz. woorden staat, en *sem*, dat ook als mannelike uitgang is te beschouwen.

In de toepassing kan — of moet — in sommige gevallen van deze regels worden afgeweken.

Van Bilderdijk's hand bestaat een uitvoerige *Geslachtlijst der Nederduitsche Naamwoorden* (1822), waarin hij het resultaat van zijn onderzoekingen heeft neergelegd. Om met het sedert Hoogstraten enigszins gevestigde gebruik niet al te zeer in strijd te komen, neemt Bilderdijk voor een groot aantal woorden twee geslachten aan. Daar de geslachtsbepaling volgens hem op de etymologie berust, en de etymologie in die dagen een jolig juffertje was, kon Bilderdijk bijna altijd bewijzen — als dit woord hier gebezigd mag worden — wat hij bewijzen wilde. Een paar voorbeelden:

Boter, V. door het gebruik. „Als stoffe, of als overgenomen uit het Latijn, zou het O. zijn. Doch het woord is Hollandsch . . . en dus door zijn vorming M.”

Boterham, M. als samengesteld met *ham*. „Doch V. gelijk het te Amsterdam gebruikt wordt, en ook zoo men 't als verbastering van *botering* (van *boteren*) neemt, dat is, 't geen *geboterd* is; het geen inderdaad zoeter en minder plomp klinkt.”

„*Bots*, V. doch M. als wortelsylbe van *botsen*.”

„*Bowen* (tabbaart), naar het Gebruik, M. Het zou O. moeten zijn als infinitivus, of liever V. als zijnde eigenlijk *bowing* van *bowen*, dat is *bogen*, pralen; maar daar wordt waarschijnlijk een ander woord onder verstaan, en dit woord schijnt *rok* te zijn.”

Men ziet, Bilderdijk's systeem laat niet zelden meer dan één

geslacht toe; ten overvloede erkent hij ook het *gebruik*, wat — tenzij er van het onzijdige geslacht sprake is — betekent: de lijst van Hoogstraten en Kluit.

Het aantal gevallen waarin Bilderdijk niet volkomen met Kluit overeenstemt, is verre van gering. In de tweede druk van Bilderdijk's geslachtlijst komen er minstens vijfhonderd vijf en twintig voor! Bij die vijfhonderd vijf en twintig zelfstandige naamwoorden kon men dus tussen twee of drie geslachten kiezen en zich altijd beroepen op de autoriteit van Kluit of wel op die van Bilderdijk.

Enige der belangrijkste gevallen mogen hier vermeld worden:

Znw.	KLUIT.	BILDERDIJK.	Znw.	KLUIT.	BILDERDIJK.
Amstel	M.	V.	karos	V.	M.
anijs	M.	V.	keper	V.	M.
beuling	M.	V.	kerf	V.	M.
bijl	V.	M.	kievit	V.	M.
bolster	M.	V.	kink	V.	M.
boor	V.	M.	klaroen	V.	M.
braam	V.	M.	klep	V.	M.
buik	M.	V.	klos	M.	V.
buit	M.	V.	koepel	M.	V.
bult	M.	V.	kool	V.	M.
bunzing	M.	V.	kost	M.	V.
dienst	M.	V.	kras	V.	M.
dorst	M.	V.	krib	V.	M.
erts	M.	V.	kuch	V.	M.
flits	M.	V.	kwast	M.	V.
galeas	V.	M.	luiier	V.	M.
garnaal	V.	M.	luifel	V.	M.
gril	V.	M.	lust	M.	V.
haas	M.	V.	matras	V.	M.
hagedoorn	M.	V.	meeuw	V.	M.
hak (hiel)	V.	M.	mier	V.	M.
hommel	V.	V.	molm	M.	V.
homp	V.	M.	mossel	V.	M.
honigraat	M.	V.	nacht	M. en V.	V.
horzel	V.	M.	neep	V.	M.
huid	V.	M.	noodweer	V.	M.
huur	V.	M.	ochtend	M.	V.
ijl	V.	M.	oksel	M.	V.
Ysel	M.	V.	oogst	M.	V.
inkt	M.	V.	palts	M.	V.
jol	V.	M.	patrijs	M.	V.
kaap	V.	M.	peper	V.	M.
kameleon	O.	M.	persoon	M.	V.
kaneel	O.	V.	pier	V.	M.

Znw.	KLUIT.	BILDERDIJK.	Znw.	KLUIT.	BILDERDIJK.
plak	V.	M.	stip	V.	M.
ploeg	M.	V.	stop	V.	M.
pool	V.	M.	suiker	V.	M.
preek	V.	M.	tegel	M.	V.
prijs	M.	V.	treeft	M.	V.
prul	V.	M.	troost	M.	V.
rat	V.	M.	tuin	M.	V.
schalm	V.	M.	turf	M.	V.
schar	V.	M.	vaak	M.	V.
schok	V.	M.	vijl	V.	M.
schol	V.	M.	vingerling	M.	V.
schoot	M.	V.	vlek	V.	M.
schouder	V.	M.	vorsch	M.	V.
slof	V.	M.	wambuis	O.	V.
snui	V.	M.	wel	V.	M.
spat	V.	M.	wijk	V.	M.
speer	V.	M.	worm	M.	V.
spier	V.	M.	wouw	V.	M.
sprokkel	V.	M.	zegepraal	V.	M.
sprot	V.	M.	zwijn	V.	M.
stevan	M.	V.	zwaard	O.	V.

Terwijl Bilderdijk in het buitenland bezig was zijn verhandeling over de geslachten persklaar te maken, hield de leidse hoogleraar Matthijs Siegenbeek zich onledig met het schrijven van een *Verhandeling over de Nederduitsche Spelling ter bevordering van eenparigheid in dezelve*. Het stuk werd uitgegeven „in naam en op last van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek” (1804). Volgens de beginselen in die verhandeling uitgesproken, werd daarop de nederlandse spelling geregeld. Intussen had de rotterdamse predikant P. Weiland de hand aan 't werk geslagen om — eveneens in naam en op last van het Staatsbestuur — een Nederduitsche Spraakkunst samen te stellen.

Siegenbeek en Weiland hielden zich wat de regeling der geslachten betrof, aan de lijst en de regels van Kluit ¹⁾. Daar Weiland in zijn *Woordenboek*, dat van 1799—1811 in elf deelen verscheen, heel wat substantieven had op te nemen die bij Hoogstraten—Kluit ontbraken, bepaalde hij het geslacht van die woorden zo goed mogelijk met behulp van de regels, door Kluit gegeven. Toch brengt ook Weiland nu en dan een wijziging aan. Is het „gebruik” in strijd met een regel waarop weinig uitzonderingen zijn, dan brengt hij

¹⁾ Weiland zelf getuigt dit op blz. 60 van zijn *Spraakkunst* (1805).

het geslacht wel eens met die regel in overeenstemming. B.v. bij *krokodil*. Bij Kluit is het woord vrouwelijk. Maar Weiland maakt het — daar krokodil een groot en sterk dier is, misschien ook om in overeenstemming te komen met andere talen — mannelik. Waar Kluit twee geslachten vermeldt, wordt door Weiland dikwels een keus gedaan.

De spelling van Siegenbeek, schoon heftig door Bilderdijk bestreden en dientengevolge nooit algemeen ingevoerd, heeft niettemin 60 jaren lang z'n gezag weten te handhaven. Een ontwerp der spelling voor het grote woordenboek, door Dr. L. A. te Winkel opgesteld na een onderzoek waarin hij was bijgestaan door prof. de Vries, verscheen in 1863; in 1866 volgde de *Woordenlijst voor de Spelling der Nederlandsche Taal*.

Reeds een tiental jaren van te voren had te Winkel zich met de geslachtekwesie beziggehouden. In het eerste deel van het *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn* (1853) gaf hij enige *Bijdragen tot de kennis van het Geslacht der Zelfstandige Naamwoorden*.¹⁾ Te Winkel tracht in zijn stuk het geslacht vast te stellen van substantieven die in de woordenboeken niet voorkomen, of waartrent zijn autoriteiten (Kluit, Bilderdijk, Weiland, Siegenbeek en Terwen²⁾ het oneens zijn. Een paar proefjes van de wijze waarop hij te werk gaat. Er is een regel, die leert dat de namen van werk- en speeltuigen op *-el*, de stam uitmakende van het werkw. of van die stam afgeleid, mannelik zijn. Uitgezonderd: *vedel*, *trommel*, *roffel*, *griffel* en *schoffel*.

„Dat *trommel* en *vedel* vrouwelijk zijn,” zo redeneert te Winkel, „laat zich verdedigen, doordien de meeste overige benamingen van muziekinstrumenten, b.v. *cimbel*, *timbel*, *trom*, *trompet*, *fluit* enz. dit geslacht hebben. Niet verdedigbaar echter is het femininum van *griffel*, *schoffel* en *roffel*, die dan ook door Bilderdijk voor mannelijk verklaard worden.”

Waarschijnlijk op grond hiervan vinden wij in de *Woordenlijst* aan *roffel* (schaaf) het mannelik geslacht toegekend. *Schoffel* is echter vrouwelijk gebleven. En *griffel*? In de geslachtsregels die aan de *Woordenlijst* voorafgaan, leest men op blz. XXIII³⁾:

¹⁾ Blz. 125 vgg.

²⁾ Van J. L. Terwen verscheen in 1842 een *Etymologisch Woordenboek der Nederduitsche Taal*.

³⁾ Vijfde uitgave.

„(-el vormt) van werkw. manl. benamingen van werktuigen of mid- delen om de werking te verrichten, b.v. *beitel* (van *bijten*, *beet*, oudt. *beit*), *gordel*, *griffel*, *hevel*” enz. *Griffel* is dus mannelik. Zoekt men echter in de *Woordenlijst* zelf, dan vindt men: *Griffel*, v. ¹⁾

Wij komen tot te Winkel's stuk in het *N. Ned. Taalmagazijn* terug:

„*Poedel* staat in geen onzer woordenboeken opgeteekend; ik zie echter geene reden, waarom het niet mannelijk zou zijn, even als de andere (diernamen op -el)”.

„*Wezel* is bij Vondel mannelijk: Kluit en Bilderdijk houden het er ook voor. Volgens W(eiland) en (Siegenbeek) is het echter vrouwelijk; ook het Oudduitsche *wisala* had dit geslacht; het nieuwhd. zegt *das Wiesel*.”

Waarschijnlijk gaf het geslacht van *wisala* de doorslag. De *Woordenlijst* noemt *wezel* vrouwelik.

In het *Magazijn v. Nederl. Taalkunde* zette te Winkel zijn onderzoek voort. Hij schrijft daarin ²⁾ o. a. over het geslacht van muziekinstrumenten: „Niet onwaarschijnlijk is het, dat de lijdelijke rol, die de instrumenten onder het spelen vervullen, de reden is, dat men ze als vrouwelijke wezens beschouwt”. (!) Aangaande de namen van vruchten wordt opgemerkt: „In de *Pomologie* van Knoop komen nog verscheidene namen van appelen en andere vruchten voor, die men vergeefs in de woordenboeken zoeken zal, *en wier geslacht dus nog niet bepaald is*.” ³⁾ Dan worden sommige regels toegepast; o. a. die, volgens welke de woorden die uitgaan op *ing*, *er*, *erd*, *aard*, tot het mannelik geslacht behoren. „Eindelijk, indien *aagt* vrouwelijk is, zal *griet* zulks ook wel moeten wezen.”

In het opstel *Over de Geslachten der Zelfstandige Naamwoorden*, vóór de *Woordenlijst* van de Vries en te Winkel afgedrukt, komen enige zinsneden voor waarop wij de aandacht nog dienen te vestigen. „In het manlijke en vrouwelijke geslacht zijn de 1^e naamvallen (*de man*, *de vrouw*) uit hunnen aard eensluidend,

¹⁾ Waarschijnlijk zal het woord *griffel* op blz. XXIII geschrapt moeten worden. In de *Nederl. Spraakkunst* van Cosijn-te Winkel leest men: „Zoo is *druppel* mannelijk omdat *drop* mannelijk is, en *kruimel* vrouwelijk omdat *kruim* vrouwelijk is. Het woord *griffel* is verkleinwoord van het vrouwelijke *grif(t)* en dus geen afleidsel van het werkwoord *griffen*. Ook *schoffel* is niet regelrecht van *schuiven* afgeleid.” (I, 43.)

²⁾ *M. v. Ned. Tk.* II, 37.

³⁾ t. a. p. 206. De laatste zinsnede door mij gekursiveerd.

terwijl de 4^e (*den man, de vrouw*) door de gewone onderdrukking der *n* achter eene toonlooze *e* eensluidend worden. Sommige woorden, b. v. *heug, meug* en *luid*, in de uitdrukkingen *tegen heug en meug* en *naar luid van*, hebben nooit eenig bepalend woord bij zich, waaruit hun geslacht zou kunnen blijken. Uit een en ander vloeit voort, dat er woorden zijn, aangaande wier geslacht volstrekt niets bekend is, en andere, waarvan men slechts weet dat zij niet onzijdig zijn, zoodat men tusschen mannelijk en vrouwelijk te beslissen heeft.

„Slechts van de woorden, die aangetroffen worden in geschriften uit den tijd, toen zij nog in het gesprek verbogen werden, kent men het geslacht¹⁾ met zekerheid. Aan vele, die niet tot deze categorie behooren, hebben woordenboekschrijvers, niet zelden geheel willekeurig en vandaar soms uiteenlopend, een geslacht toegekend. Zulke opgaven missen natuurlijk alle gezag en waarde, wanneer zij niet door de analogie worden gesteund.” . . .

„Het verwerpen der verbogen vormen (*honds, honde, schaaps, schape* enz.) en het onderdrukken der *n* achter de toonlooze *e* der bepalende woorden (*den, dezen, zijnen, goeden* enz.) staat bij woorden, wier geslacht niet van elders blijkt, gelijk met het overbrengen in het vrouwelijke. Het lijdt dus geen twijfel, dat de hedendaagsche taal het vrouwelijke geslacht voortrekt. De woordenboekschrijver, die haar geen geweld aandoen en aan den stijl niet noodeloos een voorkomen van stijfheid geven wil, volgt dien wenk, wanneer er geene redenen bestaan die zulks verbieden. Daarom noemen wij b. v. het ter kwader ure uit den vreemde ontleende *halt* vrouwelijk, niettegenstaande het in de oorspronkelijke taal manlijk is.”²⁾

¹⁾ Versta : het *toenmalige* geslacht!

²⁾ *Woordenlijst*, blz. XIII en XIV. Door woorden als *halt* en *trem* vrouwelijk te nemen, jaagt men de stijfheid de voorkeur uit; maar alleen, om hem door de achterdeur weer binnen te halen. Op de vraag: „Is de *trem* al voorbij?” luidt nu (in veler schrijftaal) het antwoord: „Ik heb h a a r nog niet gezien”!!

Dr. Buitenrust Hetteema merkt nog op:

„Men kan er over van mening verschillen of de taal het vrouwelijk geslacht voortrekt. Niet de bepalende woorden met hun *s* en *n*, waar deze reeds gedurende eeuwen bij velen werden onderdrukt, kunnen m. i. in de eerste plaats aangewezen worden om het geslacht te onderscheiden. Evenals in het Engels moeten de pronomina deze dienst verrichten.

En dan blijkt m. i. duidelijk dat met uitzondering voor de oostelijke provincieën, waar *al* de stofnamen (dus ook *wijn*, enz.) vrouwelijk zijn, in het beschaafde gesproken Nederlands de zaaknamen en de meeste diernamen mannelijk gebruikt worden; de taal trekt derhalve eer het mannelijk geslacht voor.”

Bij de geslachtsregeling door de Vries en te Winkel heeft men zich tot dusverre (1892) neergelegd. Wel wordt er door dichters en prozaschrijvers dagelijks tegen gezondigd, maar het geschiedt onopzettelijk ¹⁾.

In 1860 had prof. W. Brill op het 6^e Ned. Taal en Letterk. Kongres een woordje in 't midden gebracht om te doen zien dat men op het punt der geslachten niet te veeleisend mocht zijn. Men behoorde de vrijheid te hebben, de uitzonderingen „tot den regel terug te brengen, opdat men niet genoodzaakt zij het geslacht eens naamwoords telkens in het woordenboek na te slaan” ²⁾.

Maar na de invoering van de spelling van de Vries en te Winkel kwamen de taalkundigen niet meer op de kwestie terug. Men berustte in hetgeen men onvermijdelijk scheen te achten; het grote publiek wist bovendien niet beter, of alles was geheel in den haak.

En toch — in orde is de zaak niet. Voor het grootste gedeelte berust de regeling van de schrijftaalgeslachten der nederlandsche substantiëven op een vrij willekeurig gebruik bij Hooft en Vondel; op willekeurige keuze van Hoogstraten en, zij het ook in mindere mate, van Kluit; op willekeur van Bilderdijk; op de subjektieve opvatting van Siegenbeek en Weiland, van L. A. te Winkel en van de Vries.

Deze allen zijn uitgegaan van het denkbeeld: of mannelik of vrouwelik *moet* een niet-onzijdig woord wezen. Op welke grond zullen wij ons voor het een of voor het ander verklaren?

Onzes inziens hadden zij moeten zeggen: het onderscheid tussen mannelik en vrouwelik geslacht is in het Nederlands (behalve bij persoonsnamen) verloren gegaan. Pogingen om het kunstmatig in stand te doen blijven, moeten op de lange duur falen; zij zullen de schrijvende Nederlanders heel veel last veroorzaken, zonder daar iets nuttigs voor in de plaats te stellen; zij zullen de kloof tussen spreek- en schrijftaal onnodig verbreden en daardoor nadelig inwerken op beide. Daarom ruste in vrede, wat gestorven is!

¹⁾ Sedert '95 is door sommige auteurs met de verouderde schrijftaalgeslachtsregeling gebroken.

²⁾ *Handel*. 6^e Ned. Taal- en Lett. Congr. ('s-Hertogenbosch, 1860), blz. 138.

(*Taal en Letteren*, 1892).

HET GESLACHT DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN IN HET HEDENDAAGSE NEDERLANDS.

Over de kwestie hoe men toch wel aan een woordgeslacht mag gekomen zijn, is het laatste woord nog niet gesproken.

De leer van Jakob Grimm, dat men te denken zou hebben aan personifikatie op reusachtige schaal, verliest meer en meer aanhangers. Reeds Schleicher en Fr. Müller twijfelden aan de juistheid van Grimm's theorie. Bentley, Brugmann, Jespersen en vele anderen zijn van gevoelen ¹⁾ dat de woordgroepen die men onder de namen „mannelik”, „vrouwelik” en „onzijdig” samenvoegt, oorspronkelijk niets te maken hebben met geslachtsonderscheid, maar dat ze uitsluitend bijeenbehoren wegens hun overeenkomst in verbuiging, die in hoofdzaak weer van de woorduitgang afhankelijk is. Met de mening, zegt Brugmann, dat de oermens zo ongeveer al het levenloze en onzinnelike „nach einer bestimmten Seite hin sexualisiert angeschaut” zou hebben — met die mening behoorden wij nu toch te hebben afgerekend ²⁾. En Bentley verklaart: „Het is duidelijk, dat niet het mannelike en het vrouwelike geslacht de grondslag is van de bewuste indeling (dat heeft er op z'n hoogst een heel klein beetje mee te maken); de eigenlike grondslag vormen in europese talen de uitgangen [der zelfstandige naamwoorden] en in de Bantoetalen de voorvoegsels.” ³⁾

¹⁾ Vgl. o. a. Brugmann in *Teichmeyer's Zeitschr. für allgem. Sprachwissenschaft* IV (1889), S. 100 ff.: *Über das Nominalgeschl. i. d. idg. Sprachen*; Rud. Henning, *Über die entwicklung des gramm. geschlechts in Zeitschr. für vergleich. Sprachforschung* (1894) XXXIII, S. 402 ff.; Dr. O. Jespersen, *Progress in Language*, (1894), p. 60, 71 vgg. en J. G. Talen, *Geslacht in Taal (Taal en Letteren, 1901, 145 vgg.)*.

²⁾ *Grundriss der vergl. Grammatik*, II, 101.

³⁾ Geciteerd door Christaller in *Zschr. für afrik. Sprachen* I (1888), S. 246 en door Henning t. a. p. — In de meeste talen is van een woordgeslacht helemaal geen sprake.

Rudolf Henning tracht tussen de uiteenlopende meningen van Grimm en Brugmann c. s. een middelweg te vinden. Hij wijst er op, dat de zelfst. naamwoorden minder behoefte hebben aan een geslacht dan de voornaamwoorden: het znw. *noemt* en is dus van zelf duidelijk; het voornaamwoord *duidt* slechts *aan*. Daarom vermoedt hij dat de voornaamwoorden ook eerder dan de zelfst. naamwoorden een geslachtsonderscheiding zullen hebben gehad. Aan de andere kant zal men aan de *namen* van mannelijke en vrouwelijke *personen* al spoedig een geslachtsonderscheiding hebben vastgeknoopt. Zo werkten dan zelfst. naamwoorden en voornaamwoorden naar elkander toe. Eerst blijven dan veel znw. „indifferent”, maar daar men door de voornaamwoorden steeds gedwongen was een of ander geslacht te kiezen, verdwenen langzamerhand alle indifferente woorden en namen ze een bepaald geslacht aan. Bij het kiezen van een geslacht werkte dan zowel de invloed van de personifikatie als van de vorm van 't woord (door analogie).

Het komt mij voor, dat door dit betoog weinig verklaard wordt. Als men een levenloos voorwerp aanduidt door een pers. voornw., kan die aanduiding niet duidelijker worden door het toekennen van een geslacht aan een zaak *die geen geslacht heeft*. Wij hebben immers niet alleen een mann. en een vrouw. woordgeslacht, maar ook een onzijdig! En nu blijft het duister dat men in duizenden gevallen een woord „mannelik” of „vrouwelik” ging maken, terwijl het toch zo voor de hand lag, het als geslachteloos aan te duiden. Waarom is b.v. *pot* mannelik en heet *lat* vrouwelik? Hier staan we weer voor de grote moeilijkheid: personifikatie of niet? In het eerste geval zou het woord „geslacht” uitstekend gekozen zijn en dient men zich, in hoofdzaak altans, met Grimm's beschouwingen te verenigen. Ging men daarentegen allerlei namen van zaken verbuigen als (de meeste) namen van mannen of als (de meeste) namen van vrouwen, b.v. wegens een toevallige overeenkomst in de vorm, *maar niet omdat* men in de ene zaak iets manneliks en in de andere iets vrouweliks zag — dan is het stellig te betreuren dat de verwarringstichtende naam „geslacht” of „genus” in gebruik is gekomen voor: „een bepaalde wijze van verbuigen.” ¹⁾

¹⁾ Vgl. Jespersen, t. a. p. 60, die de gek steekt met de mening als zou men een *a* hebben gevoegd achter een bestaand geslachtloos voornaamw., om de tederheid uit te drukken van „das ewig weibliche.” Al was zo'n idee in 't hoofd van een van onze

Maar hoe dit alles zijn moge, zeker is het dat *wij* bij het woordgeslacht volstrekt niet aan een eigenlijk *geslacht* denken. Aan *stoel* is evenmin iets manneliks als aan *tafel* iets vrouweliks of aan *meisje* iets onzijdigs.

Wanneer ik van een tak zeg: „*hij* is afgescheurd,” en van de soep: „*ze* is warm,” denk of voel ik al evenmin iets man-achtigs bij dat *hij*, als iets vrouw-achtigs bij dat *ze*.

Voor òns is de term woord*geslacht* een naam waarmee men heel wat anders bedoelt dan wat het woord, letterlik opgevat, zegt.

Alleen bij èchte, levendig-gevoelde personifikatie kent men aan levenloze dingen een geslacht toe.

Welke verwarde denkbeelden er omtrent het „woordgeslacht” bij leerlingen — en misschien ook bij anderen — bestaan, is de meeste onderwijzers wel bekend. Vraag aan jongens van een lagere school of van de laagste klassen van H. B. school of gymnasium: „Wat is het geslacht van dit ding?” en wijs dan op een hoed, op een pennehouder, op de kachel — en tien tegen één dat ze „mannelik” of „vrouwelik” roepen.

Een jongen had geleerd dat „muis” vrouwelik was. „Betekent dat dat alle [muizen wijfjes zijn?” — „Ja meneer.” — „Zijn er dan geen mannetjesmuizen?”

De jongen zei: nee. Zijn buurman noemde de *rat*, en keek heel verwonderd op toen hij hoorde dat zijn antwoord niet alleen verkeerd was, maar dat *rat* ook al in z'n wordeboek stond aangeduid als vrouwelik. Dus — onder de ratten vin-je ook geen mannetjes, dacht hij.

Een derde wist zeker dat er mannetjesmuizen waren. Hij had er zelf een gehad, een witte.

Maar was die mannetjesmuis nu eigenlijk mannelik of vrouwelik?

Wanneer op scholen het hoofdstuk „geslacht der zelfst. naamwoorden” wordt behandeld, is het goed, op de voorgrond te stellen dat de termen „mannelik, vrouwelik en onzijdig geslacht” *niets* te maken hebben met „het” geslacht, d. w. z. met het onderscheid tussen mannen en vrouwen, tussen mannetjesdieren en wijfjesdieren. „Een woord is mannelik” betekent alleen: dat woord kan door een bepaalde groep van voornaamwoorden worden vervangen of

voorouders opgekomen, het is wel wat twijfelachtig dat z'n tijdgenoten de bedoeling van die lange *a* zouden hebben gevat en dat zij er gebruik van zouden gemaakt hebben bij hun eigen voornaamwoorden.

aangeduid; en voor vreemde talen betekent het ook soms: het wordt op 'n bepaalde manier verbogen, anders dan de zogenaamd vrouwelijke of onzijdige woorden.

Maar voor 't Nederlands komt het alleen op het eerste aan, daar er van verbuiging van zelfstandige naamwoorden in onze taal zo goed als geen sprake meer is.

In veel gevallen worden de zelfstandige naamwoorden vervangen door persoonlijke voornaamwoorden.

Kan een zelfst. naamw. vervangen worden door het persoonl. voornw. *hij*, dan noemen wij het *van het mannelik geslacht* of kortweg *mannelik*; kan het vervangen worden door *zij* of *ze*, dan noemen wij het *van het vrouwelik geslacht* of *vrouwelik*; door *het*, dan noemen wij het *van het onzijdig geslacht* of *onzijdig*.

Die uitdrukking is, zoals wij gezien hebben, oneigenlijk. Want in werkelijkheid hebben alleen levende wezens een geslacht; d. w. z. zij zijn òf mannetjes òf wijfjes. Een woord is geen levend wezen en kan dus nooit mannelik of vrouwelik zijn in eigenlike zin. Zegt men nu toch van een zelfstandig naamwoord, b.v. van *voet*, dat het mannelik is, dan bedoelt men niets anders dan dat het vervangen kan worden door het voornw. *hij* en niet door *zij* of door *het*.

Het is mijn bedoeling, op de volgende bladzijden na te gaan hoe het gesteld is met het woordgeslacht, d. i. met de verdeling in *hij*-, *zij*- (of *ze*-) en *het*-woorden, in het hedendaagse nederlands. Met het onnatuurlike en ontaalkundige geslacht dat men de *schrijftaal* heeft opgedrongen, wordt daarbij geen rekening gehouden.

Voorbeelden van mannel., vrouwel. en onz. geslacht:

De man is gaan wandelen: *hij* is gaan wandelen.

Die bloem ruikt lekker: *hij* ruikt lekker.

De vrouw is oud; *zij* is oud.

De koffie is duur: *ze* is duur.

Het kindje is dood: *het* is dood.

Het huis brandde af: *het* brandde af.

Naast het persoonl. voornw. *hij* komt voor: het bezittel. voornw. *zijn*; naast *zij* komt voor *haar*, naast *het* komt voor *zijn*. Ook het bezittel. voornw. doet ons dus het middel aan de hand om het vrouwelike geslacht te onderscheiden van het mannelike en onzijdige.

Voorbeelden :

De jongen (hij) heeft *zijn* werk niet af.

Die vrouw (zij) heeft *haar* man verlaten.

Het paard (het) brak *zijn* poot.

Het bepalend lidwoord luidt voor een mannel. of vrouwel. woord *de*, voor een onzijdig woord *het*; het aanwijzend en betrekkel. voornw. luiden, wanneer zij betrekking hebben op een mannel. of vrouwel. znw. *die*, op een onzijdig *dat*.

Bepalende lidwoorden, aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden doen ons dus het middel aan de hand om onzijdige zelfst. naamw. te onderscheiden van mannelike en vrouwelike.

Voorbeelden :

De man, *de* vrouw en *het* kind gingen wandelen. Ik heb *die* man en *die* vrouw nooit gezien, maar *dat* kind wel.

De man *die* het gezien heeft, en de vrouw *die* het heeft gehoord, zullen als getuigen worden opgeroepen.

Dit is het kind *dat* u bezoeken wou.

Uit het voorgaande blijkt dat iemand, natuurlijk voor zover het woorden betreft die hij in z'n spreektaal gebruikt, nooit in het onzekere verkeert omtrent het geslacht van een of ander zelfstandig naamwoord. Vandaar dan ook dat het volkomen overbodig is, in een voor Nederlanders bestemde grammatika, naar volledigheid te streven bij het aangeven van regels of het opsommen van uitzonderingen.

Verreweg de meeste nederlandse zelfst. nw. komen altijd voor in *hetzelfde* geslacht. Sommige worden in twee geslachten gebezigd, d. w. z. de ene Nederlander zal zo'n substantief b.v. mannelik nemen, de ander vrouwelik of onzijdig; soms gebruikt een zelfde persoon zo'n woord nu eens zus en dan weer zo. Eindelijk zijn er woorden met een *gemengd* geslacht, d. w. z. ze zijn tegelijkertijd mannelik en onzijdig, of vrouwelik en onzijdig.

Vgl. blz. 85 vgg.

I. ZELFST. NAAMWOORDEN DIE IN ÉÉN GESLACHT VOORKOMEN.

A. Mannelik Geslacht.

a. *Persoonsnamen.*

Namen van mannelike personen zijn bijna altijd mannelik (vgl. blz. 85, III, A, a).

Voorbeelden: *man, koning, boer, Zijne Majesteit, gast, getuige, echtgenoot.*

b. Diernamen.

Namen van mannetjesdieren zijn bijna altijd mannelik (vgl. blz. 82, I, C, b).

Voorbeelden: *hengst, stier, reu, kater, haan, doffer.*

De meeste diernamen die voor mannetje en wijfje beide gelden, zijn ook mannelik (de andere zijn onzijdig).

Voorbeelden: *olifant, slang, vink, schildpad, spin, vlieg, mug.*
„Eindelijk heb ik die vervelende mug gevangen. *Hij* was me bijna nog ontsnapt.”

c. Zaaknamen.

Zeer veel zaaknamen zijn mannelik (de andere zijn onzijdig). Mannelik zijn o. a. verreweg de meeste namen van bomen, bloemen, bergen, rivieren, stenen, munten, vaartuigen, werktuigen, muziekinstrumenten, siffers, letters enz. enz.

Voorbeelden: *de eik, de roos, de Vesuvius, de Waal, de smaragd, de gulden, de brik, de zaag, de viool, de zes, de a.*

Ook zijn mannelik zeer veel abstracte zelfst. naamwoorden, o. a. bijna alle die uitgaan op *ij, ing, nis, age, de, heid* enz.

Voorbeelden: *schutterij, wandeling, duisternis, begrafenis, stijtage, plantage, liefde, waarheid.*

„Is de schutterij al uitgerukt?” „Ja, ik heb 'm straks zien voorbijgaan.”

„Zo'n duisternis heb ik nooit meer gezien. Je kunt 'm snijen.”

„Van die liefde kan je gerust zeggen dat *ie* niet echt was.”

B. Vrouwelijk Geslacht.

a. Persoonsnamen.

Namen van vrouwelijke personen zijn bijna altijd vrouwelijk. (Vgl. blz. 85, III, B, a.)

Voorbeelden: *vrouw, dochter, onderwijzeres, meid, gast, getuige, echtgenoot.*

b. Diernamen.

Diernamen die *niet anders als* vrouwelijk worden gebruikt, komen niet voor. (Vgl. hierboven blz. 81 en 82, II, A, b.)

Opstellen over spelling.

c. *Zaaknamen.*

Zaaknamen die *niet anders als* vrouwelik worden gebruikt, komen niet voor. (Vgl. blz. 83, II, A. c.)

C. Onzijdig Geslacht.

a. *Persoonsnamen.*

Vgl. blz. 85, III, A, a. en blz. 86, III, B, a.

b. *Diernamen.*

Onzijdige diernamen zijn o. a. *hert, konijn, fret, paard, rund, zwijn, hoen, schaap, veulen, kalf*. Vgl. echter blz. 86, III, A, b.

c. *Zaaknamen.*

Veel zaaknamen zijn onzijdig, o. a. bijna alle die uitgaan op *sel* en op de verkleiningsuitgangen *je, tje, pje*; verder veel stofnamen.

Voorbeelden: *baksel, brouwsel, zaagsel; huisje, kannetje, bloempje; hout, water, lood, zand*.

II. ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN DIE IN TWEE
GESLACHTEN WORDEN GEBRUIKT.

A. Mannelik en Vrouwelik.

a. *Persoonsnamen.*

Hiervan bestaan geen voorbeelden. Woorden als *gade, getuige*, enz. kunnen niet tot deze rubriek worden gerekend, daar ieder een woord als *getuige* mannel. zal gebruiken als 't een man, en vrouwel. als 't een vrouw noemt. *Getuige* mann. en *getuige* vr. kunnen dus als verschillende woorden worden beschouwd. Vgl. eigennamen als *Marie, Koos, Anne, Jo*.

b. *Diernamen.*

Hiertoe behoren de namen van wijfjesdieren, d. w. z. die woorden, die uitsluitend vrouwelike dieren noemen zoals *merrie, koe, teef, zeug, hen, leeuw, tijgerin*.

Het spraakgebruik is hier wankelend. In de gewone dagelikse spreektaal komt, naar 't mij toeschijnt, het mannelik geslacht vaker voor; het vrouwelike dat vooral in 't Oosten van ons land wordt gehoord, klinkt soms gedistingeerder, soms ook gemaakt.

Voorbeelden:

„Hoeveel zou die koe moeten kosten?” *Hij* zal zowat tweehonderd gulden waard zijn.” — „Die merrie heeft *z'n* (ook: *'r*) poot gebroken.” — „Die teef heeft zich losgerukt van *z'n* ketting.” — „Hoe komen ze in Artis aan die nieuwe leeuwin?” „Ze hebben *'m* in Hamburg gekocht. — „Die hen zit nou ook altijd op *z'n* (*'r*) nest.” — „Waar is de kat?” „*Hij* (*ze*) loopt buiten.”

c. *Zaaknamen.*

De meeste niet-onzijdige stofnamen komen zowel in het mann. als in het vrouwel. geslacht voor. In het eerste geval worden ze bij voorkeur aangeduid door de voornaamwoorden *hij*, *ie* en *'m* (nooit *hem*) en in het tweede geval door *ze* (nooit door *zij* en *haar*).

Het vrouwelijke geslacht schijnt tegenwoordig algemener te zijn dan het mannelike; in de oostelijke provincies vooral. In Amsterdam wordt zowel het mannel. als het vrouw. door geboren Amsterdammers gebezigd, maar — altans onder het jongere geslacht — het vrouwelijke vaker. En dit geldt, als ik me niet vergis, voor heel Holland en Friesland.

Voorbeelden:

Van soep sprekende: „Is *ze* niet te warm?” en „Is *ie* niet te warm?” „*Ze* is lekker.” „*Hij* is lekker.”

„Wat is de turf duur!” — „Ja, maar voor vijf jaar was *ze* (was *ie*) nog duurder.”

„Ik kan die melk niet drinken. *Hij* is zuur (*ze* is zuur).”

„Je kunt die bevroren grond toch niet omspitten. *Hij* (ook *ze*?) is veel te hard.”

„Hoe vin-je die tabak?” „*Ze* is (*hij* is) niet zo goed als de mijne.”

Sommige woorden als *regering*, *kommissie*, *vergadering*, *partij*, *klub* (ook: *gemeenteraad*) worden in de spreektaal een enkele maal vrouwelijk gebezigd. De algemene spreektaal ondervindt hier de invloed van de *gesproken schrijftaal* die men nogal eens in vergaderingen hoort, en waarin woorden als de bovengenoemde veelvuldig voorkomen.

Voorbeelden:

„Ik geloof nooit dat de regering aan zo iets *'r* (*z'n*) zegel zal hechten.” „De kommissie is nog niet klaar met *'r* (*z'n*) werk.” „De vergadering heeft *'r* (*z'n*) afkeuring uitgesproken over die handelwijs.” „Daar zal de raad nooit *haar* (*z'n*) medewerking toe verlenen.”

Hier moet ook nog even gewezen worden op de (echte) per-

sonifikaties. Eigenlijk vallen die buiten het gebied van de algemene spreektaal. In een dichterlike uitdrukking kan iemand een woord als *nacht* of *vrede* of *haat* vrouwelijk nemen: „Als de nacht *haar* sluier over de aarde werpt.” — „Dan breidt de vrede *haar* vleugelen uit over de landen.” — „Ik ben met mijn Haat door het leven gegaan. Een mantel van purper had *zij* aan” (Hélène Swarth).

B. Mannelik en Onzijdig.¹⁾

a. Persoonsnamen.

De heer en *het heer*, *de mens* en *het mens*, *de personage* en *het personage* met enig verschil in betekenis.

Vgl. verder blz. 85, III A., a.

b. Diernamen.

Kameel wordt gewoonlijk mannelik genomen, soms onzijdig. *Haas* is mannelik, jagers gebruiken het onzijdig. *Kamelcon*, *ree*, m. en o.

c. Zaaknamen,

Mannelik en onzijdig worden gebruikt:

afval, *blauwsel*, *boek*, *cirkus*, *epistel*, *fabriek*, *figuur*, *fruit*, *gordijn*, *halsboord*, *hars*, *idee*, *karwei*, *keer*, *koord*, *kop* (koffie), *kwik*, *maal*, *machine*, *misdruk*, *mud*, *muziek*, *omslag*, *opium*, *plint*, *port* (v. e. brief), *postzegel*, *privilege*, *proza*, *risiko*, *rooster*, *schilderij*, *schoot*, *schurft*, *toestel*, *vuilnis*, *zadel* e. a.

Hierbij valt op te merken dat *fabriek*, *muziek* en *school* in 't onzijdig geslacht een beetje plat klinken.

Mannelik en onzijdig zijn ook de woorden *steen*, *diamant*, *robijn*, *smaragd*, *opaal*, *smaragd*, *topaas*, *saffier*, *agaat*; *doek*, *draad*, maar met verschil van betekenis. Als stofnamen zijn ze onzijdig, als voorwerpsnamen mannelik.

Opmerking. *Steen* wordt echter ook als stofnaam wel mannelik gebruikt: *opaal*, *smaragd*, *topaas*, *saffier* eveneens, naar ik meen.

Aanm. Gevallen als *de patroon* en *het patroon*, *de buis* en *het buis*, *de rijm* en *het rijm* behoren hier niet bij; het zijn n.l. gelijkkluidende maar *verschillende* woorden met verschillend geslacht.

C. Vrouwelijk en Onzijdig.

Hiervan bestaan geen voorbeelden.

Vgl. echter blz. 86 en 87, III, B., a.

¹⁾ Vgl. de *Nederlandse Woordelijst* van Kolléwijn, Hetteema en de Grave.

III. ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN MET EEN GEMENGD GESLACHT.

Zoals wij gezien hebben, onderscheiden wij de zelfst. naamwoorden in subst. van het mannel., het vrouwel. en het onzijdig geslacht, naarmate zij door de voornaamwoorden *hij, zijn, die — zij, haar, die — het, zijn, dat (dit)* kunnen worden aangeduid of aangewezen. Ook het lidwoord *de — de — het* komt hierbij in aanmerking.

Nu zijn er gevallen waarin een zelfstandig naamwoord b.v. wordt voorafgegaan door het aanw. voorn. *dat* (of door het lidw. *het*), terwijl het niettemin kan worden vervangen door het pers. voornw. *hij* (maar niet door *het*) of door het zelfstandig aanw. voornw. *die* (niet door *dat*). In zulk een geval is het zelfst. naamwoord *tegelijkertijd* onzijdig en mannelik, en noemen wij het geslacht *gemengd*.

A. Onzijdig — Mannelik.

a. Persoonsnamen.

In 't algemeen behoren hiertoe de namen van mannelike personen die het lidwoord *het* voor zich kunnen krijgen.

Voorbeelden: *Kind* (wanneer een jongetje wordt bedoeld), *hoofd* (van een school, van een bende enz.) In minachtende zin: *heer, heerschapp, mens, voorwerp, produkt, projektiel*.

„Hoe oud is *dat* kind?” „*Hij* is bijna een jaar.” = Is dat *het* hoofd *dat* zijn ontslag heeft genomen?” — „Ja, *hij* gaat in een partikuliere betrekking.” — „Zie je daar *dat* dronken projektiel?” „*Die* daar?” „Nee, *die* andere.”

Hier moet ook gewezen worden op de *verkleinwoorden* van mannelike persoonsnamen. Ook hier zijn lidw. en bijv. aanw. voornw. *onzijdig*, pers. vnw. en zelfst. aanw. vnw. *mannelik*.

Vorb.: *koninkje, mannetje, knechtje, schippertje*. „Wat moet *dat* mannetje hier doen?” „O, *hij* komt even horen of ik ook een boodschap voor *hem* heb.” — „Heb je *dat* knechtje al lang in dienst?” „Ik denk dat *ie* zowat een jaar bij me is.”

Afzonderlike vermelding verdienen de verkleinwoorden van *eigennamen*: *Jantje, Karelkje, Keesje* enz., daar hier het onzijdig geslacht meer en meer op de achtergrond treedt: „Dit is nu *Jantje, die* je verleden winter bij me gezien hebt.” — Kijk eens,

wat *die* aardige Keesje me gebracht heeft." — „Willem is wandelen met Karelkje *die* naast ons woont." — „Hoe gaat het met *de* kleine Niekje?"

Maar ook wel eens: „*Dat* arme Eetje!" — „Herinner je je *dat* aardige Bertusje niet, *dat* zo lief kon zingen?"

b. *Diernamen.*

Diernamen die het lidwoord *het* en het aanw. vnw. *dat* voor zich krijgen, worden soms aangeduid door het pers. voornw. *hij* (*ie*, 'm) en het zelfstandige aanw. voornw. *die*.

Hier valt bij op te merken dat men vooral dan van de mannelijke voornaamwoorden gebruik zal maken, als men belangstelt in het dier.

Voorbeelden:

„Wat heb je daar 'n mooi paard! Hoe oud is *ie*?"

„*Hij* is zes jaar." — Vgl. „Heb je dat bruine paard niet meer?" „Nee, ik heb *het* verkocht."

„Hoe kom je aan dat hondje?" „Ik heb 'm van m'n neef gekregen."

„Wat is dat 'n kolossaal zwijn!" „Meen je *deze* (*dit*)?" „Nee, *die* daar, die gevlekte."

„Zijn dat horens van een hert?" „Ja, ik heb *hem* (*het*) zelf geschoten."

„Wat heb je daar gevangen, Willem?" „O, zo'n mooi lieveheersbeestje. Kijk eens wat heeft *ie* 'n mooie vleugeltjes! En nou wil *ie* gaan vliegen!"

c. *Zaaknamen.*

Een hele enkele maal wordt een, anders onzijdige, zaaknaam door een mannelik voornw. aangeduid, wanneer het bewuste voorwerp de bijzondere belangstelling opwekt, vooral ook, wanneer het *in beweging* is.

Van een schip dat wegzeilt, van een kanon dat ondersteboven rolt, kan men soms horen: „daar gaat *ie*." Van een horloge: „*hij* gaat gewoonlijk voor, maar tegenwoordig loopt *ie* nogal goed."

B. Onzijdig — Vrouwelik.

a. *Persoonsnamen.*

Hiertoe behoren de vrouwelike-persoonsnamen, die het lidwoord *het* voor zich kunnen krijgen.

Voorbeelden: *Wijf, mens, meisje, kind* (wanneer een meisje bedoeld wordt), *hoofd* (van een school), *schepsel* (in minachtende zin).

„Zie je *dat* wijf *dat* daar staat?” „Ja, ze loopt hier al een uur rond te dreutelen.”

„Hoe oud is *dat* kind?” „Ze is twee jaar.”

„*Dat* meisje heeft *haar* zakdoek verloren.”

„*Het* hoofd van de meisjeschool vraagt *haar* ontslag.” — „Zie je *dat* schepsel?” „Nee.” „Kijk, *die* daar.”

Vgl. verder de verkleinwoorden: *dochtertje, boerinnetje, vriendinnetje, onderwijzeresje, zusje*.

„Ik hoop dat je vriendinnetje *haar* bezoek eens zal hervatten.”

— „Ken je *dat* onderwijzeresje?” „Meen je *die* met drie krullen?”

Het betr. voornw. is hier niet altijd *dat* maar ook *die*.

„Hij vroeg het aan zijn zusje *die* (of *dat*) vlak bij hem stond.”

— M'n nichtje *die* laatst bij me was, heeft me er alles van verteld.”

Zo ook: „Is dat z'n meisje *die* daar bij hem staat?”

Wordt het verkleinwoord voorafgegaan door het aanwijzend voornaamwoord, dan volgt nooit het betreffelijke *die*, maar altijd *dat*:

„*Dat* nichtje *dat* bij hem logeert, is zeker niet ouder dan twintig jaar.” „*Dat* boerinnetje *dat* daar loopt, brengt hier altijd melk.”

De verkleinwoorden van eigennamen van vrouwen zijn meestal geheel vrouwelijk. Ze worden trouwens in veel gevallen niet meer als verkleinwoorden gevoeld. *Mientje, Sientje, Naatje, Kaatje, Leentje* enz. „*Die* goeie Kaatje is weer komen helpen. — „Hij is geëngageerd met *die* kleine Mietje, *die* hier verleden jaar is komen wonen met *haar* moeder.” — „*Die* Sientje is zo'n rare meid.” — Maar ook nog wel, bij kleine kinderen: „Is dit nou *dat* knappe Marietje *dat* al zo aardig lezen kan?”

b. *Diernamen.*

Geen voorbeelden.

c. *Zaaknamen.*

Geen voorbeelden.

(*Taal en Letteren*, 1895).

OVER TAALFOUTEN EN NOG WAT.

„Ik stel d'onwetenheit en de valsche kennis der zaken neffens een; en noch twijffel ik of dit laatste quaad niet erger zy dan 't eerste: want wanneer iemand t'eenemaal onwetend' is, heeft hy dikwils lust om te leeren; doch zoo haast hem d'idele waan van dat hy ietwes weet, bezit, dan wort zijn geest door haar tooverkraft, in slaap gewieght, en dikwils gebeurt het dat hy fenijnige planten, die t'eenemaal uitgeroeit moesten wezen, aanqueekt, welkers wortels zich eintelik zoo verde strekken, dat 'er, voor goede zaden, geen plaats altoos meer overich is.”

J. DE BRUNE, de Jonge, *Wetsteen der Vernuftten*, II, 85.

I

Inleiding.

Men hoeft niet bang te zijn voor tegenspraak, wanneer men zegt dat een taalonderwijzer dient te weten wat nu eigenlijk taalfouten zijn en wat niet.

Maar wanneer iemand durft beweren dat niet weinig taalonderwijzers over die kwestie niet voldoende kunnen oordelen en daarom maar blindelings afgaan op een mengelmoes van veelal gerechtvaardigde, niet zelden twijfelachtige en soms volkomen onjuiste uitspraken van leerboekeschrijvers, dan zal dat door menigeen voor overdreven worden gehouden.

Ten onrechte.

Om te beoordelen of een konstruktie, een woord, een buigingsvorm al dan niet zijn goed te keuren, raadpleegt men *niet* zijn gehoor, en *niet* het gebruik (ik bedoel hier natuurlijk het beschaafde-spreektaal-gebruik), maar bij voorkeur een spraakkunst en een woordelijst.

Men pleegt afgoderij met die boeken. Dit of dat woord staat niet in de Vries en te Winkel? Dan *is* het geen woord, volgens

het grote publiek. Die uitdrukking wordt niet vermeld door van Dale? Dan deugt die uitdrukking niet. De grammatika's schrijven andere vormen voor dan meneer A. gebruikt? Dan maakt meneer A. fouten.

Als men eens vroeg: maar zijn die samenstellers van woordenboeken en spraakkunsten, op wie men zich steeds verlaat, dan onfeilbaar? *Weten* zij het altijd? dan zou het antwoord luiden: „Nee, maar wij ook niet. En als wij ons nu aan de uitspraak van een „deskundige” onderwerpen, kunnen we ons ook op hem beroepen. Want men moet toch grond onder de voeten hebben; er moet toch een houvast zijn! Anders kan men alles wel goedkeuren en verdwijnt alle onderscheid tussen goed en fout.”

En men volgt z'n leidslui nu maar met gesloten ogen. Op 'n goeie dag wordt in een nieuwe druk van een woordelijst een tot dusver uitgebannen woord opgenomen, en — het is plotseling in eer hersteld. Algemene „vergunning” om het te gebruiken. Enkele lui met oude drukken keuren het nog af; maar de mensen met „nieuwe” zeggen een beetje uit de hoogte: „Is dat woord niet goed? Nou, kijk dan maar 's in de laatste uitgaaf van de woordelijst!”

Men schijnt te onderstellen dat de taalgeleerden een geheimzinnige toetssteen bezitten, waar ze een woord (of een vorm) maar over hebben te strijken om dadelik te kunnen bepalen of het recht van bestaan heeft of niet; of het echt is of vals; nuttig of overbodig; levensvatbaar of doodgeboren.

Een paar voorbeelden. Aan *minstens* en *opvallend* wordt de deur gewezen; *harsenen* en *gewikst* worden toegelaten. De Woordenlijst kent wel *plonderen* naast *plunderen*, maar niet *drok* naast *druk*. *Poeha* moet men schrijven: *boha* of *boeha*¹⁾; *sjachelen* spelt men *schacheren*. Ieder zegt: „dat heb ik van *hun*” (met nadruk op 't laatste woord). En toch eisen de grammatika's dat men het vervangen zal door *hen*. „Taalkundige redenen” om *hun* in de vierde naamval af te keuren, bestaan er niet. Maar men durft het niet te schrijven! De grammatika's erkennen *geleid* naast *gelegd*; maar *we* en *ze wouen* naast *wilden*, daar schrikt een auteur voor terug, omdat de spraakkunsten die vorm niet hebben gesanktionéerd.²⁾ Hoe kort is het nog maar geleden dat

¹⁾ In de laatste druk van de *Woordenlijst* (1898) is ook *poeha* opgenomen.

²⁾ Vgl. van den Bosch, *Pleidooi*, blz. 8 en 9.

je en vooral *jij* en *jou* voor plat golden! In de schrijftaal namelijk. En nòg is men de vrees voor die woordjes niet algemeen te boven. Dat een beschaafd mens aan z'n vrouw, aan z'n zuster, aan z'n vriend vragen zal: „Heb jij 't niet gezien?” en zeggen zal: „dat is van jou” — niemand die het betwist. Als die man *gij* gebruikte ¹⁾ voor *jij* en (in 't bovenstaande geval) *u* voor *jou*, zou men hem uitlachen of ten minste onnatuurlijk en schoolmeesterachtig vinden. Maar *jij* en *jou* te schrijven! — Sommigen zouden die woorden maar liefst helemaal verbannen. De meeste grammatika's dekretieren dan ook dat we geen tweede persoon enkelvoud in onze taal hebben!! Krasser staaltje van ergerlike kortzichtigheid en domme napraterij is moeilijk te vinden. Ieder Nederlander weet dat hij een ander aanspreekt met *je*, met *jij* of met *u*; dat wij dus niet minder dan DRIE pers. vnw. van de 2^e persoon enkelv. hebben . . . en toch: de een voor en de ander na komt op grond van een verouderd *du* beweren dat er in onze taal geen pers. voornaamwoord van de 2^e pers. enkelv. bestaat!

Die onzelfstandigheid, dáár waar men zelfstandig moest kunnen en dürfen zijn, is de kanker van ons taalonderwijs. Men schijnt niet in te zien dat er in nederlandse spraakkunsten en taalboekjes gehandeld wordt over ONZE EIGEN taal. In plaats van als grondslag aan te nemen het vele dat de leerling weet en kan en kent, begint men met alles bij hem op losse schroeven te stellen. Men leert hem twijfelen aan z'n zinsbouw, aan z'n woorden, aan z'n vervoeging en verbuiging, aan z'n spelling . . . Men ondermijnt de grond onder zijn voeten en hangt hem dan bij zijn haren aan een kollektie regels op. Is het wonder dat de stumper zich niet vrij kan bewegen?

Het zal, hoop ik, overbodig zijn, te verklaren dat ik voor de geleerdheid, het inzicht, de werkkraft van vele onzer woordeboeken en spraakkunstschrijvers alle eerbied heb. En als ieder ander vind ik de eis dat zij volmaakt werk zouden moeten leveren, ongerijmd. Maar ik zou willen dat beschaafde Nederlanders en vooral dat onderwijzers wisten op welke punten zij zich, als minen onkundigen, behoren te laten vóórlichten, en op welke zij het recht hebben hun eigen inzicht (op de kennis van hun moeder-

¹⁾ V. d. Bosch, t. a. p. blz. 11, noot 2, citeert uit een taalboekje: „Spreekt men tot één mensch, dan zegt [!] men: *gij*. Spreekt men tot twee of meer personen, dan zegt men ook: *gij*.”

taal gegrond) vierkant te stellen tegenover de opvatting van wie ook.

Ik bedoel dit: is er sprake van *historiese* en vooral van *vergeleijkende* TAALSTUDIE, dan past het de meesten toe te luisteren en te zwijgen.

Geldt het daarentegen de taal van nu, onze moedertaal van het eind der 19^e eeuw, met zijn konstrukties, woorden, buigingen, dan komt men op een terrein waar niet alleen de *taalgeleerde* toegang heeft.

Maar, vraagt men misschien, om b.v. uit te maken of een woord *goed* is, of het gebruikt mag worden, zal men toch wel op een woordeboek moeten afgaan?

Men stelt zich niet altijd duidelijk voor dat de woordeboek-schrijver niet alleen die woorden opneemt die hij mooi vindt of aanbevelenswaardig, of „goed gevormd”, maar — als hij z'n taak juist opvat — alle die men gebruikt.

Gesteld eens, dat hij — wat onmogelijk is — geen enkel woord, geen enkele samenstelling vergeet. Gesteld ook, dat 'n honderd jaar vroeger zulk een onverbeterlik werk was geleverd. Vergelijk nu die woordeboeken. Het is immers natuurlijk dat ze verschillen? In het oudere komen woorden voor die het nieuwe niet kent, en in het nieuwe staan er een heleboel die in het oudere ontbreken.

Hoe hebben wij die nieuwe woorden gekregen? Het spreekt wel vanzelf dat ze ons niet geschonken zijn door profetiese woordeboekschrijvers die voorzagen dat ze nodig zouden worden. Maar wij hebben ze van sprekers en van auteurs die ze gingen gebruiken, niettegenstaande ze in 't woordeboek (in 't volmaakte woordeboek!) ontbraken. En als de „spraakmakende gemeent” die woorden in gebruik nam, hadden de bedoelde auteurs onze taal *verrijkt*.

Waaruit volgt dat het niet aangaat een woord af te keuren *omdat* het niet in een woordeboek staat.

Nieuwe woorden maakt wie ze nodig heeft. En nu denkt men wel eens dat ze door de taalpolitie aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen worden eer ze in het taalland worden toegelaten — maar dat is 'n verkeerde voorstelling. Er is geen wacht aan de grenzen. Nieuwelingen en vreemdelingen komen ongehinderd binnen. Maar de een vindt een gul onthaal en maakt opgang, terwijl de ander overal voor een gesloten deur staat.

En zo gebeurt het wel dat er vreempjes komen die men hun vreemdigheid nog heel best aanziet, maar die zich met de kalme zekerheid van oude burgers door de straten bewegen en door ieder worden gegroet. En het gebeurt ook, dat brave jongelingen, uit het wettig huwelijk gesproten van geachte landgenoten, nergens een onderkomen kunnen vinden, met de nek worden aangezien en ellendig verkwijnen.

Ik bedoel dit: komt een nieuw woord in gebruik, dan *is* het er, of de taalkundigen het prettig vinden of niet. Of 't wel gevormd is (wat eigenlijk betekent „volgens voorschrift”) komt daar niet bij in aanmerking. Wie wil, kan, op advies van taalkundigen, de omgang met de nieuwelings zoveel mogelijk vermijden; maar het grote publiek stoort zich in den regel aan die adviezen al heel weinig.¹⁾

Waar een spraakkunst toe dient, schijnt velen ook minder duidelijk te zijn. De grammatika van onze moedertaal behoort ons niet zozeer voor te schrijven dat wij die taal zo en zo *moeten gebruiken*, als wel er ons van *BEWUST te doen worden* hoe wij het doen.

Waaruit volgt, dat grammatikale kennis voor de praktijk van spreken en schrijven eigenlijk overbodig . . . ik mag niet schrijven *is*, maar dan toch *moest zijn*.

Wij bezigen onze taal mondeling en schriftelijk. Wie goed spreekt, moest maar hebben op te schrijven wat hij zeggen zou, om *goed te schrijven*. Dan zou het taalonderwijs zich voornamelijk op het goed spreken richten, en de spraakkunst, voor zover men die op lagere en middelbare scholen zou blijven onderwijzen, niets te maken hebben met een aparte schrijftaal.

Maar zo is het helaas niet.²⁾

Wij hebben een spreektaal die maar door enkelen geschreven wordt, en een schrijftaal die niemand spreekt. En met die *schrijftaal* houdt de grammatika zich bezig.³⁾

¹⁾ Zie ook *Taal en Letteren* II, 350, vg.

²⁾ „L'une des premières leçons que donnent encore nos rhétoriques, c'est qu'il ne faudrait pas écrire comme l'on parle, et assurément elles ont raison, — si l'on parle mal. Mais, si l'on parle bien, quel motif aurait on d'écrire autrement qu'on ne parle? On ne pensait pas du temps de Molière, qu'il pût y en avoir . . .” (F. Brunetière, *Revue des deux Mondes*, 15 Dec. '98 p. 835).

³⁾ „De *Spraakkunst* (*Grammatica*) dient om de schrijftaal zooveel mogelijk te leeren begrijpen en gebruiken.” (Cosijn-te Winkel, *Ned. Spraakk.* § 7)!!

Dat is de bron van eindeloze moeilijkheden; van veel onvruchtbaar geleer!

Wanneer men spreektaal (dat hoeft daarom nog geen onbeschaafde, platte taal te zijn!) schreef, en men was (de onderstelling is ongerijmd!) in het onzekere of het *je zijt* moest wezen of *je bent; u hebt* of *u heeft*, dan zou men (als de spreektaalgrammatika niet bij de hand was) de zaak kunnen beslissen door oplettend te luisteren naar het spreken van beschaafde mensen. Blijkt dan, dat ieder zegt *je bent*, en dat *u heeft* evengoed wordt gehoord als *u hebt*, dan volgt daaruit dat *je zijt* niet deugt en dat *u hebt* en *u heeft* allebei goed zijn. Goed leren spreken zou óók betekenen: goed leren schrijven.

Nu is het anders. In de spreektaal komen tal van woorden en vormen voor die men niet durft schrijven, en in de schrijftaal woorden en vormen die men in het gesprek niet gebruiken kan.

Op de vraag: wie beslist of een uitdrukking mag worden gebruikt in de *spreektaal*? luidt het antwoord: de beschaafde sprekers. Sommigen zullen er de taalgeleerden wel bij willen halen, maar wij weten dat de *sprekers* zich om het gezag van die heren weinig bekommeren.

Wat de schrijftaal aangaat, daar regeren de spraakkunstenaars bijna oppermachtig. Wie zondigt tegen hun wetten, doet het zonder opzet (als hij ten minste niet hoort tot de „nieuwereu”) en vindt het gewoonlijk zeer onaangenaam, als men hem op „taalfouten” opmerkzaam maakt.

De vraag of de spraakkunstenaars het recht hebben voorschriften te geven; zo ja, waaraan ze dat recht ontleuen en hoe lang hun taalwetten bindende kracht hebben — die vraag wordt zelden gedaan. Het publiek gelooft nu eenmaal dat het te gehoorzamen heeft; leert de voorschriften van buiten, tracht tevergeefs ze toe te passen en berust per slot van rekening in zijn „onkunde”, of is gelukkig in de illusie dat het geen „taalfouten” maakt.

En ook hier weer: een 'n lange tijd afgekeurde vorm wordt door een grammaticus in genade aangenomen, en dat is, niet voor de onontwikkelden maar voor de beschaafden, ja voor taalonderwijzers, het sein om plotseling *van mening te veranderen* en *goed te vinden* wat ze tot dusver *dom, plat* en *verkeerd* vonden. Een van beiden: óf het recht om uit te maken of iets al dan niet „goed Nederlands” is, berust uitsluitend bij de taalgeleerden, en dan is het zeker de moeite waard om te onderzoeken hoe

men het zover brengen kan dat men óók tot het oordeel des onderscheids komt; ¹⁾ òf ieder Nederlander die z'n taal beschaafd spreekt en genoeg opmerkingsgave bezit, kan, ook al weet hij van historische vergelijkende taalstudie niets af, beoordelen wat Nederlands is en wat niet. Komt men eenmaal algemeen tot het inzicht dat dit laatste het geval is, dan kan het niet missen of in het taalonderwijs op onze scholen komt een gehele omkering. Daartoe mogen de volgende bladzijden iets bijdragen!

II

Spelling. Klemtoon. Interpunctie.

Wanneer een kind dat lezen en schrijven leert, *paart* spelt en *ik hep*, verdient het een prijsje voor z'n goed horen. Wij, die *paard* schrijven en *heb*, doen 't onnauwkeurig; d. w. z. we geven de klanken die we in die woorden horen, *niet* door de overeenkomstige tekens weer. We doen het met opzet fout en om een bepaalde reden, en misschien is er ook wel meer voor de spelling met *d* en *b* te zeggen dan voor die met *t* en *p*; maar in geen geval hebben we recht die laatste schrijfwijze dom of belachelijk te noemen. Een kind dat *paart* spelt, kan men terechtwijzen door b.v. te zeggen: Zeker, zo spreken we 't uit: *p-aa-r-t* en zo moesten we 't ook eigenlijk schrijven. Maar je weet wel, we zeggen in 't meervoud *paarden*, en daarom laten we die *d* ook maar in 't enkelvoud staan.

En later kon hier dan bij behandeld worden de kwestie van de „onechte” *f* en *s*. Naast *durven* schrijven we *ik durf*; naast *huizen huis*; daarmee zou *hebben, ik hep; paarden, paart; zeggen, ik zech* volkomen overeenstemmen. Niet de *f* en *s* van *durf* en *huis* zijn onecht, maar de *b*, de *d*, de *g* van *heb, paard, zeg.* ²⁾

Wanneer iemand door zijn spelling de beschaafde uitspraak beter weergeeft dan men het gewoon is te doen, gaat het niet aan, te zeggen dat hij *fouten* maakt. Een onderwijzer behoort onderscheid te maken tussen de „fouten” in de spelling *fleermuis, feertig, vijfzig, zestig, seventig, heuchelik, drommedaris*, die de uitspraak goed weergeeft en dus bewijst dat de leerling

¹⁾ Erg lastig is het voor de trouwe volgelingen, wanneer de voorgangers verschillende wegen inslaan. Zie *Taal en Letteren* III, 147, en hier en daar dit artikel.

²⁾ Zie *Taal en Letteren* II, 277.

goed hoort, en de fouten in *huisen, wavel, marionier, meheer*, waaruit blijkt dat de leerling of niet goed hoort of onbeschaafd spreekt.

In 't algemeen behoren spellingkwesties op de school niet met zoveel gewicht te worden behandeld. Voor sommigen schijnt de spelling gelijk de taal te zijn¹⁾ en spellingfouten de eigenlijke taalfouten. Alsof een man z'n jas de man zelf was! Wie alleen naar de kleding kijkt zal geen mensekennis opdoen; wie te veel hecht aan spelling, geen taalkennis. Er is in de spelling veel willekeurigs en het zal altijd onmogelijk blijken er de willekeur geheel buiten te laten. Maar dat gebrek hindert veel minder wanneer wij 't *erkennen* en er ons rekenschap van geven, dan wanneer wij 't door allerlei kunstjes, deftige regels en uitzonderingen-op-regels zoeken te verbergen.

Wie inziet dat het willekeurig is, *heuglijk* te spellen naast *beekenis, locomotief* naast *dukaat*, zal het zijn leerlingen niet als fouten aanrekenen, wanneer zij in *heuchelik* de regel der beschaafde uitspraak volgen en *lokomotief* aanzien voor een „dagelijksch” woord, „bij lieden van allerlei stand in zwang.”²⁾

Men is wel eens bang dat meer vrijheid in 't spellen (of liever: meer vrijheid om de spelling in overeenstemming te brengen met de beschaafde uitspraak) tot „verbastering” van de taal aanleiding zal geven. Als men schrijft *sestig*, met een *s*, dan is, voor het oog, het verband met *zes* lossier gemaakt. Zeker. Wie even nadenkt zal echter inzien dat het onmogelijk is, door de spelling het verband met verwante woorden steeds aan te duiden. Op grond van dat verband zou men de spelling *rit, ritmeester* (naast *rijden*) moeten afkeuren; en *tachtig* (naast *acht*); en *vleezen* en *gevleesd* naast *vleesch*. *Juffer* zou weer *juffrouw* moeten worden, of nee, *jufvrouw*, of eigenlijk *jonkvrouw*, of nog eigenliker *jongvrouw* . . . . Zo kan men doorgaan.

Wij zijn hier van zelf op de etymologische kwestie te land gekomen.³⁾

Behoort de wijze waarop wij een woord spellen, ons iets aangaande een vroegere vorm van dat woord te leren? Er zal wel niemand meer zijn, die deze vraag met een volmondig *ja* durft beant-

¹⁾ Zo b.v. Mr. J. A. Levy in het Weekblad *de Amsterdamer* van 28 Junie 1903.

²⁾ In dat geval zou het ook volgens de Vries en te Winkel met *k* behoren te worden gespeeld.

³⁾ Zie daarover vooral Prof. H. Logeman, in *Taal en Letteren* '96, blz. 189 vgg.

woorden. Wat 'n zonderlinge veranderingen zou hij in z'n spelling moeten aanbrengen! En dat nagenoeg in *ieder* woord! *Aalmoes* zou bij hem *alemoezene* of *eleëmosina* worden; *bijkans*: *bijkants*; *balling*: *banling*; *bruiloft*: *bruidloft*; *lommer*: *ommer* of *omber*; *aamborstig*: *angborstig*; *hoovaardig*: *hoogvaardig*; *houtvester*: *houtvorster*; *niemendal*: *niet met al*; *kerspél* en *kermis*: *kerkspel* en *kerkmis*; *Zaterdag*: *Saturdag*; *Amsterdam*: *Amsteleredam*; *warmoes*: *warmmoes*; *ledikant*: *lidekant*; *lichaam*: *lijkhame*; *paard*: *paraverêdus*; *nopens*: *nopends*; *arend*: *aren*; *albast*: *alabast*; *achter*: *after*; *stipt*: *stip*; *komfoor*: *kaffoor*; *knoflook*: *kloflook*; *litteken*: *likteken*; *rins*: *Rijns*; *moeras*: *maras*; *laars*: *lederhoze*; *pleisterplaats*: *peisterplaats* enz. enz. Ik doe hier en daar slechts een greep. Maar hij zou ook niet blijven staan bij *Saturdag* b.v., maar daar weer van moeten maken *Saturnesdag* en dan was hij misschien nóg niet tevreden. Hij zou de etymoloog eigenlijk op de voet moeten volgen! Maar als men dàt niet wil, waarom spelt men dan nog *koomenij* in plaats van *kommenij*? Opdat men zal kunnen zeggen: *koomen*- komt van *koopman*? Zeg dan nú: *kommen*- komt van *koopman*! Zo komt *her* in *hertog* en *herberg* van *heer*, ook al *schrijven* wij niet *heertog* en *heerberg*.

Wie in de spelling veranderingen gaat aanbrengen *op grond* van de etymologie, stelt zich aan vergissingen bloot die lang niet altijd onschuldig zijn.

Dat men sedert een jaar of tien volgens de Vries *rooken hooi* moet schrijven voor *roken hooi*, en wel omdat *rook* in verband blijkt te staan met het oudnoordse *hraukr* en het angelsaksiese *hréac*, is, als een zaak van weinig betekenis, misschien maar tot enkelen doorgedrongen. Een ander geval is het met *Dinsdag*.

Tot voor dertig jaar ongeveer schreef men vrij algemeen *Dingsdag*, zoals men ook vrij algemeen uitsprak. Daar men echter meende dat *Dingsdag* „eertijds door invloed van het Amsterdamsch dialect en onder volksetymologische bijgedachte aan *dingen* (pleiten)” uit *Dinsdag* „verbasterd was”¹⁾, liet men (d. z. de Vries en te Winkel) de spelling met *ng* varen. En niet alleen de *spelling*, ook de *uitspraak* met *ng* werd afgekeurd, en de onderwijzers beijverden zich, de jeugd te laten uitspreken: *Dinsdag*. Toch had *Dingsdag* oude rechten. In 't Middelnederlands waren de meest voorkomende vormen:

¹⁾ Deze verklaring in Dr. Jan te Winkel's *Grammatische Figuren*, 279.

Disendach (Dysendach, Dyssendach, Dicendach) èn Dinxdach (d. i. Dingsdag). In later eeuwen vindt men de vorm met *ng* bij onze beste schrijvers. Waarom dan af te keuren?

Men geloofde dat er een verkeerde etymologie in 't spel was en dat mocht nu eenmaal niet. Dingsdag kwam niet van *ding*, *rechtsgeding*, maar van Dis, d. i. Tys, Tiwaz, de oudgermaanse god die met Mars vergeleken werd. Dus: Dinsdag voor Disdag (de ingevoegde *n* was al erg genoeg!); en Dingsdag was fout; men mocht het niet schrijven en ook niet zeggen. Maar zie — de wetenschap der etymologie gaat vooruit, en daar is Dingsdag, bij de taalgeleerden ten minste, weer in ere hersteld. Op frankies en saksies gebied was *dinxdach*, *dingesdag*, *dingsdag* de oude vorm. God Tiwaz had 'n bijnaam die verlatijnst luidt *Thing-sus* (*Thinxsus*) en werd zó genoemd als god der vergaderingen en rechtzittingen¹⁾. Tegen het oude verachte Dingsdag valt niets meer in te brengen....

Ook *chinaasappel* werd een tijdlang op grond van een onjuiste etymologie afgekeurd. Het moest *sinaasappel* zijn, van (*Mes*)*sina*. Gelukkig bleef het daar niet bij, en kwamen met de 3^e druk van de Woordenlijst de *chinaasappels* weer in ere.

Het is hier de plaats om een merkwaardige uitspraak van Bilderdijk in herinnering te brengen: „Niets (kan) taalverwoestender, niets verderflijker voor den mensch zijn, dan de taal-zelve, die in de uitspraak bestaat en in geene letterteekenen, naar eenige ingevoerde of aangenomen spelling te willen richten. De regel der spelling is één: Spel gelijk gy spreekt, en het was voor eene beneden het beestelijke afgezonken domheid bewaard, dit om te keeren en de spelling tot regel der uitspraak te nemen. Wachte men zich voor zulk eene redenloosheid, die de natuurlijk ingeschapen harmonie van lichaam en ziel verbreekt, en tot alle vernieling der vatbaarheden voor schoon, waar, en goed, heenleidt, en waarmee alle Poëzy en Welsprekendheid in den grond wordt geboord!”²⁾

Het onderwijs van elke levende taal, en bovenal dat van de

¹⁾ Zie de Woordeboeken van Kluge en Franck i. v. — Paul, *Grundriss* I, 317. Verder Cosijn, *Ts. v. Ned. Taal en Lettk.* XI, 200: „Marti Thingso.” (Vgl. echter v. Helten in de *Beiträge*, XXVII, 137 fgg. (thingisō = strijder)). — Thingso komt voor in een inschrift op de oude Hadrianuswal in Engeland (2^e eeuw na Christus). — Dr. Kluyver, VIe stelling achter zijn dissertatie: „De vorm Dingsdag moet ouder zijn dan Dinsdag.”

²⁾ *Nederl. Spraakleer*, blz. 73.

Opstellen over spelling.

moedertaal dient te worden gebaseerd op het *gehoor*. Leer de kinderen opmerken hoe ze gewoon zijn te verbuigen en te ver-voegen; de woorden tot zinnen te verbinden; woorden en klanken uit te spreken. Zij komen op school met een gehele grammatika onbewust in zich. Er valt niet een nieuw gebouw *op te trekken*. Er valt alleen *af* te maken en hier en daar te herstellen. Maar — en dat is de hoofdzaak — de kinderen moeten hun gebouw met bewustheid leren *zien*. Geen abstracte voorschriften, geen definities, geen geestdodende oefeningen om verbuigingen en vervoegingen te leren die ze *of* al kennen, *of* die feitelijk niet bestaan.

Het gehoor moet worden ontwikkeld; en er behoort zorgvuldig voor te worden gewaakt, dat halfbegrepen of halfware wijsheid van handboeken de leerlingen het vertrouwen op hun gehoor niet doet verliezen.

Gelukkig is de tijd voorbij waarin men *y* een klinker en *eu* een tweeklank noemde, omdat de eerste door één, de laatste door twee tekens wordt voorgesteld. Maar men is niet ver genoeg doorgedaan op de goede weg. Een leerling moet, als zijn aandacht er op gevestigd wordt, kunnen *horen* (en een onderwijzer moet *weten*), dat *eu*, op het eind van een woord (keu, kneu) evengoed een tweeklank is als *y*, dat *eu* in *geur* een andere klank heeft dan *eu* in *geul*; dat *ee* in *zeeën* een tweeklank is; dat de keelletters niet in of met de keel worden gemaakt, enz. Wanneer er sprake is van verdeling in lettergrepen, moeten de gevallen waarin men zich naar de uitspraak richt (b.v. *a-rend*, *e-ver*, *on-der*, gescheiden worden van die, waarin men om redenen van etymologiese of orthografiese aard de uitspraak onjuist weergeeft (*grijs-aard*, *aard-ap-pel*, *meis-je*, *zin-gen*). Bij woorden als *arm*, *melk*, *zalm* enz. kan worden opgemerkt, dat ze eigenlijk uit twee lettergrepen (misschien beter: uit anderhalve) bestaan, net als *parel*, *doorn*, *koren* enz. Wie dat eenmaal gehoord heeft, acht het niet langer plat of „raar” als hij bij Vondel leest:

„Zy ziet de *melleck* op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen” . . . .

Goed *horen*, daarop komt het aan.

Een kwestie die daarmee in nauw verband staat, maar die in het Nederlands veel te weinig de aandacht trekt, is die van de *klemtoon*.

Aan hoevelen is het bekend dat wij een groot aantal woorden hebben die men op verschillende wijze hoort betonen?

Ik bedoel geen woorden als *katálogus*, *chólera*, *petróleum*, waarop men door vele minderbeschaafden een verkeerde klemtoon hoort leggen; en evenmin woorden als *schóórsteenmantel*, *rookvléés*, *pilaár*, die men in sommige delen van 't land hoort uitspreken *schoorsteenmàntel*, *roókvlées*, *pilaar*¹⁾, maar woorden die men in *dezelfde* streek, door mensen uit beschaafde stand, verschillend beklemtonen hoort.

Ik wijs alleen maar op *altaar* en *altaar*, *aartshertog* en *aartshertog*, *aantonende* (wijs) en *aantonende*, *aanvoegende* en *aanvoegende*, *allerhande* en *allerhande*, *bijziende* en *bijziende*, *bewerkstelligen* en *bewerkstelligen*, *bijdehandse* (paard) en *bijdehandse*, *daarin* en *daarin*, *daarom* en *daarom*, *doorgaans* en *doorgaans*, *eigenlof* en *eigenlof* („eigenlof stinkt”), *evennachtslijn* en *evennachtslijn*, *fabelachtig* en *fabelachtig*, *gevoelloosheid* en *gevoelloosheid*, *gemenebest* en *gemenebest*, in *grasduinen* gaan en in *grasduinen* gaan, *gastvrijheid* en *gastvrijheid*, *juffrouw* en *juffrouw* (in de vokatief altijd *juffrouw*), *kolibrie* en *kolibrie*, *liefderijkheid* en *liefderijkheid*, *medelijdend* en *medelijdend*, *misdadiger* en *misdadiger*, *nalatenschap* en *nalatenschap*, *nochtans* en *nochtans*, *nakomelingen* en *nakomelingen*, *namiddag* en *namiddag*, *oplettend* en *oplettend*, *ontvangst* en *ontvangst*, *omvangrijk* en *omvangrijk*, *pantalon* en *pantalon*, *prinsessebonen* en *prinsessebonen*, *reusachtig* en *reusachtig*, *roodaarde* en *roodaarde*, *staathuishoudkunde* en *staathuishoudkunde*, *schiereiland* en *schiereiland*, *somtijds* en *somtijds*, *smaldeel* en *smaldeel*, *toekomstig* en *toekomstig*, *uitgelaten* en *uitgelaten* (van vreugde), *voortaan* en *voortaan*, *voornemens* en *voornemens*, *vierkant* en *vierkant*, *voormiddag* en *voormiddag*, *waaraan* en *waaraan*, *waarom* en *waarom*, *waanwijs* en *waanwijs* . . . .

Het zou van belang zijn, na te gaan hoe klemtoonverspringing in 't algemeen door analogie veroorzaakt wordt. En in 't bijzonder, welke woorden door hetzelfde individu met verschillende klemtoon worden gebezigd om een nuance in de betekenis te doen uitkomen (*nòchtans* en *nochtàns*, *wáárom* en *waaròm*, *àlterhande* en *allèrhànde* enz.); waar een klemtoon in strijd is met hetgeen

¹⁾ In plaats van „wat moet je daar voor *geven*?” „wat wil je er voor *hebben*?” hoort men in Friesland: „wat moet je daar *vóór* *geven*? wat wil je er *vóór* *hebben*?”

de analogie ons zou doen verwachten (vgl. reusàchtig met *dwèrg*-achtig, *mônster*achtig, *bèèst*achtig); in welke gevallen de verblekende grondbetekenis zich nog tegen het algemeen worden van een latere beklemtoning verzet (schiereiland, *nalatenschap*, *evennachtslijn*); waar tegenstelling of overeenkomst invloed heeft uitgeoefend (*nàm*iddag tegenover *vóór*middag; *ònt*vangst naast *ùt*gaaf); waar in het rythmus de oorzaak te zoeken schijnt dat de klemtoon versprongen is (staathuishoudkunde; *liefdeloos*-heid naast *liefdeloos*) enz.

De klemtoon brengt ons van zelf op de interpunctie. Ook deze is — neen, *moest zijn* — een kwestie van uitspraak. Ik bedoel daarmee dat de interpunctie geheel en al afhankelijk behoort te wezen van de manier waarop men een zin *zegt*; of wat op 't zelfde neerkomt: van de manier waarop de schrijver zijn werk *gelezen* wil hebben.

De kortere en langere ogenblikken van rust die men bij het goede spreken hoort, worden aangeduid door komma's, kommapunten, punten enz.

Heel eenvoudig, zou men zo zeggen.

Maar men heeft die eenvoud weer in een net van regels en uitzonderingen weten te verstrikken. Men kan nu, lettende op voegwoorden, betrekkelijke voornaamwoorden, nevensgeschikte bepalingen enz., zonder ook maar te vermoeden wát een schrijver zeggen wil, de plaatsen aanwijzen waar hij komma's moet zetten; waar hij dus, als hij sprak, even *zou moeten* rusten of wachten! Zou het niet wonderlijk wezen als die regels niet leidden tot onnatuur? Het schijnt wel of men de interpunctie heeft willen verlagen tot een (onbruikbaar) hulpmiddel bij de zinsontleding!

Zinnen worden door komma's gescheiden. Gelijksortige bepalingen ook. Voor voegwoorden een komma, voor betrekkelijke voornaamwoorden een komma. . . .

En wie bij het hardop lezen lèt op die voorgeschreven komma's,
LEEST SLECHT!

„Hij is een beste brave kerel!” Wie dat zegt alsof *bestebrave* één woord was, moet er geen komma tussen zetten. „Zij wou haar goeie oude moeder geen verdriet doen.” Er hóórt geen komma achter „goeie.” — „De man die dát gezegd heeft, is een leugenaar.” Men beweert dat er voor *die* een komma moet staan; maar men leze de zin eens mèt en daarna zònder die komma en oordele dan.

Men vergelijkte nog:

Ik weet niet wat je bedoelt (*zonder komma*).

Hij bleef ontkennen, wat ik nogal begrijpelijk vind (*met een komma*).

Neem dit mee als je gaat (*zonder komma*).

Neem dit mee, als je ten minste gaat (*met een komma*).

Men behartige dus de goede raad van Dr. J. W. Muller¹⁾: „Het dient aan den smaak van ieder schrijver te worden overgelaten, niet alleen hoe hij zijn werk *gelezen* wenscht te hebben, maar ook in hoeverre hij van de algemeene of van zijn bijzondere schrijfgewoonten meent te moeten afwijken in bijzondere gevallen. Zoo zal hij, waar een ongewoon lange bijzin (van welke soort ook) volgt, een leesteeke plaatsen ter waarschuwing voor den lezer om even rust en adem te scheppen; ook al zou hij voor een dergelijken bijzin anders geen komma plaatsen. Omgekeerd kan men, waar een opeenhooping van leestekens zou ontstaan en ze zonder schade voor de duidelijkheid kunnen gemist worden, deze weglaten, ook al zou men ze anders daar wel geplaatst hebben.”²⁾

Dat komt hierop neer: men moet geen leestekens plaatsen *omdat* de een of andere regel het voorschrijft; men moet het alleen doen wanneer het voor goed begrijpen en goed lezen wenselijk is.

III

Geslachten. Buiging.

De namen *mannelik* en *vrouwelijk geslacht* van zelfstandige naamwoorden en voornaamwoorden geven aanleiding tot allerlei misvattingen en onjuiste begrippen. *Stoel* b.v. is mannelik. Wat wil dat nu zeggen? Is een stoel een mannetje? — Neen. — Heeft zo'n meubel iets manneliks over zich, iets wat onwillekeurig aan een man doet denken? — Evenmin. Het ding-zelf is dan ook niet mannelik, maar het *woord*.

Nu is het nog niet duidelijk.

Een levend wezen, een mens, een dier, kan mannelik zijn, d. w. z. mannelike organen hebben, in tegenstelling met vrouwelijke. Maar hoe kan een *woord*, dat wil zeggen een *klank*, van het mannelik geslacht wezen? Wordt er ook soms mee bedoeld dat

¹⁾ Medegedeeld op de laatste bladzijde der *Nederl. Spraakk.* van Jacobs en Koenen.

²⁾ Waarom? Als ze zonder schade gemist kunnen worden? (1903).

de klank van het woord *stoel* fors is, forser b.v. dan de klank „*stoep*” die vrouwelik heet? — Volstrekt niet.

Men zou de gehele zaak veel beter begrijpen, wanneer de woorden mannelik, vrouwelik en onzijdig geslacht nooit in gebruik waren gekomen of altans niet in gebruik waren gebleven. Men bedoelt er eenvoudig verschillende kategorieën van woorden mee, waarin de substantiva, pronomina enz. op grond van de verbuiging worden verdeeld.

De oude theorie leert dat de namen van mannen en mannetjesdieren op een bepaalde manier werden verbogen omdat het namen van mannelike schepsels waren, en de namen van vrouwen en wijfjesdieren op een bepaalde andere manier, omdat het namen waren van vrouwelike wezens. Toen zou men, daartoe geleid door een buitengewoon sterke personifikatiedrang, allerlei levenloze voorwerpen bij die mannelike of wel bij die vrouwelike wezens hebben ingedeeld. Wat aan de personifikatiewoede ontsnapte, bleef onzijdig. Zo meende men dan dat *berg* mannelik was geworden, omdat 'n berg groot en hoog is; en *boom* ook. En *zee* werd vrouwelik omdat-ie zo ongestadig en onbetrouwbaar is, of omdat-ie zo liefelik kan ruisen. *Voet* werd mannelik en *hand* vrouwelik, omdat 'n voet groter en plomper, 'n hand kleiner en fijner is. Sommigen vonden het, op grond van de betekenis, zelfs heel begrijpelijk dat *stroom* mannelik werd en *rivier* vrouwelik.

De juistheid van deze theorie — waarop de naam geslacht berust — wordt tegenwoordig op grond van nauwkeuriger waarneming en van vergelijking met vreemde talen door veel taalgeleerden ontkend. Wij willen hier niet uitweiden over de nieuwe theorie die men heeft opgesteld,¹⁾ maar alleen konstateren dat de term „mannelik, vrouwelik en onzijdig geslacht van een woord” ons *niets anders* zegt dan dat het woord op een bepaalde manier wordt verbogen.

„*Stoel* is mannelik” betekent dus niet: een stoel is een mannetje, en evenmin „het woord klinkt krachtig” of zo iets, maar alleen: men verbuigt (verboog) het op een bepaalde manier (*de stoel, des stoels, den stoel, den stoel*). *Tafel* daarentegen is vrouwelik omdat men het op 'n andere bepaalde manier verbuigt of verboog (*de tafel, der tafel, der tafel, de tafel*).

Nu ligt deze gevolgtrekking voor de hand: wanneer men *stoel*

¹⁾ Vgl. hiervoor blz. 76.

en *tafel* NIET MEER op die bepaalde manier verbuigt, wanneer de woorden in het enkelvoud en ook in het meervoud altijd onveranderd blijven en het lidwoord er vóór altijd *de* luidt; wanneer ze bovendien door dezelfde voornaamwoorden (*hij, zijn*) kunnen worden vervangen of aangewezen — dan *is* STOEL *niet mannelik* en TAFEL *niet vrouwelijk meer*. En dát nu is in de beschaafde nederlandse spreektaal al sinds lang het geval. ¹⁾

Daar woordgeslacht dus niets te maken heeft met een geheimzinnig iets dat ligt *in* het woord, maar eenvoudig betekent 'n bepaalde manier van verbuigen, zal het in een op zich zelf staand geval waarin 'n schrijver afwijkt van de „voorschriften” voor geslacht en verbuiging, niet zijn uit te maken of b.v. een „vrouwelijk” woord „mannelik” is gebruikt, of wel dat een „vrouwelijke” datief of akkusatief een *-n* heeft gekregen. Veelal zou de auteur zelf die vraag niet kunnen beantwoorden, daar hij eenvoudigweg geschreven heeft wat hem goed of gewoon of wel „vorschriftmässig” in de oren klonk.

Zo schrijft Hooft „en bouwt hem gheenen brug” ²⁾ en Vondel „in eenen rieten kist.” ³⁾. Ook vormen als „mijns vrouwen” ⁴⁾ „'s dochters vrijen wil”, „'s moeders borst” ⁵⁾ zijn bij deze dichters niet ongewoon.

Die afwijkingen van een oudere, meer regelmatige verbuiging vinden wij niet alleen vóór en ten tijde van Hooft en Vondel, maar tot in onze dagen toe, hoeveel moeite er op de scholen ook aan besteed wordt om de kinderen ouderwetse schrijftaalkvormen in te prenten. Die kunstmatige geslachterij leidt tot zo'n allernaarst gepeuter, en geeft zo weinig houvast, dat iedereen zich in deze bezondigt aan het maken van „fouten” — of 't geen daar bij de „schriftgeleerden” voor doorgaat. Misschien is het overbodig voorbeelden aan te voeren. Veel zal ik er ook niet geven, ofschoon ze overal voor 't grijpen zijn; slechts enkele, ter wille van hen die nog altijd menen dat beschaafde Nederlanders hun taal volgens de voorschriften van spelling- en spraakkunwetgevers schrijven.

I. da Costa: „'t ijs des Noorderpools” (*Komplete Dichtwerken*,

¹⁾ Er bestaat dus geen enkele reden meer om die woorden tot verschillende rubrieken te brengen.

²⁾ Hooft, *Ged.* ed. Leendertz, II, 232.

³⁾ *Jeptha*, vs. 1340.

⁴⁾ Hooft, t. a. p. I, 53.

⁵⁾ *Jeptha*, vs. 714 en 1387. Vgl. mijn stuk over de Geschiedenis van de geslachten in het Nederlands.

ed. Hasebroek) III, 183; „eens moeders” (III, 277); „Neen! den ¹⁾ druif van Ipenrode streeft geen moerbeij van het IJ op zij!” (III, 155); C. Vosmaer: „met geslepenen bijl” (Ilias XVI, 484); J. N. van Hall: „den grootsten zorg wijdde Goethe aan de leesrepetitie”) *Gids* 1891, III, 486); Cosijn-te Winkel, *Nederl. Spraakkunst* (1888): „Hij klom in *de* mast”; „zooals een matroos in *de* mast klimt”; „hij klom als matroos in *de* mast” (Syntaxis, § 670); W. G. C. Byvanck: „van gelijken inborst” (*Gids*, 1893, II, 252); Ch. van Deventer: „op een logischen schets” (*Nieuwe Gids*, Dec. '92); „op den markt” (*Herodotus Muzen*, 11); L. Knappert, (*Navor-scher* '93): „in den laatsten schoof” (blz. 252); F. S. A. de Clercq: „bij den Noordoostkaap” (Ts. v. h. K. Ned. Aardrijksk. Gen. 1893, IV, 599); S. Haagsma: „zij moesten *de* steun derven” (*de Vrije Fries*, 3^e Reeks, VI, afl. 3, blz. 341). Jorissen in *Const. Huygens*: „den daad”; Dr. R. C. Boer (*Gids* 1893, IV, blz. 59): „in *de* rei”; blz. 60: „drama's waarvoor hij *den* stof in de geschiedenis zoekt”; blz. 80: „over *de* neus”; blz. 86: „smeet hem een heete kikkert vlak in den muil”; blz. 91: „met een zekere trek”; blz. 92: „kracht en zwakheid in *dezelfde* persoon” (Peer Gynt); blz. 94: „in *de* kroes”; S. Muller Fz.: „zijne dreunende galm vult de gewelven” (*Gids* 1900, blz. 299); „met verhoogden kleur” (ald. 302); D. C. Meyer Jr.: „De sloot ontleende *zijn* naam aan Cornelis Boom, die . . . *haar* in 1537 had laten graven” (*Amsterdam in de 17^e eeuw*, 1897, blz. 102); F. Coenen Jr.: „Moest elken dag een kleinen leugenachtigen hoop brengen . . . ?” (*Studies*, 210); J. H. van Dale, (*Nieuw Woordenboek der Nederl. Taal*, 3^e druk, 1884; blz. 330): „van de grootte *eener* zwaan”; Prof. Verdam, (*Middeln. Woordenboek* I, 1251): „de werkman, die met *den* bijl arbeidt”; Dr. A. Beets in het grote *Woordenboek der Nederl. Taal* V, 822: „misschien moet men ook aan de groene oogen van *den* immers bij uitnemendheid valschen kat denken.” Enz. enz. ²⁾)

Ook hier diende men te onderscheiden tussen eigenlijke fouten (het schrijven van *n*'s die door niets te rechtvaardigen zijn) en vormen die aan de beschaafde spreektaal hun recht van bestaan

¹⁾ Blijkbaar is de vorm *den* opzettelijk gekozen om duidelijk te maken dat druif in de vierde naamval staat.

²⁾ Bij Prof. dr. Jan ten Brink „vindt (men bovendien) telkens een vierden naamval waar een eerste vereischt wordt,” volgens prof. Kalf (*Museum*, Nov. '97, blz. 261). — Vgl. ook *Taal en Letteren* '97, blz. 376.

ontlenen en alleen maar volgens de grammatika niet deugen. Het spreekt van zelf dat men het soms „bij geluk” volgens de woordelijst doet, zoals men ook vaak „bij ongeluk” met dat boekje in tegenspraak komt. Want het is hier voortdurend een „zeker-menen-te-weten”, een geloven, een raden. Weinigen hebben zoveel taalgevoel dat de onware schrijftaaltvormen hun hinderen. Multatuli had het wèl. In een onlangs verschenen deel van zijn brieven (*M.—Busken Huct*, II, 77) lezen wij: „(Hij) kan u precies vertellen, hoe de zaak . . . in zijn werk is gegaan. Moet ik zeggen: *haar* werk, o goden!”

We mogen niet van de „fouten tegen de geslachten” afstappen, zonder gewezen te hebben op de *regels* waarmee men getracht heeft de willekeur een beetje aan banden te leggen. Die regels heeft men, met verkeerde taal-ideeën, opgemaakt uit de feiten die halve ervaring en oppervlakkig onderzoek hadden gekonstateerd. Langzamerhand begon men de balans wat te flatteren door een aantal uitzonderingen de hals om te draaien. Nu kregen de regels „meer kracht.”

Maar de kreet „willekeur!” kon niet worden gesmoord. En die kreet zàl niet verstommen eer aan 't geknoei een einde is gemaakt.

Dat de onzekerheid onzer taalgeleerden in zake het woordgeslacht¹⁾ ontstaat door het dobberen tussen het gebruik in de beschaafde spreektaal, het gebruik bij oudere schrijvers en het gebruik in verwante talen, mag als bekend worden verondersteld.

Zo heeft men nu een onderscheid gemaakt tussen *de* haring en *den* haring, *de* visch en *den* visch, *de* steen en *den* steen (*het* steen!): en soms zal alleen een nauwkeurig onderzoek (niet van het woord maar van de zelfstandigheid) kunnen uitmaken welk geslacht men volgens de Vries en te Winkel bezigen moet.

Wijffesolifant is mannelik en *mannetjeshyena* is vrouwelik.²⁾ Volgens „de” spraakkunst moet men schrijven; „Wij zagen in

¹⁾ Prof. Rud. Hildebrand, met wie ik in '79 over de zaak sprak, kon niet geloven dat de Nederlanders dikwels *den* en *zij* en *haar* **schrijven**, waar ze, in beschaafde spreektaal, *de* en *hij* en *hem* **zeggen**.

²⁾ Zie b.v. de *Nederl. Spraakk.* van Cosijn-te Winkel, § 118; of Boswijk-Walstra, *Ned. Spr.* 1894, blz. 75: „Wil men bij zelfslachtige diernamen te kennen geven, dat men het mannelijk of het vrouwelijk dier bedoelt, dan voegt men er het woord *mannetjes* of *wijffjes* bij: zoo spreekt [!] men van *eenen wijffjesarend* en van *eene mannetjesmuis*.”

Artis eene woedende mannetjeshyena en eenen buitengewoon tammen wijfjesvink." Dat men van die mannetjeshyena dus zou moeten schrijven „zij verscheurde haar wijfje”, ligt voor de hand; de meeste grammatika's bewaren echter op dit punt een geheimzinnig stilzwijgen.

In veel gevallen meent men het geslacht van een woord te mogen bepalen door te verwijzen naar een ander woord „dat men er bij denkt” of . . . „er bij kan denken.” *Kieviet* en *koekoek* zijn „mannelijk, omdat er de naam *vogel* onder verstaan wordt.” ¹⁾ Maar moesten dan de namen van *alle* vogels niet mannelijk zijn? Is *lijstervogel* en *meesvogel* niet even goed of even slecht als *kievietvogel* en *koekoekvogel*? Is *eend* soms mannelijk, omdat we spreken van *eendvogel*? Zijn *koe* en *schimmel* en *cland* onzijdig omdat er *koebeest*, *schimmelpaard* en *clandhert* onder verstaan kan worden? *Python* vrouwelijk omdat *pythonslang* het is?

Namen van stenen zijn ook al mannelijk omdat men er „het mannelijk woord *steen* bij denkt.” ²⁾ Wie spreekt van *diamant* of *smaragd* of *saffier* of *granaat*, „denkt” dus aan *diamantsteen*, *smaragdsteen*, *saffiersteen*, *granaatsteen*. En wie het heeft over *git*, denkt aan *gitsteen*. Maar waarom is *git* dan vrouwelijk?

Van de *Donau* of de *Taag* „behoort” men te zeggen: „*Hij* is buiten *zijn* oevers getreden. Best. Maar de *Mississippi* en de *Waal* treden buiten HAAR oevers! Het kost moeite om er ernstig bij te blijven; en dat lukt helemaal niet als men de regel leest dat de namen van rivieren mannelijk zijn, „wanneer men er het mannelijke *stroom* of *vloed* bij verstaan kan” en vrouwelijk, „wanneer men er *rivier* of *beek* bij denken kan.” ³⁾ Stel u een klas voor, waarin de belangrijke vraag behandeld wordt of men schrijven moet *de* of *den* Ob. Het antwoord op die vraag wordt afhankelijk gesteld van deze andere: Is de Ob een *stroom* of een *rivier*? De onderwijzer voelt er iets voor, de Ob een stroom te noemen, maar zijn leerlingen halen zegevierend een aardrijkskundeboekje te voorschijn, waarin de Ob wel degelijk en deugdelijk een *rivier* heet. . . .

Er is meer moois. Namen van bergen zijn mannelijk. En men bestijgt dus *den* Jungfrau. En Vosmaer had het mis toen hij op „*de* Ida” schreef ⁴⁾.

¹⁾ Brill, *Nederl. Spraakk.* I², 140.   ²⁾ t. a. p., 142.   ³⁾ t. a. p., 144.

⁴⁾ *Ilias* XVI, 605.

Eigennamen van schepen zijn vrouwelik, omdat . . . nu ja . . . „om de bijgedachte aan *schuit*.” ¹⁾ Dus wie spreekt van de *Tromp*, van de *Zeehond*, van de *Celebes*, denkt eigenlijk aan de *Trompschuit*, de *Zeehondschuit*, de *Celebesschuit*. Men moet derhalve zeggen „de Tromp[schuit] verloor haar masten,” en Weruméus Buning wist het zeker niet, toen hij schreef: „Daar gaat *hij*, de Tromp . . .” (*Een Kritiek Oogenblik*); evenmin trouwens als Hooft: „maar de Hoop, gaande *zynen* gang, raakte . . .” enz. (*Nederl. Hist.*, 22e boek).

Namen van vruchten zijn vrouwelik omdat men er het woord *vrucht* „kan bijvoegen of bijdenken.” ²⁾ Dus de *bes*(vrucht), de *kers*(vrucht), de *pruim*(vrucht) enz. Maar die uitgaan op *oen*, *ling*, *el*, *er* zijn mannelik. Het schijnt dat men dáár het woord vrucht niet bij kan denken. *Peevrucht* gaat, maar *appelvrucht* niet. Intussen, *amandel*, *dadel*, *mispel*, *komkommer* zijn weer vrouwelik. *Komkommervrucht* en *mispelvrucht* kunnen weer „gedacht” worden. ³⁾ Men moet het maar weten.

Van de namen van muziekinstrumenten zou men billikerwijze mogen verwachten dat ze onzijdig waren, daar men er toch ontegenzeggelik het woord *instrument* „bij kan denken”. Niet onwaarschijnlijk heeft men ze echter „als vrouwelike wezens” beschouwd om „de lijdelijke rol die (ze) onder het spelen vervullen” (!) ⁴⁾ En zo zijn ze dan nu vrouwelik . . . op enige uitzonderingen na, waaronder *doedelzak* en *triangel*. Die heeft men blijkbaar niet als vrouwelike wezens durven beschouwen; wat daarentegen weer wél het geval schijnt te zijn met *kontrabas* en *trommel*.

Die geslachtsregeling in onze taal . . . ! Zal men er om lachen? Zal men er zich aan ergeren?

Het een is goed en het ander is goed, als men maar leert inzien dat de tijd gekomen is om te breken met al die dwaze

¹⁾ Cosijn-te Winkel, § 132 en 572.

²⁾ t. a. p., § 132.

³⁾ Als men het bijdenkerijsysteem wat konsekwenster had toegepast in onze grammatika had men nog een groot aantal nuttige regels kunnen maken. Alle namen van dieren, schepen, meubels en kledingstukken b. v. konden onzijdig zijn wegens de bijgedachte aan *dier*, *schip*, *meubel* en *kleet* of *kledingstuk*: *het hond* (e-dier), *het bark* (schip), *het mier* (dier), *het kast* (meubel), *het jas* (kleet) enz.

⁴⁾ Verklaring van L. A. te Winkel in het *Mag. v. Ned. Taalk.* II, 37.

voorschriften, die evenmin aan het spraakgebruik als aan de wetenschap enig recht van bestaan ontleen.

Er is echter in de geslachtekwestie één punt waar de aandacht wel wat meer op gevestigd mocht zijn. Het betreft de vraag: onzijdig of niet-onzijdig. Evenals *de* idee en *het* idee, hoort men *de* proza en *het* proza, *de* epistel en *het* epistel, *de* vuilnis en *het* vuilnis, *de* halsboord en *het* halsboord, *de* schilderij en *het* schilderij, *de* en *het* figuur, *de* fruit en *het* fruit, *de* gordijn en *het* gordijn, *de* en *het* schurft, *de* en *het* sop, *dit* maal en *deze* maal, *dit* keer en *deze* keer, *de* en *het* misdruk, *de* school en *het* school, *de* muziek en *het* muziek, *de* fabriek en *het* fabriek, *de* en *het* karwei, *de* en *het* kwik, *de* en *het* port (van een brief), *de* en *het* boeket, *de* en *het* privilege, *de* omslag en *het* omslag, *de* en *het* blauwsel, *de* en *het* toestel, *de* en *het* machine, *de* koord en *het* koord enz. ¹⁾

Dit zijn zaken die op de school behandeld moeten worden. Het heeft te maken met de taal zelf; met de taal van de leerlingen. En daarom verdienen die woorden die zowel *de* als *het* voor zich kunnen krijgen, te worden bijeengezocht en vollediger dan tot dusver genoteerd. Waar niet mee bedoeld wordt dat men ze op een rijtje uit het hoofd moet laten leren.

De moeilijkheid om te bepalen of een woord mannelik of vrouwelik is, verdwijnt, wanneer men begrijpt dat taal, die goed genoeg is om door beschaafde mensen te worden *gesproken*, ook goed genoeg is om te worden *geschreven*. Waar onze hedendaagse beschaafde spreektaal *de* eist, en *hij*, SCHRIJVE men *de* en *hij*. ²⁾ Wie bang is voor zulke „nieuwigheden” sterke zich aan *oude* zinnen als de volgende: „Doen de Bode *de* Brief ontvangen had,

¹⁾ De *mens* van de mens in 't algemeen; *het mens* van één persoon. — Zie een groot aantal andere voorbeelden in de *Woordelijst* van Kolléwijn, Hettema en de Grave.

²⁾ De *gewoonte* blijkt ook hier een onbegrijpelijke, bijna zou men vrezen onoverwinnelijke kracht te hebben. Eeuwen lang zoeken onze koscjéntieuzen landgenoten in woordelijsten op, of ze woorden die niet mannelik en niet vrouwelik meer zijn, als mannelike zullen verbuigen of als vrouwelike. En wel op voorschrift van personen, die niet onder stoelen en banken steken dat zij het zèlf niet weten. — In de laatste jaren hebben de beste kenners van onze taal (Cosijn, van Helten, Symons enz.) verklaard of toegegeven dat de geslachtsregeling van onze zelfst, naamwoorden (en dús de schrijftaalverbuiging) verkeerd is, ontaalkundig en belachelik. Geen taalkundige van naam heeft het voor de gebruikelike *den-* en *zij-*schrijverij opgenomen. En tòch laat men jaar in jaar uit op alle scholen die even lastige als onjuiste manier onderwijzen!

zoo reisde hy na Eggermont en ging voor *de Hertog* en gaf hem *de Brief*...." ¹⁾

Bijna veertig jaar geleden schreef W. F. Carlebur: „Siegenbeeks *Woordenlijst ter Aanwijzing van de Spelling* is hoogst verderfelik voor onze tale, doordien ze op eene schrikbaarlike wijze de onkunde omtrend de geslachten der naamwoorden vermeerert door niet de redenen op te geven, waarom een woord mannelik, vrouwelik of onzijdig is, en het geslacht eens woords kort af door een *m.*, *vr.* of *onz.* aan te duiden en daardoor den schrijvenden er aan te wennen in slaafsche navolging een woord een der geslachten toe te kennen. En de uitkomst heeft zulks dan ook genoegzaam bewezen: dank Siegenbeeks „*Woordenlijst*” weten Nederlands professoren en studenten, taal- en letterkundigen, schoolmeesters en scholieren de meeste woorden niet in het vereischte geslacht te schrijven, ten zij ze bij elk woord deze of gene geslachtlijst opslaan.” ²⁾

Al valt er op de redenering heel wat aan te merken, al wordt Siegenbeek hier ook te zwaar beschuldigd, het feit dat Carlebur aan het eind van zijn zin mededeelt, is van gewicht, ook omdat er uit blijkt hoe men zich van het hinderlik gesukkel met de geslachten *bewust* kon worden, zonder te vermoeden dat ouders en grootouders en overgrootouders aan dezelfde kwaal hadden geleden.

Ook waar het de verbuiging van adjektieven en voornaamwoorden betreft, dient het begrip „fout” wat verhelderd te worden. De grammatika's geven dikwels voorschriften zonder meer; en komen er verklaringen bij, dan zijn die niet altijd „afdoende.”

Zo „moet” men schrijven „van Lodewijk den Heiligen,” „aan Willem den Goeden” enz. enz. De nieuwere spraakkunsten zijn, naar ik meen, op dit punt eenstemmig. ³⁾ Nu wil ik mij niet verdiepen in de vraag of het voor hun, die vasthouden aan een afzonderlike schrijftaalverbuiging *beter* is die *n* al of niet weg te laten, maar er alleen op wijzen dat verscheiden autoriteiten van

¹⁾ *Een schoone Historie van de Ridder Malegijs*, 9. (Amst., Wed. Jacobus van Egmont).

²⁾ *Het Spelling- en Taalstelsel van Bilderdijk, Siegenbeek enz., vrijmoedig beoordeeld*. Blz. 70, 71. De spatiëring is van mij.

³⁾ Vgl. echter Jacobs-Koenen, *Ned. Spr.* II, blz. 107. Opm. 1.

die *n* niet willen weten. Prof Verdam schrijft b.v.: „onder den bekenden Theodorik den Grooten,”¹⁾ prof. de Vries: „ten tijde van Lodewijk den Vrome en Karel den Kale.”²⁾

Het is goed dat men leert inzien hoe glibberig het terrein van de verbuiging is, wanneer men afwijkt van de weg door de beschaafde spreektaal gebaad! Daar is, om nog eens iets te noemen, die *n* van het bijv. nw. *purperen*. De woordelijst van de Vries en te Winkel kent *purper* alleen als substantief; het adjektief luidt *purperen*. Dus: „een *purperen* kleed” enz., wat men dan ook doorgaans geschreven ziet. En toch — men zegt naar ik meen meestal *purpere*; bovendien, niets is gemakkelijker dan te bewijzen dat *purper* wel degelijk als bijv. nw. voorkomt. Men hoort altijd: „haar wangen waren *purper*” (nooit *purperen* en nog minder *van purper*); „die kleur was niet rood of paars, maar *purper*” enz. Tegen „*purpere* wangen,” „het *purpere* kleed” valt dus redelijkerwijze niets in te brengen, zelfs niet van het standpunt der ouderwetse grammatika.³⁾

Bij de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden wijzen wij even op het vrouwelijk meervoud, waar ieder zegt *hun* (pers. vnw. ook *ze*; bezitt. vnw. ook *d'r 'r*) en waar voor de schrijftaal *haar* is voorgeschreven.

Maar aan dit voorschrift storen zich nagenoeg alleen onderwijzers; auteurs doen het gewoonlijk niet.⁴⁾

Wat de verbuiging van de betrekkelijke voornaamwoorden betreft, zijn de grammatika's ook eenstemmig.⁵⁾ *Die — wiens — wien — dien*, enz. „*Men mag tegenwoordig niet meer de accusatieven WIEN en WIE gebruiken, wanneer er geen voorzetsel voorafgaat*” (Cosijn-te Winkel § 208). *Dien* of *die* in de datief wordt eveneens afgekeurd. „Het mag niet.” Maar waarom dan toch niet? In 't Middelnederlands was *die(n)* de gewone datiefvorm („Achilles quam, *dien* 't wel behaghet”, *Troyen*, ed. Verdam 2108); bij Vondel komt zowel *wie(n)* als *die(n)* voor: „Ga, zoeck een, *die*

¹⁾ *Geschied. der Ned. Taal*, blz. 15.

²⁾ *Tijdschr. v. Ned. Taal en Letterk.*, VII, 99.

³⁾ Van Dale vermeldt *purper* als bijv. nw. Wie *purperen* voorschrijft, wil het blijkbaar nog als een *stoffelijk* bijv. nw. beschouwd zien.

⁴⁾ Een enkel voorbeeld. Dr. G. Kalf, *Geschied. d. Ned. Lett. i. d. 16^e eeuw* (II, 305): „Daar zijn wel gedachten in dit stuk. Maar hoe traag is *hun* gang.”

⁵⁾ Met 'n enkele uitzondering. Van Helten geeft de vormen *die(n)* en *wie(n)* voor datief en akkusatief. Ook F. G. Bos in *Neerlands Taal*.

het lust uw jammerklacht te hooren" (*Leeuwendalers* vs. 431); bij Ant. van der Goes lezen we: „Dat tuig d'alziende zon, *die* 't bloet in 't aenzicht spatte" (*Ged.* 1685, blz. 31).

Maar, waar het eigenlijk alléén op aankomt, de hedendaagse beschaafde spreektaal weet niets van dat naamvalsverschil tussen *wie(n)* en *die(n)*. En auteurs die niet in de boektaalkluisters gevangen zitten, storen er zich ook niet aan: „Ik houd niet van weldadigen *dien* het weldoen niet aardig afgaat," schrijft Haverschmidt (*Familie en Kennissen*, 1876, blz. 195). Ook de schrijvers van de Romantiek van omtrent 1850 zijn gewoon *die* en *wie* door elkaar te gebruiken. Maar misschien heeft men liever voorbeelden van iemand die „every inch" een autoriteit is op taalgebied. Zie hier *wien* voor *dien* bij prof. M. de Vries: „Door knagende achterdocht gekweld, ontwijkt en schuwt hij nu den vriend, *wien* hij vroeger altijd gezocht en geëerd had" (*Ts. van Ned. T. en Letterk.* VII, 108). „Eduard, *wien* de heer van Couchi had doorstoken" (ald. 113).

Wien! En — men mag immers „de accusatieven *wien* en *wie* niet gebruiken, wanneer er geen voorzetsel voorafgaat"? (Cosijn-te Winkel, § 208. Vgl. Terwey, Jacobs en Koenen, de Groot, Boswijk en Walstra, den Hertog enz. enz. enz.) Het zou grappig zijn als het niet zo bedroevend was. De spraakkunst geeft voorschriften die *niet* op het spraakgebruik gegrond zijn ¹⁾ en waar onze beste schrijvers, voor zover ze een oordeel durven hebben over die dingen, zich *niet* aan houden — en men doceert toch jaar in jaar uit, wat ieder beschaafd Nederlander weten kan dat maar half juist is!!

Over 't algemeen offeren de spraakkunstenaars te veel aan de neiging om verouderde vormen te laten doorgaan voor nog gebruikelijk en alléén-goed. Als onjuist wordt afgekeurd wat algemeen gebruikelijk en dus, strikt genomen, alléén-goed is. Men wil dat nu nog geschreven wordt „hij viel op den grond" omdat die *n* enige eeuwen geleden werd uitgesproken; „de man *wiens* kind" . . . heeft men te schrijven, en „de man die z'n kind" deugt niet. Het is plat. Maar nu luistere men eens naar de taal van welopgevoede Nederlanders! Nooit hoort men dat

¹⁾ Daarvan nog een sterk voorbeeld: Volgens Cosijn-te Winkel (§ 215) luidt *ieder* en *elk* „in den eersten naamval mannelijk van personen *ieder*, *elk*, maar overigens *iedere*, *elke*, dus *ieder man*, maar *iedere hand*, *iedere boom*." Verkeerd zou dus zijn: *iedere man*, *iedere jongen*, *iedere knecht*!!

wiens gebruiken door iemand die natuurlijk spreekt, terwijl niemand meer kan buiten dat *die z'n!* Van het bijv. nw. *moe* „bestaat geen komparatief”, al is *moeier* algemeen gebruikelik. *Akte* heeft alleen het meervoud *akten*; *aktes* bestaat niet; *groentes*, mv. van *groente*, nog veel minder!

Maar — zal misschien iemand vragen — moeten we dan niet trachten fouten te verbeteren? Zullen we woorden, door verwarring ontstaan, niet door goede vervangen en verloren vormen weer in gebruik stellen?

Vormen gaan verloren, wanneer de spraakmakende gemeente ze niet meer gebruiken wil. Wie ze nu toch aan het grote publiek tracht op te dringen, doet nodeloze moeite. Wij geven een klontje suiker *aan het paard* en niet meer *den paarde*. En wanneer iemand het eerste zou willen afkeuren en het laatste voor alleenjuist verklaren omdat men in vroeger eeuwen *den paarde* zei, zouden we eenvoudig antwoorden: „M'n goeie meneer, wij Nederlanders van de negentiende eeuw spreken Nederlands van de negentiende eeuw; en wij hebben ons daarbij even weinig te storen aan het Nederlands van de vijftiende of zestiende eeuw, als onze voorvaderen uit die tijd zich stoorden aan het Nederlands van de twaalfde eeuw.”

Fouten verbeteren is zeker heel nuttig. Maar wie dat doen wil moet eerst goed weten wat fouten zijn. Heel veel mensen noemen een vorm fout, wanneer ze kunnen aantonen dat die vorm vroeger *anders* luidde. „Hij gaf *die* kinderen wat”. Fout, zegt de ouderwetse onderwijzer; het moet zijn *dien*. Waarom? Als het antwoord niet luidt „omdat ik het zo geleerd heb”, zal het zijn „omdat de derde naamval meervoud vroeger op een *n* uitging”. Vroeger, ja; maar *nu*? Iedere vorm is uit een vroegere ontstaan, en die vroegere *wéér* uit een vroegere. Zijn dan *al* onze vormen (en woorden) fout?

Men zal misschien toegeven dat het nu eenmaal in de aard der „vormen” ligt om af te slijten. Dat *de* en *die* voor *den* en *dien* in de derde naamval meervoud er dan ook desnoods nog *dóórkan*¹⁾; maar dat men vooral heeft te waken tegen *verwarring*. „Verkeerde” woorden en „verkeerde” vormen dienen door betere te worden vervangen.

Maar als we die kant eens werkelijk uitgingen — wat 'n jammerlijk geknoei zou dat geven!

¹⁾ Diezelfde „men” zal echter blijven vasthouden aan de *n* in 't mannelik enkelvoud!

Het lidwoord *het* b.v. zou verbannen moeten worden om weer plaats te maken voor *dat*; *het*, als lidwoord, is immers door „verwarring” ontstaan! *Hen* diende evenals *hun* te worden afgekeurd. *Diens* en *wiens* behoorden de *n* te verliezen. Het wederkerende *zich* moest verdwijnen; *kalveren*, *liederen* enz., zouden de overbodige *en* moeten missen. Vormen als 's *weeks*, 's *maands*, *moeders* (kind) kregen hun afscheid. *Gegeten* zou moeten veranderen in *geëten*, *wij worden* in *wij werden* en *wij werden* in *wij worden*; *wij kunnen* moest zijn *wij konnen*; *wij bonden*, *wij banden*; *ik wil*, *ik wille*; *hij is*, *hij ist*; *ik ben*, *ik bem*.... *Schoren* zou niet deugen, en *zwoeren* niet en *spugen* niet en *geheven* niet en *houden* niet.... *Bakken*, *bannen*, *vouwen*, *spannen* enz. moesten een sterke verleden tijd hebben, *vroeg* zou *vraagde* moeten zijn, *gewezen*, *gewijsd*.... En de ene tijd zou niet voor de andere gebruikt mogen worden, en de aantoonende wijs niet voor de aanvoegende. En woorden als *schoen*, en *teen* en *ui* (en alle andere...!) zouden niet deugen. En *geen een* zou onzin wezen (*geen* betekent immers al *niet een*!) en men zou niet kunnen spreken van *een beste vent* en *een allerliefst kind*....

Wèl beschouwd zou niets door de beugel kunnen. Geen buigingsvorm, geen woord, of het is ontstaan uit een andere vorm en ten opzichte dáárvan „fout.” Zijn oorspronkelijke vorm heeft geen enkel woord behouden; en de alleroorspronkelijkste vormen kennen we niet eens. De ene komt uit een andere voort, die weer uit een andere en zo verder. Waar het begin ligt weten wij niet. Wij kunnen dus alleen konstateren dat een reeks van veranderingen zich eindelijk in het duister verliest.

En in plaats van de bewering „vroeger deed men het goed en nu fout,” past alleen de verklaring: „vroeger deed men het anders dan wij 't nu doen”.

Niet in overeenstemming mèt, of afwijking van andere vormen ligt dus het criterium van goed en fout, maar enig en alleen in *het gebruik*. Wat gebruikelijk is in beschaafd Nederlands, is goed. Nù zegt ieder *aangewezen* en niemand zegt meer *aangewijsd*; daarom is „aangewijsd” nù fout al was het vroeger de gebruikelijke, de juiste, de goeie vorm. En zo is het b.v. niet onmogelijk dat *neergelegen* het verleden deelwoord wordt van *neerleggen* en dat *neergelegd* eenmaal fout zal zijn.

Wie dit inziet, zal niet alleen aan de beschaafde spreektaal meer invloed op de schrijftaal willen „gunnen”, maar die

invloed *eisen*. Hij zal begrijpen dat het even dwaas is, te schrijven *gij kwaamt* in plaats van *u kwam* of *je kwam*, als om *gezwaren* te schrijven voor *gezworen*, of *gedenk zijns* voor *denk aan hem*.

Wie archaïsmen gebruikt (niet met een artistiek doel maar uit pure ouderwetsigheid) helpt z'n taal verknoeien. Hij zegt wat hij te zeggen heeft niet met *zijn* woorden, niet met de woorden van zijn eigen taal, maar in 't gunstigste geval met de woorden van z'n voorouders. Als hij sprak tegen zijn voorouders en niet tegen z'n tijdgenoten zou daar iets voor te zeggen zijn, maar nu...

Dus — als men bij 't verbuigen en vervoegen maar niet aan de spraakkunst denkt, doet men 't van zelf goed?

Voor *wie beschaafd spreekt* luidt het antwoord: ja.

Hij zal niet *den* en *wien* en zo iets schrijven waar onze grammatika's beweren dat *den* en *wien* moet staan; maar hij zal de vorm gebruiken die in de beschaafde spreektaal wordt gebezigd; en die vorm is in de grond van de zaak voor ons de ENIGE JUISTE. Hij zal weten of hij *de* moet schrijven of *het*; *die* of *wie*; *hij* of *hem*; *ieder* of *iedere*; *gepluisd* of *geplozen*; *portiers* of *portieren*, evengoed als hij *bank* weet te onderscheiden van *stoel*, *beker* van *glas*, *roepen* van *schreeuwen*.

Wie beschaafd spreekt, zal evenmin in de fouten vervallen van de halfgeleerden die schrijven „hebt je”, „kunt je”, „het leek eenen vogel” en zo wat, als in die der onbeschaafden die menen dat het is *meheer* en *uwes* en *hep-ie* (heeft ie).

Hier en daar zal wel eens een kleine strijd losbreken over de vraag: beschaafd of niet-beschaafd.

Zou het b.v. bij ontwikkelde mensen gebruikelijker zijn, te zeggen: *Ik heb het er zelf neergelegen* of *neergelegd*? *Ik kon hem al toen hij nog een kleine jongen was* of *ik kende*? *Hij schee er mee uit* of *hij scheidde er mee uit*?

Ik geloof dat het antwoord zou moeten luiden: men ga na, in zijn eigen kring, hoe men spreekt. En wanneer men voelt, dat het een beetje aanstellerig wezen zou, te zeggen: „ik zag dat het toch niet hielp en daarom *scheidde* ik er maar mee uit”, dan kan men het er gerust voor houden, dat *scheiden*, een sterk werkwoord dat gedeeltelijk zwak is geworden, weer naar de kant van de sterke is overgelopen, maar niet precies is aangeland bij het bataljon waar het oorspronkelijk bij diende.

En omgekeerd: komt iemand uit een streek waar *scheidde uit* nog niet door *schee uit* verdrongen is — in de beschaafde spreektaal altijd — dan zal hij zich natuurlijk aan *scheidde* houden. Zo is het ook met *liggen* en *leggen*. Verwarring tussen die twee! Het klinkt de grammaties geschoolde Nederlander als iets barbaars in 't oor. Toch zegt diezelfde man misschien tienmaal op een dag: „Ik heb het hier zelf neergelegen”; „waarom lag (of lei) je 't ook bij 't open raam”. Bovendien — het dateert niet van gisteren, dat men *leggen* voor *liggen* zegt en *lag* voor *legde*. In 't Middelnederlands komt het al voor (zie b.v. Helten's *Middelnederl. Spraakk.*, 232), bij Vondel en z'n tijdgenoten komt het voor, bij Wolff en Deken, bij... ja, bij welk goed auteur *niet*?

Het is dus al 'n oud zeer. En de school is zelfs in deze eeuw niet in staat geweest om te scheiden wat het *gebruik* vermengd heeft. Al wil ik nu aan niemand de *raad* geven om *liggen* en *leggen* dooreen te gebruiken als hij ze onderscheiden kan, ik wil er toch even op wijzen dat wij niet met felheid moeten aanvallen op 'n heel gebruikelijk *gelegen* dat optreedt als plaatsvervanger van *gelegd*.

IV.

Syntaxis. Woordekeus.

Een enkel woord over de syntaxis. Ook hier geldt de regel: *goed is, wat men in de beschaafde spreektaal zegt.*

Maar daarom hoeft het nog niet *mooi* te zijn. Wij moeten hier tussen goed en mooi wèl onderscheiden. Er zijn voorbeelden genoeg dat taalkundigen volkomen korrek schrijven en toch lelik. Omgekeerd wijken alle auteurs die mooi schrijven in meer of minder opzichten af van de voorschriften der grammatika (natuurlijk!) en ook van het algemene gebruik.

De taal wordt niet alleen gebezigd door praktiese mensen die elkaar wat hebben te zeggen, maar ook door kunstenaars die in taal nog heel iets anders zien dan gewone lui. Nu ligt het voor de hand dat men aan de taal verschillende eisen te stellen heeft naar gelang men 'm met een prakties dan wel met een artistiek doel wil bezigen. Wat nu de *scholen* betreft, daar mag men eens *wijzen* op artistieke taal, *onderwezen* wordt die er niet. En alleen bij artistieke taal treedt de vraag *mooi* of *niet-mooi* op de voorgrond.

Onderwijzers die de gewone, algemene taal te doceren hebbe n

richten de blik op de grens tussen *goed* en *niet-goed*. Zoals wij reeds zeiden: goed is, wat overeenkomt met het gebruik in de beschaafde spreektaal.

Daaruit volgt niet, dat iemand die een vorm bezigt die men nooit *hoort*, of een woord dat in de spreektaal niet voorkomt, per se een fout maakt. Wie, *om zich mooier of nauwkeuriger uit te drukken*, van archaïsmen of neologismen gebruik moet maken, heeft daartoe, in 't algemeen gesproken, alle vrijheid.

Maar het is iets anders, de vrijheid te eerbiedigen en 'm aan te preken.

Dichterlike behandeling van de taal vloeit voort uit iemands individualiteit, uit zijn persoonlijke opvatting, uit *zijn* wijze van zien en voelen. Dit valt dus — ik herhaal het — alleen *zóver* in 't kader van het onderwijs, dat men op het individuele in grote dichters opmerkzaam maken kan. Maar men abstrahere uit het individuele van verschillende auteurs geen „regels” voor huis- en schoolgebruik!

De taal waarvan de leerlingen zich mondeling en schriftelijk moeten leren bedienen, is de taal van het dagelijks leven, de *algemene* ¹⁾ taal. Dus niet de taal van boekezinnespreekende redenaars, ook niet die van artiesten, en ook niet die van onze voorouders. De *algemene taal*, waarvoor de regel geldt: Schrijf ²⁾ zoals je in beschaafd gezelschap spreken zou. — Wie zich aan die regel *houdt*, schrijft goed, ook al leert de schrijftaal-grammatika anders. Maar wijkt men van die regel af, dan is er, om te beoordelen of er fouten zijn gemaakt, smaak en taalkennis nodig.

Een paar voorbeelden ter toelichting. *Niets als, groter als*, zullen bij de hier verdedigde wijze van beschouwen niet voor verkeerd kunnen gelden. Nog niet zozeer omdat er histories niets tegen is in te brengen en verschillende schrijvers zich niet aan het „voorschrift” hebben gestoord, als wel omdat de beschaafde spreektaal *als* na *niets* en na komparatieven niet afkeurt.

De grammatika noemt een uitdrukking als „die man, *waar* je me *van* vertelde” niet navolgenswaard oftewel slordig. Maar in de beschaafde spreektaal is die uitdrukking ten minste even gebruikelijk als *van wie*. Waarom dan af te keuren?

Dikwels verlangt men — met onrecht — dat een uitdrukking

¹⁾ *Algemeen* hier genomen als tegenstelling van de veel meer individuele kunstenaarstaal.

²⁾ Dit *schrijf* doelt niet zozeer op spelling als wel op wordekeus, woordvorm en konstruktie.

naar onze begrippen volkomen logies zal zijn. *In lichte laaie vlam* heet fout; *van nul en gener waarde* heet fout; *korte wetten maken* heet fout. Maar konsekwent is men natuurlijk niet in die afkeurderij. *Gouden oorijzer* en *koperen blikje* worden toegelaten. *Brekende waar* is fel bestreden (en met sukses!), door mensen die er niet aan dachten dat *vallende ziekte*, *roerende goederen*, *ijlende koorts*, *stilzwijgende voorwaarde* om precies dezelfde (ongegronde) reden afgekeurd zouden moeten worden.

Op dit laatste punt zijn de meeste grammatika's tegenwoordig nogal liberaal. Maar sommige keuren *de drie eerste* af, omdat er maar één eerste kan zijn! Zij bedenken niet dat „de eerste drie” aan een „tweede drie”, dus aan een indeling in drieën doet denken, wat in de meeste gevallen ook als onnauwkeurig zou moeten worden verworpen.¹⁾ Och nee, niet de logika beslist, maar eenvoudig het gebruik.

Tegen „tot en met” wordt op logiese gronden ook al geijverd: *tot* iets, zo zegt men, sluit *met* iets uit. Dat is nu vooreerst onwaar. In zinnen als „hij bracht het tot kolonel”, „hij kwam niet verder dan tot Haarlem”, zijn het kolonelschap en Haarlem inbegrepen; beide werden bereikt. Maar dat is de hoofdzaak niet. Waar het op aankomt is dit: *tot en met* is een uitdrukking die men nodig heeft en die iedereen begrijpt. Al was ie nu even „onlogies” als „gouden oorijzer”, we zouden er toch niet buiten kunnen. Maakte iemand er aanmerking op, dan zouden we antwoorden: evenmin als u bij *oorijzer* denkt aan *oor* en aan *ijzer*, evenmin hoeft u bij *tot en met* te denken aan *tot* en aan *met*. „*Tot en met* zeven” is eenvoudig: zeven *inbegrepen*.

Dat *ouderdom* niet alleen *hoge leeftijd* maar ook alleen *leeftijd* betekent, wordt door veel spraakkunstenars en stijloefenaars niet opgemerkt; vandaar dat uitdrukkingen als „in de ouderdom van vijf jaar”, „een gebouw van geringe ouderdom” heel wat aanstoot vinden. Als we dat logies paadje maar braaf aflopen, komen we er toe om aan een kind te vragen: „hoe *jong* ben je?” in plaats van „hoe *oud* ben je;” en 's morgens bij 't opstaan: „hoe *vroeg* is het?”

Maar we zouden afdwalen. Om op ons chapter terug te komen: Fouten tegen de syntaxis vindt men, behalve bij verwarde denkers, vooral bij mensen die menen dat schrijftaal heel wat anders

¹⁾ Vgl. *Taal en Letteren* II, 105, 106.

dan spreektaal behoort te zijn; dat men om fatsoenlik en netjes te schrijven, er zekere kunstigheid bij te pas moet brengen.

Zo schrijven ze b.v. „het doet mij genoeg, mijn voorstel u aangenaam is”; of: „uw brief heb ik ontvangen en zijn wij allen gezond”; of: „bestellingen worden beleefdelyk verzocht zo tydlig mogelijk te ontvangen”; of: „hij zal het zeker doen, tenware gij het hem niet afraadt” enz.

Wie geleerd heeft naar beschaafde spreektaal te *luisteren*, zal van zelf zulke fouten vermijden.

Misschien — ik hoop van niet — denkt een van mijn lezers: maar als onze taal op *die* manier onderwezen moet worden, is er voor de onderwijzers eigenlijk niets meer te doen!

Wie dat meent, is nooit aan het ware, het ontwikkelende taalonderwijs toegekomen.¹⁾

Ook ten opzichte van *woordekeus* is het zaak, niet veel voorschriften te geven. De eerste eis is en blijft natuurlijk *juistheid*. Waar weer op gewezen dient te worden is dit: woorden die *goed* zijn in de beschaafde spreektaal, mogen in (gewone) schrijftaal niet worden afgekeurd.

Je, jij, jou, jelui, jullie wordt door elk beschaafd Nederlander gezegd. „Weet *jij* er ook niet van?” „Ik dacht dat ik het aan *jou* had gegeven.” „Waar zijn *jelui* geweest? — Ten onrechte wil men die woorden buiten de schrijftaal houden. Dat men ze niet bezigen moet waar de beschaafde spreektaal *U* verlangt, spreekt van zelf.

Voor *asjeblijft* leest men meestal *als het u belijft*. Tegen in zinnen als „hij was heel aardig tegen me” gaat men vervangen door *jegens!* *Rooie* en *ouwe* durven de meeste mensen, die *nooit* „rode” en „oude” zeggen, niet schrijven.

Helemaal hoeft in de schrijftaal natuurlijk niet veranderd te worden in *geheel en al*, wanneer het geen afkeuring verdient in de spreektaal. Toch zijn er niet weinig auteurs die plichtmatig menen te handelen door een zin als: „Ben je nu weer helemaal beter?” te verschrijftalen in: „Zijt gij tans weder geheel en al hersteld?” Natuurlijk wil hiermede niet gezegd zijn dat die woorden *weder*

¹⁾ We verwijzen hem naar Kalf's *Onderwijs in de Moedertaal* en v. d. Bosch z'n *Pleidooi*.

en *geheel en al* en *hersteld* niet goed zouden wezen. Maar ze moeten niet staan naar de alléénheerschappij.

Hoe komt het, dat mensen die vlot en vloeiend kunnen spreken, die misschien niet *mooi* spreken, maar dan toch duidelijk — dikwels niet in staat zijn enige regels op draaglike manier te schrijven?

Het antwoord is gemakkelijk te geven.

Onze schrijftaal wemelt van spellingkunstjes; heeft een ingewikkeld verbuigingsstelsel dat de spreektaal mist, en eist — naar de gewone opvatting — het gebruik van woorden die in de beschaafde spreektaal niet voorkomen.

In plaats van de kinderen beter te leren spreken en ze dan te laten opschrijven wat ze zeggen — *en net zo als ze het zeggen*; in plaats van ze zodoende te oefenen in waarnemen, in vóórstellen, in nauwkeurig denken, dwingt men ze, hun gedachten te persen in de niet-passende woorden en uitdrukkingen van àndere lui. En daar komen dan al die voetangels en klemmen van onze schrijftaalgrammatika nog bij. Is het te verwonderen dat de les in nederlandsche taal zo dikwels vervelend wordt gevonden en dat de resultaten zo droevig zijn?

Multatuli doelde op dit alles, toen hij schreef: „Wij hebben school gegaan en op die school onze taal verleerd, en zóó is letterkundige onnatuur onze natuur geworden dat we vaak meenen buitensporig te zijn, waar we terugkeeren tot eenvoud.”¹⁾

¹⁾ *Brieven v. Multatuli (M. — Busken Huet, 2^e deel, 1893, blz. 79).*

(*Taal en Letteren*, 1894).

ONZE VOORNAAMWOORDEN.

EEN HOOFDSTUK UIT DE GRAMMATIKA VAN DE
NEDERLANDSE SPREEKTAAL.

De nederlandse spraakkunsten houden zich maar voor een klein gedeelte bezig met de nederlandse *spreektaal* ¹⁾. Zij behandelen bijna uitsluitend de schrijftaal. Ook wel eens een zeker iets dat noch spreek- noch schrijftaal is: een verouderde quasi wetenschappelijke poespas, waarvan geen enkel Nederlander, zelfs niet de meest verstokte konservatief, ooit in zijn geschriften gebruik zal maken.

Wie nu meent dat hij z'n taal moet leren uit taalboekjes, krijgt natuurlijk allerlei gladverkeerde voorstellingen. Hij komt er toe, de spreektaal te beschouwen als iets wat in de grond van de zaak verkeerd en verbasterd is; als een taaltje waar men zich eigenlijk voor moest schamen. Hij vindt dat we met ons spreken op de verkeerde weg zijn en droomt van een toekomst waarin men niet alleen *schrijven* maar ook *zeggen* zal: „Gijlieden zult heden te één ure met den trein van hier vertrekken? Gedenkt mijner als gijlieden in den vreemde vertoeft” ²⁾. Ernstige pogingen om dat ideaal te bereiken wendt hij evenwel niet aan. Hij ziet tot zijn verwondering en zijn ergernis dat de mensen hem uitlachen, zodra hij zijn schrijftaal gaat spreken. En nu hoopt hij maar op leerplicht: als dan alle onderwijzers de kinderen dwingen om *den* en *dien* en *hunnen* en *gij waart* en *gij hielpt* en *gij spraakt* te zeggen, en als de leerlingen zich dan ook thuis daar braaf in oefenen en de leermeesters worden van hun ouders — dan breekt

---

¹⁾ Cosijn-te Winkel verklaart uitdrukkelijk: „De *spraakkunst* (*grammatica*) dient om de *schrijftaal* zooveel mogelijk te leeren kennen, begrijpen en gebruiken.” (§ 7.)

²⁾ Men leze C. P. Brandt van Doorne's Kluchtspel: *De Spreektaalveredelingsbond*.

de gouden eeuw voor de nederlandse spraakkunst-taal toch eindelijk aan!

Het wordt tijd dat men beter leert zien wat en hoe onze taal is. Het wordt tijd dat men de beschaafde spreektaal, de taal die het meest onze belangstelling verdient, eens wat nauwkeuriger bekijkt, dan zal het vooroordeel dat velen tegen die taal hebben, vanzelf verdwijnen. „De spreektaal is plat”, wordt gezegd. Maar is er geen middelweg tussen plat spreken en boeketaal spreken?

„In de spreektaal is *alles* geoorloofd” heet het. Zo mag het schijnen wanneer men de spreektaal toetst aan de regels waaronder de schrijftaal zich kromt; wanneer men niet weet dat de spreektaal z'n eigen wetten heeft; z'n wetten, waar geen beschaafd persoon tegen zondigt in 't *spreken*, maar die verkracht worden zodra men z'n woorden *opschrijft*!

„Van *beschaafde spreektaal* kan geen sprake zijn”, hoort men verder beweren, „wanneer de grenzen tussen die beschaafde taal en het dialect niet volkomen duidelijk zijn aangewezen. En dat is tot dusver niet gebeurd.”

Het is zeker waar dat er meermalen verschil kan bestaan over de vraag: beschaafd of niet-beschaafd. Maar wie op grond hiervan het verschil tussen beschaafde spreektaal en dialect wil loochenen, moet om dezelfde reden het bestaan ontkennen van de Congostaat of van de Poolzeeën.

Is aan de ene kant van de beschaafde spreektaal uitgesloten al wat plat, dialecties, provincialisties klinkt, aan de andere kant mag men er niet toe rekenen de uitdrukkingen die alleen voorkomen in „de” schrijftaal, daaronder begrepen de „gesproken schrijftaal” waarvan redenaars — vooral kanselredenaars — zich nog gaarne bedienen.

Aan het bestuderen van de beschaafde spreektaal is nog weinig gedaan. En toch is die studie zo dankbaar! Materiaal is er ruimschoots; en dat ligt bijna helemaal in ons bereik. Hier is een terrein, bij uitnemendheid geschikt voor onderwijzers om waar te nemen, te verzamelen, te groeperen.

Als men eenmaal de spreektaal-grammatika onderwijst op de school, kunnen ook de leerlingen eindelijk eens leren begrijpen wat grammatika nu toch eigenlijk is.

Wat ik op de hier volgende bladzijden meedeel, zal natuurlijk wel voor aanvulling en verbetering vatbaar zijn. Voor opmerkingen houd ik mij aanbevolen.

Nog een enkel woord over de kwestie plat of niet-plat. Men moet er verdacht op zijn dat sommige woorden en vormen, *al worden ze ook door ieder gebruikt*, plat schijnen wanneer men ze voor 't eerst geschreven of gedrukt ziet. Wie zich daardoor niet wil laten influenceren, vrage niet „staat het plat?” maar „klinkt het plat?” Dit laatste is het geval wanneer men een uitdrukking in beschaafd gezelschap niet gebruikt; het eerste is veelal het gevolg van de dwaze gewoonte om zonder grond sommige woorden uit de schrijftaal te bannen en door andere te vervangen. Hier verwarre men dus niet „plat” met „vreemd voor 't gezicht”.

PERSOONLIKE VOORNAAMWOORDEN.

Pers. voornw. van de 1^e persoon.

Enkelvoud.

Subjektvorm: *ik, 'k, (ikke).*

Objektvorm: *mij, me, (mijn).*

Meervoud.

wij, we, (wijlui).

ons.

Krijgt het woordje *ik* geen nadruk, dan wordt de *i* dikwels toonloos; men kan dan in plaats van *i* een apostrofe schrijven: *Toen ben 'k maar weggegaan. 'k Heb er nooit van gehoord. — Ikke* wordt vooral door kinderen gebruikt. Het heeft een plat tintje. *Wie wil er wat hebben? Ikke!*

De genitief van de pers. voornw. komt niet meer voor. Men zegt: *denk aan mij*, en niet: *gedenk mijner*; *hij is me niet waard*, en niet: *hij is mijner niet waardig*; *ik ga veel liever om met mijn gelijken* en niet: *met mijns gelijken*. Wat hier gezegd is van de tweede naamval van het pers. vnw. v. d. 1^e pers. enkelv., geldt ook voor de andere personen en ook voor het meervoud.

Naast *mij* bestaat de toonloze vorm *me* en de betoonde (enigszins plat klinkende) vorm *mijn*: *Blijf er af, 't is van mijn! Kom jij maar bij mijn.*

Opmerk. Staat *ik* achter de verl. tijd van een zwak werkwoord, dan wordt dikwels een *n* ingelast: *toen hoorde-n-ik, geloofde-n-ik, droomde-n-ik, verbeeldde-n-ik me*, enz.

We is de klemtoonloze vorm.

Wijlui heeft altijd de nadruk. Het komt hoogst zelden voor:

Als wijlui hem niet helpen komt er niets van: anderen zullen 't niet doen.

Een enkele maal hoort men *me* voor *we*: „Dan *zulleme* (voor *zullen we*) ¹⁾ het anders moeten inrichten.” Zo ook *hebbeme*, *moeteme*, *benneme* enz. Maar alleen in losse, vrij platte omgangstaal.

Pers. voornw. van de 2^e persoon ²⁾).

Enkelvoud.

Meervoud.

Beleefdheidsvorm.	Vertrouwelijke vorm.	Beleefdheidsvorm.	Vertrouwelijke vorm.
<i>Subjektv. u;</i>	<i>jij, je.</i>	<i>u;</i>	<i>jullie, jullui, jelui, je.</i>
<i>Objektv. u;</i>	<i>jou, je.</i>	<i>u;</i>	<i>jullie, jullui, jelui, je.</i>

Bij *u* kan het werkw. zowel in de tweede als in de derde persoon van de tegenw. tijd staan: *u hebt, u heeft; u bent, u is; u zult, u zal; u kunt, u kan; wilt u? wil u? moogt u? mag u?* Enz.

In de verleden tijd gebruikt men bij *u* de derde persoon: *u was, u kon, u wou, u sprak, u zat, u lag, u kwam, u vroeg* enz. Naast *u* zou ook *u zoudt*.

De vormen *jij*, (*jou*) en *je* (korthedshalve de vertrouwelijke vorm genoemd) bezigt men tegenover personen met wie men vertrouwelijk omgaat en op een voet van gelijkheid staat; verder tegenover kinderen en veelal tegenover mensen uit mindere stand: dienstboden, werklieden, arbeiders enz.

Naast *jij* en *jou* (*u*) ³⁾ staat *je* als klemtoonloze vorm.

In grammatika's wordt soms ten onrechte beweerd dat *jij* en *jou* plat zouden zijn. Jacobs en Koenen, *Nederl. Spraakk.* 2^e ged. blz. 112: „Ook (hoort men) het platte *jij* in den 1^{en} nvl. enkelvoud. *Jou* hoort men in de zeer platte spreektaal.” Ook de minst-platte en meest-beschaafde vader vraagt aan z'n zoon: „Is dat van jou?” „Weet jij er niets van?”

Als regel mag men aannemen dat op *je* en *jij* de vorm van de tweede persoon van de tegenw. tijd volgt, terwijl in vragen de vorm van de eerste persoon aan *je* en *jij* voorafgaat: *je hebt — heb je; je bent — ben je; je kunt — kan je; je durft — durf je; je wilt — wil je; je spreekt — spreek je; je gelooft — geloof je* enz. Maar naast *je zult* komt voor *je zal*, naast *je kunt*,

¹⁾ Vgl. *Taal en Letteren* I, 317.

²⁾ Vgl. *Taal en Letteren* I, 148 vgg. en IV, 97 vgg.

³⁾ Zie blz. 129.

je kan, naast je wilt, je wil, naast je moogt, je mag, naast je hebt, je heb, naast je bent, je ben. Eveneens zul je naast zal je, kun je naast kan je ¹⁾.

Opm. Met een meer of minder plat tintje hoort men naast heb je, ben je, wil je, kun je, zul je, ook hejje, bejje, wijje, kujje en zujje.

Wanneer *u* in 't meervoud gebruikt wordt, brengt men in de zin dikwels een zelfst. naamw. in de vokatief te pas, waaruit blijkt dat met *u* een meervoud wordt bedoeld en geen enkelvoud: „U ziet, heren, dat ik niet overdreven heb.” „Vindt u niet dames, dat hij zich best gehouden heeft?” maar even goed: „Wil(t) u mij maar volgen?” „Mag ik u (*meerv.*) maar even voorgaan?”

Bij het meervoudige *u* wordt in de tegenw. tijd gewoonlik de tweede (soms ook de derde) pers. van het werkw. gebezigd; in de verleden tijd alleen de derde pers. enk. (met uitzondering van *u zoudt* naast *u zou*): „Ik kan mij best voorstellen meneren dat u het niet geloven *kunt*” (minder gewoon: *kan*). „Ze rekent er vast op dames dat u het doen *zult* (*zal*).” — „Ik kon niet vermoeden heren dat u daar bekend *was*.” „U *kon* immers wel begrijpen heren dat het onmogelijk *was!*” „U *sag* even goed als ik dat er niets aan te doen zou zijn.”

De keuze tusschen *jullie* en *jelui* wordt dikwels bepaald door het rhytmus van de zin: „Jullie had het moeten weten”. „Waar zijn *jelui* geweest”? Verder valt op *jullie* en *jullui* meer nadruk dan op *jelui*.

Jullie (*jullui, jelui*) wordt gevolgd door het werkw. in de vorm van de tweede pers. of de derde persoon meervoud van de tegenw. tijd: *jullie bent* of *zijn*; *hebt* of *hebben*; *spreekt* of *spreken*; *hoort* of *horen*. Bij sommige werkwoorden ook met de vorm van de eerste persoon: *Jullie ben, heb, zal, kan, wil* en *mag*.

In de verleden tijd volgt òf de vorm van de derde (= eerste) persoon enkelv. òf van de derde meervoud: *jullie zou* of *zou(d)en*, *waren* of *was*, *kon* of *konden*, *sprak* of *spraken*, *vertelde* of (zelden) *vertelden*. In de vragende woordorde blijft het voor de verleden tijd hetzelfde. Maar in de tegenw. tijd gaat het werkw. niet vooraf in de vorm van de tweede persoon maar altijd in die van de eerste pers. enkelv. of meervoud: *heb jelui* (of: *hebben jelui*), *ben* (of *zijn*) *jelui*, *spreek* (of *spreken*) *jelui*, *hoor* (of *horen*) *jullie* enz.

¹⁾ Zie verder *Taal en Letteren* IV, 98.

Je komt ook in 't meerv. voor. Meestal blijkt dan uit het verband of uit een meervoudig zelfst. naamwoord of voornaamwoord, dat er geen enkelvoud mee bedoeld is. „*Je* moet stil zijn, *jongens!*” „Ik heb *jullie* nog te zeggen dat *je je* meer moet (zelden: *moc-ten*) inspannen.”

Persoonl. voornw. van de 3^e persoon.

M a n n e l i k.

Enkelvoud.

Meervoud.

(Van personen). (Van zaken). (Van personen). (Van zaken).

Subjektvorm: *hij, ie.* *hij, ie.* *zij, ze, zullie.* *ze.*

Objektvorm: *hem, 'm.* *'m.* *hun, ze.* *ze.*

V r o u w e l i k.

Subj.: *zij, ze.* *ze.* *zij, ze, zullie.* ontbreekt.

Obj.: *haar, 'r, d'r, ze.* *ze.* *hun, ze.*

O n z i j d i g.

Subj.: *het, 't.* *het, 't.* *zij, ze, zullie.* *ze.*

Obj.: *het, 't.* *het, 't.* *hun, ze.* *ze.*

M a n n e l i k E n k e l v o u d.

De toonzwakke vorm van *hij* is *ie*. Het wordt enklyties gebruikt: nooit begint men er 'n zin mee. *Dat ie, wat ie, of ie* enz. Vooral na werkw.: *heeft ie, komt ie, kwam ie* enz.

In plaats van dat *ie* hoort men niet zelden *die* of (na scherpe medeklinkers) *tie*: *kandie* (naast *kan ie*), *zaldie* (naast *zal ie*), *wildie* (naast *wil ie*), *istie* (naast *is ie*). Vooral na de verl. tijd van sterke en onregelmatige werkwoorden: *zeidie, kwamdie, woudie, zagtie*, (voor: *zachtie, rieptie, dronktie, stondtie* enz. ¹⁾).

Achter de verl. tijd van zwakke werkw. hoort men dikwels een ingelaste *n* of *d*: toen *schreeuwde-n-ie, geloofde-n-ie, merkte-n-ie* enz. Daarnaast: *schreeuwde-d-ie, geloofde-d-ie, merkte-d-ie*. Met een platter tintje ook wel *schreeuwdie, geloofdie*.

De toonloze vorm van *hem* is 'm': „Ik heb 'm niet gezien. — Maar *hèm* wel.”

Bij de pers. voornw. van de 3e persoon is het nodig te onderscheiden tussen het pronomen dat *personen* en het pronomen dat *zaken* aanduidt.

¹⁾ Is dat *die* misschien oorspronkelijk het aanw. voornaamw.? In ieder geval, wij voelen het nu als persoonlijk.

Hij wordt (evenals *ie*) ook van zaken gebruikt. „Wat heb je voor die gaskroon betaald?” „*Hij* kost me ongeveer vijftig gulden.” Van zaken sprekende zegt men wèl 'm: („Waar heb je die wandelstok vandaan? Ik heb 'm bij G. gekocht”) maar niet *hem*. Moet de nadruk op het voorw. vallen dan bezigt men *die* of *deze*. „Is dat de stoel die je gekregen hebt?” „Nee, *deze* (niet *hem*) heb ik zelf gekocht.”

Vrouwelijk Enkelvoud.

Ze is de toonloze vorm van *zij*. In de objektvorm (van personen) gebruikt men *haar* in betoonde, 'r en *d'r* en minder vaak ook *ze* als toonloze vorm: „Ik heb het *haar* zelf gezegd. Ik heb 'r gisteren gezien. 't Is niet mooi van *d'r*. Wat zeg je nu van *ze*?”

Naar het schijnt wordt dit *ze* in de objektvorm nogal eens gebruikt met een beetje minachting: „Ik had niet anders van *ze* verwacht.” „Laat *ze* lopen, die vervelende meid!”

Voor 'r (*haar*) hoort men ook *d'r*: „om *d'r* te helpen;” „'t is lelik van *d'r*;” „ik wil *d'r* niet plagen;” „heb je *d'r* vandaag al gezien?” „ik hoorde *d'r* niet.” Na scherpe medeklinkers ook *t'r*: „ik zag (spr. zach) *t'r* niet;” „ik sprak *t'r* gisteren nog;” „ik mis *t'r* helemaal niet.”

Vrouwelijke dieren worden hoogst zelden aangeduid met *zij* *ze*, *haar*, maar doorgaans met *hij*, *ie*, *hem*, 'm. Van een koe hoort men: „*Hij* geeft weinig melk.” Van een kip: „Legt-*ie* al?” Alleen van de *kat* schijnt in sommige streken van 't land met *zij*, *ze* enz. te worden gesproken. Maar — o wonder! — de *katers* delen dan in dat voorrecht.

Van *zaken* sprekende bezigt men nooit *zij*, maar alleen *ze*: „Hoe vin-je die wijn?” „*Ze* lijkt me best.” „*Z'* is lekker.” „Waar haal je die inkt?” „Ik heb *ze* van A.”

In sommige streken van ons land schijnt het mannelik geslacht („*hij* is lekker” enz.) gebruikeliker dan het vrouwelike.

NB. Men lette er op, dat we hier onder *vrouwelijk* iets anders verstaan dan men gewoonlijk doet. Woorden als *tafel*, *kast*, *bloem*, *deken* zijn in de beschaafde spreektaal *niet* vrouwelijk, daar men ze aanduidt met *hij* (-*ie*) en *hem* ('m). Daarentegen zijn de niet onzijdige stofnamen (ook *inkt*, *wijn*, *room*, *honing* enz.) tweeslachtig (mannelik en vrouwelijk). In welke streken van het land men ten opzichte van die woorden aan het mannelik en waar men aan het vrouw. geslacht de voorkeur geeft, dient nader te worden onderzocht.

Meervoud.

Zullie heeft een plat of minachtend tintje, maar wordt toch niet zelden in de beschaafde spreektaal gehoord: „Als wij er ons buiten houden, kunnen *zullie* het ook doen.”

Hun en *ze* zijn de gebruikelijke objectvormen. *Hen* en in 't vrouwel. meerv. *haar* wordt zelden of nooit gehoord, behalve van boeketaalsprekende mensen. „Van wie zijn die boeken?” „Van *hun*.” — „Heb je 't *ze* gezegd?” „Ik heb *ze* niet gezien.” „Gaan de dames ook mee?” „Ik heb het *hun* niet gevraagd.” Van *zaken* sprekende gebruikt men UITSLUITEND *ze* (nooit *zij*, ook niet in de subjektvorm): „Ik moet de kranten nog lezen. Waar zijn *ze*?” „Ik kan *ze* niet vinden.”

Hier ontbreekt het vrouwelijk *meervoud*: want de *enige* vrouwelijke zaaknamen zijn stofnamen en die komen als zodanig niet in 't meervoud voor.

Vermeld moet nog worden het pers. voornw. *er* (een oude genit. plur.) met de betekenis *van hun, daarvan, ervan*: „Breng de peren eens hier. — Zijn *er* nog?” Ook van personen: „Er zijn *er* genoeg die blij zullen zijn met dat besluit.”

Tot de pers. voornw. rekent men ook het wederkerende *zich*, het wederkerige *elkaar* (*elkander*), *mekaar* en het bijv. voor-naamwoord *zelf*.

Naast *zich* komt niet zelden *hem, haar, (d'r)* of *hun* voor ¹⁾: „Hij vond het niet de moeite waard voor 'm.” „In eens zag ze die man voor *d'r* staan.” „Ze willen het liever voor *hun* eigen houden.”

De genitiefvormen *elkanders, elkaars, mekaars* zijn heel gebruikelijk: „Wat hebben ze daar nu aan, *elkanders* (*elkaars, mekaars*) gebreken zo breed uit te meten?”

Zelf blijft gewoonlijk onverbogen. *De man zelf, de vrouw zelf, die mensen zelf*. Vgl. echter: *Zij viel van zich* (of 'r) *zelve*. Voor *zich zelf* hoort men ook: *z'n eigen, d'r eigen, hun eigen*. „Hij heeft 't helemaal aan *z'n eigen* te danken.” — „Hoe heet ze van *d'r eigen*?” „Aan *hun eigen* stellen ze hele andere eisen.”

Opmerkingen van syntaktiese aard:

1. *Me* en *je* komen afzonderlijk en ook naast elkaar voor als „ethiese datief ²⁾.”

¹⁾ Vgl. *Taal en Letteren*, I, 189 vgg.

²⁾ Die ethiese datief doet ons voelen dat de persoon of de personen door het voor-

„Het is *me* daar een boeltje.”

„Het is *je* daar een boeltje.”

„Het is *je me* wat!”

„Het is *me je* wat!”

Het pers. vnv. van de derde persoon kan als ethiese datief beschouwd worden in zinnen als: „Dat lapt-ie 'm goed.” „Ze lapt het 'm.” „Hij heeft het 'm wel aardig geleverd.” „Hij zal 't 'm wel bolwerken.”

2. Het gebruik van het onz. *het* verdient in enkele gevallen een nadere beschouwing. Soms wordt *het* gebruikt waar men *hij* of *zij* zou verwachten: „Wie is die meneer?” „*Het* is mijn vader.” — „Er is brand!” „Waar is *het*?” — „Wat staat daar voor een tafel?” „*Het* is een ijzeren.” — „Wat heb je daar een slechte pen!” „Ik vind *het* een hele goeie (vgl.: ik vind 'm heel goed).”

Dit *het* schijnt niet zozeer een zelfst. nw. als wel een zin te vertegenwoordigen of een znw. plus een zin. Het is mijn vader; *het* = de persoon naar wie je vraagt. — Waar is *het*? Het = de plaats waar de brand is. — Het is een ijzeren; *het* = wat daar staat: de tafel die daar staat. — Ik vind *het* een hele goeie; *het* = de pen die ik hier heb.

Vgl. nog „*het* is een goeie kerel” en „*hij* is een goeie kerel.” Het laatste als er sprake is van 'n tegenstelling: „*Hij* is 'n goeie kerel, maar *zij* is een kat.” Voor de combinatie is opmerkelijk: „*Het* is een goeie (ui)” naast „*Hij* is goed.” — „*Het* is een fijne” en „*Hij* is fijn.”

Hij of *zij* wordt gebruikt in de plaats van *het*, wanneer het voornw. betrekking heeft op 'n onzijdige persoonsnaam: „Wat 'n lief kind! Hoe oud is-*ie* (of *ze*)?” „Zie je dat lelijke wijf?” „Hoe oud schat je *ze* (*d'r*)?” — Dieren waarvan de naam onzijdig is, worden gewoonlijk wél aangeduid met *hij* of *ie*, maar nooit met *zij* of *ze*, al zijn het vrouwelijke exemplaren: „Wat 'n mooi paard! (wat 'n mooie merrie!) Loopt *-ie* goed?” — „Ik bied je twee kwartjes voor dat konijn met z'n jongen.” — „*Hij* kost me zelf meer.”

---

naamwoord aangeduid, een bijzonder belang stellen (altans volgens de mening van de spreker) in een meegedeeld feit: „Dat is *me* een ding:” het is vreselijk voor *mij*. „Wat is *je* dat een heerlijk kind:” het kind is dan waarschijnlijk van de aangesproken persoon; in ieder geval, die stelt belang in dat kind. „Het is je me wat,” het is iets voor jou en voor mij (en misschien voor nog anderen).

3. *Het* wordt niet voorafgegaan door een voorzetsel. In plaats van *aan het, in het, met het, tot het, van het* enz., gebruikt men *er aan, er in, er mee, er toe, er van (er af)*. „Hoe gaat het met het plantje? Heb je *er* al water *aan* gegeven?” (Of: „heb je *het* al water gegeven.” Maar niet: „heb je al water *aan het* gegeven.”)

BEZITTELIKE VOORNAAMWOORDEN.

A. Bijvoegelijke Vormen.

1 ^e persoon.	2 ^e persoon.	3 ^e persoon.
Enkelvoud (v. d. bezitter).	Enkelvoud.	Enkelvoud.
<i>mijn, m'n, me.</i>	<i>uw (u), jouw (jou), je.</i>	mann. en onz. <i>zijn, z'n.</i> vr. <i>haar, 'r, d'r.</i>
Meervoud (v. d. bezitter).	Meervoud.	Meervoud.
<i>onze [ons].</i>	<i>uw (u), jullie, jelui, je.</i>	<i>hun, 'r, d'r.</i>

Vormverandering heeft hier niet plaats. Verschillende subjekt- en objektvormen komen dus niet voor: „*Mijn* broer is uit. Dit is het huis van *mijn* broer. Heb je *mijn* broer ook gezien? Waar zijn *mijn* broers? — Dit is *mijn* vaders huis. Heeft hij *zijn* moeders versterf al in handen? *Mijn* vrouws familie kent hij heel goed.” — De bijvoegelijke vormen *mijne, mijnen, uwe, uwen, zijne, zijnen, hare, haren, hunne, hunnen, onzen, mijns, uws, zijns, haars, huus, onzes* worden in de spreektaal niet gebruikt.

M'n en *me* zijn onbetoonde vormen naast *mijn*: „*M'n* boeken”, „*m'n* vrind.” „Ik heb 't van *me* vader gehoord.” „Ik doe het om *me* talen wat te onderhouden.”

Ons wordt gebruikt als een enkelv. neutrum volgt: „*ons* huis”, „*ons* geloof.” Anders altijd *onze*: „Spreek je van *onze* burgemeester?” „Dát hebben we aan *onze* vrenden te danken.”

Uw (meestal uitgesproken: *u*) is de beleefdheidsvorm, *jouw (jou) je*, de vertrouwelijke. *Je* is de onbetoonde vorm naast het beklemtoonde *jouw*. „Is dat *jou(w)* zuster?” „Wat zijn *je* kippen onrustig!”

Daar het gebruik van *jouw* groter vertrouwelijkheid onderstelt dan dat van *je*, wisselt dit laatste soms ook met *uw* af: „Ik heb *je* vader nog gekend.” „„*Mijn* vader?!”” „Ja zeker, *uw* vader.”

In het meervoud is het juist als in 't enkelvoud, met dit onderscheid dat *jullie* of *jelui* het enkelvoudige *jouw* vervangt. „*Uw* medewerking meneren stel ik zeer op prijs.” „Is dat nu *jullie* huis?” „Waar zijn *jelui* boeken?” „Er is van *jelui* voorspelling

Opstellen over spelling.

ook niet veel uitgekomen." „Je moet beter op *je* tijd passen jongens!"

Zijn. „Hij heeft *zijn* (*z'n*) broer opgezocht." „Waar is dat jongetje *z'n* moeder?"

Haar, 'r, d'r. „Is het *haar* vader die gestorven is?" *D'r* (*'r*) vader is zo gezond als een vis. „Waar is *'r* [ook: is *t'r*] zuster?" „Ik deed het niet om *'r* te plagen maar voor *d'r* eigen best." — Naast *'r* hoort men ook wel *h'r*.

Meervoud.

„Waar zijn de meisjes?" „Die zijn met *hun* mama uitgegaan." „Die jongens moeten beter op *'r* tijd passen." „De dames hebben *d'r* mantels vergeten." „Die lui hebben *d'r* beste tijd gehad." „Die bloemen hebben al *hun* blaren laten vallen." „De jongens *hun* petten zijn weer zoek." „Het schijnt die mensen *d'r* gewoonte te zijn."

Ook hier wel eens *h'r* naast *'r*: „Ze konden *h'r* tijd toch wel beter besteden?"

3. Zelfstandige Vormen.

1 ^e persoon.	2 ^e persoon.	3 ^e persoon.
Enkelvoud.	Enkelvoud.	Enkelvoud.
<i>de (het) mijne.</i>	<i>de (het) uwe, de (het) jouwe.</i>	m. en o. <i>de (het) zijne.</i> vr. <i>de (het) hare.</i>
Meervoud.	Meervoud.	Meervoud.
<i>de (het) onze.</i>	<i>de (het) uwe.</i>	<i>de (het) hunne.</i>

Van verbuiging ook hier geen sprake.

Enkelvoud ¹⁾.

„Bedoel je zijn vader of *de mijne*?" „Dit zijn mijn boeken en dat zijn *de zijne*." — „Daar is zijn huis en hier is *het hare*." „Blijf er af, dit is *'t jouwe* niet!"

Men zegt: *met mijn familie, met uw kinderen, met zijn soldaten, met hun aanhangers* en niet „ik ga uit *met de mijnen, met de uwen, met de zijnen, met de hunnen*."

¹⁾ Enkelvoud doelt hier natuurlijk op de stam, die de *besitter* aanduidt; niet op de *bezitting*.

Meervoud.

„Als dit uw plaatsen zijn, waar zijn dan *de onze?*” — „Pardon heren, dit zijn de plaatsen van deze dames; dáár zijn *de uwe.*”
 „Mijn hoed is terecht; maar zullie zoeken nog naar *de hunne.*”

Naast de beleefdheidsvorm *de uwe* ontbreekt de overeenkomstige vertrouwelijke vorm: „Bedoel je mijn kennissen of *die van jullie?*” — *De jullie* komt niet voor.

Die van mij, die van u, die van hem, dat van ons enz. is even gebruikelijk, zo niet gebruikeliker als *de mijne, de uwe, de zijne, het onze.*

Het bezitt. voornw. van de 3^e persoon wordt in de spreektaal dikwels gebruikt om een tweede-naamvalsbetrekking uit te drukken: Willems vader = Willem *z'n* vader; Maries vriendinnetjes = Marie *d'r* vriendinnetjes; de sabel van die officier = die officier *z'n* sabel; de smaak van die lui = die lui (*hun* of *d'r*) smaak.

Afzonderlike vermelding vereist de uitdrukking *op z'n*, gevolgd door een overtreffende trap: „*op z'n* best,” „*op z'n* mooist” enz. Hier wordt *z'n* niet altijd gevoeld als een bezitt. vnw. van de 3^e pers. mann. of onz. enkelvoud; men gebruikt het ook wanneer het betrekking heeft op een 1^e of 2^e pers. vr. enk. en op een 3^e pers. meervoud: „Ik heb er *op z'n* best [niet op *m'n* best] een uurtje aan gewerkt.” „Je zult *op z'n* langst een kwartier zijn uitgebleven.” „Ze is nu *op z'n* liefst” (daarnaast: *op 'r* liefst). „Ze kan het *op z'n* best een half uur volhouden.” „Ze waren *op z'n* deftigst gekleed” (daarnaast: *op hun* deftigst).

Naast elkander worden gebruikt *met z'n, met hun* en *met 'r*, gevolgd door een telwoord in 't meervoud: „De veldwachters zijn er *met z'n* (*met hun, met 'r*) drieën naar toe gegaan.” Ook voor 't vrouwelik: „Als de dames het *met z'n* beien (gewoner *met hun, met 'r* beien) nog eens willen overleggen, is dat ons natuurlijk best.”

Met z'n drieën, met z'n vieren enz. wordt ook gebruikt voor *met ons drieën, met je vieren.*

Een bezittelik voornaamwoord na een zogenaamd possessieve datief is heel gewoon: „Lange natte haren hingen *hem* over *z'n* gezicht.” — „Het vuur sprong *hem* uit *z'n* ogen.” — „Ze beet *zich d'r* lippen aan bloed.”

Soms wordt het bez. vnw. van de 2^e persoon gebruikt op een wijze die aan de ethiese datief bij de persoonlijke voornaamwoorden herinnert. Vgl. met *het is je een kerel* uitdrukkingen als: „hij is een van *je* eerste lui.” — „Het is een van *je* beste rechercheurs.” — „Heb je die ui nooit gehoord? Nou, het is er een van *je* welste!”

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

Bijvoegelijk gebruikte.

Enkelvoud.

Meervoud.

Mann. en Vr. *deze, die.*

deze, die.

Onz. *dit, dat.*

deze, die.

Deze en *dit* worden alleen gebruikt van nabijzijnde personen en zaken. „*Deze* jongen vertelt me dat ie 't zelf gezien heeft.” „Hoe vin-je *dit* papier?”

Die en *dat* van zich verder af bevindende. — Wordt er niet gedacht aan een verder of minder ver verwijderd zijn, dan bezigt men eveneens bij voorkeur *die* en *dat*. Waaruit volgt dat *die* en *dat* vaker voorkomen dan *deze* en *dit*. „Zie je *die* man daar in de verte?” „Ik heb nooit van *dat* boek gehoord.” — „Hoe smaakt je *die* wijn?” „Mag ik je *dat* pakje zo maar even aangeven?”

Die (dat) wordt na een zelfstandig naamwoord dikwels herhaald: „De man *die* zei dat ie er niets van wist.” „Dat boek *dat* heb ik verleden week gekocht.”

Gene. In plaats van „aan de overzij, aan de overkant, aan de andere kant van de rivier,” zal men nooit zeggen „aan *gene* zijde van de rivier,” wat nogal eens voorkomt in ouderwetse schrijftaal (wel in dialecten: *an ginne kant, an gunne kant*).

Zelfstandig gebruikte.

Enkelvoud.

Meervoud.

Mann. en Vr. *deze, die, deze en gene.*

deze, die, deze(n) en gene(n).

Onz. *dit, (ditte), dat.*

deze, die.

Enkelvoud.

„Bij *deze* kan ik je meedelen dat je 't mis hebt.” „Welke stok wil je hebben? *Deze*.” „Meneer A., is dat *die* waar je me giste-

ren van gesproken hebt?" „Welk boek kies jij? *Dit (ditte).*” „*Dat* wil ik niet hebben.” „Ik hoor dat *deze en gene* zijn geld al teruggevraagd heeft.”

Meervoud.

„Over welke boeken heb je 't toch? Over *deze.*” „Waar zijn Jan en Piet? *Die* zijn vooruit.” „Ik hoor dat *deze(n) en gene(n)* al lont beginnen te ruiken.” „Ik moet bij *deze(n) en gene(n)* nog visites maken.”

Heel gebruikelijk zijn de vormen *die z'n* en *die 'r* (in plaats van de schrijftaalgenitief van het zelfstandige *die*, door een substantief gevolgd): „Kijk 's naar die ouwe man: *die z'n* zoon heeft de Willemsorde gekregen.” In 't vrouwelijk *die 'r* (*die d'r*): „Je kent Marie toch wel? Nou, *die 'r* moeder moet vreselijk ziek zijn.” In 't meervoud *die hun*, *die 'r*, *die d'r*: „Die kinderen ken ik wel, maar ik heb nooit geweten dat *die hun* (*die 'r*, *die d'r*) vader ook in de stad woonde.”

Weinig gebruikelijk zijn de vormen *deze z'n*, *deze d'r*, *deze hun*, waarvoor men gewoonlijk *zijn*, *haar*, *hun* hoort (*zijn vader* voor *deze z'n vader* enz.).

Men zegt meestal *hierover*, *daarmee*, *ervoor* (in 't algemeen: *hier*, *haar*, *er*, verbonden met een bijwoord) in plaats van *dit* en *dat* voorafgegaan door een voorzetsel. „Laten wij *hierover* (niet: *over dit*) maar zwijgen.” Je kunt *daar* niet *langs* (niet: *langs dat*) rijden.” „Wil je *hier* wat *van* hebben? (niet: *van dit*). Hoe kom je *er toe* (niet: *tot dit* of *dat*)?” „Ik moet *er* niets *van* hebben.” Vgl. echter: Geef mij maar *van dat* (naast: *daárvan*). Ik vond het *naast dit* (*hiernaast*) liggen.”

Evenals men *het* soms gebruikt waar men *hij* (*zij*) verwachten zou (vgl. hiervoor blz. 128), bezigt men *dat* voor *die*: „Wie is die man?” „Wel *dat* is m'n oppasser.” „Over wie heb je 't?” „Wel, over Mulder. *Dat* is een kennis van me *die* naar Indië is gegaan.” „Die Willem *dat* is toch zo'n leuke jongen!”

Dit is en *dat is* worden dikwels samengetrokken tot *di's* (*dis*) en *da's* (*das*): „*Di's* de mooiste.” „*Da's* wat anders.”

Zowel het bijv. als het zelfst. aanw. voornw. kan versterkt worden door het bijwoord *hier* of *daar*. „*Die* man *daar.*” „*Dit*

boek *hier*." „*Die daar* zien er ook niet vrolijk uit." Ook *die hier* wordt vaak gezegd. In deze uitdrukking doelt *die* natuurlijk niet op een zich verder af bevindende persoon of zaak. „Zoek nu eens een mooie peer uit. Welke wil je hebben?" „*Die hier*."

Als aanwijzend voornaamwoord moet *der* nog genoemd worden: een oude genitief plur. met de betekenis *daarvan, ervan*. „Wat heb je daar 'n boel appels! Geef mij *der* een paar." Ook wel van personen: „De majoor hield zestig soldaten bij zich en gaf de kapitein *der* twintig mee."

In plaats van *die, wie, dat, wat* in zinnen als: „Ik spreek alleen van *die* ik zelf ken," „het lot van *die* achter moesten blijven was verschrikkelijk," „*wie* steelt is een dief," „*dat* hij daar zegt heb ik al honderdmaal gehoord," „*wat* hij bedoelt begrijp ik in de verste verte niet," hoort men wel eens *degeen die, degene die, hetgeen en hetgeen dat*: „Is dat nou *degeen die* dat boek vertaald heeft?" „Je mag er van denken wat je wil, maar *hetgeen* ie zei was nog zo gek niet."

Dezelfde (onz. *hetzelfde*) komt meestal bijvoegelijk voor: „Je zou niet zeggen dat het uit *dezelfde* winkel was." „Van *hetzelfde* (*t zelfde*) laken een pak." Zelden zelfstandig: „En ik haal mijn sigaren nog wel bij *dezelfde* waar jij ze vandaan hebt."

Naast *dezelfde, hetzelfde* komen de vormen *diezelfde, datzelfde* voor.

Omtrent *dergelijk, zulk, zulk een en zo'n*, valt niets bijzonders op te merken.

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

Wie is het zelfstandige, *welke* het bijvoeglijke vragend voornaamwoord. De onzijdige vormen luiden *wat* en *welk*. Over het bijvoeglijke *wat* zie beneden.

De vragende voornaamwoorden worden niet verbogen. De derde en vierde naamval zijn gelijk aan de eerste, de tweede wordt omschreven.

Wie.

Enkelvoud.

„*Wie* beweert dat?" — „*Wie z'n* jas hangt daar?" „*Wie d'r* (*r*) schrift is dat?" „*Wie* heb je 't gegeven?" — „*Wie* zie je daar?" „*Wat* staat daar?" — „*Wat* bedoel je?"

Voor de tweede naamval van *wat* gebruikt men *waarvan*, voor de derde *waaraan*:

„*Waarvan* spreek je eigenlijk? — *Waar*aan heeft hij het te danken?”

Meervoud.

„*Wie* zijn dat?” — „Op *wie* hun stemmen kan je rekenen?” — „*Wie* wou je 't al zo vertellen?” „*Wie* heb je er gezien?”

Het meervoud van *wat* ontbreekt.

Welke.

Enkelvoud.

„*Welke* man (*welke* vrouw, *welk* kind) is het?” „Over de avonturen van *welke* man heb je het toch?” Enz.

Meervoud.

„*Welke* mensen zijn er bij geweest?” „Van *welke* officieren is de schuld bewezen?” „*Welke* lui moet je het nog vertellen?” *Welke* dames zag u daar?

Als *wat* betekent „wat blijft u?” of „wat je zegt!” wordt het (met een plat tintje) ook wel uitgesproken: *watte*?!

Gebruikeliker dan *wat* voorafgegaan door een voorzetsel, is *waar* gevolgd door een bijwoord. Voor *aan wat*, *in wat*, *door wat*, *met wat*, *langs wat*, *tot wat*, *van wat*, enz. hoort men dus meestal *waaraan*, *waarin*, *waardoor*, *waarmee*, *waarlangs*, *waartoe*, *waarvan* enz. „*Waarvan* (maar ook wel: *van wat*) is het gemaakt?” „*Waarmee* (*met wat*) wil je het doen?” „*Wartoe* zou het dienen?”

Wat komt ook bijvoegelijk voor en wordt dan gevolgd door een m., vr. of onz. zelfst. nw. in het enkel- of meervoud: „*Wat* kerel is het?” „*Wat* vrouw bedoel je toch?” „*Wat* nieuws is er?” „*Wat* kerels zijn dat?”

Voor *wat* hoort men meestal *wat een* (ook in 't meervoud) wanneer de zin niet eigenlijk vragend, maar uitroepend is: „*Wat een* kerel! *Wat een* drukte! *Wat een* wijn! *Wat een* mensen! *Wat 'n* kogels!”

De uitdrukkingen *wat voor* en *wat voor een* doen ook als vragende voornaamwoorden dienst: „*Wat voor* papier wil je hebben? *Wat voor* mensen zijn dat toch? *Wat voor 'n* man bedoel je?”

Wat kan van *voor* (*voor een*) gescheiden worden: „Ik weet niet *wat* je *voor* pennen bedoelt. Ik wou wel eens weten *wat* er gisteren *voor* mensen zijn geweest. *Wat* is het *voor een* man?”

Aanm. Sommigen schrijven in strijd met de spreektaal: „*welk een* heerlijk uitzicht” voor „*wat een* heerlijk uitzicht.”

BETREKKELIKE VOORNAAMWOORDEN.

Het betr. voornw. is *die* (onz. enk. *dat*). *Welke* komt in de spreektaal niet voor.

Die blijft onverbogen.

„Dit is de jongen *die* je bij me gestuurd hebt. Is dit de man *die* je het pak hebt meegegeven? Geef dat aan de vrouw *die* je het beloofd hebt. Dit zijn de beambten *die* wij onze bagage moeten tonen.”

Is er sprake van personen, dan wordt de tweede naamval omschreven door *die z'n*, *die 'r*, (*die d'r*), *die hun* (*van wie de*): „Ik bedoel de man *die z'n* zaken zo achteruit zijn gegaan.” „Ken je die vrouw *die 'r* kind aan de cholera gestorven is?” „Ik spreek niet van die mensen *die hun* beste tijd (*van wie de* beste tijd) in beslag wordt genomen door afmattend en geestdodend werk.”

Naast *die z'n* enz. hoort men ook *waarvan de* (*het*): „'t Is een jongen *waarvan* 't verstand niet zo goed is als de wil.” „Die arme mensen *waarvan de* verdiensten zo gering zijn, zullen het hard moeten bezuren.”

Is er sprake van zaken, dan wordt de tweede naamval *altijd* omschreven door *waarvan de* (*het*): „Dit is de tafel *waarvan de* poten niet even hoog zijn.” „Het is een rivier *waarvan de* snelle stroom de scheepvaart bemoeilikt.”

Van zaken sprekende gebruikt men in de derde naamval *waaraan* en niet *die* (*dat*): „Het is een uitspraak *waaraan* ik niets heb toe te voegen.” „Hier zie je het touw *waaraan* hij z'n redding te danken heeft gehad.”

Na voorzetsels gebruikt men heel zelden *die*; gewoonlijk *wie*. „Wie is die meneer toch, met *wie* je de zaal binnenkwam?” „Het

is een man aan *wie* ik 'n heleboel verschuldigd ben." Toch hoort men ook wel: „Wie is die man met *die* je daar stond te praten?"

In 't onz. bezigt men het woord *waar* gevolgd door 'n bijwoord en niet het betr. voornw. voorafgegaan door een voorzetsel: „Het huis *waarin* je woont (*waar* je *in* woont),” „het kind *waarmee* hij loopt,” „het gevaar *waaraan* hij ontsnapt is” enz.

Ook in 't mann. en vrouw. worden de woorden *waaraan*, *waarmee*, *waarvoor* enz. niet zelden gebruikt in plaats van *aan wie*, *met wie*, *voor wie* enz.: „Een man *waaraan* ik veel te danken heb, een dame *waarmee* ik bekend ben, een vriend *waarvoor* ik alles overheb, kennissen *waardoor* ik in ongelegenheid ben gekomen.” Maar in de plaats van *tot wie* wordt nooit *waartoe* gebruikt: De man *tot wie* je je wenden moet. (Wel: *waar* . . . *naar toe* voor *naar wie* . . . *toe*: De man *waar* je *naar toe* gaat = de man *naar wie* je *toe* gaat).

In de spreektaal vermijdt men het niet, het betr. vnw. *die* op het aanwijzende *die* te laten volgen: „Bedoel je *die die* laatst bij je was?”

Wanneer het antecedent ontbreekt, gebruikt men zowel *die* als *wie*, maar *wat* vaker als *dat*: *Die* 't weet mag het zeggen (of: *wie* 't weet enz.) „*Wie* z'n best doet (of *die* z'n best doet) leert het gauw genoeg.” „*Wat*-ie vertelt is niet waar.” „Ik geloof niks van *dat*-ie daar verteld heeft.”

Ook na *al* gebruikt men zowel *die* als *wie*. „Al *die* (of *wie*) maar wil, mag meedoen.” Na onbepaalde telwoorden, na het onbep. vnw. *iets* en na zelfstandig gebruikte superlatieven bezigt men naar verkiezing *dat* of *wat*: „Het is al *dat* (of *wat*) ik er van weet. Veel *wat* (of *dat*) hij zegt verdient overweging. Het is *iets dat* (of *wat*) ik nooit gehoord heb. Dat is het beste *dat* (of *wat*) je kunt doen. Het is het eerste *wat* (of *dat*) je te doen staat.”

ONBEPAAALDE VOORNAAMWOORDEN.

Omtrent *iets*, *niets*, *men*, *alles*, *veel*, *weinig*, *wat* enz. valt weinig biezonders op te merken. Tussen *iets* en *wat* bestaat het onderscheid dat *iets* 'n zeer kleine, *wat* 'n grotere hoeveelheid aanduidt: „Zou ik nog *iets* van die boter mogen hebben? — Geef me eens *wat* van die kersen. Weet hij er wel *iets* van? Ja hij weet er wel *wat* van.”

Synoniemen van *iets* en *niets* kunnen zijn *ergens* en *nergens*:

„Heeft u soms *ergens* van (= van *iets*) gehoord?” „Nee, ik weet *nergens* van” (= van *niets*). „Wacht je *ergens* op?”

Over *we*, *ze*, *je*, als onbepaalde voornaamwoorden zie *Taal en Letteren* IV, 57 vgg.

Van *iemand* en *niemand* komen de genitieven *iemands* en *niemands* voor: „Als je *iemands* hulp inroept moet je dat doen op 'n bescheiden manier. — Hij heeft het met *niemands* hulp in orde weten te brengen.”

Voor *iemands* en *niemands* bezigt men veelal de omschrijvingen *iemand z'n* en *niemand z'n*. „Je moet *iemand z'n* goeie naam niet aantasten! Ik wil me met *niemand z'n* zaken bemoeien.”

Een synoniem van *niemand* is *geen mens*: »Er was *geen mens*.” „*Geen mens* heeft er ooit van gehoord.”

Synoniem van *iemand* en *men* is 'n *mens* ('n beetje plat). „Je moet 'n *mens* (= *iemand*) niet zo plagen.” „Als 'n *mens* (= *men*) doet wat ie kan, wil ie ook geen praatjes afwachten.”

Opmerking verdient nog het voornaamwoord *ene*: „Ken je hier ook *ene* meneer de Jong?” „Paulien is geëngageerd met *ene* de Vries.” — Dit *ene* gebruikt men alleen voor familienamen.

(*Taal en Letteren*, 1895).

WOORDORDE EN BUIGINGSUITGANGEN.

Van de bekende voorstellen tot vereenvoudiging van onze spelling en verbuiging zijn die ongetwijfeld het belangrijkste, die op de *verbuiging* betrekking hebben. Hier toch geldt het niet alleen een strijd tussen eenvoud en gewoonte, of een kwestie van smaak. Er is meer aan vast. Zal de duidelijkheid er niet onder lijden wanneer men de buigingsuitgangen weglaat die de spreektaal sinds lang niet meer kent? Zal de taal er niet door verarmen? De zinsbouw niet minder vrij worden? Dr. Ch. M. van Deventer beantwoordde die vragen bevestigend ¹⁾. En hij voegde er o. a. aan toe: „Het behoud der uitgangen . . . vermeerderd ook het materiaal der artistieke uitdrukking van aandoening . . . De artisten gevoelen zelf(s?) behoefte aan middelen van uitdrukking, die menig beschaafd man als stijf en gedwongen afkeurt.”

Naar aanleiding van die woorden schreef ik in het *Weekblad de Amsterdammer* ²⁾: „Ik wil grif aannemen dat dit allemaal waar is. Welnu, als onze artiesten behoefte gevoelen aan een bepaald middel van uitdrukking, zullen ze er ook zeker wel gebruik van maken. Een artiest weet wat hij doet en handelt als artiest op z'n eigen verantwoordelijkheid.

Maar — moet nu een middel waar een artiest gebruik van *kan* maken, dag in dag uit worden gebezigd door honderdduizenden niet-artiesten? Moet dat middel geleerd worden aan alle nederlandse kinderen, alsof het een onmisbaar bestanddeel uitmaakte van *de gewone taal*?

Als ieder die beschaafd Nederlands spreekt, zeggen zal: „Zie je daar die balk aan de kant van 't water?“, moet men, *men*, de gewone *men*, dan schrijven „dien balk“ en „den kant?“ Vindt

---

¹⁾ In de *Kunstwereld*. Zijn stuk werd o. a. overgenomen in het *Weekblad de Amsterdammer* van 1 Sept. '95.

²⁾ Van 23 Sept. '95.

een artiest zo iets mooier of beter, dan moet-ie 't vooral doen. Maar waarom zouden gewone stervelingen het er zich moeilijk mee maken?

Vormen als *des* en *den* behoren net als zeventiende-eeuwse en middelnederlandse woorden en uitdrukkingen tot een vroegere periode van onze taal. Wie voor prakties gebruik Nederlands leert heeft er niet mee te maken; want in het Nederlands van onze tijd komen ze niet meer voor.

Als een taal-artiest oude vormen of woorden bezigen wil, ligt het op z'n weg die oudere taal te bestuderen.

Maar daarom heeft het grote publiek nog niet in die antikeiten te liefhebben."

Wordt de taal *onduidelik* wanneer men de afgesleten buigingsuitgangen niet meer schrijft? Het Engels leert ons het tegendeel. En wie liever bewijzen heeft uit het Nederlands zelf, leze b.v. Marcellus Emants' *Een nagelaten Bekentenis* en Brandt van Doorne's *Huiselijk Leed*.¹⁾

In het zo hoogst belangrijke boek van prof. Jespersen *Progress in Language* (aan de lezers van *Taal en Letteren* bekend door een uitvoerig artikel van prof. Logeman), wordt een hoofdstuk gewijd aan het verband tussen het *ontstaan van een vaste woordorde* en het *verdwijnen van buigingsuitgangen*. Er is zóveel in dat hoofdstuk dat van 't grootste gewicht is voor ons, Nederlanders, juist in betrekking tot de boven besproken kwestie, er komen zoveel nieuwe en scherpzinnige opmerkingen in voor waarmee ook wij ons voordeel kunnen doen, dat ik aan de verzoeking om het in 't Nederlands te bewerken niet kan weerstaan; ook al werd door prof. Logeman in het hierboven genoemde tijdschrift de inhoud in 't kort reeds aangegeven²⁾.

Wat hier volgt is geen geregelde vertaling. Waar ik het nodig vond heb ik een en ander weggelaten of ingelast. De engelse voorbeelden zijn natuurlijk door overeenkomstige nederlandse vervangen.

Wij willen nu trachten een antwoord te vinden op de volgende vragen: Welke betrekking bestaat er tussen vrije woordorde en

¹⁾ Sedert verschenen verscheiden romans en gedichten in vereenvoudigde spelling.

²⁾ *Taal en Letteren*, V, 280, 281.

een ingewikkeld verbuigingsstelsel? Hoe komt het dat in historische tijden vereenvoudiging van grammatika altijd samengaat met de ontwikkeling van een vaste woordorde? Is dat toevallig of bestaat er een betrekking van oorzaak en gevolg?

Wie even over die laatste vraag nadenkt, zal tot de overtuiging moeten komen dat de vaste woordorde hier werkelijk de *oorzaak*, de vereenvoudiging van vormen het *gevolg* is. En toch hoort men wel verkondigen dat de buigingsuitgangen verloren gingen „door foneties verval” of door de werking van vaste taalwetten, en dat men toen tot een bepaalde woordorde z'n toevlucht moest nemen om het verlies te vergoeden. Maar als dit zo was, zou er, na het verdwijnen der uitgangen en vóór het ontstaan van die vaste woordorde, een periode moeten zijn geweest waarin de betrekking tussen de woorden onderling *op geen enkele* manier werd aangeduid; een periode waarin de taal onverstaanbaar zou zijn en bijgevolg onbruikbaar. Die theorie is dan ook niet vol te houden. Wij *moeten* aannemen dat de vaste woordorde er eerst is geweest: dat die langzamerhand is ontstaan als een natuurlijk gevolg van geregeld denken. ¹⁾ Heeft er misschien vóór de vestiging van de vaste woordorde hier of daar al eens neiging bestaan om zekere slotkonsonanten of -klinkers te laten vallen, dan moest dat onbewuste streven voortdurend worden beteugeld door de noodzakelijkheid dat de taal verstaanbaar was; de merktekenen die aanwezig waartoe de verschillende woorden behoorden, mochten niet worden uitgewist. Maar wanneer eenmaal ieder woord een vaste plaats heeft, en die *plaats* de betrekking van de woorden onderling aanduidt, is er geen enkele reden meer waarom de uitgangen niet zouden worden verzacht door gelijkmaking van verschillende klanken, of waarom ze niet geheel zouden afslijten ²⁾.

Ik was verplicht de loop van zaken in één opzicht anders voor te stellen dan hij zal hebben plaats gehad. Duidelijkheidshalve deed ik het voorkomen alsof de woordorde eerst in ieder opzicht was vastgesteld en of daarna de uitgangen begonnen te verdwijnen. In werkelijkheid was de zaak niet zo eenvoudig, daar

¹⁾ Dit laatste is zeker betwistbaar.

²⁾ Vgl. *Taal en Letteren* V, 42 vgg., o. a. 67, 68.

veranderingen van de ene soort samengingen met veranderingen van de andere; het is dan ook hoogst moeilijk en veelal onmogelijk in ieder biezonder geval te ontdekken wat voorafging en wat volgde. Wij zijn niet in staat op een bepaalde plek de vinger te leggen en te zeggen: hier is een uitgangs-*m* of *n* afgevallen omdat hij overbodig was geworden als naamvalsteken, toen de akkusatief altijd geplaatst werd achter het werkwoord. Nochtans schijnt mij de grondwaarheid van mijn hypothese onaantastbaar toe. Let eens op de latijnse uitgang *s*. Cicero vertelt ons nadrukkelijk — en een vrij groot aantal inskripties staven zijn woorden — dat er een sterke neiging bestond om de *s* van de uitgang te laten vallen. Maar dat streven kreeg de overhand niet. De reden ligt voor de hand: zie eens wat het gevolg is wanneer men op een bladzij latijns proza al die uitgangs-*s*'en weglaat! Het wordt hier en daar uiterst moeilijk de bedoeling te vatten. Een medeklinker die zo'n belangrijke rol speelt in de uitgangen van zelfst. naamwoorden en werkwoorden, kon in een taal die zoveel vrijheid in de woordschikking toelaat als het Latijn, niet weggelaten worden zonder verlies. Bijgevolg bleef die *s* behouden. Maar na verloop van tijd werd de woordorde meer en meer onderworpen aan wetten. En toen zich eeuwen later, na de splitsing van het Latijn in de romaanse talen, de neiging om de slot-*s* te laten vallen krachtiger deed gevoelen, bestond de tegenstand van vroeger niet meer. De *s* verdween. Eerst in het Italiaans, toen in het Frans. In het Frans had die verdwijning plaats tegen het einde van de middeleeuwen; sommige gevallen van overleving worden in de hedendaagse spreektaal nog teruggevonden. Wat het Spaans betreft, daar begint de uitgangs-*s* eerst in 't laatst van de 19^e eeuw af te vallen.

Nu een andere vraag: Is het wenselijk voor een taal, een vrije woordorde te hebben? Of zou men in dit geval de overgang van vrijheid in gebondenheid als winst mogen beschouwen?

Hoe belangrijk de woordorde is voor de stijl, weet iedereen; maar wat de stijl is voor het individu, dat zijn de algemene taalwetten voor het volk.

Als Schiller zegt:

Jeden anderen Meister erkennt man an dem, was er ausspricht;
Was er weise verschweigt, zeigt mir den Meister des Stils,

kunnen wij van onze kant de palm toekennen aan de taal die het mogelijk maakt „wijselijk te verzwijgen;” en dat wel de dingen, die in andere talen uitgedrukt moeten worden door onhandige middelen welke telkens en telkens weer dienen te worden aangewend (vgl. b.v. het latijnse *multorum virorum antiquorum*). Door de woordorde — volstrekt niet meer door uitgangen — onderscheiden wij *Jan slaat Piet* van *Piet slaat Jan*, van *slaat Jan Piet?* van *slaat Piet Jan?* — Kan dit niet vergeleken worden met het vernuftige arabiese getsysteem, waarin 234 iets heel anders betekent dan 324 of 432 of 423? Men vergelijkte deze wijze van uitdrukken eens met de omslachtige manier van het romeinse stelsel!

Misschien zal men mij tegenwerpen dat vrijheid in de woordschikking een groot voordeel is. Ik antwoord daarop dat wij ons oordeel niet moeten laten verschalken door een *woord*. Al is vrijheid in veel gevallen zeer wenselijk, daar volgt nog niet uit dat hij ook hier zo best is. Wij moeten op onze hoede zijn met dat woordje 'vrij'. Niets is gemakkelijker dan de bordjes te verhangen en in plaats van de voordelen van vrijheid na te gaan, te vragen wat verkieselijker is: orde of wanorde?

Oppervlakkig beschouwd schijnt vrijheid van woordorde een groot voordeel te zijn, als we ons op het standpunt plaatsen van de *spreker*; want deze zal dan niet gedwongen zijn zich aan vaste regels te houden. Maar een vaste woordorde is ongetwijfeld in het belang van de *hoorder*, die het gesprokene nu veel gemakkelijker begrijpen kan. En daar de spreker spreekt met het doel om te worden verstaan, is een vaste woordorde middel-lik ook in het belang van de spreker.

Daar komt nog bij dat het ontbreken van een vaste woordorde de spreker noodzaakt zich uitvoeriger en omslachtiger uit te drukken en telkens naar het een of het ander te verwijzen.

Wanneer het argument wordt gebezigd dat het bestaan van een vrije woordorde in het belang is van de dichters, dan dient men te overwegen, 1°. dat wij niet allen dichters kunnen zijn en dat wij misschien meer moeten letten op de belangen van al die mensen die als Molière's Monsieur Jourdain proza spreken

zonder het te weten, dan op die zeer enkelen die in de benijdbare positie verkeren van leesbare verzen te kunnen schrijven; 2°. dat een statisties onderzoek ongetwijfeld zou aantonen, dat de dichters die tot het gebruik van inversies en andere verouderde woordschikkingen hun toevlucht moeten nemen, niet tot de beste behoren; en 3°. dat in de talen waarin de woordorde tot een grammaties hulpmiddel is geworden (ten minste in die waarmee ik bekend ben) zoveel middelen worden aangetroffen om de beperking der vroegere vrijheid te neutraliseren — men denke aan partikels, aan de lijdende vorm, aan de bouw van de volzinnen — dat geen taalartiest, en dat moet iedere dichter toch zijn, in verlegenheid hoeft te geraken ¹⁾.

Om aan te tonen hoe nuttig een grote rijkdom van buigingsuitgangen zou zijn, heeft de heer Johannson in een belangrijk artikel over *Korrektheid in Taal (Indogerm. Forschungen I, 1891)* een aantal dubbelzinnige duitse zinnen bijeengebracht:

„Soweit die deutsche Zunge klingt und Gott im Himmel Lieder singt“ (is *Gott* eerste naamval of derde?)

„Seinem Landsmann, dem er in seiner ganzen Bildung ebensoviel verdankte, wie Goethe . . .“ (is *Goethe* eerste naamval of derde?)

„Doch würde die Gesellschaft der Indierin lästig gewesen sein“ (is *Indierin* tweede naamval of derde?)

„Darin hat Caballero wohl nur einen Konkurrenten, die Eliot, welche freilich die Spanische Dichterin nicht ganz erreicht“ (is *welche* onderwerp of voorwerp?)

„Nur Diopethes feindet insgeheim dich an und die Schwester des Kimon und dein Weib Telesippa“ (zijn *Schwester* en *Weib* onderwerp of voorwerp?).

De heer Johannson heeft gelijk, wanneer hij in deze zinnen het nadeel ziet van verlies van vormen. Want deze zinnen zouden niet dubbelzinnig zijn als *iedere* naamval zijn onderscheidend teken had. „Hoe groter de vormerijkdom, hoe duidelijker de taal.“ En deze zinnen bewijzen dat onduidelikheden voorkomen, óók wanneer de regels der woordorde strikt in acht genomen zijn.

---

¹⁾ Deze beschouwing van dichterlike werkzaamheid laten wij voor rekening van de auteur.

Wanneer Johansson dus opmerkt dat we hier te doen hebben met een vlekje op de duitse taal, dat er dubbelzinnigheden kunnen veroorzaakt worden door de onvolkomenheid van het duitse grammatika-systeem, willen we dat wel toestemmen.

En het zal ons niet moeilijk vallen de oorzaak te ontdekken van die onvolkomenheid, als wij de bouw van de taal in z'n geheel beschouwen en de bewuste zinnen in andere talen overbrengen om de uitkomsten te vergelijken.

Wij kunnen al dadelik de opmerking maken dat het zwakke punt niet uitsluitend gelegen kan zijn in het geringe aantal buigingsuitgangen: want het Nederlands, het Deens, het Engels hebben veel minder van die uitgangen, en dubbelzinnigheden als de bovengenoemde komen in die talen veel zeldzamer voor.

Ja, hoe paradox het op 't eerste gezicht mag schijnen: **een van de oorzaken van die dubbelzinnigheid in 't Duits ligt juist in zijn grotere rijkdom aan grammatiese vormen.**

Wanneer wij in plaats van de dubbelzinnige woorden eens andere kiezen, dan zullen wij zien dat de betekenis nagenoeg altijd duidelijk wordt, daar de meeste andere woorden verschillende vormen hebben in verschillende naamvallen: „Soweit die deutsche Zunge klingt und *dem Allmächtigen* (of: der Allmächtige) Lieder singt.” — „Seinem Landsmann, dem er in seiner ganzen Bildung ebensoviel verdankte wie *dem grossen Dichter*” (of: der grosse Dichter). — „Doch würde die Gesellschaft *des Indiers* (of: dem Indier) lästig gewesen sein.” — „Darin hat Caballero wohl nur einen Konkurrenten, William Shakespeare, *welcher* freilich *den spanischen Dichter* (of: den der spanische Dichter) nicht erreicht.” — „Nur Diopethes feindet insgeheim dich an und *der Bruder* des Kimon und *sein Freund*” (of: den Bruder und seinen Freund).

Het feit dat talloze dergelijke zinnen volkomen duidelijk zijn, leidt tot het gebruik van gelijkvormige konstrukties ook daar waar de zin verre van helder is. Maar indien (zoals in 't Nederlands) of alle zelfst. naamwoorden in nominatief en datief en akkusatief gelijkloidend waren, of de genitief altijd gelijk was aan de datief (zoals in het Duits bij *der Indierin*) zouden konstrukties als de bovengenoemde dubbelzinnige, *ondenkbaar*

wezen in een taal die een middel wil zijn tot mededeling van gedachten.

De oorzaak der dubbelzinnigheid blijkt dus per slot van rekening te schuilen in de onbestendige wijze waarop men de naamvallen uitdrukt. Maar die onbestendigheid vindt men terug in alle oude Ariese talen: naamvallen die in 't ene geslacht of in de ene verbuiging worden onderscheiden, zijn in de andere gelijk-luidend. Terwijl in 't Latijn een zin als *patres filios amant* of *patres filii amant* volkomen duidelijk is, kan men *patres consules amant* op twee manieren vertalen. En hoe verschillend kan een zin als *Horatius et Virgilius poetae Varii amici erant* niet worden opgevat!

Zulke gebreken in de bouw van sterk buigbare Ariese talen schijnen onvermijdelijk te zijn. Al kan men ze niet *het logiese gevolg* noemen van vormerijkdom, histories vertonen ze zich toch altijd bij die talen die het grootste aantal uitgangen hebben. De uitspraak van Johannson: „hoe groter de vormerijkdom hoe duidelijker de taal” gaat op bij een kunstmatig Volapük, maar *niet* bij natuurlijke talen.

Johannson zelf schijnt zijn bewering niet voor onomstotelijk te houden, want hij voegt er in een noot aan toe: „Ik doel hier natuurlijk niet op de overdreven en weelderige rijkdom van de Bantoetalen, maar ik denk aan de vormeschat van de Ariese talen.”

Jammer dat hij ons niet zegt welke Ariese taal zijn ideaal is. Zijn 8 naamvallen of 7, of 6, of misschien 5 het *ne plus ultra*?

Uit het voorgaande is gebleken dat het gebruik van een vaste woordorde niet alleen gemakkelijker is dan het bezigen van buigingsuitgangen, maar ook duidelijker.

Men heeft dus niet, zoals Johannson wil, te kiezen tussen het vermijden van misverstand en het verwaarlozen van buigingsuitgangen. Want in de ontwikkeling der talen gaat het wegwerpen van oude buigingsuitgangen samen met de ontwikkeling van eenvoudiger en doeltreffender hulpmiddelen die veel minder dan de oude uitgangen misverstand doen ontstaan.

Zijn er dan geen gevallen denkbaar waarin een bestaande dubbelzinnigheid vermeden had kunnen worden door buigings-

uitgangen? Zonder twijfel. Maar een natuurlijke woordschikking zou in zo'n geval dezelfde dienst bewijzen. Een zin als „die stad heeft de Koningin veel te danken” is dubbelzinnig ¹⁾; maar men zal in de spreektaal ook altijd door het woordje *aan* de dubbelzinnigheid opheffen. En ieder prozaschrijver zal dat ook doen, als het *verband* de dubbelzinnigheid niet voorkomt.

Dichters die meer rekening houden met de versmaat, en in 't algemeen meer met klank, zullen er eerder toe overgaan konstrukties te gebruiken die dubbelzinnig schijnen te zijn. Een ogenblik nadenken zal de bedoeling doen blijken. Waar dat niet het geval is, waar onduidelikheid blijft bestaan, is een fout gemaakt tegen de woordschikking van het Nieuwnederlands. En zulk een fout kan men nagenoeg even groot achten als het gebruik van 't latijnse *dominum* in de eerste naamval.

Zij die het betreuren dat wij voor nominatief en akkusatief geen verschillende vormen meer hebben, schijnen zich altijd te verdiepen in beschouwingen omtrent een fiktieve taal ²⁾ die de grootste duidelijkheid aan eenvoud en vrijheid paart. Hun oog valt op sommige onvolmaaktheden in hun moedertaal, en dan roepen ze uit: O, hoe gemakkelijk zouden we die fouten kunnen verbeteren als we maar verschillende vormen hadden! Deze manier om linguïstiese vraagstukken te behandelen stuit op weinig moeilijkheden, daar natuurlijk niemand verwachten zal dat die idealisten de taal hunner dromen geheel zullen konstrueren, die taal, die in ieder onderdeel volmaakt is.

Men is soms geneigd om te vergeten dat zulke beschouwingen in de lucht zweven en niet de minste wetenschappelijke waarde hebben.

De vragen die van belang zijn en waar het op aankomt zijn deze: In welke richting veranderen de werkelijk bestaande talen? Is het al of niet in een richting van vooruitgang?

Mijn antwoord is: Talen streven er in 't algemeen meer en meer naar om van de rangschikking der woorden gebruik te maken voor grammatikale doeleinden. En dat is wezenlijk een stap in de goeie richting, daar het bezigen van een bepaalde woordorde het eenvoudigste en mooiste middel is om het spreken

¹⁾ Beter: Kan dubbelzinnig zijn. Zulke zinnen komen in werkelijkheid niet voor *buiten verband*.

²⁾ De grammatika van die taal is de „grammaire raisonnée.”

gemakkelijker te maken en de taak van de hoorder te verlichten. De logge vormen, van ouds gebruikelijk om overeenstemming en betrekking aan te duiden, worden er meer en meer overbodig door.

De vervanging van buigingsuitgangen door een vaste woord-schikking kan men noemen: een overwinning van geestelijke middelen op stoffelijke.

Woordorde heeft grammatiese betekenis verkregen. En als wij vragen hoe dat in z'n werk is gegaan, krijgen we ten antwoord: het is gekomen door langzame groei, zonder enige bedoeling van de kant van de spreker. Heel langzamerhand gewende men er zich aan, de woorden op een zelfde manier te rangschikken. En de naamvalsuitgangen die tot dusver het voornaamste grammatikale middel waren om eerste en vierde naamval te onderscheiden of om aan te wijzen waarbij zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden behoorden, werden eindelijk geheel of nagenoeg geheel overbodig.

De grammatiese bedoeling werd dus eerst uitgedrukt door zekere meer stoffelijke hulpmiddelen, onafhankelijk van de woordorde; dan door diezelfde middelen èn een bepaalde woordorde, en eindelijk door de woordorde alleen, onafhankelijk van de oorspronkelijke kentekenen.

(*Taal en Letteren*, 1895).

VREEMDE WOORDEN.

Tot de onderwerpen die altijd nieuw blijven en van prakties belang, ofschoon er al eeuwen en eeuwen over wordt geredetwist, behoort ongetwijfeld *het gebruik van vreemde woorden*. Niet minder dan elders heeft de kwestie bij ons de aandacht getrokken. Telkens, na langere of kortere tussenpozen, wordt in boeken en brochures en kranten de vraag weer gesteld: Waarom geven wij, Nederlanders, toch niet altijd de voorkeur aan echt nederlandse woorden boven bastaarden en indringers? Zou de tijd niet gekomen zijn om voor eens en voor altijd met die vreemdelingen af te rekenen; hun de deur te wijzen en hun plaatsen te doen innemen door woorden „van vreemde smetten vrij”?

Als ik het wèl heb worden de stellers van die vraag nu in den regel niet met bewijzen van instemming overladen. De afkeer van het onvaderlandse in 't algemeen en van het Franse in 't bijzonder is bij ons niet zó sterk als b. v. bij de meeste Vlamingen. Maar toch, onze landgenoten zijn in hun hart voor 't grootste deel nog nederlands genoeg om te erkennen dat er veel voor te zeggen is, in de nederlandse taal aan nederlandse woorden de voorkeur te geven. En wie even over de zaak nadenkt, wordt nog versterkt in die goede mening. Zuiverheid van taal... vaderlandsliefde... „dege degelijkheid”... oud-hollandse eenvoud en natuurlikheid... Het schijnt bijna overbodig er langer bij stil te staan.

Onder vreemde woorden verstaat men woorden die uit een andere taal zijn overgenomen.

Nu heerst bij het grote publiek vrij algemeen de verkeerde mening, dat men vreemde woorden op 't eerste gehoor en 't eerste gezicht van inheemse kan onderscheiden. En ook wordt dikwels als van-zelf-sprekend aangenomen dat het gebruik van vreemde

woorden in vroeger tijd veel beperkter was dan in de laatste eeuwen. Al weet men iets van de „verbasterde rederijkerstaal” en hoe die in de 17de eeuw „geschuimd” werd van „ondiets”, men twijfelt er niet aan dat vroeger, veel vroeger, onze taal, als ik het zo eens noemen mag, als nagenoeg „chemies zuiver” kan worden beschouwd.

't Is gemakkelijk na te gaan hoe men aan die opvatting komt. Vreemde woorden hebben veelal iets ongewoons over zich en daardoor iets „nieuws”; men is er niet zo eigen mee als met andere. Die andere doen zich aan ons voor als oude bekenden; de vreemde niet.

Dat er echter onder onze „gewone” woorden een heleboel zijn, ònnederlands, òngermaans van oorsprong, woorden eenmaal even vreemd voor onze voorouders als de allernieuwste en vreemdste het zijn voor òns — dat ziet men veelal voorbij ¹⁾. De vraag is dan ook gewettigd of de meesten die hetzij in stilte hetzij in het publiek woorden afkeuren als *poëet, auteur, flakon, kilogram, epistel, voile* (om er maar 'n paar te noemen) wel weten dat *dichter, schrijver, fles, pond, brief, sluier* eveneens woorden zijn van vreemde oorsprong.

Men houdt er niet altijd rekening mee, dat onze voorouders eigenlijk net eender hebben gedaan als wij. Wanneer ze een vreemd woord nodig hadden, hebben ze 't genaast. En daaraan hebben wij het te *danken* dat onze taal met een zeer groot aantal oorspronkelijk *vreemde* woorden werd *verrijkt*, als daar zijn:

aap, aalmoes, ambt, appel, azijn, beker, dichten, dis, draak, duivel, emmer, engel, ert, ezel, fakkel, fles, klok, kachel, kaal, kalk, kamer, kar, kaas, kat, kelder, kerker, kaars, ketel, kerk, kers, kussen, kist, kok, kool, kop, keuken, koper, kort, laven, leeuw, muur, mijl, meester, molen, munt, offer, pacht, pik, pad, paal, pan, pand, pauw, peper, plant, plukken, pond, sap, schort, schotel, spiegel, stout, stippen, straat, stoof, trechter, tegel, tol, vijg, vrucht, wal, wijn, zalm, zerk, zuiver, zak, zeker, zilver;

beurs, brief, boler, elpenbeen, erts, kapel, kelk, kluis, klooster, korf, krijt, kruis, kroon, korst, lier, lelie, lijn, mantel, markt, muil, mossel, natuur, non, olie, orgel, paar, paard, palm, peer, pijn, poort, priem, post, roos, schrijven, schrift, school, spjjs,

¹⁾ Volgens Kleinpaul (*Das Fremdwort im Deutschen*) begroot men het aantal vreemde woorden in het Duits op 70.000!

steel, tafel, ton, tortel, vers, venster, vieren, vlam, zegen, zijde; bark, beest, bever, bril, buffel, bont, dans, dubbel, fijn, feest, fluit, folteren, golf, grijs, grens, kabel, kaart, klaar, koppel, lamp, lans, lantaarn, mat, olm, papier, pil, penseel, plan, plank, prijs, pers, prins, proef, pols, rol, sluier, schroef, sijs, tasten, troon, trommel, toren, vernis, vorm;

bas, bries, dok, dozijn, dubbel, folteren, gepeupel, gips, grens, kastanje, koppel, leveren, pantoffel, park, poets, simpel, soort, staat, stof, troef;

oester, fiks, uur, klas, soldaat, dolk, dans, rendier, pen, tabak, foppen, bende, kanaal, vloot, grot, lijst, schets, kurk, blond, bom, braaf, bres, kroot, koffer, ma, pa, rang; kras, takt, brons, dammen, fabriek, kaste, vest, enz. enz. enz.

Vergelijkt men woorden als de hier genoemde met oorspronkelijk nederlandsche (altans germaanse) zoals *aal, akker, arend, brug, geit, gemaal, genoeg, hellebaard, knie, melk, milt, twijfel, woeker*, dan zal op de vraag of de niet-taalkundige Nederlander de ene reeks van de andere kan onderscheiden, beslist ontkennend moeten worden geantwoord. Verschil in oorsprong wordt hier niet meer gevoeld. Woorden als *aap, appel, ezel, kaas*, mogen eerst geheel vreemde woorden zijn geweest en daarna bastaardwoorden: voor ons zijn ze heel gewoon Nederlands. En al kan de geleerde die hun stamboom onderzocht, aantonen dat ze uit vreemde talen in het Germaans werden overgenomen — zelfs de haat van puristen strekt zich tot die woorden niet uit.

Maar dan kunnen we ook als belangrijk eerste resultaat vaststellen: Door de *vreemde* OORSPRONG van een woord wordt de afkeer die velen er van hebben niet verklaard, en de zucht om het te verbannen niet gewettigd.

Waardoor dan wel?

Men zal antwoorden: In de eerste plaats door het onduidelijke dat de nieuwe vreemde woorden hebben, vooral voor het grote publiek; en in de tweede plaats door het hinderlik-onnederlandsche in hun voorkomen.

Wat die onduidelijkheid betreft. Het is zeker waar dat echt nederlandsche woorden als *veld, vuur, hond, kogel, noot, ring, geloof* voor onze landgenoten begrijpelijker zijn dan vreemde als b.v. *anakollema, atocia, kurtatie, engareb, karakor, rodondos* en dergelijke. En men hoeft niet eens tot zulke woorden z'n toevlucht te nemen. De meeste mensen in ons land spreken met

meer gemak van *verstaanbaarheid* en *weerkunde* en *waterstof*, dan van *intelligibiliteit*, *meteorologie*, *hydrogenium*. Vooral de eenvoudigen hanteren zulke woorden niet met de nodige vrijmoedigheid.

En er is nóg iets dat nederlandse samenstellingen vóórhebben.

De samenstellende delen wijzen bijna altijd op de betekenis van de samenstelling. Iemand die b.v. het woord *dorsvloer* zelden hoort gebruiken, zal toch niet vergeten wat het betekent: *dors(en)* en *vloer* herinneren er hem aan. Bij vreemde woorden heeft dat oplossen van een samenstelling in z'n delen veel meer bezwaar. De niet-taalkundige slaagt er zo goed als nooit in.

Maar toch — tòch zou men zich vergissen wanneer men nu meende de algemene regel te mogen opstellen: woorden die wij nog als vreemde of bastaardwoorden voelen, zijn minder duidelijk dan oorspronkelijk nederlandse. Want die duidelijkheid heeft met de afkomst van een woord niets te maken. Groter of geringer duidelijkheid is eenvoudige een gevolg van meer of minder gebruik. (Bij samenstellingen komt hier natuurlijk ook het gebruik der samenstellende delen in aanmerking). Als we spreken en horen spreken van *lokomotief*, *wagon*, *portemonnee*, *fotografie*, *fotografie-artikelen*, *portret*, *telegram*, *kanapee*, *horloge*, *boekje*, *dokter*, *revolver*, *revolverpatroon*, *majoor*, *kapitein*, *luitenant*, *korporaal*, *politie*, *bureau*, *komedie*, *redactie*, *sent*, *aksijns*, *kompas*, *sekretaris*, *publiek*, *apoteek*, *medicijnen* — allemaal woorden waarvan de vreemde oorsprong door de meeste Nederlanders dadelijk wordt herkend — dan voelen we ons veel beter thuis en kijken veel minder vreemd op, dan wanneer we goed nederlandse woorden horen gebruiken als: *bakstag*, *beug*, *blees*, *blein*, *boelmansvorke*, *darink*, *daze*, *doeze*, *draverik*, *drep*, *duist*, *durk*, *gaal*, *gaatstempel*, *gabberen*, *galpen*, *garre*, *gekruch*, *gijk*, *hoornaar*, *hot*, *kaam*, *kalderstok*, *kikkerrit*, *kimmeloos*, *kluun*, enz. enz. enz. Misschien mag ik niet àl deze woorden *zuiver nederlands* noemen. Van een groot deel zal de afleiding wel niet bekend zijn; en 't is dus niet onmogelijk dat er een vreemd woord onderloopt. Maar als dat zo is, kan men er zonder moeite honderd „ongewone” nederlandse voor in de plaats stellen.

Ik meen te hebben aangetoond dat de oorspronkelijk vreemde woorden heel dikwels *duidelijk* en nederlandse woorden dikwels *onduidelijk* voor ons zijn. Wordt er nu over de onduidelijkheid

van woorden geklaagd, dan hebben we zowel bij inheemse als bij vreemde, te doen met een gevolg van minder algemeen gebruik. De oorsprong kan ook hier gerust buiten beschouwing blijven.

Wij moeten dan nu wel aannemen dat de tegenzin, door vreemde woorden zo dikwels opgewekt, grotendeels berust op het ongewone, het onnederlandse dat ze over zich hebben.

Dat ongewone kan liggen in de *klank* en het kan liggen in de *spelling*. En vergis ik mij niet, dan ligt het *voor verreweg het grootste gedeelte* in de spelling. Want onder de *klanken* die men, oppervlakkig beschouwd, onnederlands zou willen noemen, zijn er verscheidene die wel degelijk in echt nederlandse woorden worden gehoord.

Daar is de *ch* in „*machine*”, „*chokola*,” „*retoucheren*”, die klinkt als de *sj* in *sjobbig*, *sjorren*, *sjouwen*, *sjokken*, *meisje*, *baasje*, *kas(t)je*, *nes(t)je* enz. Daar is de *g* in *bagage*, *plantage*, *generen*. Die *g* schijnt wezenlijk iets typies vreemds te hebben. Maar wie hem in 't Nederlands wil horen, luistere eens (maar hij moet goed luisteren) naar zijn uitspraak van *verbaas je* („verbaas je daar maar niet over”) *maas je* („maas je die kousen allemaal zelf?”) *raas je*, *verlies je*, *vrees je*, *koos je*, (de zachte *sj*, wel te onderscheiden van de scherpe *sj* in 't verkleinw. *haasje*, *baasje*, *Koosje*, enz.) De *ai* van „*militair*”, „*prairieën*”, enz., hoort men niet zelden uitspreken in wêrld, kèrel, (pèrel, pèrd).

Daarentegen worden klanken die in 't Nederlands *niet* voorkomen, meestal dadelik gewijzigd. Vgl. de *eu* in het franse *ingénieur* met de klank in ons *ingenieur*; de *on* in 't fr. *peloton* met de *on* in ons *pleton*; vgl. Eng. *sport* en ons *sport*; *football* en *voetbal*.

Rest dus als hoofdzak: de *spelling* die ons vreemde woorden vaak doet aanzien met een schuine blik. Dat de invloed van de spelling in deze werkelijk gróót is, kan blijken wanneer men een aantal bastaardwoorden in hun oudere, vreemde spelling en in de nieuwere nederlandse, naast elkaar plaats. Hinderlijk zijn *choeur*, *caractère*, *portrait*, *chaise*, *elephant*, *classe*, *valse*, *groupe*, *trône*, *couleur* in nederlandse geschriften, terwijl *koor*, *karakter*, *portret*, *sjees*, *olifant*, *klas*, *wals*, *groep*, *troon*, *kleur* er doodgewoon uitzien.

Ligt de gevolgtrekking niet voor de hand?

Als we de vreemde woorden *die we nodig hebben* langzamerhand (maar niet àl te langzaam) op z'n hollands gingen spellen, zouden ze er spoedig vertrouwenwekkender uitzien en al heel gauw het

burgerrecht verkrijgen. Onze voorouders hebben ons het goeie voorbeeld gegeven (vgl. hiervoor blz. 150). De angstvalligheid die sommigen gevoelen als er sprake is van het spellen van zulke vreemde woorden als hollandse (de bastaards worden dan zo maar met de echte kinderen vermengd!) is niet voldoende gewettigd. Uit het voorgaande blijkt genoegzaam dat er onder die zogenaamde „echte” ook heel veel zijn met een balk in hun wapen! De bokken en de schapen zijn hier nu eenmaal niet uit elkander te houden. En wat hoeft het ook? De onmisbare vreemdelingen laten zich heel gewillig naturaliseren en bewijzen dan volmaakt dezelfde diensten als hun medeburgers, van wie ze alleen door deskundigen (en dan nòg niet altijd) te onderscheiden zijn. Nu staat het in 't eerst wel erg raar, om *sent* te zien in plaats van *cent*, maar 't went even goed als *singel* en *prinses* en *sigaar* voor *cingel* en *princes* en *cigaar*.

Zodat — de deuren nu maar voor alle mogelijke vreemde woorden wagenwijd opengezet moeten worden?

Dàt is de bedoeling niet. Maar laten we, eer we het hebben over het invoeren van *nieuwe* vreemde woorden, eerst nog een en ander zeggen over die reeds ingedrongen zijn.

Op de vraag: wanneer zal men tot het gebruik van een vreemd woord zijn toevlucht nemen? bestaat maar één afdoend antwoord: Als men zo'n woord *nodig* heeft. En dat is het geval wanneer er geen gelijkbetekend nederlands bestaat. Ook kàn het 't geval zijn wanneer het overeenkomstige nederlandse weinig gebruikelijk is en te ongewoon klinkt.

Regenscherm b. v. is op zich zelf niet minder goed als *paraplu*. Maar het laatste wordt gezegd en het eerste niet. Wie zijn *horloge zakuurwerk* noemt, zijn *pantoffels huis- of kamerschoenen* (*kamer* is ook al weer een vreemdeling), wie *genie*, *ideaal*, *gymnasium*, *provincie* wil verhollandsen, overschrijdt de grenzen van het natuurlijke en loopt gevaar zich belachelijk te maken.

Waar men te kiezen heeft tussen een vreemd woord en een inheems, waar het gebruik beide toelaat, valt er natuurlijk alles voor te zeggen dat men aan het nederlandse de voorkeur geeft. Wie zonder enige reden spreekt van een *kostuum* in plaats van een *pak*, wie een *das* een *cravate* noemt, een *kok* een *cuisinier*, wie het heeft over *arriveren*, *presumeren*, *etaleren*, *pitoyable*, *degoutant*, of wel, als hij eens een paar weken in Duitsland is

geweest *niedlich* zegt en *bitte*, *bitte* en *danke schön*, zo iemand geeft zeker minder blijk van beschaving en „algemene ontwikkeling” dan hij wel denkt.

Maar men zij met het afkeuren van vreemde woorden voorzichtig. Dikwels genoeg geven woordenboeken en dwepende taalzuiveraars (het woord herinnert aan een onzindelijk handwerk) als gelijkbetekenend op wat niet gelijkbetekenend is. En wie dat over het hoofd ziet, wie het met de *betekenis* van de woorden niet zo nauw neemt als ze maar zuiver nederlands zijn (hoe ver het met die zuiverheid gaat is ons hiervóór gebleken!) schrijft onnauwkeurig, onjuist, slecht. *Koket* en *behaagziek* dekken elkaar niet. *Ijverzuchtig* en *jaloers* evenmin. *Mededinger* en *konkurent* is niet hetzelfde; *hilariteit* betekent wat anders dan *vrolijkheid*, *kanapee* dan *rustbank*; *nobel* is nog niet hetzelfde als *edel*; *dat is zijn fort* kan men evenmin weergeven door *dat is zijn kracht* als door *daarin ligt zijn kracht*. Ten minste in heel veel gevallen zal men in deze en in duizend dergelijke uitdrukkingen de hollandsche term niet in de plaats kunnen stellen van de vreemde. En is dat al waar voor de taal van gewone mensen, in veel sterker mate geldt het voor de taal van artiesten, die niet alleen fijner zijn in hun onderscheidingen, maar ook soms aan een vreemd woord de voorkeur zullen geven om de *klank*.

Ten slotte nog iets over *nieuwe* vreemde woorden. Ontdekkingen op 't gebied van wetenschap, kunst en industrie, allerlei nieuwigheden en uitvindingen worden hier gewoonlijk bekend gemaakt onder uitheemse namen. Zo hoort men in de laatste tijd algemeen spreken van *bacillen* en *bacterien*, van *serum*, van *karbol* en *antiseptics*, van *telefoon*, *fonograaf*, *kinetoskoop*, van *acetyleen*, enz. enz. Soms beproeft men wel eens zo'n woord (bijna altijd een samenstelling) te *vertalen*: maar dan krijgt men meestal iets raars, iets onbruikbaar, zodat men liever het vreemde woord overneemt.

Hoe komt het toch dat er voor zulke nieuwe termen in het Nederlands zo moeilijk een geschikte uitdrukking te vinden schijnt?

Zou het niet daaraan liggen, dat men gewoon is aan een nieuwe nederlandsche samenstelling veel hogere eisen te stellen dan aan een vreemde? Terwijl men van die vreemde gewoonlijk niet eens nagaat wat de samenstellende delen wel betekenen, schijnt men van het nederlandsche woord niet meer of minder te verlangen dan dat het een definitie inhoudt. Na vergeefse pogingen om dat

onbereikbare doel te treffen, geeft men het dan ook op en neemt men het vreemde woord maar onveranderd over.

Als men er meer op lette dat we wel nu en dan de betekenis van een samengesteld woord meer of minder duidelijk uit de samenstellende delen kunnen OPMAKEN, maar dat zo goed als nooit de betekenis door die samenstellende delen *nauwkeurig wordt aangewezen*, dan zou men minder veeleisend zijn. ¹⁾

Een *visvrouw* is een vrouw die vis verkooft; een *boerevrouw* een vrouw uit de boerestand; een *huisvrouw* is de vrouw van de heer des huizes of de huurderes van een huis. Zo is *lichtgas* gas dat men tot verlichting gebruikt; *waterstofgas* gas dat uit waterstof bestaat, *brongas* gas dat uit een bron opwelt. Een *kachelpijp* is een pijp die aan een kachel is bevestigd, een *gaspijp* een pijp waar het gas doorstroomt, een *sigarepijp* een pijp waar men een sigaar uit rookt, enz. enz.

Enkel en alleen uit de betekenis van de *samenstellende delen* kan iemand de betekenis van een *samenstelling* nog niet met zekerheid opmaken. Die betekenis moet worden gekend, worden meegedeeld, of wel hij moet blijken uit het verband. Bij nieuwe samenstellingen mogen we dus tevreden wezen, wanneer de samenstellende delen woorden zijn die in een definitie of omschrijving van het begrip niet gemist kunnen worden en tot de belangrijkste behoren. (Dat de schrijver te zorgen heeft dat hij niet onverstaanbaar wordt, hoeft hier niet verder besproken te worden).

Ter verduideliking nog een paar voorbeelden.

Als iemand niet weet wat *levensverzekering* beduidt, zal het woord hem de betekenis niet doen kennen, al denkt hij er nog zo lang over. Dat met *kindermeel* meel voor kinderen wordt bedoeld, is niet moeilijk te begrijpen; toch doen samenstellingen als *tarwemeel*, *roggemeel*, *havermeel*, *beendermeel*, eerst onwillekeurig aan iets anders denken.

Een *stamroos* is een roos op een stam; een *teeroos*, een roos met naar tee ruikende bloemen; een *maandroos*, een roos die elke (!) maand bloeit. — Vgl. nog *herdershond* met *wolfshond*, *tijgerhond*, *bloedhond*, *krulhond*, *schoothond*, *waterhond*, *wachthond*, *karrehond*. Al die samenstellingen zijn naar verschillende analogieën gevormd. Van „definities” geen sprake.

¹⁾ Vgl. het artikel van Dr. F. Buitenrust Hettema in *Taal en Letteren* II over *Woordvorming*, vooral blz. 325.

Zo is dan ook op de vertaling van *velocipède* door *rijwiel* of *trapwiel* uit een taalkundig oogpunt geen aanmerking te maken, al dienen de wielen van een rijtuig óók om te rijden, en wordt dat van een schareslijpmachine óók door trappen in beweging gebracht. Mocht het gebruik niettemin meer en meer de voorkeur geven aan de „schepping” *fiets* dan zal men zich daarbij hebben neer te leggen. ¹⁾

Naar ik meen is nu ook de weg aangewezen om een stortvloed van (nieuwe) vreemde woorden te ontgaan.

Wie van onze landgenoten het eerst te maken heeft met nieuwe voorwerpen, uitvindingen, stoffen, begrippen of wat dan ook, bedenke *zonder te grote angstvalligheid* een hollandsche naam; als die naam de innige verbinding tussen woordklank en woordbegrip maar bevordert.

Pogingen om vreemde woorden die eenmaal in algemeen gebruik zijn gekomen, te weren, slagen in den regel niet.

Maar schijnen ze ons door hun vreemdheid hinderlik, dan trekken we hun, op 't voorbeeld van onze voorouders, het vreemde pakje uit en geven ze een hollands kleed. 'n Ogenblik¹⁾ lijkt dat misschien nóg vreemder. Maar nu zullen ze al heel gauw niet meer te onderscheiden zijn van oudburgers, en dat kan niet anders dan als een voordeel worden beschouwd.

---

¹⁾ *Velocipède* (vijf lettergrepen) is voor dagelijks gebruik te lang.

Dat lange vreemde woorden door het publiek knaphandig worden vervormd of verkort, is al dikwels opgemerkt. Eén voorbeeld. Niet lang geleden kwamen op de amsterdamsche trems *passe-partouts* in gebruik: kaartjes, die geldig waren op alle lijnen van de maatschappij. Al heel gauw werd *passe-partout* verdrongen door het nu algemeen gebezigde *pas* of *pasje*.

(*Taal en Letteren*, 1897).

DE SPELLINGKWESTIE.

„Der Schreibung, die ihre volle Pflicht thut, wenn sie alle wirklichen Laute zu erreichen sucht, kann nicht das Unmögliche aufgebürdet werden, zugleich die Geschichte einzelner Wörter darzustellen.“

JAKOB GRIMM, *Vorrede z. Wörterb.* S. 21.

Er is in de laatste tijd veel geschreven en gesproken — tot in de Tweede en Eerste Kamer toe — over de beweging om onze schrijftaal te vereenvoudigen.

Misschien ligt het aan mij; maar telkens kreeg ik de indruk dat de bestrijders van de door velen gewenste vereenvoudiging òf de bedoeling van de voorstanders niet begrepen, òf niet genoegzaam bekend waren met de betrekking die er tussen spreektaal en schrijftaal bestaat ¹⁾.

Dat heeft mij doen besluiten om de zaak nog eens ter sprake te brengen en zo duidelijk mogelijk het goed recht van de hervormers aan te tonen.

Om al dadelik de tegen-ingenomenheid van sommigen te doen verdwijnen, zal ik beginnen met enige even gewone als ongegronde beschuldigingen te weerleggen.

De voorstanders van spelling-verandering, zo wordt beweerd, hechten te veel aan uiterlikheden die eigenlijk héél onbeduidend zijn. Wat komt het er op aan, of er 'n *e* of *o* of *n* meer of minder geschreven wordt, als de bedoeling maar blijkt?

Voor wie zich heeft kunnen en *mogen* emanciperen van alle schoolmeesterij, doet het er inderdaad weinig of niets toe. Maar voor het overgrote deel van onze landgenoten, voor onze schoolgaande kinderen in de eerste plaats, worden die onbeduidendheden

---

¹⁾ Hetzelfde verwijt geldt nog in 1903.

een onophoudelijke kwelling ¹⁾). Zo is het in Nederland, in Indië, in Vlaanderen, in de Transvaal.

Mij dunkt, reden genoeg om betekenis te gaan hechten aan hetgeen voor ons, persoonlijk, misschien van weinig belang is.

Een andere grief. Wij zouden *platte* taal willen schrijven. Och nee. Wij vinden alleen dat taal, die goed genoeg is om in beschaafd gezelschap te worden gesproken, óók goed genoeg is om te worden geschreven. Wij zien niet in dat het noodzakelijk is om het zinnetje *Sprak u niet van die valse gulden?* te schrijven: *Spraak gij niet van dien valschen gulden?*

Verwijt de een ons platheid, anderen komen er tegen op dat we de geschreven taal meer in overeenstemming trachten te brengen met de *beschaafde* spreektaal. Volgens hun is er van iets als 'n „algemene beschaafde nederlandse spreektaal” nergens 'n spoor te ontdekken. Iedereen spreekt dialect. 'n Limburgs of 'n Brabants of 'n Fries of 'n Hollands dialect; en nu noemen wij het provinciale Hollands „beschaafd Nederlands”. Zij die dat beweren, zijn grote voorstanders van het stelsel-de Vries en te Winkel. Dat dit stelsel ook grotendeels berust op de beschaafde uitspraak schijnt hun onbekend te zijn. Toch leest men in de *Grondbeginselen der Nederl. Spell.* door Dr. L. A. te Winkel: „Stel in uw schrift de beschaafde uitspraak voor; d. i. geef door letterteekens al de bestanddeelen op, die in een woord gehoord worden, wanneer het door beschaafde lieden zuiver wordt uitgesproken”; en verder: „Uit de verhouding der beschaafde uitspraak tot de overige dialecten volgt, dat alleen zij *bestist* en dat de overige dialecten slechts in twijfelachtige gevallen eene *raadgevende stem* kunnen hebben.” ²⁾

Dan wordt ons verweten dat we breken met de traditie van . . . . *onze taal!* Maar in de taal veranderen wij niets. Onze grief is het juist dat de tegenpartij de levende taal zo dikwels tracht te verminken om hem te doen lijken op 'n dood model! Afwijken van de traditie? Wij volgen juist de historische lijn. *Omdat de*

¹⁾ „Wel ontzettend!” roept T(aco) R(oorda) in *de Gids* van 1862, II, 51, „Moet dat alles letterlijk *van buiten geleerd* worden? die meer dan 250 spelregels! . . .

„Helaas! juist dat *geestdoodend* van buiten leeren is de pest, die het onderwijs van de jeugd in ons land tot in de grond bedorven heeft” (beoordeling van L. A. te Winkel's *De Nederl. Spelling*).

²⁾ Uitg. v. 1865. Blz. 13 en 14.

gesproken taal onophoudelijk verandert, *moeten* er in de geschreven taal nu en dan overeenkomstige veranderingen worden aangebracht. Wie de verschillende spellingen van onze taal, van 1200 tot 1900 vergelijkt, kan die waarheid niet miskennen.

Het is misschien niet zonder nut, hier wat dieper in door te dringen. Meermalen toch hoort men de opmerking: „Zeker: de taal verandert, de taal groeit. 't Is volkomen juist, dat men in de 17^e eeuw anders sprak en schreef en spelde dan in de 15^e, in de 19^e anders dan in de 17^e. Maar dat groeien van een taal gaat onbewust, van zelf. Het is 'n onwillekeurig iets, en daarom is niemand gerechtigd hier opzettelijk en met bewustheid in te grijpen, zoals de vereenvoudigers dat willen. Als de wijzigingen waar ze naar verlangen zo nodig zijn, dan zullen ze er van zelf wel komen; van zelf, zonder dat iemand er moeite voor doet.”

Merkwaardige begripsverwarring! Alsof taal en spelling hetzelfde was! Alsof het woord *boomen* door de spelling *bomen* veranderde!

Laat men toch goed onderscheiden. Het woord zelf (de klank) staat tot het geschreven woord zo ongeveer als 'n man tot z'n geschilderd portret. De man leeft, z'n konterfeitsel niet. Men kan het ophangen, men kan er mee doen wat men wil, zonder het origineel te deren. En ook als men het later mocht bijwerken om er een verdwenen gelijkenis weer in te brengen, ondervindt de man daarvan in 't minst geen nadelige gevolgen.

De gesproken taal *leeft*, zoals men het gewoonlijk noemt. D. w. z. in de gesproken taal hebben voortdurend kleine veranderingen plaats, zoals in 'n groeiende boom of in 'n groeiend kind. Van de ene dag tot de andere merkt niemand dat groeien op. Na een tijdsverloop van jaren wèl.

Leeft nu de spelling ook? Zijn wij misschien van de schrijfwijze *spraeck* tot *spraak* gekomen, doordat de geschreven of gedrukte letter *e* zich heel langzaam en geleidelijk tot 'n *a* metamorfoseerde en doordat de *c* wegwijnde, verschrompelde, verdween? Of omdat de hand die *ae* dacht te vormen, van zelf *aa* tekende, en in plaats van *ck* 'n enkele *k*?

Er is immers niemand die dat gelooft!

Wanneer op een gegeven oogenblik de uitspraak van een woord zo nauwkeurig mogelijk door de spelling wordt weergegeven, en de uitspraak verandert langzamerhand, dan dekken het

gesproken en het geschreven woord elkaar niet langer. Toch wordt vooreerst de eenmaal aangenomen spelling behouden. In de dagen van Lambert ten Kate zei men al lang *vis*, ofschoon men ouder gewoonte *visch* schreef. De tijdgenoten van ten Kate leerden hun kinderen *visch* schrijven omdat zij het zelf zo geleerd hadden, en die kinderen leerden het later hùn kinderen weer, en zo ging het door tot nu toe. Wanneer verdwijnt nu die overbodige *ch*? Natuurlijk eerst dan, als men 'm *opzettelijk* gaat weglaten.

Maar — is het wel noodzakelijk dat er nu en dan wijzigingen in de spelling worden aangebracht?

Het voortdurend veranderen van de gesproken woorden maakt het tot een gebiedende eis.

Wanneer wij tegenwoordig nog *lederhosen* schreven waar wij uitspreken: *laarzen*; en *wintbraue* voor *wimper*; *amutse* of *almutse* voor *muts*; *anclief* of *anclau* voor *enkel*... het leren lezen zou wel alle tijd, voor lager en middelbaar onderwijs bestemd, in beslag mogen nemen. Gelukkig zijn we zó konservatief niet gebleven; maar toch.... nog altijd is *Frankisch* het woordbeeld van *Frankies*, *dikwijls* van *dikwels*, en eigenlijk ook *gij* naamt van *u nam*, *gij wildet* van *je wou* enz. enz.

Het ligt in de aard van de zaak dat in iedere levende taal de wijze-van-schrijven achter is bij de wijze-van-spreken. Maar het is duidelijk dat de geschreven taal nu en dan meer in overeenstemming met de gesproken taal moet worden gebracht. En dat gebeurt ook niet onbewust, maar opzettelijk. In iedere periode van enige duur. Want wie de spelling van een levende taal *voor goed* wil vaststellen, verlangt het onmogelijke. „Vastheid” kan men alleen hebben in een dode taal.

Het zal dan nu alleen nog maar de vraag zijn of de tijd om tot spellingwijziging over te gaan voor ons reeds weer is aangebroken. En op die vraag antwoorden wij beslist bevestigend. Het zou niet zo wezen, indien de Vries en te Winkel meer hadden doorgetast, wanneer zij niet zoveel onveranderd hadden gelaten wat al lang op verandering wachtte. Beckering Vinckers schreef reeds in 1864: „Hadden (de Vr. en te W.) de stoute schoenen aangetrokken en tot regel gesteld, dat voortaan de *e* en *o* voor één tusschenletter evenmin zullen worden verdubbeld als de *a* en *u*, ze zouden.... aan het spellend Nederland een groot gemak hebben bezorgd en gewerkt in den geest des tijds, die wil

Opstellen over spelling.

vereenvoudigen en al wat afgeleefd is ten grave dragen." ¹⁾

Dertig jaar later getuigde Prof. B. Symons: „Onze geslachtsregeling en onze declinatie zijn grootendeels kunstmatige en willekeurige producten." ²⁾

En volgens Prof. P. J. Cosijn „maken we ons voor alle vreemdelingen belachelijk door als vrouwelijk op te vatten en te verbuigen, wat de gemeenlandsche spraak van beschaafden en onbeschaafden met een *hij* aanduidt." ³⁾

Zo is het. Er moeten eindelijk meer ingrijpende maatregelen genomen worden.

* * *

Als wij spreken van vereenvoudiging van onze schrijftaal bedoelen wij twee verschillende dingen. In de eerste plaats: de verbuiging van de schrijftaal in overstemming te brengen met de verbuiging of omschrijving in de beschaafde spreektaal. In de tweede plaats: het wijzigen van de spelling in engere zin.

Het eerste punt is zonder twijfel het belangrijkste.

Wie beschaafd Nederlands spreekt zal b.v. zeggen: *Ik heb de bal op de grond zien vallen*. Hij antwoordt op de vraag: Is de kachel niet aan? *Jawel, maar hij trekt niet; ik kan 'm niet goed aan de gang krijgen*.

En wie dat nu volgens de meest gebruikelijke methode wil opschrijven, moet er van maken: Ik heb **den** bal op **den** grond zien vallen. — **Zij** trekt niet. Ik kan **haar** niet goed aan **den** gang krijgen.

Waarom die veranderingen?

Eigenlik alleen omdat het gebruik het wil.

Misschien zal men de vraag liever zó willen beantwoorden: Omdat onze voorouders óók zo schreven.

Maar die voorouders ⁴⁾ deden het omdat ze zo *spraken*. Ze

¹⁾ *Een Orthographische E-legie*. Blz. X, noot.

²⁾ *Het Museum*, 1893, blz. 66.

³⁾ T. a. p. 403. Vgl. ook prof. A. G. van Hamel, *Het Letterk. Leven v. Frankrijk*, 2de serie, blz. 31 noot: „de, door velen terecht gewenschte opheffing van het onderscheid tusschen mannelijke en vrouwelijke buigingsvormen in de spelling van het nederlandsch”...

⁴⁾ B.v. uit de 13^e en 14^e en 15^e eeuw. Die uit de 17^e en 18^e treft — behoudens uitzonderingen — hetzelfde verwijt dat onze tijdgenoten verdienen.

zeiden *den* waar wij *de*, en *haar* waar wij *hem* zeggen. Voor hun gold dus dezelfde reden, waarom een Fransman in z'n geschriften *le* en *la* onderscheidt, een Duitser *der* en *dem* en *die* en *das*.

De Engelsen die evenmin als wij het lidwoord verbuigen, laten het in de schrijftaal ook onverbogen.

De meeste Nederlanders verbuigen in de schrijftaal wèl. In de spreektaal doen ze het niet.

Zij die die toestand wenssen te bestendigen, spreken van eerbiedwaardige overblijfselen uit vroeger tijd, waarvan ze zich niet lichtvaardig willen ontdoen.

Nu zijn echter 'n heleboel van die verbuigings-*n*'s, van die *haar*'s voor *hem*'s, van die *wien*'s voor *die*'s, lang niet zó eerbiedwaardig als velen wel menen.

Onze schrijftaal, die niet in overeenstemming is met de gesproken taal van nú, is het (ook wat de verbuiging betreft) evenmin met het Nederlands van enig vroeger tijdvak.

Dàt mocht men wel bedenken.

En ook dit: Willekeur ligt *niet* in het tot-voorbeeld-nemen van de beschaafde spreektaal; wèl in het vaststellen van regels die met de beschaafde spreektaal in strijd zijn. Willekeur heerst er in onze grammatika-boekjes, en willekeur heerst er — het zal aanstonds nader blijken — in de geslachtslijsten van de nederlandse zelfstandige naamwoorden.

Maar — al was dat nu eens *niet* zo. Al kon die ouwerwetse verbuigerij zich beroepen op grote eerbiedwaardigheid. Zou daarin voor òns reden moeten liggen om de eisen van ònze tijd over 't hoofd te zien? Zou men — om dezelfde reden — niet moeten terugverlangen naar trekschuit en bolderwagen, naar pruiik en kamizool? Maar in plaats van de staartpruiken van onze betovergrootvaders op het hoofd te zetten, bewaren wij ze in een museum. Waarom zouden wij de buiging-staartjes van onze woorden ook niet deponeren waar ze behoren: in een Geschiedenis van de Ontwikkeling van de nederlandse Taal? Want — „nicht das vergangene Todte, sondern das gegenwärtige Lebendige soll geschrieben werden.” ¹⁾

Het wordt door sommige min of meer geleerde tegenstanders

¹⁾ G. Michaelis, Vereinfachung der deutschen Rechtschreibung (1854) S. 64.

ontkend, dat het aanplakken van die dode uitgangen zo 'n grote last zou zijn. Zij hebben met „korrekt schrijven” zoals ze 't graag noemen, nooit moeite.

Maar dat is verblindings, zelfbedrog. Iedereen — en is er 'n uitzondering dan is het die beroemde die de regel bevestigt — iedereen die volgens de boekjes-grammatika schrijven wil, maakt fouten. En wie voor de geslachten geen woordenboek raadpleegt, maakt er zelfs tamelijk veel. Beschaafde mensen doen dat, professoren in de nederlandse taal en letterkunde doen dat, woordenboekschrijvers, dichters enz. enz. ¹⁾

Maar wat wil men dan van de jeugd? Van jongens en meisjes die op de lagere school al „zuiver” moeten leren schrijven? Als er wezenlijk met ernst naar gestreefd wordt om aan die onmogelijke eis zo goed mogelijk te voldoen — hoeveel nuttiger dingen moeten dan schade lijden!

Men vergelijkte het nederlandse kind eens met het duitse, (of franse, of engelse), wanneer het zich „korrekt” in de moedertaal leert uitdrukken. Ik laat hier de eigenlike spelling buiten beschouwing, maar doel hoofdzakelijk op de verbuiging. Het duitse kind moet beschaafd leren spreken. En dan kan het altijd *der* **schrijven** waar het *der* zegt, en *die* of *dem* waar het *die* of *dem* zegt. Maar de nederlandse stumper zal, al spreekt hij nòg zo aardig, **nu eens wel en dan weer niet** *den* moeten schrijven waar hij *de* zegt; *wien* waar hij *die*; *hen* of *haar* waar hij *hun*; *haar* waar hij *hem* zegt. ²⁾

Hij kan dus niet afgaan op zijn gehoor en zijn taalgevoel. Hij moet door abstrakte redeneringen het onderscheid leren kennen tussen 1^e en 3^e en 4^e naamval. ³⁾ Hij moet de schrijftaalgeslachten uit het hoofd zien te leren en dan moet hij die geleerdheid, die NB. evenzeer in strijd is met z'n eigen kinderlike taal, als met het beschaafde Nederlands — dan moet hij al die geleerdheid (in zijn geschreven, maar niet in zijn gesproken taal!) in toepassing brengen!

Geen kleinigheid. Wat al hieruit blijkt, dat niet alleen kinde-

¹⁾ Vgl. hiervóór, blz. 104.

²⁾ Bv. „Hij zei wat van de [*den*] man, die [*wien*] hij 't gebracht had.” — „Ik heb hun [*hen*, voor 't vrouwel. *haar*] geholpen.” — „Waar is mijn pen toch? Ik weet niet waar ik 'm [*haar*] heb gelegd.” Enz.

³⁾ Aan het duitse kind kan eerst geleerd worden: *der* is 1^e naamval, *den* 4^e, *dem* 3^e enz. Dan eerst komen de abstrakte redeneringen.

ren maar ook grote mensen voortdurend tegen de mooie voor-
schriften zondigen.

En waaròm al die last?

Om de eerbiedwaardigheid?

Maar laten we die eens van wat dichterbij bekijken.

Voor driehonderd jaar was het met de verbuiging van neder-
landse zelfst. naamwoorden, lidwoorden enz. heel anders gesteld
dan men vrij algemeen gelooft.

Doordat men in toongevende streken de vorm *den* van het
bepalend lidwoord evengoed in de 1e als in de 4e naamval
bezigde, aan vrouwelijke substantieven in de 2e nv. enkelv. even-
goed een *s* gaf als aan mannelike; doordat men, in één woord,
de geslachten van mannelike en vrouwelijke zelfst. naamwoorden
nagenoeg niet meer onderscheidde, hing het louter van de wille-
keur, van de smaak van een auteur af, of hij schrijven zou:
onzer moeder of *onzes moeders*. *Hij is de Schepper* of *Hij is den*
Schepper, op dien dagh of *op die dagh*.

In de bekende spraakkunst uit de 16^e eeuw die de naam
draagt van *Twe-spraack vande Nederduitsche Letterkunst* (1584)
wordt bv. de volgende verbuiging opgegeven van *de vrouw* en
een vrouw:

1 ^e naamv. de vrouw	een vrouw
2 ^e „ des vrouws	eens vrouws
3 ^e „ den vrouwe	enen vrouw
4 ^e „ de of den vrouw	een of eenen vrouw
5 ^e „ vrouw	vrouw
6 ^e „ vande of vanden vrouw	van eenen of een vrouw.

Zo was de theorie, en zo was de praktijk.

Die toestand zou ook in de schrijftaal van het meer en meer
op de voorgrond tredende Holland zeker tot verlies van 'n groot
aantal buigingsuitgangen hebben geleid, wanneer taalkenners,
dichters, godgeleerden niet hadden ingegrepen en (onder invloed
van 't Latijn) getracht te regelen en vast te stellen.

Er *moest* nu eenmaal, net als in de klassieke talen, onderscheid
worden gemaakt tussen een nominatief en een akkusatief; tussen
mannelik en vrouwelik geslacht.

Daar dit onderscheid in een vroegere periode van onze taal
(in het Middelnederlands) werkelijk had bestaan, kwam men er
vrij spoedig en vrij gemakkelijk toe, schema's voor de verbuiging
te vinden, die tamelik wel in overeenstemming waren met het

oude gebruik. Tegen het midden van de 17^e eeuw wisten altans de meer ontwikkelde schrijvers, dat het bep. lidw. in 't mannel. enkelv. werd verboden *de-des-den-den* en in 't vrouwel. *de-der-der-de*.

Nu bleef er echter een grote moeilijkheid over. Het taalgevoel leerde ontwikkelden nòch onontwikkelden welke woorden mannelik waren en welke vrouwelik. Hoe daar nu achter te komen?

Vóór Hooft en Vondel hadden de meesten het zich met het beantwoorden van die vraag niet druk gemaakt. Zelfs tijdgenoten van dit beroemde tweetal schreven kalmweg: „De smert mijns wonde”, „'s Vrouws staet”, „'t Hof des Coningins”, „'t Stael der Victorieusen Graef”, „Mint mij den stiefmoer nu?” „Ik heb misdaen, den stief-moer te behaghen” enz. enz. ¹⁾

Hooft en Vondel zelf deden in hun jonge tijd niet anders. „Dat desen dach den draet mijns hoops in stucken cort”, schrijft Hooft in 't begin van de 17e eeuw, en Vondel: „onzes Moeders rugh”, „dit is haren lust” enz. enz. Zonder enige moeite zijn deze voorbeelden met twintigtallen te vermeerderen.

Maar langzamerhand komen èn Hooft èn Vondel meer in overeenstemming met het bovenvermelde schema van verbuiging. En ook hun keuze tussen mannel. en vrouwel. geslacht wordt meer en meer bepaald.

Hoe kon dat?

De hoofdnadruk moeten we hier leggen op de overtuiging van al onze „geletterden” uit de 17e eeuw, dat 'n beschaafde taal het nu eenmaal niet stellen kòn buiten verschillende vormen voor de geslachten.

Nu zijn er ongetwijfeld substantieven geweest waarvan onze dichters wisten dat er, hetzij door oude, ouderwetse mensen, hetzij in een hun bekend dialect, hetzij door vroegere schrijvers, bij voorkeur de vormen *des* en *den* bij werden gebruikt. Dàn was zo 'n woord dus mannelik. Anders kon het geslacht van het overeenkomstige woord in 't Latijn of Frans of Duits, op het Nederlandse worden overgedragen. Ook de analogie werkte mee: aan woorden met gelijksoortige betekenis of aan op elkaar rijmende woorden was men onwillekeurig geneigd een zelfde geslacht toe te kennen. En hoogstwaarschijnlijk lieten dichters als Vondel en Hooft zich meermalen leiden door een vaag gevoel, in verband

¹⁾ Titel van een spotprent uit de 17^e eeuw: „Een nacht gesicht, waarin vertoont word den gearsten Koe.”

met de klank of met 'n poëtiese visie. Ook zal er meermalen maar 'n slag naar geslagen zijn.

't Gevolg moest wezen — en is — dat er verschil bestaat tussen de geslachtsbepaling bij Hooft (of Vondel) en het genus in 't Middelnederlands; verschil tussen Hooft (of Vondel) en zijn tijdgenoten; verschil tussen Hooft en Vondel onderling. En ook hier blijft het niet bij. Eenzelfde woord wordt meermalen door Hooft (of Vondel) nu eens mannelik gebruikt en dan weer vrouwelijk. Wij hebben dus: 1°. afwijking van de vormen van de spreektaal, 2°. een vrij grote mate van onzekerheid, wát voor de schrijftaal in 'n bepaald geval wel de *beste* vorm is.

Die onzekerheid nu wordt bij 'n volgend geslacht nog groter. En omdat men nergens 'n houvast heeft en toch meent dat het *de-den-kunstje* even onmisbaar is voor het Nederlands als de *verbuiging* voor het Latijn, weet men er eindelijk niets beters op dan de werken te gaan raadplegen van grote voorgangers. Men onderzocht echter niet de werken van voorgangers uit de 13^e of 14^e eeuw, toen het onderscheid tussen mannelik en vrouwelijk nog leefde in de taal, maar van nauweliks 'n halve eeuw, 'n kwarteeuw geleden.

In het jaar 1700 verschenen de *Aenmerkingen over de Geslachten der Zelfstandige Naemwoorden* door David van Hoogstraten. Uit de werken van Hooft en Vondel had Hoogstraten een groot aantal zelfstandige naamwoorden opgetekend en er het geslacht waarin ze voorkwamen bij vermeld. Wanneer er nu verschil was tussen Hooft en Vondel — en dat kwam dikwels voor — en ook wanneer hetzelfde woord door dezelfde dichter nu eens mannelik en dan weer vrouwelijk werd genomen, deed Hoogstraten of een keus, of hij oordeelde het ene geslacht voor even goed als het andere. Die alfabeties geordende lijst voorzag, zoals men dat tegenwoordig noemt, in een sinds lang gevoelde behoefte. Er kwamen herdrukken van in 1711, 1723, 1733 enz. Er kwamen „vermeerderde” drukken en drukken met bijvoegsels van verschillende geleerden. De bekendste uitgave is die van 1783, de zesde, bewerkt door Adriaan Kluit. Een belangrijk aantal woorden door Hoogstraten niet opgegeven (en voor 'n deel ook niet bij Hooft of Vondel te vinden) is door Kluit ingelast en van een geslacht voorzien „op voorgang der Spraakkunstenaren.”

Kluit wijdde zijn aandacht vooral aan het opsporen van geslachtregels. Was zo'n regel eenmaal gevonden, dan bleek het gewoon-

lik dat er 'n hele massa uitzonderingen op waren. Maar nu zag hij er niet tegen op (en zijn navolgers nog minder) om zo 'n stuk of wat van die uitzonderingen van geslacht te doen veranderen. Dan bevestigden ze de regel eerst rêcht.

De lijst van Hoogstraten-Kluit kreeg meer en meer gezag omdat niemand er iets beters tegenoverstelde.

Iets anders verscheen nu en dan wèl.

In 1804 schreef Willem Bilderdijk een verhandeling over de *Geslachten der Naamwoorden in de Nederduitsche Taal*.

Bilderdijk meende dat hij het geslacht van een woord kon opmaken uit de etymologie. Volgens hem waren alle substantieven ontstaan òf uit adjektieven òf uit verba. In het eerste geval was het zelfst. nw. altijd vrouwelik. In het tweede geval: vrouwelik als het znw. uit een deelwoord was ontstaan, maar mannelik als de „wortel” tot substantief was geworden of wanneer dit laatste gevormd was door de toevoeging van *r* of *l*.

Siegenbeek en Weiland hielden zich omstreeks dezelfde tijd aan Hoogstraten-Kluit. Weiland, die van 1799—1811 een groot woordeboek schreef, noteerde veel zelfst. naamwoorden waarvan het geslacht niet bekend was (!). Dat geslacht werd nu met behulp van de door Kluit gegeven regels „bepaald.”

De Woordenlijst van de Vries en te Winkel steunt voor zover het 't geslacht betreft, geheel op de boeken van Kluit en Weiland. Hier en daar 'n veranderingetje of 'n toevoeging. Nieuwe woorden zijn door de Vries en te Winkel bij voorkeur vrouwelik genomen om de overeenkomst te bevorderen met de spreektaal, die de vorm *den* niet kent.

Die bedoeling was goed. Maar men is er door van de wal in de sloot geraakt. Zo 'n nieuw woord is b.v. „tram”. En nu dient men (volgens de Vr. en te W.) te schrijven: „Is dat de tram? — Ik zie *haar* niet. — Ik wel. *Zij* is vol.”

Men moet de historie van de geslachten van onze zelfstandige naamwoorden kennen, om te kunnen beoordelen hoe allermogelijkst dwaas het is, dat dag aan dag tal van Nederlanders nakijken in een woordelijstje of ze b.v. een *plank*, een *balk*, een *streek* of wat dan ook, zullen aanduiden met *hij* of *zij*. Auteurs menen dat het hun plicht is, zich naar die aanwijzingen van het woordeboek te gedragen. En de woordeboeken (de grote) be-roepen zich weer *op die auteurs* om te bewijzen dat ze alle recht

hebben om 'n zeker woord mannel. of vrouwel. te noemen! — Dat de vormen die in de beschaafde spreektaal de juiste zijn, óók de juiste zijn in de schrijftaal; dat men 'n taal *verknoeit*, door *haar* te schrijven waar ieder *hem*, en *zij* waar ieder *hij* zegt, dat is 'n waarheid zó eenvoudig, dat men zich verbazen moet over de angstvalligheid waarmee velen zich nog aan het verouderde en onware vastklampen. —

Wij hebben ook tegenstanders die zeggen: „We geven toe dat er in theorie veel vóór is om de verbuiging van de schrijftaal met die van de spreektaal in overeenstemming te brengen. Maar er zijn praktiese bezwaren. Die gesmade uitgangen hebben we in de schrijftaal hoog nodig om onduidelikheid te voorkomen.¹⁾ De spreektaal kan ze missen; de spreektaal heeft klemtoon en gebaren als hulpmiddelen, maar daarover beschikt de schrijftaal niet. Zijn uitdrukkingen als *de vader vermoordde de zoon* soms niet dubbelzinnig?”

Hiertegen is met volle recht aangevoerd dat over de dubbelzinnigheid van zinnen als *de moeder vermoordde de dochter*, *het kind slaat het paard*, toch nooit wordt geklaagd, ofschoon hier de vormen van het lidwoord in de 1^e en 4^e naamval ook gelijk zijn.

Er is op gewezen hoe verkeerd het is, alleenstaande, uit hun verband gerukte zinnen tot voorbeelden van onduidelikheid te kiezen.

Er is opgemerkt dat andere germaanse talen, o. a. het Engels ook die uitgangen van het lidwoord hebben verloren en dat daarom het Engels nog niet onduideliker is dan b.v. het Duits....

Maar is het nog nodig op die wijze het bezwaar af te wentelen?

Er zijn nu al zoveel opstellen en boeken geschreven waarin gebroken is met het oude schrijftaal-verbuigingsstelsel. En welke lezers hebben zich te beklagen gehad over de onduidelikheid van Marc. Emants' *Nagelaten Bekentenis*, van Brandt van Doorne's romans, van Pol de Mont's stukken in de *Vlaamse School*?²⁾

* * *

¹⁾ Vgl. daartegen Dr. R. Meringer, *Indogermanische Sprachwissenschaft*, 36: „Im ganzen scheint die Entwicklung der Sprachen auf Vereinfachung des Formenschatzes auszugehen und auf Ersetzung des Formenreichtums durch syntaktische Mittel.”

²⁾ Het aantal boeken in vereenvoudigde spelling is sedert 1897 sterk vermeerderd.

Wij komen aan de spelling in engere zin.

Meermalen hoort men verkondigen dat wij, vereenvoudigers, een geheel nieuw spelling-systeem zouden willen invoeren.

Dat is onjuist. Een *nieuw* systeem zou in veel groter mate foneties moeten zijn. Maar hoe wenselijk zo'n systeem *in abstracto* ook moge wezen, wij geloven niet dat het grote publiek er toe gebracht zou kunnen worden, er zich van te bedienen. Zelfs het *lezen* van foneties schrift — het hoeft nog niet eens streng foneties te zijn — heeft voor veel mensen grote, misschien onoverkomelijke bezwaren.

Wat wij zoeken te bereiken is dus niet de invoering van een geheel nieuw spellingstelsel, maar *wijziging, vereenvoudiging* van het systeem-de Vries en te Winkel. En die vereenvoudigingen willen we dáár aanbrengen, waar de genoemde spelling *niet alleen foneties onjuist, maar tevens moeilijk aan te leren en te onthouden is*.

Foneties onjuist is het bv. om verschil te maken tussen de heldere *e* van *wezen* en die van *vrezen*; tussen de *o* van *bomen* en die van *komen*; tussen de *s* van *vissen* en die van *missen*; tussen de *s* van *bars* en die van *vars*.

Wat meer in 't bijzonder dat onderscheid *in spelling* betreft tussen de zogenaamd zachte *e* of *o* en de scherpe, in het Middelnederlands bestond het niet. Eerst in het laatst van de 16^e eeuw, toen het bewuste verschil in de *uitspraak* aan 't verdwijnen was, begonnen enkelen het in de geschreven taal aan te duiden. Het spreekt van zelf dat men daarbij niet dacht aan de oorsprong van die *e*- en *o*-klanken ¹⁾, maar dat men zich alleen richtte naar een verschil in de *uitspraak* dat in sommige streken van ons land nog meer of minder duidelijk te horen was.

Daar echter al sedert eeuwen een assimilatie-proces werkte, ligt het voor de hand dat de onderscheiding van zacht- en scherp-heldere *e*'s en *o*'s, op verschillende *uitspraak* berustende, in menig opzicht moest afwijken van het op de *afleiding* (etymologie) te baseren verschil.

In de 17^e eeuw richtten de meeste auteurs zich naar een vrij wankel *gebruik*. Zo Vondel, bij wie men, ofschoon hij een tegenstander was van het regelmatig verdubbelen van klinkers in open lettergrepen, o. a. aantreft: *breecken, steecken, wreecken, weeten*,

¹⁾ Ik mag als bekend veronderstellen, dat de zogenaamd zachtheldere *e*'s en *o*'s uit klinkers ontstaan zijn, de scherpheldere uit tweeklanken.

gesmeeten, gekreeten, vergreepen, beneepen, heenen, meeten, weeten, vergeeten; hoopen (het werkw.), *overgooten, beslooten, spooren, tooren* enz. enz.

Hoofd en enkele anderen zochten naar eenvoudige regels. In de *Nederlandsche Historien* wordt gespeld: *aavond, deeze, zoomer, uren*.

In de 18^e eeuw leerde Lambert ten Kate dat men zich om 'n onderscheid tussen scherp- en zachtheldere *e*'s en *o*'s te maken, niet moest beroepen op de steeds meer veranderende uitspraak, nog minder op 'n veelal verkeerd gebruik, maar op de etymologie. De geleerdheid haalde de vlag in top. Nu schreef men *verdeelen* met twee *e*'s, *niet* omdat die *ee* anders zou klinken dan de *e* van *spelen*, maar omdat men uit de *ai* in het overeenkomstige Gotiese woord (*dailyan*) kon opmaken dat onze voorouders vroeger in het woord *verdeelen* 'n tweeklank (*ai* of *ei*) hadden doen horen....!

Toch moest ten Kate nog in veel gevallen met de uitspraak (in dialecten) rekening houden. Want van 'n groot aantal woorden met *e* en *o* vond hij de overeenkomstige vormen in het Goties of in andere oude germaanse talen niet terug.

De Vries en te Winkel zijn op het standpunt van ten Kate blijven staan: ook bij hun is de *e*- en *o*-spelling afhankelijk van de afleiding van 't woord. Alleen waar het *achtervoegsels* gold, richtten ze zich niet naar de etymologie, maar naar de klemtoon (b.v. *-eeren* voor *-eren*).

En nu de *sch*.

In de niet vereenvoudigde spelling schrijft men dit samengestelde letterteken in de plaats van een enkele *s*, wanneer de klank door dit teken aangeduid, vroeger *sk* (of *s-ch*) luidde.

Zolang er een nederlandse schrijftaal bestaat, is men met die *sch* voor *s* aan 't harrewarren geweest.

Er is reden om aan te nemen dat in het Middelnederlands van de 13e en 14e eeuw nog een *zeer gering* verschil werd gehoord tussen de *s*-klanken die wèl en die welke niet uit *sk* ontstaan waren. En toch schreef men in de 13e eeuw reeds niet zelden *vlees, mens, gecrijs, oncuus, vals* enz. zonder, en *huisch, haesch, musschen, wisschel, herschenen, vuytscht* mèt *ch*.¹⁾

In de 16e, 17e en 18e eeuw blijft over 't algemeen wel een

¹⁾ Vgl. Franck, *Mittelniederl. Gramm.* S. 76 en vooral van Helten, *Middelnederl. Spraakk.* 195.

streven bestaan om de gelijkkluidende *s* en *sch* in het schrift te onderscheiden, maar — hoe kon 't ook anders — men vergist zich keer op keer. Zowel bij Heinsius als bij Breero en Coster, bij Vondel als bij Hooft, bij Poot, bij Wolff en Deken treft men telkens een *s* aan, waar de voorstanders van etymologische spelling een *sch* zouden wensen.¹⁾

Lambert ten Kate verklaart uitdrukkelijk (in 1723) dat *-sche* of *-sch* „na 't gemak van de uitspraeck, in Spreeck- en Leestael slegts *se* of *s* (is) als *Grootsch* of *Groots* . . . *Ménsche* of *Ménsch* of *Méns*.”

Die *s* en *sch*-spelling levert ook voor de aanhangers van het stelsel-de Vries en te Winkel grote moeilijkheden op, vooral waar het bijvoeglike naamwoorden en bijwoorden betreft.

In 't algemeen geldt deze regel: Bijvoeglike naamwoorden die op 'n sisklank uitgaan, krijgen *sch*, bijwoorden *s*. Veel woorden en woordstammen zijn nl. door het achtervoegsel *-sch* tot bijvoegl. naamwoorden geworden. Maar nu doet zich deze moeilijkheid voor: Wordt een bijv. naamw. op *-sch* gebruikt als bijwoord, dan behoort dat bijwoord de *-sch* te behouden. We krijgen dus zowel bijwoorden op *-s* als op *-sch*. Daarentegen zijn er bijv. nw., niet gevormd door dat achtervoegsel *-sch*, maar met 'n stam die eindigt op *-s*. We hebben dus ook bijv. naamwoorden op *-sch* en *-s*.

Nu dient men dus in het stelsel van de Vries en te Winkel uit elkaar te houden:

1°. Bijvoegl. naamwoorden op *-sch* (dikwels naast gelijkkluidende bijwoorden op *-s*), b.v.: *dagelyksch*, *linksch*, *onverhoedsch*, *rasch*, *ruggelingsch* enz.

2°. Bijvoegl. naamwoorden op *-s*: *paars*, *dras*, *kras*, *wars*, *spits*, *bits*, *ros* enz.

3°. Bijwoorden op *-sch*: *barsch*, *boersch*, *frisch*, *helsch*, *hemelsch*, *heusch*, *hoofsch*, *malsch*, *norsch*, *stuursch*, *valsch* enz.

4°. Bijwoorden op *-s*: *dagelyks*, *links*, *onverhoeds*, *ras*, *slaafs* enz.

Men moet nu b.v. schrijven: „Hij handelde niet zoozeer **boersch** als wel **slaafs**. — „Zijn woorden klonken nu eens **snaaks** en dan weer **barsch**.”

Ik durf beweren dat de meeste voorstanders van het stelsel-de

¹⁾ Bij Vondel b.v. *fles*, *avrechtze*, *blust* enz., bij Hooft *vlees*, *frisse*, *tussen*, *mus*, *wensjes*, *mals*, *vervarssen* enz., bij Coster *hels*, *vars*, *geblust*, *vleys*, *vis*, *vals* enz., bij Wolff en Deken *jaloers* (bijv. nw.), *kerks*, *fles* enz.

Vries en te Winkel het bestaan van zulke moeilijkheden *zelfs niet vermoeden*.

Het ligt niet in mijn bedoeling hier alle voorstellen tot vereenvoudiging te behandelen. Wie weet dat ze, behalve door de bestuursleden van de vereniging, ondertekend zijn door de proff. van Helten, Symons, Speyer en Logeman, zal begrijpen dat er, om ze met goed gevolg te bestrijden, iets meer nodig is dan de mededeling van 'n zekere A. of B. dat hij het „allemaal gekheid” vindt.

Toch wil ik hier 'n paar voorstellen ter sprake brengen die door velen niet goed zijn begrepen.

In de eerste plaats heeft het aanstoot gegeven dat wij in de uitgangen *-lik* en *-liks* de toonloze klinker aanduiden met het teken *i*. Waarom de *ij* niet gehouden of anders de *e* of de *u* gekozen, heeft men gevraagd.

Voor de doffe of toonloze klank die men b. v. in de eerste en derde (niet in de tweede!) lettergreep van *gelukkig* hoort, hebben wij geen eigen letterteken. Meestal wordt de bewuste klank voorgesteld door een *e*, b. v. in *liefde*, *begin*, *hakkelen*.

Vóór de medeklinkers *k*, *g*, *ng*, *nk* (en soms voor *s*) duidt men de toonloze aan door 'n *i*: *havik*, *monnik*; *ledig*, *waardig*; *koning*, *haring*; *koninkrijk*; *vonnis*, *sekretaris*.¹⁾

Nu kwam hierbij nog de regel dat men diezelfde klank met 'n *ij* schreef in de uitgangen *-lijk* en *lijks(ch)*. Maar deze regel is eigenlijk 'n uitzondering op de vorige: want in *-lijk (lik)* staat de toonloze klinker vóór de *k*, juist als in *monnik*, *havik*, *estrik*, *leeuwerik*, *hinniken*, *grinniken* enz.

De opmerking dat de spelling *huiselik* niet kan deugen omdat de laatste lettergreep niet rijmt op *prik* of *kik* is van heel weinig waarde. A l'impossible nul n'est tenu. *Huiselijk* rijmt niet op *dijk*, *huiseluk* zou niet rijmen op *druk*, *huisselek* niet op *hek*. Wil men voor de toonloze klinker niet 'n nieuw letterteken invoeren, dan moet men natuurlijk gebruik maken van een teken dat gewoonlijk 'n andere klank aanduidt.

Maar hoe dit zij: de kwestie *-lijk* of *-lik* is van ondergeschikt belang en verdient nauweliks dat men er zich druk over maakt.²⁾

¹⁾ In enkele aardrijkskundige namen door *u*: Gorkum, Dokkum, Rottum. Door *o* in Stavoren.

²⁾ Carlebur in *Het Spelling- en Taalstelsel van Bilderdijk, Siegenbeek, Weiland*

Van meer gewicht is de spelling van de bastaardwoorden.

De nieuwe regeling luidt als volgt:

In bastaardwoorden schrijve men *k* in plaats van *k*-klank-aanduidende *c*: *lokomotief, akteur, aktrice, directeur, konklusie, kontakt, klimax*;

f in plaats van *ph*: *alfabet, fotograferen, fysika, fantasie, filosofie*;

r in plaats van *rh*: *retorika, rachitis, rododendron, rythmus*;

e in plaats van *ae*: *ether, pedagogie(k), preparaat*.

Bovendien worden enige *algemeen gebruikelijke* bastaardwoorden in spelling vernederlandst: *bazaar, bloeze, boeket, faljiet, foksia, grok, kanapee, koket, rosbief, toost, trem* en enkele andere.

Het zou kinderachtig zijn, te willen ontkennen dat ook bij deze regeling enige onzekerheid blijft bestaan die de een zal nopen tot kiezen naar eigen smaak, de ander tot opzoeken in een woordenlijst. Maar de spelling van bastaardwoorden kan eenmaal niet aan strenge voorschriften worden gebonden.

Wat toch zijn bastaardwoorden?

Niet anders dan vreemde woorden die door veelvuldig en algemeen gebruik op weg zijn om inheems te worden.

Zolang ze nog als vreemde worden gevoeld, spelt men ze als vreemde. Zijn ze eenmaal gemeengoed geworden (als *avontuur, bril, buffel, vernis, vorm, lamp, matras, pantoffel, kerk, paard, erts, graad, klooster, s chrijven, tafel, ton, monnik* enz.) dan spellen wij ze als nederlandse.

Wat ligt nu meer voor de hand dan dat bij verschillende personen verschil van mening moet bestaan over de vraag: Is het een of ander (oorspr. vreemd) woord van algemene bekendheid of niet?

Van de beantwoording van die vraag hangt echter in de eerste plaats af, of men zal schrijven *sienjaal* of *signaal*; *aziel* of *asyl*, *lorgnet* of *lornjet*, *machine* of *masjine*, *sent* of *cent*. Hier absolute eenheid van spelling te verlangen, is onredelijk. Men kan wel weten of men zelf 'n woord voor vreemd houdt, maar niet hoe 'n ander er over denkt. Zeker is het dat de regeling van de Vries en te Winkel veel te lang als vreemd of halfvreemd doet beschouwen wat volgens het taalgevoel van de overgrote meerderheid van onze landgenoten inheems is gewor-

enz. (1856): „Onrechtmatig bekleedt de *ij* volgens de siegenbeeksche en bilderdijksche spelling eene plaatse in het aloude achtervoegsel *-lik* . . . De vlamingers hebben dan ook steeds gelijk hunne en onze voorvaderen *-lik* geschreven" (blz. 4 en 5).

den. Waarom b.v. worden *cadeau, canapé, bouquet, bouillon, failliet, quaestie, locomotief, photographie* door de Vries en te Winkel anders behandeld dan *sigaar, biljart, biljet, nimf, bataljon*?

Onze regeling laat aan de smaak en het oordeel van ieder auteur over of hij schrijven wil *examen* of *eksamen, sisteem* of *systeem, plafond* of *plafon*. —

Ook tegen de vereenvoudiging van onze spelling in engere zin is tot vervelens toe het dubbelzinnigheidsargument aangevoerd. Als wij geen verschil meer maken tusschen *slepen* en *sleepen, hopen* en *hoopen, Frans* en *Fransch* — zal men dan niet telkens in de war raken?

Het is verwonderlijk dat zij die zo trouw met dit argument komen aanzeeën, nog maar altijd niet inzien dat het volkomen waardeloos is.

Wanneer wij *hopen* (het meerv. zelfst. nw.) en *hopen* (het werkw.) op dezelfde manier schrijven, doen we niets anders dan wat we altijd gedaan hebben met duizenden woorden, die bij gelijke uitspraak en gelijke spelling, meer dan één betekenis hebben. Raakt men soms in de war met 'n woord als *das*, dat 'n dier noemt en 'n kledingstuk? met *manen* (nekhaar, wachters en aansporen)? met *kaken*? met *loods*? met *kussen*? met *been*? met *ons*? met *haar*? met *hen*? met *blik*? met *min*?¹⁾

't Is waar, de schoolboekjes met opgaven als: „Breng in zinnen te pas de woorden *pooten, poten; koper, koopfer; zoogen, zogen; kolen, koolen* . . .”, die boekjes zullen gewijzigd moeten worden, en de samenstellers er van zullen andere taalkunstjes dienen op te scharrelen. Maar dáár zal men toch wel overheen kunnen komen.

Of de nieuwe regeling nu volmaakt is?

Niemand die 't zal beweren. Maar 't volmaakte is dikwels onbereikbaar. En als men er héél ver van af heeft gestaan is 't zeker onbereikbaar met één greep. Wij hebben iets beters willen geven dan wat bestond. Een stap doen in de goede richting.

En daarin menen wij te zijn geslaagd.

De instemming die de vereenvoudigde spelling meer en meer vindt, in Nederland, in Zuid-Afrika, in België, in Indië, geeft

¹⁾ B. v. in „De keukenmeid scheen hem met haar *blik* te willen vermoorden”, of in van Lennep's bekend: „Zeg, komt het *je min* geloofelijk voor” . . .!

het recht om — in de toekomst — op een overwinning te hopen.

Toch wordt er nog veel en langdurige inspanning vereist om onze zaak te doen slagen. Want volkomen waar is het, ook voor onze dagen, wat de grote Jacob Grimm lang geleden al gezegd heeft: „Niemand kann den Leuten ungelegener kommen, als der sich wider den schimpflichen Zustand der Schreibung erhebt. In Kleinigkeiten abzuweichen, das wird belächelt und allenfalls geduldet; wem aber gründliche Umwandlungen rathsam scheinen, der darf sich auf jede mögliche Gleichgiltigkeit und Unkenntniss von der Sache fassen.”¹⁾

Onverschilligheid en onkunde, zelfs bij hun van wie men beter mocht verwachten — het zijn ook onze grote vijanden.

---

¹⁾ Wörterbuch I, S. LIV, LV.

(*Tweemaandelyksch Tijdschrift*, 1897).

DE SPELLING VAN DE VRIES EN TE WINKEL.

Het was naar aanleiding van een stuk van prof. van Helten, geplaatst in de *Nieuwe Rotterdammer Courant* van 1 Febr. j.l. — een stuk waarin werd betoogd dat vereenvoudiging van de spelling niet enkel is „een spellingzaak, maar een hoogst gewichtige aangelegenheid van paedagogisch en nationaal belang” — dat de Redaktie van *Onze Eeuw* de heer Kluiver uitnodigde iets te schrijven ter verdediging van de orthografie van de Vries en te Winkel.¹⁾

Een betere keus had genoemde Redaktie niet kunnen doen. Dr. Kluiver, die zich het voortzetten van het reuzewerk van de Vries tot levenstaak heeft gekozen, was de aangewezen persoon om de handschoen op te nemen voor 't spellingsysteem dat oorspronkelijk niet met het oog op het grote publiek werd ontworpen, maar voor „het” *Woordenboek*.²⁾

Dr. Kluiver uit de vrees, dat men hem in deze voor zeer partijdig zal houden.

Partijdig, ter wille van het genoemde *Woordenboek*?

Maar de verdiensten daarvan hebben met de orthografie niet meer te maken dan b.v. met het lettertype waar het werk mee wordt gedrukt.

Bovendien — al was Dr. Kluiver nu niet geheel onpartijdig, hij zal er niet tegen hebben dat men zijn argumenten zorgvuldig

---

¹⁾ Zie het Meinummer van *Onze Eeuw*, blz. 709—733.

²⁾ Dr. Kluiver t. a. p. 714. — Vgl. deze *Opstellen*, blz. 40.

Wanneer de spelling van de Vr. en te W. alleen in het *Woordenboek* was gevolgd en niet te kwader uur ingevoerd op de scholen, zouden we heel wat verder zijn! De grote grief treft de Vr. en te W. dus eigenlijk niet.

weegt en, mocht het nodig blijken, als niet gewichtig genoeg, verwerpt. Per slot van rekening wenst hij toch ook, juist als degenen die hij bestrijdt, dat het meer of minder moeilijke van de spelling-de Vries en te Winkel in 't juiste licht wordt geplaatst.

Het zou onheus zijn, te beginnen met op- en aanmerkingen, wanneer ik vooraf niet verklaarde dat ik met sommige uitspraken van de heer Kluyver hartelik instem.

Zo b.v. dat een zuiver fonetiese spelling bezwaarlik kan worden ingevoerd. Dat men niet alle moeiliks wegnemen kan, en het onmogelik is iedereen te voldoen. Ik kan mij zelfs niet voorstellen dat *iemand* het oneens zou zijn met een zin als deze: „Wie van zijne jeugd af, in en buiten de school, maar vooral daarbuiten, heeft mogen genieten van het geschreven woord, wie eenigszins heeft leeren gevoelen, hoe de schakeeringen der gedachten door woorden kunnen worden afgebeeld, voor hem is de spelling eene bijzaak, vergeleken met de keus der uitdrukkingen.” En niet minder vast ben ik ervan overtuigd „dat eenmaal verouderde begrippen zelfs door den behendigsten advocaat niet meer kunnen worden beveiligd en dat de nieuwe waarheid van zelf zal overwinnen.”

Met andere uitlatingen kan ik het echter onmogelik eens zijn. Meer in 't biezonder niet met die, welke de *moeilikheid* van de spelling-de Vries en te Winkel betreffen.

Op het eerste gezicht schijnt dit vreemd, daar Dr. Kluyver toch zeker een grondig kenner is van die orthografie.

Maar ik stel mij voor, dat juist zijn dageliks moeten letten op allerlei kwesties die de bedoelde spelling raken, hem een zo grote vaardigheid heeft bezorgd, dat de verschillen tussen gemakkelijk — tamelik lastig — moeilik — verward — voor hem zijn verdwenen.

Zo is voor de pianist met een goede techniek het spelen van zestienden en triolen tegen elkaar, weinig meer dan kinderwerk.

Wie zal dan Dr. Kluyver verwijten dat hij het lastige niet meer ziet van de door hem gebezigde en verdedigde orthografie?

Maar ik ben overtuigd dat hij 't mij ten goede zal houden, wanneer ik tracht aan te tonen dat dit moeilijke niet alleen voor onbeschaafden en domkoppen, maar (zelfs in hoge mate) voor onze ontwikkelde landgenoten bestaat — ook al hebben die wel eens de neiging het te ontkennen.

Wat de heer Kluyver schrijft over de spelling der bastaardwoorden behelst uit den aard van de zaak geen kritiek op de regeling, voorgesteld door de kommissie welke de Vereniging tot Vereenvoudiging van onze Schrijftaal in deze gediend heeft van advies¹⁾, daar die regeling eerst voor enkele weken bekend is gemaakt. De grote moeilijkheid van de bastaard-woordespelling volgens de Vries-teWinkel-Kluyver ligt hierin, dat [men niet weten kan wanneer de hollandsche schrijfwijze aan wordt genomen en wanneer de vreemde behouden blijft. Is het niet zonderling dat *cabaal*, *coquet*, *canapé*, *basalt*, *grog*, *photographie*, *tabouret*, wordt gespeld naast *biljet*, *kazuaris*, *kanalje*, *kroep*, *loep* en zelfs . . . *mentence*?²⁾

Ik weet wel, 't bezwaar waarop ik hier doel is nooit *geheel* uit de weg te ruimen. *Enigermate* echter wel.

Bij de regeling van de spelling *ie* en *i*, komt bij de Vries en te Winkel de klemtoon te pas.

De Vereenvoudigers menen die klemtoon er buiten te moeten laten³⁾; ook andere klinkers en tweeklanken staan soms in een lettergreep met de hoofdtoon, en dan weer niet, zonder dat dit op de wijze van schrijven van invloed is (vgl. *beroEpen* en *omROEpen*; *kokarde* en *bestoken*; *benAUwing* en *PAUwin*).

Horen wij nu wat Dr. Kluyver zegt :

„Wat voor last gaf het de *ie* te schrijven in *fabrick*, *fabrieken*

¹⁾ De bedoelde kommissie bestond uit de hh. Marc. Emants, H. J. Emous, Dr. J. J. Salverda de Grave, Prof. Dr. A. G. van Hamel, Dr. D. C. Hesselink, Prof. Dr. H. Kern (Leiden), Dr. R. A. Kollwijn, Mr. Th. Ruys J.Pan. en Prof. Dr. J. Vercoullie.

In hoofdzaak komt hun advies hierop neer :

In bastaardw. *k* voor *explos.* *c*; *f* voor *ph*; *e* voor *ae*; *r* voor *rh*. Enkele veelgebruikte bastaardw. worden gespeld op z'n Nederlands, O. a. *bazaar*, *boeket*, *faljet*, *grok*, *kanapee*, *koket*, *toost*, *trem*, enz.

²⁾ Aldus in de laatste druk van de *Woordenlijst* van de Vries en te Winkel, bezorgd door Dr. A. Kluyver.

³⁾ De reeds genoemde kommissie adviseerde omtrent de *ie* (*i*): In nederlandse en geheel met nederlandse gelijk te stellen woorden wordt de *ie*-klank door *ie* (niet door *i*) aangeduid: *wielewaal*, *kieviet*, *afgodies*, *biezonder*, *plezierig*.

In open lettergrepen van vreemde en bastaardwoorden door *i*: *individu*, *naïveteit*, *favorite*, *solide*, *israëlitie*, *kinine*.

Maar op het *eind* van een bastaardwoord schrijft men *ie*: *genie*, *traditie*, *kolibrie*, *Februarie*.

En bastaardwoorden, eindigend op *ie*, of op *ie* gevolgd door een medeklinker, houden *ie* in de verbogen vormen: *genieën*, *traditieën*, *projektielen*, *Israëlieten*.

naast de *i* in *fabrikant*? Wij waren wel bij machte het verschil in klemtoon te hooren."

En later wordt nog eens op hetzelfde gewezen:

„Bij de Vries en te Winkel heeft *genie* het mv. *genieën* en *letie* het mv. *leliën*. Zij meenden dat *hun* Nederlander het verband tusschen spelling en verschil van klemtoon hier gemakkelijk zou vatten."

„... Vinden de hervormers dat onderscheid te lastig voor hun publiek ...", 't zou er zeker niet voor pleiten — aangenomen dat de kwestie door Dr. Kluyver zuiver gesteld was. Maar ik vrees dat de schrijver alleen aan een onderdeel van de vraag zijn aandacht schonk.

Laten wij 't even nagaan: *fabrieken, genieën, requisieten, Jezuetisch, civiele, actieve, fragile, polieter* ... de klemtoon valt op de *ie*, en werkelijk de Vries en te Winkel's *Woordenlijst* schrijft voor: *ie*.

Fabrikant, leliën, Jezuitisme, civilist, activiteit, politiek — de klemtoon valt *niet* op de open *i*, en men schrijft het *enkele* teken. Dat klopt.

Maar wie nu denkt „meer heb ik niet te weten", en spellen gaat *subsiedie* (naast *subsidiar*) *milietie* (naast *militair*) *proviessie* (naast *provisioneel*), *princiepe, missieve, lieter, kielo, invaliede, piramiede, soliede*, enz. enz. — hij vergist zich, en hij maakt fouten. *De klemtoon geldt hier niet!*

De leergierige die zich daarvan bewust wordt, zoekt na in te Winkel's *Leerboek* of in de *Grondbeginselen* of in de Inleiding tot de *Woordenlijst*. Hij bemerkt dat die klemtoonkwestie wordt te pas gebracht bij achtervoegsels en wel bij voorkeur bij de suffixen *-ief, -iek*, en *-iet*; *Israelietisch*¹⁾ naast *Israelitisme*; *successievelijk, respectievelijk* ... enz.

(Onder achtervoegsel wordt dus niet alleen het *laatste* achtervoegsel verstaan).

En nu zijn er toch wéér bezwaren, omdat de leek (en de deskundige veelal ook) niet begrijpt waarom het ene *iek* of *iet* een suffix zou moeten zijn en het andere niet. Waarom wél *successievelijk*, wel *polieter* — maar waarom NIET *notietie, artikel, visiete*? Allerlei woorden als *comparitie, traditie, requisitie* brengen de Nederlander die een verband tussen spelling en klemtoon zoekt, in de war. Zodat er voor het verbreken van dit spellers-tergend verband, werkelijk reden bestaat.

¹⁾ Is *Semitisch* (met *i*) een drukfout?

Aan de *e(ce)* en *o(oo)* wijdt Dr. Kluyver niet veel woorden. Of men het enkele teken of 't dubbele schrijven moet, daar komt de leerling, zo meent hij, wel achter *door het gebruik*.

Waarom niet door regels?

Het antwoord (men zoekt het bij de heer Kluyver vergeefs) zou kunnen luiden: Dr. L. A. te Winkel geeft in zijn *Leerboek* 16 algemeen geldige regels en 10 hulpregels voor de zacht- en scherpheldere *e* en *o*. Samen dus 26, waarbij nog een aantal aanmerkingen komen en — natuurlijk — uitzonderingen.

Het leren van al die regels en wat er bijhoort is te bezwaarlijk, altans voor leerlingen van de lagere school. Dus moet het — zo goed en zo kwaad als het gaat — maar aankomen op „het gebruik”. Dr. Kluyver gelooft dat „leerlingen van de lagere klassen bij het lager onderwijs” van zelf wel „gaandeweg de juiste spelling der gebruikelijke woorden onthouden” (er is sprake van *e*, *ee* en *o*, *oo*!) en dat „wie met die dingen nog moeite heeft op eene middelbare school”, er niet op zijn plaats is.

Had Dr. Kluyver ervaring als onderwijzer of docent, ik twijfel niet of hij had anders gesproken. Ik durf zelfs beweren, dat niet alleen schoolkinderen maar ook volwassen beschaafde personen (auteurs, journalisten inkluis) telkens en telkens aarzelen, raden bij 't schrijven van woorden als *stre(e)pen*, *sle(e)pen*, *ge(e)le*, *me(e)ren*, *comple(e)te*, *de(e)ren*, *dwe(e)pen*, *ge(e)sel*, *me(e)zen*, *sche(e)de*, *re(e)pen*, *sche(e)le*, *stre(e)ken*, *te(e)der*, *ve(e)te*, *overzetve(e)ren*, *zwe(e)pen*; *beto(o)gen*, *ontblo(o)ten*, *do(o)zen*, *ho(o)zen*, *klo(o)ven*, *ko(o)menij*, *liefko(o)zen*, *lo(o)me*, *lo(o)zen*, *onno(o)zel*, *po(o)ver*, *slo(o)pen*, *stro(o)perig*, *mectro(o)nen*, enz. enz.

Maar — *strep(e)n* of *streep(e)n*, wat doet er dat eigenlijk toe?

De voorstanders van het door Dr. Kluyver verdedigde spelling-systeem volgen bijwijlen een eigenaardige taktiek.

Ze beginnen met: Och 't is zo moeilijk niet. *Ik* vergis me haast nooit.¹⁾

¹⁾ Jaren geleden reeds noteerde ik uit één enkel kranteartikel, geschreven door een onzer bekendste journalisten: „een muur . . . tegen welke warm bruinrood”; „met lichtgroen~~e~~n vensters en lichtgroen~~e~~n lijst langs het dak”; „bessenboomen”; „langs de groen~~e~~n huizen”; „streepen”; „met lichtgroen~~e~~n uiteinden”; „vonkelende kleur”; „en hoe past *den* naam van Zaanstreek”; „men ziet . . . Jan Beuring . . . de hooge roemer vol goudgele Rinsche wijn opheffen”; „liefhebber van Rinsche bleekerd”; „voor de tweede keer”; „door IJ en Zaan en de meeren omringd”; „van *den* Zaanstreek”; „traankookerijen” . . . Toch tegen vereenvoudiging!

Toont men de moeilijkheden nu aan, wijst men er op dat taalgeleerden, professoren in 't Nederlands, schrijvers van kleine en grote woordenboeken niet zonder kleerscheuren zich door het doornebos van de spelling-de Vries en te Winkel bewegen — dan klinkt het: Och zo'n foutje . . . . Is 't nu zo'n zaak of je *e* schrijft of *ee*? Van *den* of van *de*?

Men zou kunnen antwoorden: Als 't er zo weinig toe doet, plaag er de kinderen niet mee op school . . . .

Maar blijven we even bij de kwestie staan. Er dient onderscheiden. Voor wie zijn de spellingmoeilikheden van ondergeschikt of van géén belang?

Voor veel partikulieren, veel auteurs. Vermoedelijk ook voor veel journalisten. Een *o*, een *ch*, een *n* meer of minder, ze halen er onverschillig de schouders voor op. *Niet* onverschillig is 't voor al wie examen moet doen; voor ambtenaren die 't spelgevit van hun superieuren willen vermijden; voor ondergeschikten op kantoren enz. (Bij het Ministerie van Oorlog is het de-Vries-en-te-Winkelen voorschrift). Maar hier is de hoofdzaak: *de scholen*.

Dr. Kluyver verlangt daar (terecht) géén anarchie. Hij wenst dat de spelling-de Vries en te Winkel er wordt onderwezen en toegepast — maar zo, dat men sommige „fouten” voor halve fouten rekent. Dat klinkt heel goed in theorie, maar is bezwaarlijk in de praktijk. Gaat het aan, dat een onderwijzer of leraar b.v. eist dat zijn leerlingen schrijven *pereboom*, *eegaas*, *bij den neus*, en toelaat (omdat hij zelf hier niet zeker is) *pover*, *kookken*, *op den markt*?

Maar in een volgende klas zal een ander onderwijzer andere vrijheden laten, andere eisen stellen!

Dit kweekt onzekerheid en halfslachtigheid. 't Is beter met een onnodig moeilijk systeem te breken. —

Edoch . . . . eist niet de *taalwetenschap*, of het *wezen van onze taal*, dat men de voorschriften van de Vries en te Winkel volgt?

Er zijn leken die dit geloven. Taalkenners, ook al bestrijden ze ons, weten beter. En iemand als Dr. Kluyver zal nooit beweren, dat de wetenschap het de-Vries-en-te-Winkelen eist.

De verbindings-*n*.

„Al waren ook de regels voor het gebruik der verbindings-*n* wat al te subtiel, zoodat wij ze [op school] nooit goed leerden, wij begrepen toch wel, dat men soms behoefte gevoelt door den

vorm van het eerste lid eener samenstelling duidelijk aan te wijzen dat men een meervoud bedoelt."

Aldus de heer Kluyver. En later: „Daar wij het meervoud van *brief* schrijven *brieven*, vond men *brievenbesteller* een zeer goeden vorm, evenzoo *boekenkast*, *woordenlijst* en tallooze andere, waarbij het eerste lid stellig in den zin van het meervoud is bedoeld."

Dit schijnt overtuigend. Maar — de zaak is veel minder eenvoudig dan Dr. Kluyver het voorstelt.

Vooreerst: al wijst ook het eerste lid van een samenstelling ontegenzeggelijk op een meervoudig begrip, daar volgt niet uit dat dit lid de meervoudsuitgang aanneemt.

Ligt niet duidelijk een meervoudige betekenis in het eerste lid van *horlogemaker*, *rijwielerhersteller*, *penningmeester*, *boekverkoper*, *boekwinkel*, *broedertwist*, *zusterpaar*, *naamlijst*, *boomgaard*, *koestal*, *appelwijn*, *parcelsnoer*, *oesterbank*, *roverbende*, *lepelkistje*, *sleutelring*, *tandpoeder*, *nagelschuijer*, *bloembed*, *bloemkrans*, *meubelmaker*, *kaartspel*, *dierkunde*, *geweermaker*, *postzegelverzameling*, *briefkuartalalbum* enz. enz. enz.?

2 wook
(dat in
vrees op
t p...
dit met
spraak)

Maar dan blijkt dat evengoed in oude als nieuwe samenstellingen 't eerste lid in de enkelvoudsvorm kan staan, al wordt er gedacht aan een meervoudig begrip.

't Is dan ook niets biezonders bij Vondel te lezen *rozewater*, *englekennis*, *huizeplondren*, *haenekot*, *burctwist*, *menschevreters*, *poppewinckel* enz.

Zegt de heer Kluyver „dat die *n* van ouds in een aantal samenstellingen voorkwam," men kan antwoorden dat ie evenzeer van ouds in een aantal samenstellingen ontbrak.

De regel van de vereenvoudigers luidt: „De *n* en *s* worden niet als tussenletters geschreven, als ze in de beschaafde uitspraak niet worden gehoord."

Dus *heldendaad*, *ogenblik* met, *zedeleer*, *hondehok* zonder *n*. (Aan woorden als *boekenkast*, *brievenbesteller* met *n*, zal voor zover ik weet geen vereenvoudiger aanstoot nemen, al ziet hij niet in dat de vorm zonder *n* op de ene of andere taalkundige grond afkeuring verdient).

De regeling van de Vries en te Winkel is veel uitvoeriger. Heeft de heer Kluyver daar in zijn stuk zelfs geen denkbeeld van gegeven, hier moge (het is de moeite waard!) een vluchtig overzicht volgen. (Vgl. het *Leerboek der Nederl. Spell.* van Dr.

L. A. te Winkel, §§ 520—558 en het grote Woordenboek).

Men schrijft dan volgens de V. en te W.: *Bessenwijn*, *muisenzval*, *scharenslijper*, *zedenleer*, met *n* als teken van 't meervoud. *Slippedager*, *pereboom*, *notedop*, zonder *n*, omdat het eerste lid een enkelvoud voorstelt. (N.B. Waarom kan men geen twee slippen dragen? En waarom is 't niet *notendoppen*?)

Wie nu, denkende aan een enkelvoud, schrijft *kippeëi*, *geiteoog*, zonder *n*, doet het „fout”, want er is een *n* nodig „om de gaping tusschen twee klinkers aan te vullen.”

Dus ook *vredeengel*?

Neen. Hier hoeft de gaping niet overbrugd, daar de toonlooze *e* van *vrede* „nooit wordt onderdrukt.” Afdoende reden!

Bruggehoofd? *Pennehouder*? Om 't enkelvoud?

Neen. Tussen een klinker en een *h* is in 't Nederlands — volgens de Vries en te Winkel — óók een hiaat. Dus: *bruggenhoofd*, *pennenhouders*. En zeker ook *minnenhandel*? (Naast *minne* staat *min*. Vgl. *vredeengel*). Fout. „In samenstellingen behoudt *minne* den ouden vorm.” Óók een afdoende reden.

Boerezoon, *soldatekind*? Want het eerste lid is enkelvoud . . . . Neen. Mèt *n*, omdat *boer* en *soldaat* „hier een geheelen stand vertegenwoordigen.” Hm.

Apenkop, *hazenlip*. Met *n*. — Eerste lid soms géén enkelvoud?! Jawel, maar hier worden lichaamsdelen van *mensen* aangeduid, „die overeenkomst hebben met lichaamsdelen van dieren.”

Maar . . . . als ik bedoel een èchte *apenkop*, een kop van een heuse aap?

Doet er niet toe. Toch: *apenkop*. — Daarentegen: *ossetong*, *bullepees*, zonder *n*, omdat die woorden „in den eigenliken zin lichaamsdelen . . . . van dieren aanduiden.” Daarom ook: *geitevel*, *ganzevleugel*, enz. Máár: *berenvel*, *gierenvelk* . . . .

Kleerenborstel, *lippenpomade*. Het eerste lid duidt een soort van dingen aan „voor welke de zaak, door het geheele woord bedoeld, bestemd is.”

Waarschijnlijk ook: *pijpenwroeter*, *kurkentrekker*? Neen. 't Zijn „woorden de huishouding betreffende.” (En *kleerenborstel* dan?!). Een *n* er in zou ze „een stijf en deftig voorkomen” geven.

Daarentegen: *pijpenlade*, *kurkenmandje* mèt *n*. 't Zijn ook wel woorden de huishouding betreffende, maar het enkelvoud van 't eerste lid zou strijden „tegen de natuurlijke opvatting.”

De plantennamen *kattestaart*, *ganzevoet* zonder *n*. 't Eerste lid is

een diernaam, het geheel is „de overdrachtelijk gebezigde naam van een lichaamsdeel.”

Maar *paddenstoel* en *kattendoorn* mèt *n*. Het eerste lid is een diernaam, zeker, maar het geheel geeft te kennen „dat de plant in de eene of andere betrekking tot eene diersoort staat.”

Eindelijk kan men, desverkiezende, onderscheiden *ganzelever* (lever van 1 gans) en *ganzenlever* (lever van 2 of meer ganzen); *paardestal* en *paardenstal*, *schapevleesch* en *schapenvleesch*, enz.

Dit relaas is niet volledig . . . .

Maar ik ben overtuigd dat mijn lezers ook nu reeds bewondering voelen voor de velen, die met de spelling-de Vries en te Winkel „nooit moeite hebben.”

Zoals bekend is willen de Vereenvoudigers *s* schrijven in plaats van *sch*, waar geen beschaafd sprekend Nederlander een andere klank dan *s* laat horen.

't Grote voordeel van deze regeling is nog niet zozeer dat men niet in het onzekere hoeft te zijn omtrent de spelling van woorden als *schaars(ch)te*, *trots(ch)heid*, *kies(ch)keurig*, *inlass(ch)en*, *tors(ch)en*, *indruis(ch)en*, enz., maar dat het verschil in spelling tussen bijvoeglike naamwoorden en bijwoorden op *sch* en *s* vervalt.

Dr. Kluiver vraagt: „Is het zoo af te keuren, wanneer men het kind zekere eenvoudige begrippen leert onderscheiden, die hij ook voor de studie van vreemde talen moet kennen?”

Nu leert verreweg 't grootste gedeelte van onze jeugd *geen* vreemde talen. En aan de andere kinderen kan men ook zònder spellingverschil tussen *slaafs* en *slaafsch*, wel een bijvoeglik naamwoord van een bijwoord doen onderscheiden. Maar hebben de kinderen geleerd: bijwoorden gaan uit op *s*, bijvoeglike naamwoorden op *sch*, dan werkt het verwarrend dat ze de adjektieven *bits*, *flets*, *paars*, *wars* enz. zònder *ch*, en verbijsterend dat ze de adverbia *boersch*, *helsch*, *honsch*, *malsch*, *stuursch* enz. juist mèt *ch* moeten spellen.¹⁾

De hulp van die *ch* bij de woordsoortonderscheiding is allesbehalve groot.

Of moet misschien in het uit elkander houden van *vergeefs* en *vergeefsch* („Hij riep vergeefs om hulp.” — „Zijn roepen bleek vergeefsch”) zoveel nut gelegen zijn? Die vraag staat in verband

¹⁾ De adverbia *ras*, *slaafs*, *trots* enz. weer zònder!

met de leer van 't „naamwoordelijk deel van 't gezegde;” een leer, die naar ik meen in 't Nieuwnederlands herziening behoeft. ¹⁾

De geslachttekwestie en de buigings-*n*.

Dr. Kluyver zegt: „Er is eene taal die gesproken wordt buiten den kring van het dagelijksch leven en den huiselijken omgang, de taal van den redenaar, en daarin wordt die *n*, laat het zijn onder invloed van het geschreven woord, niet altijd verzwegen.”

Volkomen juist.

Maar de gevolgtrekking . . . ?

Wij geven toe: er zijn redenaars . . . (hoeveel?) die de *n*'s van de deklinatie *niet altijd* verzwijgen. Moet dáárom iedereen gedoemd zijn, ze te schrijven?

Er zijn ook redenaars die in plaats van *daartoe, in dit opzicht, indien, in 't geloof, in deze stad* bij voorkeur zeggen: *te dien einde, te dezen opzichte, bijaldien, in den gelove, te dezer stede* . . .

Zou het niet de verkeerde wereld zijn, wanneer men die minder gebruikelijke vormen op de scholen onderwees als de gewone, en het afkeurde als de gewone taal geschreven werd?

Wonderlik dat het onzinnige van de bestaande toestand nog wordt geduld en — verdedigd. Zo ergens, dan blijkt de macht van de slechte gewoonte hier.

„Om behoorlijk [!] te schrijven,” aldus Dr. Kluyver, „moet men dus nog altijd weten of een woord manlijk of vrouwelijk is, en zeer vaak is men daaromtrent onzeker. In een aantal gevallen weet niemand het . . .”

Juist, *niemand*. Let wel: *niemand*. Want onze spreektaal doet al sinds lang niet meer aan die *den*'s, en uit de „bronnen” blijkt niet altijd of *vroeger* zo'n zelfstandig naamwoord al dan niet bepalingen met *n*'s vóór zich kreeg. 't Is lastig om dan toch „behoorlijk” te blijven.

„Toen de Vries en te Winkel hun *Woordenlijst* maakten, hebben zij zoo goed zij konden het geslacht der naamwoorden bepaald.” Zo goed zij konden. Maar wás het goed? Konstateer-

¹⁾ In bijna al de gevallen waar de *vorm* het pleit kan beslissen, staat in het naamw. deel van 't gezegde de eerste naamval *niet*: Zij was *zich* zelve niet — Als ik *jou* was . . . — Ik ben 'm — Het bleek *hem* niet te zijn. — Naast: dat is *hij* niet: dat is *hem* niet. — In: *die* ben ik (enz.), blijkt in de spreektaal niets (uit de vorm) omtrent de naamval van *die*.

den zij hoe het was gesteld met dat taalkundig geslacht in het Nederlands *van hun tijd?*

O neen. Zij vroegen: hoe was dat geslacht voor eeuwen? Hoe is 't in verwante talen? Ze werkten met willekeurige regels, met verkeerde analogie.

„Niemand zal ontkennen, dat het grammatisch geslacht van een aantal woorden slechts bestaat op het papier, en niet in werkelijkheid.”

Het doet mij genoegen, dit erkend te zien.¹⁾ Maar als dan die woorden in werkelijkheid geen grammaties geslacht bezitten, wáárom in 's hemels naam er dan een aan toegekend?

Ieder zegt: „Hij zat in DE trem.” En ook: „Daar heb je de trem. **Hij** is vol.” Is *trem* nu vrouwelijk om dat *de*? Of mannelijk om dat *hij*? Laat men het noemen zoals men wil; maar verlang toch niet dat men *den* zal schrijven of *zij* — wat niet wordt gezegd en van *trem* nooit is gezegd!

Vindt iemand het deftig of mooi, te schrijven *van den bliksemflits, het gewicht dezer staaf* — hij ga zijn gang.

Hij heeft daartoe 't zelfde recht als degeen die bij voorkeur gebruik maakt van uitdrukkingen als *ter uwer verjaring; wij zetteden; verbeddeden; gedenk mijner; van zijnentwege*, enz. Maar op school onderwijze men de gewone, natuurlijke vormen; lere die vormen waarden als voor ons, gewone mensen, de beste.

Dr. Kluyver heeft blijkbaar iets van het zwakke van zijn betoog gevoeld. Hij doet een concessie: „Ik acht het mogelijk, dat een man van hooge beschaving soms een . . . gevoel heeft [dat hem dringt tot het bezigen van de eenvoudige vorm] bij het gebruik der *n*, wanneer die een vorm van het [zogenaamd] manlik geslacht moet aanwijzen. Stel, dat voor hem het woord *molen* noch bepaald manlijk, noch bepaald vrouwelijk is, en dat hij, gehoorzaam aan eene woordenlijst, *den grooten molen* schrijft, terwijl geen erkend gebruik hem daartoe dwingt, dan zal hij er wellicht niet in kunnen berusten, en maar liever schrijven *de groote molen* . . . .²⁾ Die onzekerheid zal vooral zich doen gevoelen

¹⁾ C. H. den Hertog gaf iets dergelijks toe: „Het volgen van deze aanwijzingen [geslachten in de *Woordenlijst* van de Vries en te Winkel] is geheel vrijwillig en niemand kan het recht ontzegd worden om er van af te wijken.” (*De Nederl. Taal*, I, 145).

²⁾ De zin is niet gelukkig gestileerd. Maar door het verband met de volgende is Dr. Kluyver's bedoeling toch wel te begrijpen.

bij woorden uit het dagelijksch leven, en zou het zoo erg zijn, wanneer men zich daarmede eenige vrijheden veroorloofde, zelfs wanneer het geschrevene voor een grooteren kring bestemd is, en zelfs wanneer het moet worden gedrukt?"

Dit is een grote stap op de goeie weg. Nu nog één: het schrijven van *de* waar ieder *de* zegt, worde regel; en *den* mag zijn de zeldzame uitzondering, waar de taalkunstenaar, als hij wil, gebruik van maakt. Die tweede stap is nodig! Men vergete niet dat de tegenwoordige onderscheiding van onze zelfstandige naamwoorden in manlike en vrouwelike, 't resultaat is van onwetenschappelijke willekeur. ¹⁾

En 't gevolg van die onderscheiding is dat op school alle leerlingen, zelfs zij die nooit vreemde talen zullen leren, worden geplaagd met geslachts- en naamvalskwesties, met bepalingen, voorwerpen (van verschillende soort) en naamwoordelijk deel van 't gezegde.

Werpt men mij tegen: die tijd is toch niet *in ieder opzicht* verspild, ik antwoord: hij kon beter besteed.

En nog is het niet de school die bij de geslachtsvraag het zwaarste gewicht in de schaal legt.

Het meest weegt de *verminking van onze taal*.

Schrijft men *eega* of *ega*, *schaarsch* of *schaars*, dat is 'n kwestie van letters. Het doet tot de *taal* niets af. Ook *den* kan men bij het lezen desnoods wel uitspreken *de*. Maar dat men lezen en schrijven moet *haar*, waar nooit anders dan *hem* wordt gezegd; dat *hij* wordt verschrijftaald tot *zij*, dat is een ergerlijk knoeien!

„Hoe kom je aan die peer?" „Ik heb *haar* van mijn oom gekregen." **Haar!!**

„'n Mooie fiets. *Zij* kost tweehonderd gulden."

„Hier heb ik nog een fijne fles. Ik heb *haar* bewaard tot je bij ons zou zijn..."

X Dit is het allergrootste bezwaar.

Onze tegenstanders zwijgen er altijd over. Voelen ze 't niet? Ik kan 't niet geloven. Of zien ze in, dat toegeven op dit punt, het slappe gebouw van hun schrijftaalverbuiging onverbiddelijk in elkaar moet doen storten?

¹⁾ Vgl. de geschiedenis van de geslachten der zelfstandige naamwoorden in het Nederlands, in *deze Opstellen*.

Ik meen al 't belangrijke uit het stuk van Dr. Kluiver te hebben besproken. Alleen nog een enkel woord over Zuid-Afrika.

„Zou die strijd [met het Engelsch] ten voordeele van het Nederlandsch worden beslist, zoodra men maar eene *e* of eene *o* wilde laten vallen?”

Het gaat hier niet (en dat weet Dr. Kluiver wel) om een enkele *e* of *o*. Het gaat om een grote verzameling moeilijke, willekeurige en onnodige regels.

En waar nu een man als Prof. Mansvelt, die beter dan iemand bekend is met het schoolonderwijs van een groot deel van Zuid-Afrika, diep overtuigd is van 't nut dat vereenvoudiging van de schrijftaal dáár hebben zou — hoeft men aan 't skepticisme van Dr. Kluiver niet heel veel waarde te hechten.

Prof. van Helten schreef: „Geen afkeuring of tegenwerking verdient diensvolgens de leeraar of onderwijzer, die, van een gezond inzicht getuigenis gevend, zijn leerlingen van een dwangjuk, dat vele tientallen jaren lang hoogst nadeelige gevolgen heeft gehad, wenscht te bevrijden en in het onderwijs van de moedertaal de zoo dringend noodige heilzame hervorming wil brengen.”

Die uitspraak is door Dr. Kluiver niet weerlegd.

Zeker, 't is waar, dat het „voor ieder lastig (is) een eenmaal aangenomen gewoonte plotseling te wijzigen.” Maar onbetekenend is die last, vergeleken met de druk, door de spelling-de Vries en te Winkel op kinderen, examinandi, onderwijzers, ambtenaren gelegd.

En die last blijft drukken, ook in de toekomst, wanneer niet door allen die 't wel menen met onze jeugd en met onze taal, beslist wordt verklaard: Nù is het genoeg!

De XXe Eeuw, 1902.

REGELS VOOR HET GEBRUIK VAN DE VEREENVOUDIGDE SCHRIJFTAAL.

De Vereenvoudigde Schrijftaal wijkt in de volgende opzichten van de regeling van de Vries en te Winkel af:

1. De *e* wordt op het eind van een lettergreep niet verdubbeld: *delen, kwekeling, preken, veren*. Op het eind **van een woord** wordt echter *ee* geschreven: *twee, zee, mee, dominee*. In afleidingen van zulke woorden (*tweede, zeeën*) en samenstellingen (*zeeschip, veevoeder*) blijft dan de *ee*.

2. De *o* wordt op het eind van een lettergreep niet verdubbeld: *lopen, stromen, boze, stro, zo*.

3. In nederlandse en geheel met nederlandse gelijk te stellen woorden wordt de *ie*-klank door *ie* (niet door *i*) aangeduid: *wielewaal, kieviet, afgodies, biezonder, plezierig*.

In open lettergrepen van vreemde en bastaardwoorden door *i*: *individu, naïveteit, favorite, israëliëties*.

Maar op het *eind* van een bastaardwoord schrijft men *ie*: *genie, traditie, kolibrie, Februarie*.

En bastaardwoorden, eindigend op *ie*, of op *ie* gevolgd door een medeklinker, houden *ie* in de verbogen vormen: *genieën, traditieën, projektielen, Israëliëtiën*.

4. De toonloze klinker wordt in de uitgangen *-lik* en *-liks* door een *i* aangeduid (evenals in de woorden *havik, monnik, leeuwerik*, enz.): *gewoonlik, huiselik, dagelijks*.

5. Alleen dan wordt *sch* geschreven, wanneer men na de *s* een *ch* uitspreekt (*schip, schoon, scheppen*; — *schrijven, schrikken*). Dus: *vis, mens, wensen, hollandse, franse*.

Ook schrijve men *tans, altans, tee* (zonder *h*), *ert* (zonder *w*), *besje* (zonder *t*).

6. De *n* en *s* worden niet als „tussenletters” geschreven, als

ze in de beschaafde uitspraak niet worden gehoord. Dus: *zedeleer*, *sterrekunde*, *hondchok*, *pennehouder*, *oorlogschip*. (Natuurlijk wèl *toetssteen* uit *toets* en *steen*, *lansstoot*, enz., waar men niet met een tussenletter te doen heeft).

7. In bastaardwoorden schrijve men *k* in plaats van *k*-klank-aanduidende *c*: *lokomotief*, *akteur*, *aktrice*, *direkteur*, *konklusie*; *f* in plaats van *ph*: *alfabet*, *fotograferen*, *fysika*, *fantasie*; *r* in plaats van *rh*: *retorika*, *rachitis*, *rododendron*, *rythmus*; *e* in plaats van *ae*: *ether*, *pedagogie(k)*, *preparaat*.

Bovendien worden enige *algemeen gebruikelijke* bastaardwoorden in spelling vernederlandst: *bazaar*, *bloeze*, *boeket*, *faljiet*, *foksia*, *grok*, *kanapee*, *koket*, *rosbief*, *toost*, *trem* en enkele andere.

8. Eigennamen, (familienamen en aardrijkskundige namen) behouden de gebruikelijke spelling: *George*, *Visscher*, *Tusschenbroek*, *Zwolle*, *'s-Hertogenbosch*.

9. Bij de verbuiging van lidwoorden, bijvoeglike naamwoorden en voornaamwoorden richte men zich uitsluitend naar het beschaafde spraakgebruik. Men schrijve dus *de*, *hij*, *hem*, *zijn*, enz., wanneer men *de*, *hij*, *hem*, *zijn* **zegt**. Voorbeelden: Zet *de* stoel in *de* hoek. — De boeken van *die* aardige kleine jongen. — Is de kachel niet aan? Neen, *hij* is uit. Zal ik aan de meid zeggen dat ze *hem* ('*m*) moet aanmaken? — De soep is erg warm, *ze* (of ook: *hij*) is anders lekker. —

Wie uitspreekt: voor *den* dag, in *den* haak, onder *den* duim, schrijve in deze gevallen de door hem uitgesproken *-n*.

REGISTER.

	Blz.		Blz.
Afleiding (spelregel van de —) . . .	9	<i>Boter</i> (geslacht bij Bilderdijk) . . .	69
Afwijkingen in spelling onvermijdelijk	14	<i>Boterham</i> (geslacht bij Bilderdijk) .	69
<i>Akte, aktes</i>	112	<i>Bouwen</i> (geslacht bij Bilderdijk) . .	69
Algemene taal	116	Brandt, G.	57
<i>Als</i> na komparatieven.	116	Brandt van Doorne, C. P.	120, 169
Analogie (spelregel van de —) . . .	9	<i>Brekende waar</i>	117
Archaïsmen	116, 186	Brill, W.	75, 106
Ariese talen.	146	ten Brink, Jan	104
van Arp, J.	54	Brugmann, K.	43, 76
Artiestetaal	139	de Brune de Jonge, J.	53, 88
<i>Asjeblijft</i>	118	Brunetière, F.	66, 92
Bake, L.	57	Buigingsuitgangen (rijkdom aan — samengaande met onduidelikheid) .	144
Bantoetalen	146	Carlebur, W. F.	41, 109, 173, 174
<i>Baren</i> (in vier betekenissen)	39	Cats, J.	27, 52
Bastaardwoordespelling	174, 179	<i>Ch 22.</i> (Zie: <i>sch</i>).	
Bataafsche Maatschappij van Taal en Dichtkunde	37, 38	<i>Chinaasappel</i>	97
Beckering Vinckers J.	41	Cicero	142
Beschaafde spreektaal	159	Coornhert, D. Vz.	35, 38
Beschaafde taal	121	Cosijn, P. J.	18, 46, 108, 162
Beschaafde uitspraak (spelregel van de —)	9, 23	Cosijn—te Winkel 73, 92, 105, 107, 111, 120	
Bezadigdheid aanbevolen.	24	Coster S.	172
Bezwaren tegen vereenvoudiging	18, 39	<i>Dat</i> (aanw. vnw.)	133
Bijbelvertaling	53	<i>De voor den en den voor de</i> in oudere taal	45 vgg. 49
Bijvoegl. naamw. op <i>s</i>	185	Deens	27
Bijwoorden op <i>sch</i>	185	<i>Degene</i>	134
Bilderdijk W.	47, 67 vgg., 97, 168	Derde pers. enkelv. onvolt. tegenw. tijd (spelling van de —)	11
Boccatii Joh. Nieuwigheden	54	van Deventer, Ch. M.	139
van Bolhuis, L.	64	Dialekt.	159
Bos, F. G.	110	Dichters (nieuwste —)	52
<i>Bos(ch)</i>	23		
van den Bosch, J. H.	89, 118		
Boswijk—Walstra	105		

- Blz.
- Die(n)* en *wie(n)* 111
- Dinsdag* 96
- Drie eerste (de —)*. 117
- van Driessche 40
- Dubbele-vokaalspelling 29, 30
- Dubbelvormen 47
- Dubbelzinnigheid. 169, 175
- Dubbelzinnigheid in 't Duits 144
- Dubbelzinnigheid in 't Latijn 146
- E* en *ee*-spelling. 29, 33 vgg., 170, 181
- Eelen* en *-eeren*. 38
- van Effen, J. 67
- Ei* en *ij* 30, 31
- Emants, M. 140, 169, 179
- Emous, H. J. 20, 179
- Ene* (voornaamwoord). 138
- Engels 26, 27
- Ethiese datief 127, 128
- Etymologische spelling 21—23, 95, 96, 171
- Fiktieve taal 147
- Fonetiese spelling 1, 16, 21, 178
- Fouten (tegen de geslachten). . 102, 103
- Franck, J. 45, 171
- Gebruik (bij spelling) 23, 113
- Geestdodend uit het hoofd leren (T.
Roorda over —). 159
- Gehoor. 98
- Gelijkvormigheid 9, 23
- Gene*. 132
- Genitieven bij Rodenburgh 54
- Genitieven (vrouwelijke — op *s*) 44,
47—49
- Geslacht van de zelfst. nw. in het
Nederlands 7, 8; betekenis van de
term „geslacht” 101—103; ontstaan
van woordgeslacht 43, 76, 77; ges-
lacht in het Middelnederlands
43 vgg; verloop 44; bestond nauwe-
liks meer in Lamb. ten Kate's
tijd 61; nu dood 42, 43; volgens
Cosijn de geslachten niet uit elkander
te houden 18; geslachtsbepaling 166;
geslachtsregels 106—107; geslacht
van diernamen op *-el* 73; van wijf-
jesdieren 82; van bomen 65; van
vruchten 73, 107; van rivierna-
men 55, 65, 106; van scheeps-
namen 107; van muziekinstrumen-
ten 73, 107; van werktuigen op
-el 72; van stofnamen 83; „bijden-
kerij-systeem” 106, 107; twijfelach-
tig geslacht 51, 56; geslacht „bij nie-
mand bekend” 186; het vrouwelijk
geslacht voorgetrokken? 74; woor-
deboeken beroepen zich op auteurs,
auteurs op wordeboeken 168; twee
of drie geslachten van eenzelfde
woord 61; dubbel geslacht 84, 108;
gemengd geslacht 85—87; verblind-
ing op het punt van geslachten. 66, 187
- de Geus, P. 20
- Goed (wat is — in taal?). . . 113, 115
- van der Goes, J. Ant. 55, 57
- Gouden oorijzer* 117
- Grammaire raisonnée 147
- Grammatika bemoeit zich uitsluitend
met schrijftaal 92
- de Grave, J. J. Salverda. 179
- Griffel* (geslacht van —) 73
- Grimm, J. 40, 43, 76, 158, 176
- Groente, groentes* 112
- Halt* (geslacht). 74
- van Hamel, A. G. 162, 179
- Heeren*. 23
- Heinsius, D. 49
- Helemaal*. 118
- van Helten, W. L. 20, 44, 45, 97,
108, 110, 171, 177, 189
- Hen* en *hun* 89
- Henning, R. 76
- den Hertog, C. H. 26, 187
- Hesseling, D. C. 179
- Het* 128
- Hettema, F. Buitenrust . . . 20, 35, 156
- van Heule, Chr. 50, 51
- Hijschen* 23
- Hildebrand, R. 3, 105
- Hinlôpen, N. 37
- Hoof, P. Cz. 27, 36, 49, 51, 52,
63, 66, 68, 103, 166, 172
- Blz.

	Blz.		Blz.
van Hoogstraten, D.	56 vgg.	<i>Leeuwe(n)kop</i>	22
Humbold, W. von	43	van Lelyveld, F.	37
<i>Hun en hen</i>	89	Lettergrepen	98
Huydecoper, B.	37, 63	<i>Levensverzekering</i>	156
<i>I en ie</i> -spelling	179, 180	Levy, J. A.	21, 95
<i>Ie</i> (= hij)	125	<i>Lichte laaie vlam</i> (in —)	117
<i>Ieder(e)</i>	111	<i>Liggen en leggen</i>	114, 115
<i>ij en ei</i>	30, 31	<i>-Lik(s)</i>	173
<i>Ikke</i>	122	Logeman, H.	20, 95, 140
Interpunctie.	100, 101	Lulofs, B. H.	40
<i>Jassen</i>	28	<i>Maankop</i> (met drie geslachten).	8
<i>Je</i>	123, 124	Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	37
Jespersen, O.	76, 77, 140	Mansvelt, N.	189
<i>Jij, jou</i>	90	Marnix van St. Aldegonde.	47, 48
Johannson.	144	Meringer, R.	169
Journalisten	18, 31, 181, 182	<i>Met z'n drieën</i>	131
<i>Jullie</i>	124	Michaelis, G.	163
Kalff G.	118	<i>Minnehandel</i>	184
<i>Kat</i> (geslacht van —).	126	Misverstand (vrees voor —)	26, 28
ten Kate L.	37, 43, 61 vgg.	<i>Moe, moeier</i>	112
Keller, G.	20	Moeilijkheid van de spelling-de Vries en te Winkel	10, 178 vgg.
Kern, H.	179	Moonen, A.	36, 53, 56, 57, 66
<i>Kersnacht</i>	27	<i>Mossel</i>	23
<i>Kindermeel</i>	156	Müller, Fr.	76
Klassieke talen (invloed van —)	165	Muller, J. W.	101
Kleinpaul, R.	150	Multatuli	16, 105, 119
Klemtoon.	99, 100	Naamvallen onderscheiden	164
Klemtoon bij spelling.	179, 180	Naamwoordelijk deel van 't gezegde	186
Kluit, A.	64 vgg., 70, 167	Nationaal belang	177
Kluyver, A.	97, 177 vgg.	Neologismen.	116
Kommissie tot het ontwerpen van een veereuv. spelling 20; van een bas- taardwoordje-en <i>ie</i> (<i>i</i>) -spelling	179	Nieuwe woorden	91, 92
<i>Koperen blikje</i>	117	<i>Nul en gener waarde</i> (van —).	117
Konsekwentie	11	Nyloë, J.	36
Korrekt schrijven	164	<i>O, oo</i>	29, 33 vgg. 170, 181
<i>Korte wetten</i>	117	<i>Ogenblik</i>	183
<i>Krokodil</i> (geslacht).	72	„Onchristelijke” spelling?	27
<i>Kruit</i>	23	Onduidelijkheid.	140
Land, J. P. N.	4	Onechte <i>f</i> en <i>s</i>	94
Latijn	142, 167	Onnatuur	119
Latijn (invloed v. h. — op onze spraak- kunst)	50	Oorspronkelijke vormen	119
		<i>Op z'n best</i>	131
		<i>Ouderdom</i>	117
		Outhof, G.	60, 61

	Blz.		Blz.
Overeenkomst (spelregel van de —)	9	Stijl, K.	64
van der Palm, J. H.	37, 38	Symons, B.	20, 108, 162
Paul, H.	1, 12, 14, 21, 97	Taal en Spelling	25
Pedagogies belang	177	Taal leeft	160
Platte taal	121, 122, 159	Taalfouten maakt ieder	4, 5, 103
Post (in 12 betekenissen).	28, 29	Taalkunstenaaars	188
Purpere(n)	110	Taalverarming?	17
Raadseltjes?	26	Taalverknoeiing	169, 188
Redenaarstaal	186	Taalzuivering	55, 56
Regering (geslacht van —)	83	Talen, J. G.	76
Roorda, T.	10, 40, 159	Tegen	118
Ruys, Th. — J. P.zn.	179	Terwen, J. L.	72
S (bijvoegl. naamw. op —)	172	Terwey, T.	20
Samenstellingen	156, 157, 183	Toonloze klinker	173
Samenstellingen (in — geen definities)		Tot en met	117
	155, 156	Tweede pers. enk. van 't pers. voorw. 90	
Samenstellingen naar allerlei analogieën	156	Twe-spraek van de Nederd. Letter- kunst	48, 165
Sch	171, 185	U	123
Sch (bijwoorden op —).	172	Uitscheiden	114, 115
Schleicher, A.	76	Uitspraak	14
Schrijftaal	120	Vaste woordorde (voordelen van —)	146
Schrijftaal (gesproken —)	83	Veranderingen in spreek- en schrijf- taal	13—15
Scriverius, P.	49	Verbindings-n	2, 182 vgg.
Sent	154	Vercoullie, J.	179
Séwel, W.	36, 55, 66	Verdam, J.	110
Siegenbeek, M.	37, 38, 71, 168	Verminking van de taal.	188
Spelling niet te verwarren met taal 25; moet nu en dan gewijzigd wor- den 12; maar niet te sterk op eens 16; kan niet voorgoed worden vast- gesteld 161; verandert niet van zelf 160; spelling in verband met klem- toon bij de Vr. en te W. 179, 180; spelling van bastaardwoorden 174; spelling niet gewichtig 3, 4; voor wie onbelangrijk 158; spelfouten maakt ieder 4, 5, 103; spelling op school 1—3, 95, 164, 181, 182		Verrassen.	23
Speijer, J. S.	20, 173	Verver, P. A.	67
Spraakunstboeken (afgoderij met —)	88	Volksonderwijs.	4
Spreektaal	13, 120, 121	Vollenhove, J.	57
Spreken zoals men schrijft?	15	van den Vondel, J. 12, 27, 36, 50, 52, 63, 68, 104, 166, 172, 183	
Staring, A. C. W.	40	Vormerijkdom oorzaak van dubbel- zinnigheid.	145
Starter, J.	54	Vreemde woorden afgekeurd 155; on- duidelijk? 151, 152; opgenomen in onze taal 150 vgg.; invoer van — 154; nieuwe — 155; vernederlandsen van — 157; spelling 153; klank 153	
Stelfouten	118	De Vries, M.	22, 111
		De Vries en te Winkel (spelling van —) 8, 9, 23, 38, 73, 168, 186,	

	Blz.		Blz.
187. Kritiek er op 10. Niet be- stemd voor 't grote publiek . . .	40	te Winkel, J.	39, 96
Vrijheid in woordorde	143	te Winkel, L. A.	39, 72, 107, 159
Wagenaar, J.	64	Wolff en Deken	12, 172
<i>Wat voor (een)</i>	136	Woordeboeken nooit volmaakt . . .	91
Weiland, P.	71, 168	Woordekeus	118
<i>Wylui</i>	122	Woordelijsten (afgoderij met —). .	88
Willekeur 163; — van woordeboek- schrijvers	74	Woordorde (vaste —)	140 vgg.
		Zuid-Afrika	189
		<i>Zullie</i>	127

11/2

8

